GONDOLAT

Ipper Pál a Magyar Rádió és Televízió állandó New York-i tudósítójaként 1963 őszétől 1969 nyaráig élt az Egyesült Államokban és az értő szemtanú hitelességével számolt be a magyar rádió hallgatóinak szinte naponta a „túlsó part" — az USA —, és az ENSZ minden jelentősebb eseményéről. E könyv azokat a pillanatnyi eseményeket foglalja egybe, amelyek J. F. Kennedy meggyilkolásától az első emberek holdra lépéséig a világ leggazdagabb és napjainkban legellentétesebb belső társadalmi vajúdásoktól terhes országának életéről szólnak.

A hat esztendő amerikai eseményei kihatottak a világra is, és a pillanat szülte beszámolók ma már történelmi eseményekről szólnak. Tanulságos és szórakoztató olvasmány visszaidézni, újra átélni őket.

„Sine ira et studio" — harag és előítélet nélkül — lehetne a mottója e könyv tudósításainak mert a népszerű tudósító a szemtanú hitelességével és sokoldalú tárgyilagosságával ad hírt tapasztalatairól.

Ipper Pál

A túlsó partról jelentem

Ipper Pál

A túlsó partról jelentem

Gondolat · Budapest · 1970

© Ipper Pál, 1970

Előszó gyanánt

Csak a kések és villák csörrenése és a szokásos ebéd fölötti mormolás hallatszott az Újságírószövetség tihanyi üdülőjének étkezőjében, amikor az ajtóból bekiáltott az egyik pincérnő: „Ipper elvtársat Budapestről kérik a telefonhoz."

Így kezdődött.

Néhány nappal később 1963. október 22-én pedig kiléptem a BOAC hatalmas gépének ajtaján, és az Idlewilde-i nemzetközi repülőtéren, vagyis New Yorkban voltam. Tökéletesen zöldfülűen. Az előző éjszakát ugyan Londonban töltöttem, a Rádió akkori ottani tudósítójánál, Randé Jenőnél, aki már vagy háromszor járt New Yorkban, és a rendelkezésünkre álló rövid idő alatt igyekezett néhány tapasztalatát átadni.

Ennyit az előzményekről, és nem is részletezem a továbbiakat. Illetve dehogyis nem: a továbbiakat ez a kötet tartalmazza. Az első tudósítás John F. Kennedy meggyilkolásáról, az utolsó a Hold-utazásról szól. Ami e kettő között van, az a „továbbiak". Valamivel több, mint öt év munkájának a kivonata. Azt a tényt, hogy „kivonat",

nagyon szeretném hangsúlyozni. Átlagban heti 15 különböző tudósítást küldtem haza az Egyesült Államokról, az ENSZ-ről, világot rengető eseményekről és „kis színeseket", riportokat, intejúkat, kommentárokat és útibeszámolókat. Néhány hónap papírmennyisége megtöltene egy ilyen kötetet. De minek is? Hiszen e tudósítások nagy része a pillanatnak szólt, rendszerint a Reggeli Krónikában vagy más rádió műsorban hangzott el, és valahogy így kezdődött: „Ezekben a percekben . . ."

Megpróbáltam ezt a kötetet a lehető legkevésbé „szerkeszteni", inkább csak „válogatni" szándékoztam. Válogatni olyan szemmel, hogy mi az ami most, amikor a „kedves hallgató" a kezébe veszi, még mindig mond valamint arról az országról és arról a történelmi időszakról, amelyben e tudósítások készültek.

Nem törekedtem arra, hogy szórakoztató olvasmányt adjak. Inkább egy hatalmas, erős és a történelem alakításában igen befolyásos ország eseményeinek nem utólagos összefoglalását, hanem az adott pillanatokban született képét szeretném a nyomtatott betű erejével visszaidézni.

Nem a formalitások kedvéért, hanem a legőszintébb indulatokkal, hadd köszönjem meg azoknak a segítségét, akik nélkül sem tudósításaim, sem ez a kötet nem születhetett volna meg.

Mindenki előtt feleségemnek, aki gyakran a hajnali órákba húzódóan is nemcsak munkatársam volt, de akinek józan humora és fegyelmezett okossága nélkül talán elviselhetetlenül nehezebbek lettek volna ezek az esztendők.

Személyes hála kötelez a Magyar Rádió és Televízió elnökéhez, Tömpe Istvánhoz és első helyetteséhez, Hárs Istvánhoz. Bizalmuknak köszönhettem, hogy idekerültem

és hogy bukdácsoláson keresztül, ennyi ideig megfelelhettem a feladatoknak.

Három New York-i külföldi tudósító kollégára is hálával emlékezem. Valóságos véd- és dacszövetséget alkottunk a „nagymenők lekörözésére". Giovanni Cappelli, a *Paesa Sera* című olasz lap, Guy Bueno, a spanyol rádió és Willebrord Nieuwenhuis, a holland televízió tudósítói, mint jómagam is, a szegény, „egy emberből álló" külföldi tudósítói kategóriához tartoztak. Hogy néha-néha eredményesen is versenyezni tudtunk a „nagyokkal", az kizárólag annak volt köszönhető, hogy gyakran, főleg a torlódó események idején, kiosztottuk egymás között a munkát és tájékozódva, informálva vagy tippeket adva értesítettük egymást.

És végül, de nem utolsó sorban hadd fejezzem ki köszönetemet Mr. William Strickernek, az Egyesült Államok Tájékoztató Ügynöksége New York-i Külföldi Tudósító Központja vezetőjének, mindig becsületes tájékoztatásáért, amit nemcsak hivatalból, de gyakran magánemberként is adott az amerikai politikáról. Nem is tagadta: mindenkori kormánya célkitűzéseit szolgálta, de ezt messzemenően a követelményeken túl, nagyon intelligensen és szimpatikusan tette.

Köszönet . . .

New York, 1969. szeptember

Az előzmények

Napló- és levélrészletek

Folyamatosan kezdek írni, mert a futár hamarosan megy, hadd legyek addigra készen.

Most, 1963. október 23-án, itteni idő szerint hajnali fél 4 van — otthon fél 9 (most még csak 5 óra a differencia, vasárnaptól, 27-től 6 óra) — és egy órája már ébren vagyok. Pedig hosszú nap volt a tegnapi, Londonban 7 órakor keltem, itt 22 órakor feküdtem, s közben még 5 órával meg is hosszabbodott a napom. Egyébként megjósolták az itteniek, hogy egy-két hétig tart az átállás: hajnalban ébredek és délután meghalok az álmosságtól.

Gyönyörű időben utaztam. Londonért kár volt izgulni. Randéval — a késői érkezés miatt — alig 2 órányit tudtam beszélgetni. Azt is úgy, hogy ő már lelkileg otthon van, és inkább engem meséltetett, mint megfordítva. A városból sem láttam jóformán semmit, mert éjjel keresztülfutott ugyan velem a legfontosabb helyeken, de a távolságok felmérhetetlen nagysága miatt csak rohantunk.

Londontól idáig kicsit unalmas (közel 8 órányi, plusz városi ki-be utazások, várakozások), de szép út volt. A gépen próbáltam zárkózott lenni, de nem lehetett: egy

Asher nevű házaspárral (hatvan körüliek) úgy összebarátkoztam, hogy zokogva váltunk el Idlewilde-on. Esküdtünk, hogy „családice" is találkozunk stb., stb.

Egy ugrás vissza Londonra. Az angolok sem tudnak angolul, az amerikaiakról nem is beszélve, egyáltalán: csak én tudok, senki más, ezért nem értjük meg egymást.

Ha már Londonnál tartok, még két dolgot: először is, kitűnő a szállodai reggeli, nem muszály zabpelyhet enni, másrészt a pénzeik megismerhetetlenek. Folyton 1 fontos bankjegyet váltottam fel, végül tele lett a zsebem lapostányér nagyságú pénzdarabokkal.

Randé nem kísért ki, így hát egyedül utaztam, ami azért nagy szó, mert remekül eldiskuráltam egy taxisofőrrel, aki megvigasztalt: ne is reménykedjek, ő sem érti honfitársait és különben is, angolul úgy sem lehet megtanulni.

Magyar cigarettáimból úton-útfélen kínálgattam, mindenki örömmel gyújtott rá, de aztán többé nem kért. Vajon miért? Az itteni kollégák már elsőre sem fogadtak el belőle: Ekkora honvágyuk azért nincs.

New Yorkba percnyi pontossággal érkeztünk. Láttam Grönlandot, sőt a befagyott tengert is. Jéghegyet nem...

A reptéren nem várt senki: érdeklődtek ugyanis, hogy szerepelek-e az utaslistán, azt mondták: nem. Így hát nem jöttek ki, azt hitték, lemaradtam. Pedig csak a „spellinggel" volt baj: Y-nal írta a BOAC a nevemet, nem találtak az I-nél. (Most rágyújtottam egy LM nevű cigire, mely 35 cent, gyufával együtt az automatából.)

Másfél órányi várakozás után végre bejutottam a városba. Telefonáltam és kijöttek értem. Tényleg ártatlanok, mert egyébként nagy örömmel fogadtak. Még a főnököknél nem jelentkeztem, arra ma reggel kerül sor.

A Hotel Croydonban lakom, a 17. emeleten — egyedül!

Most széthúzom a függönyt az íróasztalom előtti ablakon, a teljesen sötét hajnalban még minden kivilágítva előttem: pont szemben az Empire State Building és egy néhány más felhőkarcoló. Nyitva az ablak, mert itt meleg van, és a szállóban is fűtenek. A város most is harsog — már hajnali 4 felé jár—, de csak monoton zaj hallik fel.

A fürdőszobában szappanok, a falakon giccses festmények, s mellettem Manhattan (csak Manhattan) 2, egyenként 5 kilós telefonkönyve. Belelapoztam, azt hiszem több Kovács név van benne, mint a pestiben.

Este az egyik delegációtaggal mentem vacsorázni. Itt a 86-ik utcában egy „echt" német vendéglőben ettünk isteni, hatalmas adag kacsasültet. Valódi müncheni söröző-nek van berendezve, mindenki német, és amikor beléptem, akkor — most nehogy azt higgyétek, hogy kitalálom — éppen a Lili Marlent játszotta a gépzene. Rajtam kívül senki sem lepődött meg: itt demokrácia van, mindent lehet... csak nem nekünk. Egyébként azt már Jenő is mondta, hogy itt jót enni csak a németeknél lehet — ellentétben Európával —, és persze a számtalan magyar vendéglőben, de a dátumra való tekintettel azt most nem próbáltuk ki.

Semmiféle hivatalos megbeszélést nem folytattam, inkább csak egy-két beosztottal trécseltem, és egy kicsit sétáltam.

1. Lakásügyben: ebben az utcában most épült fel egy ház, az egyik fiú (őt ajánlgatták mint a legrendesebbet — Randé is) most költözik bele. A 300 dolcsin belül kapható benne 2 hálószobás, lakószobás, még egy kis szobás, erkélyes, 2 fürdőszobás stb. lakás, központi fűtés, hűtés, kondícionálással. Egyébként több mint 700 lakás van ebben a házban — ráadásul uszoda is. Ez helyileg is (ENSZ, iskola

— Hunter College — vagy állami, vagy misszió közel van) jó. Egyébként kétéves szerződést kell kötni, azzal a záradékkal, hogyha váratlanul hazarendelnek, akkor háromhavi felmondást kell kifizetni. Egy ilyen szerződés esetén az első három hónapért nem kell fizetni.

2. Röviden az árukra vetett első pillantásokról: Döbbenetes! Egy nylonszerű ing 10 dollár. Egy egyáltalán felvehető cipő 22 dollár. A vacsoráért — nem drága hely ám! — 2,60-at fizettem, sörrel, borravalóval. De hát ezek igazán csak a legeslegfrissebb és igazán nem alapos benyomások. We shall see it!

Most félbeszakítom a beszámolót. Ha újabbat tudok, folytatom a futár indulásáig. Szervusztok édeskéim, ti most dolgoztok, iskolában vagytok, reggel 9 óra van nálatok (X. 23-án). Folyton átszámolom az időt, és arra gondolok, mit is csinálhattok. Miattam egy cseppet se aggódjatok, minden menni fog...

Október 24-én hajnali 5 órakor folytatom (otthon csütörtök de. 10 óra van). Ma már 4 óra után ébredtem, pedig este 11-ig erőltettem a fentlétet. Altatót nem akarok szedni, majd csak belejövök és átállok. A tegnapi napom nagyon zsúfolt volt, mert a misszión és az ENSZ-ben is lefolytattam az első hivatalos tárgyalásokat. Megpróbálom röviden elmesélni a lényegüket, de először hadd büszkélkedjem: angolul, hivatalosan tárgyaltam — igaz, nem született „amival" (az nem is menne!) —, és a sajtóattasénk jelenlétében, de ő annyira meg volt elégedve velem, hogy ma már egyedül enged el, folytatni a nem is kicsit rázós megbeszéléseket.

Konklúzió: amerikaiakkal nem, de mással megy a „duma". Talán majd fog menni velük is, bár elviselhetetlenek. Szerencsére rengeteg külföldi van. Például: a szálló

halljában van egy újságos-, cigarettás- stb. néni. Lapokat fizettem elő nála (felhozzák a szobámba), és persze válogattam, nyöszörögtem. Pár perc után megszólal: magyar? — mert ő is. Persze, lehet, hogy nem véletlenül van itt, hiszen a magyar delegáció mindig itt szokott megszállni...

No, de vegyük sorra: Misszió. Beszéltem a főnökkel, amolyan bemutatkozó látogatás volt. Nagy ember, nagykövet, az ENSZ 1. sz. Pol. Biz. alelnöke, sőt igazi tekintélye is van. Hát ilyen... Minden támogatást megigértünk egymásnak, és imádtuk egymást. Információkat is kaptam az iskolával kapcsolatban. Neki négy gyereke van itt, a két legkisebb körülbelül azonos a mieinkkel. Közülük a nagyobbik ún. alsó-középiskolába jár (Péter korú) itt a közelben. A kisebb (otthon negyedikes) általánosba, ahova a többi missziós gyerek is. Otthon elfogadják az iskolát, de ő is vizsgáztatja őket otthon, hogy egyrészt tanulják meg a magyar anyagot, másrészt, hogy a vizsgára való tekintettel rá lehessen szorítani őket a rendszeres tanulásra. Az itteni iskola nagyon könnyű nekik, és ő is azon a véleményen van, hogy csak a nyelv a fontos itt. Tehát: otthon két évre való tananyagot kellene megbeszélned, és a jövő évi tankönyveket majd utánunk küldenék.

És végül az ENSZ-ről. Egy lengyel származású amerikai az osztályvezető főnököm, az ő alárendeltje egy Druzsinyin nevű szovjet elvtárs, aki nagy drasztvujtyéval és ölelésekkel fogadott. Ő a kelet-európai főnök. Az előbbi az összrádióké, és kedvessége ugyan egyértelmű, szándékai azt hiszem nem. Vele kell legtöbb alapvető szervezeti, ENSZ-anyagi, sőt elvi ügyemet megbeszélni, és nemcsak az ENSZ-rádió adásokat, de sajátjaimat is ő alapozza meg „rádióice". Most határoztam el (e percben), hogy az egyik üveget ő kapja. Végtére is, ha amerikai is ma már, mégis-

csak lengyel, és értékelni tudja a barackot, vagy a tokajit.

Előreláthatólag jövő pénteken, november 1-én kezdem a munkát: heti egyszer 10 perc ENSZ-rádió, és kedd, péntek saját anyagaim. 20—20 percet kapok, ebből pénteken leadom a hivatalos ENSZ-anyagot, utána az enyémet, kedden csak az enyéimet. Egyelőre legalábbis így van. Körülbelül 50 dollárt fizetnek 10 percért (ma tárgyaljuk részletesen). Az állandó akkreditálásról, amerikai vízumügyről beszéltünk, ma folytatjuk, nagyon biztatott. Sokféle részletkérdést beszéltünk meg, majd bemutatgatott az osztályán, aztán egy néni (dadog és amerikai?!) intézte az igazolvány-ügyeimet, mikor is levitt egy fotoszobába, beültetett egy masinába, mondta, mosolyogjak. Négy villanás, és 3 perc múlva kijött a gépből négy fényképem. Szörnyűek!

Magáról az ENSZ-palotáról alig tudok írni, mert a negyven emeletből az alsó ötöt és a nyolcadikat jártam be, persze, ezeknek sem minden részét. A nyolcadikon lesz valószínűleg szobám, telefonnal, biztosabb levelezési címmel. (!)

Ha kocsival megy az ember (mert hogy is menjen), akkor befut egy nyolc útvonalas barlangba, a föld alá. Ez három emeletnyi (lefelé) hatalmas garázsrendszerbe visz, melyben automata jelzőrendszer igazít el, hová állhatsz le. Aztán innen jut el az ember a földszintre. Kettő- vagy háromemeletnyi külön, de egybeépült rész maga a közgyűlés, és külön negyvenemeletnyi a titkárság. A főnök a 38-on van. De azt hiszem, az még hetekbe telik, míg arra eljutok. Külön város, több ezer lakossal. Ezért aztán minden van benne (rendőrség is, persze), és lehetőleg minden automatizálva. Például három liftrendszer van, rendszer, mon-

dom, mert mindegyik számos liftből áll — még nem fedeztem fel a számukat. A lényeges az, hogy az egyik rendszerrel az 1—15. emeletre lehet menni, a másikkal csak a 15. és 30. közötti emeletekre és így tovább. Én csak a nyolcadikig mentem, de nem tudom, Te hogyan bírnád, mert a gyomromat először én sem éreztem a szokott helyén. Vannak aztán mozgólépcsők, meg mit tudom én mik. Büfék, olyan önkiszolgáló étterem, melyben az egész titkársági apparátus néhány óra leforgása alatt megebédelhet. De még olyan automata is van, amely a papír 1 dollárost aprópénzre váltja fel.

Külön élmény a harmadik-negyedik emeleti sajtóapparátus. Elképzelhetetlen rendszerességgel és precizitással, egy hatéves gyerek által is áttekinthető egyszerűséggel biztosítanak minden létezhető ENSZ-információt. Van például minden íróasztalon egy hangszóró egy tárcsával. A számtalan bizottság párhuzamos üléseiről az adott szám tárcsázásával kiválaszthatod és hallhatod, ami ott történik, vagy a beszélő eredeti hangját, vagy angolul vagy franciául a párhuzamos tolmácsolást.

Az igazi sajtómunka persze mégsem itt történik, hanem egy hatalmas klubszerű bárban, vagy bárszerű klubban. Ez a központ. Delegációk, titkárságiak és hemzsegő újságírók szó szerinti hírbörzéje. Pari alapon megy: egy információért egy információ jár. Hazudni csak nagyon ügyesen szabad, mert ha kiszúrják, egyszer kimarad az ember a játékból. A szabályokból még csak ennyit ismertem meg, pedig sok van. A lengyel távirati iroda egyik tudósítója (mert nekik több is van, meg a varsói rádió is küldött ide egy öreg rókát) vezet be ezekbe a dolgokba. Nagyon helyes és belevaló fickó, húszegynéhány országból tudósított már, és egy évet úgy töltött az USA-ban, hogy csak nyelvet és

újságírást tanult. Azután kezdett el dolgozni. „Mecsoda kölönbség!" Egyébként vezetőségi tagja az UNCA-nak, vagyis az United Nations Correspondent's Assosiationnak, az ENSZ-tudósítók egyesületének. Ezért ő is keblemre borulva, könnyes szemmel fogadott, hetek óta izgatottan vár: a szavazatomra van szüksége az egyesület vitáiban.

Te jó isten, már 6 óra van és a huszadik oldalnál tartok, pedig még annyi mesélni valóm volna, hogyha ma haza kellene mennem, akkor is napokig tartana a beszámoló.

Most, 6 órakor hozták az újságot, az első reggeli lapot, a *New York Herald Tribune*-t, mely itt negyven oldal és körülbelül fél kiló. Később jön a *Nem York Times* és délután a *Journal American*, mely viszont ötvenhat oldal, de csak ha nincs melléklete. Ezeket rendeltem meg. Látszólag nagyok, de máris rájöttem, hogyan kell olvasni őket. Tulajdonképpen az értelmes szöveg alig tesz ki egy *Népszabadság*-nyit, a többi hirdetés és tébolyító bornírtság. A lapot egyébként egy néger fiú hozza, mint ahogy a legtöbb liftes, szolgaszemélyzet, utcai útmunkás is az. Sok néger nő fehér gyerekeket pesztrál, a mama utánuk sétál a kibodorított kutyájával.

Vannak persze hatalmas autóban ülő négerek is. Itt New Yorkban lényegében nincs megkülönböztetés, kínosan ügyelnek erre. Legjellemzőbb példa erre a tengerentúli reptér, ahol az épületbe beérve az első, akivel találkozik az ember, az egy nagyon csinos, szemüveges néger lány; csak az a dolga, hogy a kezével mutatja az utat az Immigration Officer felé, akit egyébként nem lehet nem megtalálni, hiszen ki sem lehet kerülni.

A lány mutat és mosolyog, és néger. Ezért fizetik. Aztán

négerrel a reptéren már csak mint hordárral, vagy mint afrikai diplomatával találkozhatsz.

Most egy kicsit szünetelek, ledőlök, kiolvasom az újságot, és még talán ma reggel folytatom. Még csak annyit, hogy a tegnapi lapok alig emlékeztek meg október 23-ról, a *Herald Tribune* csak egy magyar bizottmány rövid levélkéjét közölte le, melyben a Kádár-kormányt szidják.Egyébként egy szó sem.

Tegnap este a rendőrség lezárta a 75. utca egy részét a missziónk előtt. Lovasrendőrök zárták el az utat, és aztán jöttek a tüntetők Fábián Béla vezetésével, és úgy százméternyiről ordítoztak. Többet még nem tudok az ügyről — mely egyébként itt már nem is ügy. Csak kocsival mentünk el melletük, aztán én hazajöttem, az itteniek pedig a misszión voltak, és azóta nem beszéltem velük.

Negyed 8 — folytatom: elolvastam az újságot, „halál unalom"; Tito a legnagyobb esemény meg egy tűz a Broadwayn. A magyar tüntetésről még egy hírecske sincs benne — persze bulvárlapok biztosan közlik. Igaz, az amerikaiak azokat olvassák, mert ez nem is egészen egymilliós példányszámú. A megszámlálhatatlan egyéb lap azonban európai ember gyomrának nem elviselhető.

Ma délután egyébként hangversenyre vagyok hivatalos: az ENSZ napja alkalmából a közgyűlési teremben Pablo Casals vezényli saját legújabb szerzeményét. Mint eljövendő állandó tudósító kaptam rá jegyet.

31-én a misszió tiszteletemre rendez koktélt, vagy száz újságírót hívtak meg rá. Vajon mennyi jön majd el? Előre számíthatsz rá, hogy megérkezésed után nekünk is kell koktélt rendeznünk — bemutatkozásul — ezt már most leszögezték. Készülj rá!?

Leitattam főnökömet és a technikai főnököt (ENSZ-eseket) tokajival. Sajtóattasénk azt mondja, ilyenre még nem volt példa, hogy munkaidő alatt ezek a merev ENSZ-tisztviselők elfogadtak volna és ittak volna külföldi tudósítótól kapott „piát". De össze is borultunk ám...!

Egyébként azért írok ilyen későn, mert ma tévéztünk, egy Ingrid Bergman—Cary Grant filmet néztünk, kb. harminc-negyven százalékot értettem belőle. De csak ebből, mert előtte láttunk egy vadnyugati marhaságot, abból minden huszonötödik szót, de szinte egyetlen mondatot sem. A tévé—rádió dolgokról majd még beszámolok, ha lehet ebben a levélben, ha nem, akkor a legközelebbiben. Sietnem kell, ugyanis szombat délig le kell adnom mindent. Vasárnap megy a futár. Most lefekszem (a délutáni lapot még nem is láttam), s ha lehet zárásig még írok egy kicsit.

Ha már nem tudnék írni, akkor most búcsúzom. Nagyon-nagyon vigyázzatok magatokra, és készüljetek egy másfajta életmódra, mely sokban könnyebb, sokban azonban nehezebb az eddiginél.

Mindenkit nagyon sokszor csókolok, ölelek, s akit illetékesnek tartasz, annak olvasd fel.

Külön csókolom anyukámat (találtam egy klassz konzervnyitót!) és kérem, hogy vigyázzon magára. Nagyanyónak pedig születésnapja alkalmából kívánok minden jót s mindazt, amit ő kíván nekünk (mert az biztosan nagyon jó) ...

... Ott folytatom, ahol pénteken este abbahagytam. Most október 29-én, kedden este 9 óra van, nálatok éjjel 3.

Azóta sok-sok érdekes élményben volt részem. Szombat délben Lőrincz Tomival vásárolni mentem. Vettem egy japán ballont (7 dollár) négy zoknit à 0.59 (az egyik egy napi hordás után ki is lyukadt az ujjánál!), két nyloninget, ez utóbbit diplomata engedménnyel à 7 dollárért, néhány gatyát (ezek irtó nagyra sikerültek!), meg atlétatrikót à 1 dolcsiért. Egyrészt istentelenül könnyű, másrészt borzasztó nehéz vásárolni itt. Szinte egy szót sem kell tudni angolul, mert minden önkiszolgálóan megy. Tébolyító a választék, de sosem tudod, mikor csapnak be. Mindennek, mindenhol, más az ára, és nem is jelentéktelenek a különbségek. A szálló közelében egy gyümölcsösnél két szép alma 35 cent, két utcával arrébb egy magyarnál 30 centért 2 fontot, azaz közel egy kiló, gyönyörű magyar jonatánt kapsz. De az sem biztos, hogy ez a legolcsóbb. Ruházattal, műszaki cikkekkel még inkább ilyen a helyzet. Vigasztalnak, hogy egy pár év alatt meg lehet szokni. Viszont a kiszolgálás... hát arról nem is mesélek, hogy ne fájdítsam a szíveteket. A házbeli „patyolatba" szoktam leadni a mosnivasalni valót. (Pedig azt mondják, távolról sem a legjobb, legolcsóbb.) Ez egy nagy cég egyik fiókja. Egy zacskóban számolatlanul leadja az ember a fehérneműt, és kemény dobozban háromszor becsomagolva kapja vissza két-három nap múlva. A ruhát vasalás után, ruhafogason, gyönyörű csomagban kapod vissza. Egyébként a mosatást nagyon kevesen használják, mert például egy zsebkendő ára 10 cent, a mosása 8. Azt hiszem, inkább eldobják vagy otthon mossák, orrfújásra főleg csak papírzsebkendőt használnak.

Minden szédületesen praktikus. A konzervek, az üvegek, a csomagolások, és nagyon praktikusan is élnek. Tekintve, hogy teljesen hűtőszekrény korszak van, he-

tekre előre megvásárolnak mindent, és szinte csak a kenyeret (felszeletelve!) veszik három-négynaponként mert egyrészt pirítóst esznek, másrészt az ötvenféléből ők az olyasfélét szeretik, melynek nem árt a három-négy nap. Van azonban a mi szájízünknek megfelelő is. Minden tekintetben megtalálható — a mi valószínű jövendőbeli közvetlen környékünkön is — minden nekünk ízlő ételféleség. Éppen ma vezettek be egy magyar henteshez, ahol olyan udvariasak (ez nem önkiszolgáló) a nyolc-tíz éve még pimasz pesti közért-legények, hogy az minden képzeletet felülmúl.

Szombat délután vendégségben voltam a delegáció néhány tagjával együtt a misszió első beosztottjának lakásán (Prandler elvtárs). Rém bájos, mindenben segíteni kész felesége van, s ők is ezen a környéken laknak. Egy tízéves kislányuk van, szeptember óta jár iskolába és bár otthon negyedikes volna, itt ötödikbe sorolták be a tudása alapján. Máris megérteti magát angolul. Az iskola reggel 8.40-kor kezdődik és 12-ig tart, majd 1-től 3-ig folytatják. Az ebédidőben ehetnek benti kosztot vagy magukkal vittet a gyerekek. A befizetést nem ajánlják az itteniek, mert az amerikai kaja nagyon pocsék. Be lehet fizetni egy magánbuszra, mely ide-oda szállítja a gyerekeket, de erre azt hiszem nem lesz szükség, három-négy hét alatt a fiúk biztosan belejönnek majd az itteni közlekedésbe, mely csak látszólag nehezebb, bár a pestinél több fegyelmet követel. Ha minden úgy sikerül, ahogy én képzelem, akkor a lakás legfeljebb 10—12 percnyire lesz az iskolától. Az itteni gyerekek nem hordanak táskát, mert a könyveket bent tartják (!), a füzeteket pedig egy irodai dosszié helyettesíti, abba kapcsolják ki-be a lapokat. Rendkívül alacsony a színvonal. Egy ötödikes gyerek számtanból

összeadási-kivonási feladatokat kap, aztán van olvasása, ún. tudomány című tantárgya, melyben azt tanulja, hogy mi van akkor, ha forr a víz, ezenkívül torna, rajz stb. Szombaton nincs tanítás!

Ami a lakásbőséget illeti, arról annyit, hogy a kb. hétszáz oldalas vasárnapi *New York Times*-ban több mint száz oldal kizárólag manhattani bérlakás-hirdetés. Azt hiszem — túlzás nélkül mondhatom —, hogy azzal a lakásmennyiséggel, mely itt üresen áll, egész Magyarország lakásszükségletét fedezni lehetne.

Félreértés ne legyen: egyben szédületes lakásnyomor is van. Keresztülutaztam egyrészt a Harlem egy része fölött (magasvasúttal), másrészt egy kis darab Brooklynon, s ami nyomort, piszkot, zsúfoltságot ezeken a részeken láttam, az még az Isztambulban szerzett élményeimet is elhomályosítja. Manhattanen „mindössze" 2—3 millió ember lakik, a többi New York-i kerületben 10 millió. Hát ez az arány.

Jártam aztán a város központjától 22 mérföldre eső külvárosban is — vasárnapi ebéd-vacsorára voltam hivatalos a repülőn megismert bűbájos Asher családhoz. Az aztán gyönyörű. Zöld, jó levegő, kis házak, kerttel. De a Wall Street környékén dolgozó Mr. Asher naponta kétszer 45 percet utazik vonaton, utána a szörnyűséges — többször kipróbáltam —, de szédületesen gyors subwayval újabb kétszer 45 percet (a Manhattan közepén levő központi pályaudvartól az irodájáig). Reggel és este a felesége viszi ki, illetve be a helyi vasútállomásra, és hozza haza vadonatúj Buick kocsijával. Ezt a városba-menet sosem használja, mert azzal két-háromszor több időbe telik az út! Vasárnap éjfél felé egy barátja — aki tiszteletemre volt hivatalos náluk — hozott vissza a városba egy 1964-es Studebakerrel

egy és fél óra alatt, pedig egyrészt én kb. 80 utcával közelebb lakom hozzájuk, másrészt már kicsi volt a forgalom (kb. olyan mint nálunk szombat délben).

Hogy fogalmatok legyen a forgalomról. A szállóból körülbelül 10 perc alatt szoktam besétálni a misszióra. Onnan rendszerint kocsival visznek az ENSZ-be. Az utóbbi 30 percig tart. Az avenue-kon kocsival — ha nincs csúcs — négy-öt streetnyit lehet egyvégtében előrejutni, keresztben a streeteken mindig csak egy avenue-nyit, mert minden sarkon lámpa van.

E környéken még mindig elég sok magyar lakik és a misszió valamennyi tagja. A magyarok lassan kiszorulnak, mert az ócska két-három-négy emeletes házakat egymás után lebontják és újakat építenek, ezek bérét pedig nem bírják fizetni.

28—29-én (hétfőn-kedden) egész nap az ENSZ-ben voltam; ismerkedtem, ügyeimet intéztem.

Kicsit rapszodikus vagyok, de most jut eszembe egy példa a távolságokra: még az első napokban estefelé gyalog vágtam neki az útnak az ENSZ-ből a szállóba. Gondoltam, sétálok egyet, és végtére is a 42. utcától a 86. csak 44 utca, azt ki lehet bírni. Persze közben nyugat felé is kellett haladni. A 65. utcánál összeestem a fáradságtól és taxiba ültem, úgy jöttem haza. Még így is majdnem 1 dollárba került.

Megint eszembe jut, hogy a szombat estémről nem számoltam be. Három fiúval a delegációból nekivágtunk a Broadwaynak, mely a 42. utca környékén az egyetlen görbe utcaként húzódik végig a félszigeten.

Éjfél után háromig kószáltunk. Olyan tömeg volt az utcán, mintha mindenki itt lett volna. Egyszerűen fan-

tasztíkus. A szórakoztatóipar minden képzeletet felülmúló ötletességgel hülyíti a népet. Minden üzlet nyitva. Ez a környék a legnagyobb bóvliközpont. Lelkemre kötötték, nehogy vegyek valamit. Becitálják az embert a boltokba. A fiúk úgy ragadtak ki egy böröndárus kezeiből, aki — mert közelebbről megnéztem — mindenáron előbb 9, majd 7, majd 5 dollárért akart rám sózni egy koffert. (Mindezt éjjel kettőkor!) Normálisan az ára 15 körül van, de biztosítottak, hogy mire hazaérnék vele (a szállóba), biztosan szétesne, vagy az első eső elmosná. Mindent lehet itt kapni: 1 dollárért rádiót, centekért meztelen női képeket és 60 dollárért autót (olyan is). Mindezt vakító világításban, a Times Square-en, a város kellős közepén. Mulatók lányokat keresnek „gyakorlat nem szükséges" feliratú táblákon. Vannak helyek, ahová csak 28 éven felüliek léphetnek be. Itt a legtöbb mozi, több száz apró színházacska, szolíd tánchelyek, ahol nem lehet inni és méregdrága ivóhelyek, ahol nem lehet táncolni. Belülről csak egy zenés helyet próbáltunk ki — 2 dollár belépő —, ahol a harmincas évek divatja szerint öltözött, mondjuk józsefvagy ferencvárosi jellegű — főleg Puerto Ricó-iak — és mindenféle színű, szagú emberek táncoltak, legnagyobb meglepetésemre szolídan, a háború előtti számokra. Nyoma sem volt twistnek, meg ilyesminek. Egyébként a mintegy tizenkét New York-i URH rádióállomás zenéjében is alig van vad zene, nagyon sok az általam ismert régi európai szám.

Folytatom a levelet, innen az ENSZ-beli irodámból.

Polgár Dénest várom, akivel még nem találkoztam, csak telefonon beszéltünk. Ma délre igérte, hogy jön, de még mindig nincs itt. Szobácskámban egyébként egy osztrák kollégával vagyok együtt, nagyon kedvesek vagyunk egymáshoz, bár alig találkozunk. Az udvariasság itt egyébként is alapszabály. A legnagyobb ellenségek is hallatlanul kedvesek egymáshoz, és olyan udvariaskodás folyik itt, hogy az csuda. Van egy kis modern íróasztalom, egy írógéppel, mappa, iratpolc, ruhafogas. A szomszéd szobában a lengyel és a román kolléga, szemben a szovjet főnököm és ugyancsak szovjet helyettese, előttük az orosz emigráns amerikai titkárnő.

Vasárnapra máris van programom: meghívott a lengyel PAP (MTI) kolléga. Hallatlanul ügyes, gyakorlott fiatalember. Nagyon sokat dolgozik, mint a távirati irodások általában, sőt fél napot a felesége is bent van — bár alig tud angolul, segít neki a dokumentációban, adminisztrációban stb.

Hadd írjak még erről az épületről és a magam életéről benne. Az egész épület tökéletesen fűtött és légkondícionált. Idebent egyáltalán nem tudja az ember, hogy milyen idő van kint. Egyébként nagy szenzáció volt a városban, hogy múlt vasárnapig nagyon kellemes nyár volt. Hetekig nem esett, és sokan ingujjban jártak. Vasárnap megfordult az idő, de csak egy picit esett, azóta azonban hideg lett. Idebent persze észre sem venni, ingujjban ülök, itt mindig egyenletesen 70 fok körül van. Csak semmi ijedelem, Fahrenheitben, ami nálunk kb. 22 fokot jelent. (Már ezt is tudom.) De mi lesz a méterekkel és a kilókkal, azt elkép-

zelni sem tudom. Az itteni mértékegységek megtanulhatatlanok. Az átszámítás istentelenül nehéz, szorozni, osztani kell, és bár lemérték a nyakamat ingvásárlásnál, még megjegyezni sem tudtam, olyan komplikált.

Itt, a nyolcadik emeleten — feljebb még mindig nem voltam — található mindenféle rádiós-szerkesztőség. Maguk a stúdiók egészen máshol, meglehetősen összevissza. Az én stúdióm például a legérdekesebb helyen, közvetlenül a Biztonsági Tanács mellett. A sajtóközpont a harmadik-negyedik emeleten, ott egyébként sokkal mozgalmasabb az élet, de nekem itt a helyem. A sajtót itt komolyan veszik. Minden létező ENSZ-információ (persze csak a hivatalos), azonnal megkapható, időről időre megszólal egy kedves női hang (persze csak a harmadik-negyedik és a nyolcadik emeleten), hogy e percben milyen informatív anyag érkezett a megfelelő rekeszbe, ahonnan bárki kiveheti magának. Itt nálunk minden tudósítónak van egy ládája, amelybe némi késéssel ugyan, de rádiós nyelvre lefordítva érkeznek témák szerint az anyagok és a napi, illetve csütörtök esténként a heti összefoglalók. Emellett persze az ember bármelyik ülésterembe lemehet, vagy ha lusta, egy hangszóró tárcsáján a megadott számot tárcsázza, és bármelyik ülést hallhatja az eredeti nyelven, vagy a tolmácsok útján angol—francia—orosz—kínai párhuzamos fordításban. Ha nincs ebédmeghívásom — ami itt mindennapos; tegnap például a lengyel rádiós vitt egy svéd vendéglőbe —, akkor itt eszem a házban, az önkiszolgáló étteremben. Ma valami tyúkbél levest, vértől csöpögő amerikai steaket ettem, előtte paradicsomlé (már unom mindig a narancsot), utána banán, majd a zsibvásáron (így nevezem azt a helyet, ahol adják-veszik a híreket) Black and White whisky szódával és isteni fekete. Az ebéd 1,60, a

fekete 15, a whisky 75 cent volt. De ma nagyon költekeztem, nincs ez mindennap így. Reggeli, vacsora mindig a szállóban, főzünk teát, virslit, tojást, sütünk kolbászt.

Közeli terveim közé tartozik két nadrágot, egy sportszerű zakót, egy pulóvert venni, mert kár a rendes ruháimat hordani mindig — csak a fehér ing kötelező. Otthon folytatom...

... Hát ugyan itthon a szállóban folytatom, csakhogy éppen jó néhány nap telt el azóta. Ma már november 5-e van, du. ½6. Olyan zsúfolt a programom, hogy egyszerűen nem jutok hozzá az íráshoz. Nap mint nap megeresztek ugyan egy-egy levlapot ide-oda, legutóbb egy rövid levelet Nektek, de ilyen hosszabb levélírásra kevés idő jut...

... Október 31-én, csütörtökön egész nap Polgár Dénessel voltam együtt. Már szerda este megérkezett, és mindketten a misszió sajtóattaséjánál vacsoráztunk, aki hallatlanul rendes fiú, nemcsak hivatalból, de személyes szimpátiából is vele vagyok együtt legszívesebben. Két fia van, a nagyobbik a Pityuval egyidős, a kisebbik elsős. Már régen vannak idekint, jövő nyáron mennek haza — alig várják.

Egyébként vele állapodtunk meg — előzetesen, kötelezettség nélkül —, hogy márciusban tőle veszem meg az akkor egyéves Volkswagenjét 1350 dollárért. Ez itt számunkra az egyetlen jó lehetőség. Az autóügy nagyon komplikált, de röviden elmagyarázom. Egy új „ami" autó egyrészt nagyon drága, másrészt évente 800—1000 dollárral esik az ára. Használt kocsi hallatlanul olcsó, de egy év múlva eladhatatlan, vagy csak nagy ráfizetéssel. A legnagyobb keletje az európai kocsiknak van — egyrészt mert kicsik, másrészt mert nem változnak. — Egy „volkszi" itt 1700—

1800 dolcsi újonnan. Diplomaták kedvezménnyel kapják 1350-ért. Csak egy év múlva adhatják el. Én — nem lévén diplomata — nem kapok kedvezményt, tehát az egyéves kocsit azon az áron vehetem meg diplomatától, amennyiért újonnan vette, és amennyiért bármikor el tudja adni. No már most, egy év múlva minimális veszteséggel — mert ennek a típusnak alig csökken az ára — ismét eladhatom, és egy másik diplomatától vehetek ismét egy egyéveset. És ez így megy, míg hazamegyünk, s akkor alig valami ráfizetéssel Európában új kocsit vehetünk.

Nagy hátránya ezeknek az európai kocsiknak, hogy sebességváltósak. Az „ami" kocsikon ugyanis sem kuplung, sem sebességváltó nincs, csak egy kar, mellyel beállítod, hogy előre, hátra, hegymenet vagy üresjárat, és van egy gázpedál meg egy fék. Ez az itteni forgalomban „irtó" kényelmes, nem kell kapcsolgatni, csak nyomni a pedált. A kiszemelt „volkszi" pont olyan, mint a Tamásé, csak amerikai változatban: mérföldmérő és magasabb ütköző. Egyébként még a színe is azonos. Egyre több fut belőlük, nagyon divatos.

No, folytassuk az eseményeket. 31-én, csütörtökön sokat rohangáltam, mert nemcsak Polgárral volt sok megbeszélnivalóm, de készültem a másnapi első adásomra, ami egyúttal az első ENSZ-adás is volt, és este a misszión tiszteletemre fogadást tartottak. Körülbelül kilencven vendéget hívtak meg, ebből több mint hetven eljött. Nagy szám voltam, azt mondták a fiúk, hogy ilyen még nem volt. Olyanok is eljöttek, akik eddig még sose tették a lábukat hivatalos magyar helyre. Például a BBC New York-i tudósítója, egy csomó amerikai és az ENSZ-titkárság olyan sajtó-rádió tisztviselői, akiket ugyan meghívtak, de nem is remélték, hogy eljönnek. U Thant sajtó-

főnöke is itt volt! Persze a barátiak, például a moszkvai rádió nagyon helyes ENSZ-tudósítója, az ugyancsak csinos, szőke feleségével, aki alig tud egy néhány szót angolul. A fiú annál jobban, oroszt még nem hallottam ilyen nemoroszosan beszélni angolul. Szóval nagy felhajtás volt. A baracktól, tokajitól akkora kedvük kerekedett, hogy kilenckor alig lehetett kidobni őket. Képzeld el, hogy nekem fél 7-től kb. 8-ig a sajtóattaséval — aki a vendéglátó házigazda volt — együtt kellett állnom az ajtóban, és mindenkivel kezet fogni, bemutatkozni. Ha csak a felének sejteném a nevét, akkor is jó volna. Persze, annyi haszna van, ha az ENSZ-ben ezekkel találkozunk, ujjongva köszöntjük egymást, és folyton biztosítanak, hogy ilyen jó partyn már régen nem voltak.

Másnap hajnalban be az ENSZ-be: hétkor már ültem az asztalomnál, írtam az anyagomat, és — amitől a legjobban féltem: fordítottam a hivatalos ENSZ-műsort. Hát nem volt valami könnyű, de azért ment, azt hiszem, nincs vele semmi probléma. Az itteniek is elfogadhatják, otthon is elmehet. Biztos, hogy itt ellenőrzik (felveszik és visszafordítják), bár erről szó sem esett, a kutyát sem érdekelte látszólag, hogy mit adok le. Úgy mellékesen megkérdezte az amerikai főnököm, hogy minden belefért-e a tíz percbe. Mondtam, hogy nem, egyet s mást kihagytam, de biztosítottam, hogy a legnagyobb objektivitással. Azóta már biztosan olvassa a lehallgatott szöveg visszafordítását.

Az adás gyönyörűen bonyolódott. Azt hiszem bevágódtam néhány technikai embernél, mert percek alatt megkaptam a röviddel azelőtt elhangzott Mód-beszéd magnóját és — ami nagy szó: az egész ENSZ-rádió műszaki főnöke (amerikai persze) lejött velem együtt a stúdióba. Megvárta az adásom végét. Ő jelzett, próbát vett és a végén

gratulált az első adás alkalmából. Igaz, közben mondta, hogy rossz vételi lehetőségekről kapott jelentést, gondoltam, nem is hallanak otthon egy szót sem, de csuda rendesek voltak az otthoniak: másnap de. megkaptam mindkét táviratot, amit kértem. E szerint jó volt a vétel és Rólatok is kaptam legalább egy sort. (Mellesleg: ma két hete érkeztem, és még egyetlen lapot sem kaptam.) A másik távirat azért kellett, hogy főnökeimnél további bevágódásra legyen mód: hasra is estek az udvariasságtól, hogy kaptak egy angol nyelvű táviratot, miszerint az első hivatalos magyar ENSZ-adás ekkor meg ekkor lesz.

Este pihentetőül tévét néztem. Igértem, hogy erről is írok valamit. Hát ez is a fantasztikus dolgok közé tartozik. Nyolc csatornán lehet New York-i műsorokat nézni, köztük három olyan, ami nagy cégé és országosan is relézik. Előfizetés nincs, így a tévé-cégek csak a technikát adják, és egyik-másik (a nagyok, mint a CBS, NBC) a híradókat. Ezek lényegében tökéletesek, a politikai bűnözésnek valami olyan fokán, amit mi — a magunk szempontjából — soha, de soha nem csináltunk. Itt szó sincs tárgyilagosságról — azt csak rádión, külföld felé imitálják —, de mindezt tökéletesen, gyorsan, félelmetes technikával és ügyességgel adagolják. Október 23-án este 7-kor például húsz főnyi tüntető csoportocska lármázott a misszión előtt. 11-kor már láthattuk a tévében, és az egész úgy nézett ki, hogy az egy komoly ügy volt. A két kurta percben bemutatta, hogy: 1. nagy tömeg tüntetett; 2. itt demokrácia van, mert lehet tüntetni; 3. itt még nagyobb demokrácia van, mert a rendőrség nem engedi egészen közel a tüntetőket a diplomáciai képviseletekhez, mert erre törvény van; 4. Magyarországon az oroszok lábbal tiporták a nép forradalmát stb.

— Így volt ez a dél-vietnami puccsal is. Szidták előtte a Dieméket, de naponta kétszer is nyilatkoztatták Diem feleségét. Aztán megölették Diemet, diadalt ültek a puccs fölött, és közben fel vannak háborodva, hogy megölték a Diemet, most éppen krokodilkönnyeket sírnak gyerekeiért, akikhez siet a mama Rómába, és így az érzelgős kávénénik is meg vannak hatva az ügyön. No, szóval ez ilyen.

A többi műsort cégek csinálják. Tehát: egy olasz bor import-cég megvesz az egyik csatornán minden péntek este két órát. Behoz olasz filmeket, és pont negyedóránként két-három percre megszakítja azt, és borreklám-filmet ad közben. Aztán megy tovább az olasz film. De így legalább lehet nyolc-tízéves olasz filmet látni. Így van ez az egész műsoridővel. A kora délutáni órákat például játékgyárak, csokoládégyárak és hasonlók veszik meg. Gyerekműsorokat csinálnak, és közben hirdetik a maguk áruját. Ez így megy reggel 6.30-tól másnap reggel 4.25-ig.

November 10-re virradóra folytatom, mert a fiúk lehívtak vacsorázni, hogy el ne késsük az *Anna Frank*ot. Vacsora: grape fruit, hot dog (házi készítésünk — van egy villanysütőnk), szalámi, fehér kenyér, vaj, sör, utána fekete. Mostanáig az én főzőmet használtuk, de nem bírta a 127 voltot — kimúlt; közösen vettünk egy olasz gázfőzőt, elég jó, 8 dolcsi volt. Hogy milyenek a kajaárak, alig tudom leírni, annyira változó, és a súlyok is mások. De lássuk: kb. fél kg kenyér: 35—50 cent, ugyanennyi felvágott is kb. ennyi. De nehogy kezdjetek forintra átszámolni, mert semmi összehasonlítási alap sincs.

Egy pár nylonharisnya ára 35 centtől 1,75-ig, ugyanakkor minden cigaretta — 20 db — 35 cent. Egy férfiöl-

töny lehet 40 dollártól 75-ig, sőt 100-ig. De egy öltönyre való gyapjúszövetet lehet kapni — persze vámmentes csempészárut Manhattan aljában — már kb. 10—15 dollárért, műanyaggal kevertet még olcsóbban is!

Vacsora után 9-től éjfélig néztük az NBC 4-es csatorna műsorán az *Anna Frank naplóját*. Ragyogó film, kitűnő színészek, igazi művészi élvezet, gyönyörű amerikai angol szövegmondás — és mert ismerem is, jól értettem. De pont negyedóránként 3—4 percre megszakítja a hirdetés. Ezt a filmet a Lucky Strike cigarettagyár, a Chase Manhattan bank és egy drogéria-mosószergyár vette meg.

Talán emlékeztek a Chanuka-jelenetre. A kellős közepén megszakad, és izgalmas-kacagó pofák cigarettát, törülközőpuhító vegyszert és autóvételre bankkölcsönt ajánlanak. Majd a bemondó: „Most visszatérünk *Anna Frank naplójá*hoz" és újabb negyedórára zavartalanul nézheted a filmet. Isten bizony egy csepp túlzás sincs ebben.

Este a *Time*- és *Life*-épületben megnyílt szovjet grafikai kiállításon voltam. Bemutattak Dobrinyinnak és Stevensonnak. Mindketten egészen mások, mint amikor híreket fogalmaztam róluk. Első nagy leégésem itt történt, — mentségemre szolgáljon, hogy a moszkvai rádióssal együtt: láttam, hogy egy riporter felvette Dobrinyin megnyitóbeszédét. Gondoltam, másnap adok belőle egy kis hangot. Keresem Oleg barátomat — ő nem vette fel, keressük meg, ki volt az, jó az ötlet, ő is felhasználná. Megyünk, megtaláljuk a fickót, szépen bemutatkozunk, kik, mik vagyunk és kérünk hangot. „Hogyne, nagyon szívesen, holnap hívjanak fel az urak az irodámban, állok rendelkezésükre, de előbb mi akarjuk használni." Ezzel átnyújtja névjegyét: az Amerika Hangja tudósítója. Nem hívtuk fel másnap...

Késő este — zuhogott az eső — moziban voltam. Négy órát kell bent ülni, az előadás folyamatos és rettenetes volt. Csak azért nem jöttünk ki, mert sajnáltuk az 1,50-et. Gyilkosság, késsel, lángvágóval, befalazással és amit akartok. Két film. Brrr! De két nap múlva elcsábultam — ismét zuhogott az eső — és ismét másfél dolcsiért viszont egy kitűnő Walt Disney—Verne filmet láttunk: *Húszezer mérföld a víz alatt*. Majdnem olyan jó, mint a *Nyolcvan nap*.

5-én egy amerikai újságírót hívtam meg ebédre, bár ő javasolta, hogy hol együnk. Az a divat az ENSZ-ben, hogy délben, amikor egy és három között minden szünetel, meghívogatják egymást a pofák a közeli vendéglőbe, ahol középen egy hatalmas asztalon millió féle *kenőcs* van, és egy pénzért annyit és abból választasz, amiből akarsz. Most egy francia vendéglőben ettünk — hármasban a sajtóattasénkkal —, ki is fizettünk 15 dolcsit. Pedig nem is ittunk semmit, mert „tanácsválasztás" lévén, éppen alkoholtilalom volt. A választásról ne is kérdezzetek, mert egy szót sem értettem belőle. Európai ember számára egyszerűen érthetetlen. Az agitáció módszerei között egyébként a háziagitáció is szerepel, és az utcán folyton elkapták az embereket, hogy egy-egy röpcsit a kezükbe nyomjanak.

Este a szovjet misszió november 7-i fogadásán voltam másik 1500 emberrel együtt. Fedorenko teljes diplomáciai díszben, mellette a felesége, mindenkivel kezett fogott befelé és kifelé is. Az háromezer pacsi!

8-án, pénteken ismét hajnali hétkor már bent voltam — óvatosságból —, mert tízre készen voltam mind a hivatalos ENSZ-anyaggal (10 perc), mind a Krónika-anyaggal.

Délben leadtam, talán hallottátok. Délután Washingtonból átjött Polgár Dénes. Most következett a második számú nagy leégés: Még a múlt héten együtt kértük U Thant sajtótitkárát, hogy hozzon össze egy beszélgetésre bennünket közösen a főtitkárral. Dénest meghívta, engem nem. Hát ő persze már nagyon ismert ember, és még neki is nagy szó volt ez a találkozás, mert U Thant nem ad interjút senkinek (az *Izvesztyija* volt az egyetlen kivétel). Ez sem interjú volt, csak informatív beszélgetés, és végül egy rövid üzenetet adott a magyar néphez („mert szerelmes a Kádárba"). Szóval én még fiatal vagyok. Bummm!

Hát ennyit erről a hétről. Most már igazán le kell feküdni, vasárnapra (XI. 10) virradó 1 óra van, éppen hireket mondanak, melyből megtudhatom, hogy másfélmilliós ékszert raboltak el egy autóból...

11-én, hétfőn fogtam hozzá a lakásnézéshez és mindjárt be is fejeztem. Nem érdemes kísérletezni: amit korábban kinéztem, és amit emlegettem, az minden tekintetben megfelel. Azért volna sürgős — még nem tudom, főnökeim jóváhagyják-e —, mert ha január 1-től lekötöm, akkor 2 évre 4 hónapi kedvezményt kapok, és még olyat választhatok ki, amelyik a legjobban tetszik. Így a havi átlagbére 280 dollár. Ha magasabbra mennék, emeletenként kb. 3—5 dollárral emelkedik az ár is. Így azt képzelem, hogy a házban levő garázst is igénybe vehetném (havi 45 dollár) úgy, hogy 20-at lakbérként kapnék meg, a fennmaradót magam fizetném. Egyébként épülőben van a ház, — ezért az engedmény. A kész részbe mindjárt be lehet költözni. Az uszoda még nem épült meg. Lakásonként évi 450 dollár a használata, de mi ki fogjuk használni, tornatermek,

masszázs stb. van mellette. Lekötni persze csak engedély és kéthavi előleg átutalása után tudom.

...Csütörtökön jött a mozgáskorlátozás megszüntetése — ami rám, mint kiderült — egyelőre nem vonatkozik. Irtó dühöngés van népi demokratikus körökben (a rádióban éppen részletek vannak a *My fair Lady*ből — a Pall Mall hirdet), mert akinek eddig 25 mérföldje volt, — vagyis New Yorkot csak ilyen távolságig hagyhatta el — az egy bejelentés alapján bárhova elmehetett, de néhánynak — pl. lengyelek — semmiféle korlátozása nem volt. Most pedig az ország 11 százalékát tiltott területnek minősítették, melynek nagy része a keleti és a nyugati partvidékre esik, melyekre kérni sem lehet a beutazást. Vannak közkedvelt kirándulóhelyek is köztük és sok helyre csak egy bizonyos úton lehet menni, másokra csak repülővel, mert teljesen be vannak kerítve. Az állandó tudósítóknak viszont semmiféle korlátozása sincs, tehát, ha ez formálisan elintéződik, akkor semmi akadálya nem lesz annak, hogy utazgassunk.

Mindezek után elutaztam Washingtonba. Szerda este ugyanis kiderült, hogy Mód meg Uranovicz megy, hát beneveztem. Csütörtök reggel írtam egy személyes levelet egy bizonyos Mrs. Marrnak az Amerikai ENSZ-misszióra (ez itt a helyi kormányzat is tulajdonképpen, nekünk minden ügyben hozzájuk kell fordulnunk), hogy közöljem: pénteken vonattal Washingtonba utazom. Ehhez tudni kell, hogy ők 48 órával előre kérik, hogy mi kérjük az engedélyt. Erre én — megbeszélve mieinkkel, próbaképpen — 24 órával előbb nem kértem, hanem közöltem. Délben Mrs. Marr felhívott: valami nem stimmel, nekem kérnem kellett volna, de sebaj, ő azért intézkedett. Mondom, jó hogy felhívott, mert közben kiderült, nem vonattal, ha-

nem autóval megyek. „Hm, hm" mondta, „majd érdeklődik". Este a szállóban hívott fel: a State Department (külügy) már belement, de az igazságügy (FBI) és az Emigrációs Hivatal (dupla FBI) még nem. Hívjam péntek délben. (Úgyis csak adás után akartunk indulni.) Már délelőtt ő hívott, minden rendben, de kéri, hogy máskor tartsam be a 48 órát. Szóval a kísérlet sikerült. Sokféle diplomáciai következtetést próbáltak az ügyből levonni a mieink, és vigasztalónak találták. Ők tudják...!

Pénteken Washingtonba utaztam. Már maga az út is minden európai képzeletet felülmúl. Próbáljatok elképzelni egy olyan utat, melyen mindkét irányban három-három sávban lényegében közvetlenül egymás után és mellett mennek az autók, minimum hatvan mérföldes sebességgel (ez kb. 100 km). Az út különböző szakaszai másmás tulajdonában vannak, mindig fizetni kell. Alagútakért (mert nagyvárosok és a Hudson alatt alagútban megy az út), hidak használatáért és az út egy-egy szakaszáért külön fizetni kell. Kb. húszmérföldenként komplex pihenők, benzin, kaja, automaták, csinos kiszolgálónők, őrült elegánsak — de csak fehéreknek. Feketéket nem szolgálnak ki!

Az utat — kb. 450 km — négy és fél óra alatt tettük meg. Fél óra pihenővel egy ilyen Johnnynak becézett intézményben.

Washington — hát ez egész más világ, mint New York. Kertek, fasorok, kis házak, széles utak, gyönyörű, tiszta levegő. És mindazt személyesen látni, amiről annyiszor írtam, beszéltem, négy tekercs filmet forgattam. Bent voltam a State Departmentben, a White Housban, a Capitoliumban (ez a parlament), a hatalmas Washington-emlékmű tetejéről is csináltam képeket, és besétáltam a Pen-

tagonba is. Azt se kérdezték, ki vagyok. Persze vannak részek, ahol az ajtónál áll egy katona, oda nem lehet bemenni, nem is próbáltam. Ragyogó napsütéses idő volt, ebéd-vacsorára folyton meghívtak, agyonzabáltattak magyar ételekkel. Szombat este egy Siriana-mulatóban voltunk hármasban: Radványi csinos lánya — Polgár Dénes mellett dolgozik mint gyakornok —, meg Uranovicz. Mindent Radványi fizetett — előre. Két emeleten más-más műsor volt; lent arab, fent amerikai. Pezsgőt rendeltünk épp csak megkóstoltuk, spóroltunk. Egyszerre csak jönnek és a félig telt poharakkal együtt elviszik az üveget is. „Sorry gentleman — mondják — éjfél van, egy perccel utána már vasárnap, és a helybeli törvények szerint vasárnap nem szabad szeszes italt inni." Képzelhetitek! Ez csak helyi törvény, mert valamit a helyi választott demokratikus intézményeknek is kell csinálniuk.

Vasárnap további városnézés, sőt környéknézés: Washington szülőháza, Mount Vernon, Great Falls (nagy vízesés) — nem is olyan nagy (persze ez csak helyben nagy, nem összamerikai viszonylatban!) — ismét ebédek, vacsorák. Hétfőn, ma reggel indultunk haza, most végig világosban. Gyönyörű volt. Tébolyítóak az országútjaik, a forgalmuk. Olyan híd, mint az Erzsébet-híd — hasonló rendszerűek is — legalább tíz van ezen az uton, és mindegyik egyenként tízszer akkora, mint az Erzsébet.

Egyébként elég költséges egy ilyen utacska: egy irányban 3,50-et fizettünk ki apránként híd, alagút és útadóra, szállás egy éjszakára 10 dolcsi és így tovább.

Hát itt tartok most hétfőn, 18-án este 9-kor. Szombaton, 23-án indulnak haza a futárok, addig még beszámolok, több futár már nem lesz december 20-ig, amikor — remélem — én is indulok haza.

Washingtonból visszaérkezésem óta nem sok történt, hacsak azt nem számítom, hogy a keddi (XI. 19-i) anyagom nem jutott haza. Szerdán táviratot kaptam a Rádiótól, hogy nem hallottak. Nyomozni kezdtem, és kiderült, hogy véletlenül (?) más frekvencián adták, mint a megadott. Balhét vertem, a műszaki főnök esküdözött, hogy soha többé. A szocialista kollégák szkeptikusak: nem utoljára.

Szerda este egy afrikai képzőművészeti kiállítás megnyitóján voltam. Ma szovjet misszió. Péntek estére a moszkvai rádiós hívott meg. Szombat délben Csatordayéknál ebédelek, este a misszió egyik beosztottjánál, aki a „mi" házunkban lakik, vasárnap este azzal a jamaicai néger fiúval megyek „zülleni", aki az én állandó technikusom. Imád... — ez nem vicc. Ugyanis én vagyok az egyetlen tudósító úr, aki nemcsak dolgozom, hanem beszélgetek is vele. Ez számára nemcsak azért megható, mert fehér vagyok, hanem mert más osztálykategóriába is számítok az itteni mértékegységek szerint. További programok: kedden egy amerikai újságíróval ebéd, aki az UNCA elnöke (ez az ENSZ-tudósítók szövetsége) akar lenni 1964-ben, és meg akarja szerezni a szocialisták szavazatait. Szerdán ebéd egy Kelen nevű úrral, aki az elődöm volt az ENSZ-rádiónál.

Ő csinálta az ENSZ magyar nyelvű műsorát (amit most én) addig, míg U Thant meg nem szüntette. Most tárgyalni akar velünk a pasas, mert az egész „békés egymás mellett élésre" ő fizet rá — éhen hal, ha nem talál munkát.

Szóval zajlik az élet. Mindez persze csak az előre tervezett program, közben szinte minden napra jut valami még.

(Levelek és a napló vége...)

1903

New York, november 22-én, 24 órakor

Egyszerűen leírhatatlan az a megdöbbenés, ami New Yorkban Kennedy elnök meggyilkolásának hírét fogadta. A késő éjszakai óra ellenére a középületek és a lakóházak ablakai kivilágítva, szinte virrasztani látszik az egész metropolis.

Az ENSZ-ben megállt az élet. A delegátusok, újságírók, titkársági alkalmazottak csoportokba verődve hallgatták az ebédidőben érkezett első híreket. Rádiók, kis telvíziós készülékek kerültek elő, s a száztizenegy nemzet képviselői egyformán megdöbbent arccal hallgatták az újabb és újabb híreket. A délutánra tervezett üléseket elhalasztották, csak a plenáris ülés jött össze, hogy néma csendben hallgassa meg U Thant főtitkár néhány szavas bejelentését. Utána a delegációk vezetői, közöttük hazánk képviselője, Mód Péter és Csatorday Károly is meglátogatta az amerikai ENSZ-misszió székházát, hogy a tragikus eseménnyel kapcsolatban lerója kegyeletét. Később egy Stevensonhoz intézett táviratban is kifejezték a magyar delegáció részvétét.

A volt elnök teste már Washingtonba érkezett, felesége mellette tölti az éjszakát.

A Fehér Házban ezalatt folynak a tanácskozások. Az új elnök, Lyndon B. Johnson felkérte a Kennedy-kormányzat tagjait, maradjanak a helyükön, változatlanul töltsék be hivatalukat. A Távol-Keleten tartózkodó Rusk külügyminiszter a hír vétele után azonnal Washingtonba indult.

A gyilkosság színhelye Dallas — Texas állam, a szélsőjobboldali erők, a John Birch Társaság főerődje. Ez a székhelye Edwin Walker volt tábornoknak is, a legreakciósabb amerikai körök legszélsőségesebb képviselőjének. Éppen Kennedy elnök távolíttatta el a hadseregből Walkert. Ennek ellenére egyértelmű az a vélemény, hogy itt nem valamiféle személyes bosszúról, hanem a szélsőjobboldalnak adott engedmények következményeiről van szó.

Alig néhány héttel ezelőtt maga Stevenson, az USA ENSZ-képviselője volt szenvedő alanya ennek az engedékeny politikának, és nem véletlenül, éppen Dallasban. Felizgatott dallasiak leköpködték, és a rendőrségnek csak nagy nehezen sikerült kimentenie őt a tömegből. Akkor Stevenson megpróbálta tréfával elütni a dolgot. A tréfából azonban jóvátehetetlen tragédia lett.

New York, november 23, 12 óra

Vajon elfogták-e a gyilkost és vajon a gyilkost fogták-e el Lee Harvey Oswald személyében? — teszik fel mind gyakrabban a kérdést az amerikaiak. A texasi rendőrség hallgatásba burkolózik s még arról sem hajlandó nyilatkozni, ami a legkézenfekvőbb lenne: találtak-e ujjlenyomatokat azon a puskán, melyből állítólag kilőtték a gyilkos golyókat.

A másik kérdés az, hogy vajon egy őrült terrorista egyéni akciója vagy szervezett politikai gyilkosság történt-e. A körülmények és maga a helyszín, a hírhedt Dallas, mindenképpen azt látszanak bizonyítani, hogy akármiképpen is történt, csak a déli államok — elsősorban Texas — maradi, Kennedy minden kül- és belpolitikai újítását visszautasító légkörében következhetett be a tragédia.

Az Egyesült Államok népe gyászolja történelmének legfiatalabb elnökét, az energikus, újítókedvvel teli politikust és a szimpatikus családapát. Táviratok tízezrei fejezik ki a részvétet a visszamaradottak s a két mit sem sejtő gyerek iránt. A volt elnök földi maradványai egyébként már a Fehér Házban vannak, s az ország vezetői, valamint a diplomáciai testület tagjai egymás után érkeznek oda.

Vasárnap délben a Capitoliumba szállítják, ahol a látogatók róhatják le kegyeletüket.

Az új elnök egész délelőtt megbeszéléseket folytatott. Mindenekelőtt a gyászhír hallatára ma reggel hazatért Rusk külügyminisztert fogadta, majd Eisenhower volt elnök látogatta meg az egyelőre régi hivatalában székelő Lyndon Johnsont. Röviddel ezelőtt McNamara hadügyminiszter tett látogatást az új állam-, illetve kormányfőnél.

Órák óta minden rádióhíradás azzal a hírrel kezdődik, hogy Hruscsov személyesen rótta le kegyeletét a moszkvai amerikai nagykövetnél. Különös hangsúlyt adnak annak, hogy a szovjet kormányfő Johnsonhoz intézett táviratában hangsúlyozta Kennedynek a békére és az együttműködésre irányuló törekvéseit.

Éppen ezzel kapcsolatban számos New York-i kommentátor rámutat arra, hogy az új elnök másik szárnyát képviseli a Demokrata Pártnak, mint elődje. Kiemelik, hogy Johnson, maga is „déli demokrata" — ami itt politikai

állásfogalalást jelent —, ha nem is adott hangot a nyilvánosság előtt ennek, Kennedy kül- és belpolitikai törekvéseinek ellenzői közé tartozik. Eddig semmiféle hivatalos nyilatkozat nem hangzott el, és Johnson felkérte a Kennedy-adminisztráció vezetőit, töltsék be továbbra is hivatalukat, mégis széles körű találgatások forognak közszájon a kormány összetételének várható változásairól.

Túl a gyászon és sajnálkozáson, mely kétségkívül minden embert eltölt, itt New Yorkban félelem, bizonytalanság tapintható ki a város meglepően lecsökkent forgalmú ütőerein. A szombaton megszokott kirándulni induló autóoszlopok helyett beszélgető csoportok hallgatják az üzletekbe kirakott rádiók és televíziók híreit. A jövőt találgatják és a békés életet féltik.

New York, november 24

„Váltsuk valóra a mi életünkben minden időkre az ősi vágyálmot: békét a földön, jóakaratot az emberek között" — ezekkel a szavakkal fejeződött volna be John Kennedy utolsó beszéde, melyet már nem volt alkalma elmondani. Ma reggel hozták nyilvánosságra annak a beszédnek a teljes szövegét, melyet a volt elnök elkészített, hogy a Dallasban tartandó gyűlésen elmondja. Útban a gyűlés színhelyére érte a gyilkos golyó. A beszédben — ismertetve az Egyesült Államok erejének növekedését az utóbbi három évben — kijelentette volna: „Erőinket mindig csak a viták békés rendezésének támogatására fogjuk felhasználni."

De ez a beszéd már nem hangozhatott el. S az elnök felravatalozva fekszik nem egészen hároméves kormányzásá-

nak színhelyén, a washingtoni Fehér Házban. Szombaton megállás nélkül érkeztek a látogatók, az Egyesült Államok politikai, gazdasági és katonai vezetői — köztük két volt elnök, Eisenhower és Truman (a harmadik élő volt elnök, Herbert Hoover betegsége miatt nem jelenhetett meg) — és a diplomáciai testület tagjai, hogy lerójják kegyeletüket. Ma délután — hazai idő szerint 19 órakor — átszállítják a koporsót a Capitoliumba, ahol egészen a hétfői temetési szertartásig Washington népe köszönti utoljára volt elnökét.

A temetésre egyébként számos állam- és kormányfő is bejelentette érkezését, köztük de Gaulle francia elnök, Home angol, Ikeda japán miniszterelnök, Mikojan szovjet miniszterelnök-helyettes, továbbá Erhard, Schröder és Brandt is.

Ezalatt Dallasban tovább folyik a nyomozás. A reggeli lapok és az éjszakai híradások arról számolnak be, hogy a gyilkossággal gyanúsított Oswald változatlanul tagad. Számos nyilatkozat látott napvilágot különböző szakértők részéről, melyek szerint az eddig ismert adatok alapján nem bizonyítható a bűnössége. Közben egyes hecclapok változatlanul fújják a maguk szovjet- és Kuba-ellenes rágalmaikat. Az a kubai forradalommal szimpatizáló szervezet, melynek állítólag tagja lett volna Oswald, nyilatkozatot tett közzé, hogy ilyen nevű tagjuk soha sem volt, sőt Dallasban még szervezettel sem rendelkeztek. Ugyanakkor a Kubai Köztársaság ENSZ-delegációja, kormánya nevében részvétét fejezte ki Kennedy meggyilkolása felett, és kijelentette, hogy az Egyesült Államok és a kubai forradalom között fennálló ellentétek dacára az eset Kuba népét és kormányát mélységesen elszomorítja.

A józan kommentárok, mint a *New York World Telegram*

vezércikkírója is, szükségesnek tartják leszögezni azt a véleményüket, mely szerint, — idézem: „Nem szabad engedni, hogy pánikot okozzon ez a szörnyű tragédia." Hasonló értelemben nyilatkozott Nixon köztársaságpárti politikus, Kennedy volt választási ellenfele is.

Az új elnök pedig megkezdte aktív munkáját. Szombaton hosszan tanácskozott a kabinet tagjaival és a Fehér Ház tanácsadóival. Ma már a dél-vietnami helyzettel kapcsolatos teendőket tárgyalja meg a hazaérkezett Cabot Lodge nagykövettel, McNamara hadügyminiszterrel és Rusk külügyminiszterrel. Előzetes hírek szerint Johnson elnök szerdán mond beszédet a szenátusban, s azt várják, hogy ebben felrajzolja programjának vázlatát.

Hiába, az élet nem áll meg. S bár a tragédia még mindig rányomja bélyegét a közhangulatra, mégiscsak a legidősebb demokratapárti szenátornak, McCormacknak van igaza: Tovább kell menni...

Washington, november 25

A Potomac folyó partján fekvő Arlington katonai temető díszhelyén ezekben a percekben helyezik örök nyugalomra az Egyesült Államok harmincötödik elnökét. Egy 190 milliós nép áll a sírja körül, s még azok is megdöbbenéssel szemlélik az eseményeket, akik ellenezték azt az új-típusú politikát, melyet ez a fiatal, energikus ember képviselt.

Éppen ezért fogadta megrendüléssel az egész világ az elnök ellen elkövetett gyilkos merénylet hírét, s ezért áll most itt a sír körül hetvenhét ország képviselője. Koronás fők, köztársasági elnökök, miniszterelnökök és külügyminiszterek képviselik országukat a sír körül, tiszteletet

adva ezzel a tiszteletreméltó államférfinak és az általa is képviselt politikának, annak, mely az ő megválasztása óta az Egyesült Államokban is mind általánosabban elfogadottá vált: a béke, a tárgyalások, az egymás mellett élés politikájának. Kemény küzdelmet folytatott saját belső ellenzékével mind nemzetközi, mind belpolitikai elképzelései érdekében, hogy elkerülhetővé váljék egy pusztító nukleáris háború, és hogy nagy országában minden polgár egyenlő jogokat kaphasson.

A temetési szertartás — hazai idő szerint — 4 óra 50 perckor kezdődött, amikor is a gyászmenet katonai egységek kíséretében óriási biztonsági intézkedések közepette elindult a Capitoliumból.

A hat fehér ló vontatta ágyútalpon, az Egyesült Államok csillagos-sávos lobogójával letakart koporsót gépkocsikon kísérte a Kennedy-család a Fehér Házhoz.

Onnan a család tagjai is gyalog folytatták az utat a Matthews-katedrálisig, ahol Cushing bostoni érsek mondott requiemet az elhunyt emlékére. Már az elnöki lakosztálynál csatlakozott az 1100 külföldi és hazai előkelőség, élükön Johnson elnökkel.

Megjelent a különböző nemzetközi szervezetek számos képviselője, köztük U Thant ENSZ-főtitkár és az ENSZ-közgyűlés elnöke, Rodriguez.

A hetvenhét ország képviselőit de Gaulle francia elnök, tábornoki egyenruhában vezette, s köztük volt Philip herceg, az angol királynő férje, Home miniszterelnök és Wilson, az angol munkáspárt vezetője. A Szovjetunió minisztertanácsának képviseletében Anasztaz Mikojan első elnökhelyettes. Itt van Baudouin belga király és Spaak miniszterelnök, a Német Szövetségi Köztársaságból Lübke elnök, Erhard kancellár, Schröder külügyminiszter. Meg-

jelent Hailé Szelasszié etiópiai császár és számos más ország képviselője. Hazánkat Mód Péter, a külügyminiszter első helyettese reprezentálta.

A temetés után az özvegy, majd az új elnök, Johnson fogadta a külföldi küldöttségek vezetőit.

A washingtoni katedrálisból a menet végigvonult a várost kettészelő Potomac folyó túlsó partjára, ahol az Arlingtoni temető fekszik. Itt áll az ismeretlen katona síremléke is, és itt nyugszik most már örökre John Fitzgerald Kennedy, az Egyesült Államok volt elnöke.

New York, november 25. éjfél

Sok tízmillió amerikaival együtt magam is szemtanúja voltam annak a gyilkosságnak, melyet két televíziósműsor is egyenesből közvetített. A kamerák és tudósítók ott álltak a dallasi rendőrségi fogda folyosóján, ahol Jack Ruby, egy ötvenkét éves chicagói származású, dallasi sztriptízbártulajdonos, a nyomozók és riporterek sorfala között agyonlőtte az elnök meggyilkolásával vádolt Lee Harvey Oswaldot. „Ez az újabb gyilkosság kétségeket támaszt Oswald bűnösségét illetően" — írja a ma reggeli *New York Times*. A *Herald Tribune* pedig ezzel egészíti ki: „Oswald úgy halt meg, hogy sohasem változtatta meg azt a vallomását, mely szerint ártatlan az elnök meggyilkolásában."

Mindemellett a vádat hajtogató dallasi rendőrség még egyetlen bizonyítékot sem tárt a közvélemény elé, s a megbízhatóbbnak tartott lapok is kétségekkel fogadják az Oswald állítólagos baloldali kapcsolataira, illetve érzelmeire vonatkozó, széles körben terjesztett híreket. Min-

denesetre ma már nagyon kétséges, hogy valaha is világosság derülne e végzetes tett részleteire, és főleg arra, hogy kik és milyen érdekek húzódtak meg mögötte, és kiknek volt fontos — hogy ismét a *Herald Tribune*-t idézzem —, elhallgattatni a gyanúsítottat.

1964

New York, január 28

New Yorkban ismét esik a hó. Pedig már boldogan lélegeztünk fel, hogy az elmúlt napok esői és napsütéses napjai végleg elvitték a havat. Mert itt valahogy minden olyan óriási. Nemcsak a házak és a forgalom, de az eső és a hó is. Ha itt esik, akkor szakad, ha havazik, akkor hózuhatag ömlik a városra. Két hete szinte eltemetett mindent a hófúvás, autók ezrei tüntek el a hó alatt — s ráadásul a rendőrök megbírságolták a helytelenül parkírozó tulajdonosokat. Aztán jött a nap és az eső, és napokig bokáig jártunk a sűrű lében. Egy szó morgás nélkül. Ha Budapesten ilyesmi történne (miért történne? történt már!), akkor számos illetékes funkcionárius kapkodhatná a fejét a pestiek szitkai elől. Itt egy szó sem esik. It's not my job — nem az én ügyem, mondják, és lábalnak a sárban.

Óriási jelentés született a kormány megbízásából dolgozó bizottság műveként a dohányzás ártalmasságáról. A lapok tele vannak cikkekkel a cigaretta és a rák összefüggéseiről. A tévében, rádióban előadásokat hallani

ugyanerről. De ugyanazok a lapok, a tévé és rádióműsorok hirdetik is — hiszen abból élnek. Hirdetnek mosószert, év elejei kiárusítást és — természetesen cigarettát. Legalább ötvenfélét. Füstszűrőset és szűrőtlent, mindent, ami van. Felháborodik, nevet, vagy gúnyolódik ezen valaki is? Nem, *it's not my job* (nem az én ügyem), a tudósok dolga, hogy feltárják a cigaretta és a rák összefüggését, a hirdetőké, hogy hirdessenek — és a mienk, hogy szívjuk a drága és ártalmas mérget.

Lakásunk egy huszonkét emeletes, vadonatúj, még teljesen be sem fejezett épületben van. Mellesleg hadd jegyezzem meg, hogy nem igazán huszonkét emelet, „csak" húsz, mert a földszintet hívják az első emeletnek és a tizenharmadik — éppúgy mint minden más New York-i épületben — kimaradt. Mondván, az szerencsétlen szám, oda nem költözne senki. Így a tizenkettedik után mindjárt a tizennegyedik következik. — Mert így már egészen más!?

A havi 280 dolláros lakbér fejében a tulajdonos kötelezte magát, hogy a beköltözés után előbukkanó első hibákat kijavítja, első alkalommal megtisztítja az ablakot, a padlót egyszer kifényesítteti, és így tovább. Hát ilyen „első hiba" itt is bőven akad. Nem zárnak az ablakok, a kilincsek rosszak — minek soroljam, minden pesti új lakásba költöző ismeri ezeket. Jön is egy szerelő: megcsinálja az ablakot. Mondom: „az ajtókilincs". „It's not my job" — és elmegy. Két nap múlva az ablaktisztító. Mondom: „a padló". Válasz: „It's not my job." És így tovább. Naponta százszor hallom. Valaki összeesik az utcán. Mindenki elmegy mellette: It's not my job. Két kocsi összeütközik — oda se néznek: It's not my job — nem az én ügyem, nem az én ügyem. Élni kell, rohanni kell, pénzt kell csinálni: Ez már az én ügyem — ez az egyetlen „én ügyem".

Sokféle meggondolás jó ideig arra késztetett, hogy halogassam a beszámolót a Kennedy-gyilkosság nyomozásának fejleményeiről, de néhány újabb esemény arról győzött meg, hogy nem hallgathatok tovább. Meg sem kísérlem azonban, hogy minden részletről beszámoljak, mert ahhoz egy vastag könyv is kevés lenne, inkább csak néhány megjegyzést tennék a legutóbbi fejleményekkel kapcsolatban.

Tulajdonképpen azt hihetné az ember, hogy ez ügyben már nem érhetik meglepetések a világközvéleményt. Pedig csöndben újabb és újabb szenzációk születnek. Itt van például a híres és hírhedt Hearst-lapok egyik legjelentősebb tudósítójának, Bob Considine-nak a beszámolója Dallasból: Egy év alatt 113 gyilkosság történt Dallasban, ezért az ottani lapokban nem szenzáció egy-egy gyilkossági hír. Az sem keltett feltűnést, hogy néhány héttel ezelőtt agyonlőttek egy Warren Reynolds nevű használtautó-kereskedőt. A hír csak néhány sort kapott a dallasi újságok hátsó oldalain. Pedig ez az ember nem más, mint az, aki azonosította a dallasi rendőrségen Lee Harvey Oswaldot azzal a személlyel, aki az elnök meggyilkolásának napján Tippitt rendőrt lelőtte. Az ő vallomása alapján fogták el és azonosították Oswaldot, és ennek alapján emeltek vádat ellene. A továbbiak ismertek: meghalt Oswald, és most ismeretlen tettesek megölték Reynoldsot is. Miért? Ki tudhatja?

Vagy néhány nappal korábbról ugyancsak a Hearst-lapok híre: a dallasi rendőrség adatokat szolgáltatott Ruby (Oswald gyilkosa) védőjének. Ezt még Amerikában, a korlátlan lehetetlenségek hazájában is páratlan és példátlan dolognak tartják.

Aztán két nappal később — most már hivatalos közleményként — bejelentették, hogy a Warren-bizottság, mely az elnök megbízásából vizsgálja az egész ügyet, kinevezte Oswald védőjét. A védő, akinek az lesz a kötelessége, hogy hivatalból képviselje Oswald és családja érdekeit, egy Walter Craig nevű arizonai ügyvéd, s közelebbről az amerikai ügyvédi kamara elnöke. Csak egy mondatot erről a kamaráról: ez az az egyesület, mely követeli, hogy az iskolai tankönyveket vizsgálják felül, mert azok csupa kommunista tanokat hirdetnek. Nos, nem akarom minősíteni az itteni tankönyveket, de — amennyit ismerek közülük — vallhatom, hogy semmiféle nyomát nem találtam bennük kommunista tanoknak.

Aztán még egy korábbi hír: Mark Lane New York-i ügyvéd egy minden eszközzel akadályozott, de végül is létrejött nyilvános előadóesten bejelentette, hogy súlyos kétségei vannak Oswald bűnösségét illetően, ezért minden ellenszolgáltatás nélkül vállalja védelmét.

Egyébként jelen voltam azon az estén, melyet egy kis példányszámú, egyáltalán nem tipikus amerikai hetilap, a National Guardian rendezett a Town Hall nevű színházteremben. Ezerötszázan fértek be, és még százak és ezrek tolongtak a rendőrkordonon kívül, akik meg akarták hallgatni Mark Lane-t és Oswald édesanyját, meg néhány egyetemi tanárt, akik mind arra a meggyőződésre jutottak, hogy nem Oswald volt az elnök gyilkosa, és e szerint az igazi gyilkos szabadon van.

Mark Lane több tekintetben is támadja a vádat, s tanúkat, bizonyítékokat gyűjtött. Ezek egy részét még nem hozta nyilvánosságra, de az ismertetett tények már úgy gondolom, ismertek otthon is és Európa-szerte, csak Amerikában nem vagy alig. Annál is kevésbé, mert a

*National Guardian*on kívül eddig egyetlen lap sem ismertette Mark Lane adatait.

Nos, nem tudok állást foglalni abban a kérdésben, hogy Kennedy elnök gyilkosa egy Oswald nevű vagy egy Smith vagy Brown nevű ember volt-e. De azt hiszem, nem is ez a lényeg. A lényeg az, hogy Kennedy elnököt meggyilkolták, és az igazi tettesek ismeretlenek a világközvélemény előtt, mert Oswald meghalt, Oswald felismerője meghalt, Oswald gyilkosának tárgyalása inkább tyúkperre, mint egy bonyolult politikai-bűnügyi perre emlékeztet, és Oswald védelmét nem az látja el, aki meg van győződve ártatlanságáról, tehát keresi az igazi bűnösöket és a gyilkosság okait. És éppen itt van az egész ügy lényege: mik voltak az elnökgyilkosság okai? Attól félek, ezt majd csak a történelem derítheti fel...

New York, március 18

A pesti gyerekek, amikor a New York-i iskolabojkottról hallanak, minden bizonnyal irigylik az ittenieket. Igazán mi is lehetne jobb, mint egy-egy napot mulasztani az iskolából, csak azért, mert a felnőttek politikai harcokat vívnak egymással. Milyen jó is lehet otthon maradni, és nem tanulni. Félek, hogy tényleg sokan ezt gondolják. Pedig... pedig a mi mai gyerekeink el sem tudják képzelni, milyen nehéz harc ez, milyen küzdelem minden egyes gyereknek.

Hadd idézzek egyetlen mondatot egy iskolaigazgatónő szavaiból: „Nézze meg az iskolai tankönyveinket: mi haszna van, ha olyan könyveket adunk a *mi* gyerekeink kezébe, melyekben aranyfürtös gyermekek láthatók parkok közepén, fák alatt sétálgatva. A mi gyerekeinknek

nincsenek aranyos hajfürtjeik, és a legtöbbjük alig látott még fát, vagy kertet!" Ez az idézet nem jellemzi az egész helyzetet, csak talán egy kis ízelítőt ad. A rideg tények szerint New York lakosságának mintegy tíz százaléka Puerto Ricó-i, és újabb ötven százaléka néger. Ezeknek a gyerekeknek pedig sem arany hajfürtjük, sem kertes házuk nincs. Túlnyomó többségük gettóba szorítva, rettenetesen sűrűn lakott nyomornegyedekben él. Szeretném leszögezni, hogy sem a „getto", sem a „nyomornegyed" kifejezés nem tőlem származik, ezek ma már általánosan használt jelzők a New York-i színesbőrűek helyzetének meghatározására. Nos, ezekben a körzetekben az iskolák állapota minden hazai képzeletet felülmúl.

Az idézett iskolaigazgatónő a 184. számú mintaiskolát vezeti. Ide szokták elvinni a látogatókat, ebbe a tiszta, világos, jól felszerelt, hat osztályos állami általános iskolába. És mégis, ő sem térhetett ki annak elismerése elől, hogy a problémák nem is az iskolánál, hanem a környéknél és a gyerekek körülményeinél kezdődnek. A tanulók túlnyomó többsége sokgyermekes családból jár az iskolába. A legtöbb helyen nincs apa, vagy munkanélküli az apa. Lakásaik egyszerűen nyomorfészkek. A gyerekek az utcán élnek, rongyosak és éhesek.

Miért nem mennek máshová lakni? hiszen New Yorkban azt hiszem, több a kiadó üres lakás, mint Budapest egész lakásszükséglete? Én magam egy olyan házban lakom, ahol hétszáz lakás van, és legfeljebb kétszáz-kétszázötvenben laknak. Miért nem törnek ki a gettóból? Egyszerű: az én lakbérem magasabb, mint az említett színes bőrű — sokgyermekes családok! — egész havi jövedelme, ha van munkájuk. Azután véletlenül a mi környékünkre, ha lenne pénzük beköltözhetnének, de éppen az ENSZ-

ben hallottam a napokban egy esetről, amikor egy magas állású afrikai ENSZ-tisztviselőt az egyik — hogy úgy mondjam — „jobb" környéken nem fogadtak be bérlőként, mert a bőre fekete, — bár igazán jó keresete van. Itt New Yorkban törvényesen nincs szegregáció, de mert „szabadság" van, mindenkinek jogában áll eldönteni, hogy ő egyénileg fajüldöző-e vagy sem.

Hát szóval ilyen okok állnak az iskolabojkott mögött. Meg a zsúfolt tantermek, meg a képzetlen tanítószemélyzet, a bűnözés az iskolában. Csak az elmúlt néhány hét alatt több mint féltucat tanítót késeltek vagy vertek meg tanítványaik a „palatábla-dzsungelben".

A bojkottot több néger szervezet támogatja. Nagy részük különböző egyházi intézmény vezetése alatt áll, mások nyíltan politikai szervezetek. Vannak köztük békés tüntetők, és vannak harciasak, olyanok is, melyek fegyverkezésre szólítják fel hiveiket. Talán valahol ebben a széttagoltságban is rejlik eddigi fellépésük eredménytelensége — bár New Yorkban még nagyon fiatal ez a mozgalom, s ezért kevésbé szervezett is, mint más, edzettebb városokban. Sok helyen a fehérek is támogatják a színesbőrűek követeléseit, de voltak olyan esetek is, ahol fehér ellentüntetésre került sor. Különösen az ellen tiltakoznak a fehér szülők, hogy a különböző városrészek gyerekeinek egy részét naponta cseréljék ki, autóbuszokkal szállítsák a néger iskolából a fehérbe, és fordítva. Ez persze tényleg nem látszik megoldásnak. Nem is beszélve arról, hogy rendkívül költséges és fárasztó lenne, és csak felületi megoldást ígér. Más néger irányzatok azt követelik, adja ki a város vezetése azt a pénzt, ami jár az iskoláknak, és majd maguk a néger szervezetek gondoskodnak saját gyermekeik magasabb szintű oktatásáról.

Az egész iskolabojkott-ügy az amerikai színesbőrűek jövőjét illetően alapvető. Hiszen ma már sok helyen nem merik nyíltan megtagadni négerek alkalmazását, csak éppen arra hivatkozva teszik ezt, hogy iskolázatlanok, nincs szaktudásuk, tehát alkalmatlanok. Ezért őket bocsátják el elsőnek, és őket veszik fel utolsónak, s akkor is csak a legalacsonyabb fizetési kategóriákba.

Mindezt csak azért mondtam el, hogy nem érdemes irigyelni a bojkottáló New York-i gyerekeket. Biztos vagyok benne, hogy nagy többségük szívesen és szorgalmasan járna még a mi hazai helyproblémákkal küzdő iskoláinkba is, s nemcsak az egyenrangúságot élvezné, de az összehasonlíthatatlanul magasabb szintű oktatást is.

New York, március 24

Szokatlan időben csönget New York-i lakásomon a telefon.

„Este hívom, mert ilyenkor mindenki otthon van" — mondta egy női hang, majd bemutatkozott: a környék kiskereskedőinek megbízásából beszél.

„Köszönöm, nem akarok venni semmit!"

Nem is akar eladni semmit, csak engedjem meg, hogy a nekem legalkalmasabb időben felküldje hozzám férjét, tájékoztatni szeretne a környék kiskereskedelméről.

„Nagyon el vagyok foglalva."

„Nem baj, szombat délután jó lesz?"

„Jó, jöjjön."

Jött, bemutatkozott és a következőket adta elő: A környéken, ahova nemrégen költöztünk, egy pár évvel ezelőtt csupa kiskereskedő és kisiparos dolgozott. Mára azonban nagyon megcsappant a számuk. Valamiféle területi szövetségbe tömörültek — önvédelemből —, és maguk ajánl-

ják magukat. Névjegyek tucatját szedte elő zsebéből, a legközelebbi fodrász, hentes, csemegés, villanyszerelő és ki tudja, miféle szakmák mestereit, boltosaiét. Mindegyik cédulán néhány soros meghívó, mondván, az első látogatás illetve vásárlás alkalmából e névjegyek ellenében apró ajándékkal kedveskednek a környékbeli lakóknak.

Értetlenül néztem rá. Azt már megszoktam, hogy hatalmas cégek ügynökei elárasztják a házakat, és részletre kínálnak mindent. Tulajdonképpen nem utolsósorban ellenük kellene megvédenie a lakókat a portásnak, aki a házi telefonon köteles felszólni, ha keresnek valakit. Csakhogy az ügynökök gyakran lepénzelik a portást és jönnek és beszélnek és rábeszélnek.

Szombat délutáni látogatóm nem akart eladni semmit. Csak közölte, hol vannak a környék „maszekjai". A kifejezés itt persze nevetséges, hiszen az Egyesült Államokban minden „maszek". Nincs állami kiskereskedelem és nincs szövetkezeti vagy állami kisipar. Minden maszek, csak éppen egészen másként, mint azt az ember otthon elképzeli. Magam is így csalódtam az első hetekben. Közelünkben van a Daitch féle csemegés bolt. Három-négy eladó és egy régi pesti Deutsch bácsi típusú úr a pénztárnál. Szép üzlet, ragyogó üzlet, drága üzlet. No, mondom, jól felvitte az amerikai isten a Daitch bácsi dolgát. Igaz, sokat dolgozik, de igen szép kis boltja van! Aztán elvetődtem néhány utcával arrébb. Ugyanolyan üzlet, ugyanolyan névtábla fölötte: Daitch. Ezt már nem értettem. Azóta tudom, tucatjával vannak New Yorkban az ugyanilyen üzletek, és az a Deutsch bácsi, akit én először a pénztárban hittem ülni, már régen nem is létezik. Az egész üzlethálózat egy konszerné, sok más mellékággal, sőt élelmiszeripari termelő üzemek egész sorával együtt.

Maszek? Hátha úgy vesszük, éppenséggel nem állami. De hol van már az a kis maszek? A Daitch úr? A kis magántulajdonos?

A szombat délutáni látogatás alkalmával megértettem. Környékünk egész kiskereskedelme és kisipara kihalóban van. Nem a törvény tiltja. Dehogy! Nem is állami intézkedések nehezítik létüket! Az állam, a város nem szól bele. Magántulajdon, magánügy. Csak éppen a konszernek, a Daitch-féle cégek diktálják az árakat, ők szabják meg a minőséget, ők tudják biztosítani a nagyobb választékot, — és főleg ők tudják a horribilis adókat és biztosítási díjakat kifizetni. A maszekok pedig, a szó New York-i értelmében vett maszekok, lassan kihalnak. Akik még bírják, próbálnak védekezni, próbálnak versenyezni. Például úgy, hogy szövetségbe tömörülnek, és közös erővel csinálnak propagandát maguknak. Ha másként nem megy, akkor egy leégett társukat — az én szombat délutáni látogatómat — fizetik közösen. Ő a modern „szendvics ember". És apró ajándékokat ajánlanak az első látogatáskor. Azt persze nem bírják, amit a szemközti hatalmas Grand Union élelmiszer-áruház, hogy hetenként újságot adjanak ki, és a környék valamennyi lakójának postázzák. Sem azt, amit számos más konszern, mint mondjuk a világméretekben dolgozó és profitáló Woolworth áruház.

Védekeznek, ahogy tudnak. Őket nem védi szakszervezet, hát dolgoznak éjjel, nappal. Felajánlják, hogy a nap bármely szakában házhoz szállítanak akár egy üveg bort vagy félkilónyi kenyeret is. Telefonhívásra elviszik és hozzák a mosodaholmit. Nem mondom, kényelmet jelent ez a vevőnek, de ők mégsem bírják a versenyt. Nem bírják árral, választékkal, beruházással, hirdetéssel és ami a legfőbb, adóval.

Előzékenység, éjjel-nappali munka, udvarias kiszolgálás, — mind-mind eredménytelen. Hétről hétre újabb üzleteken látom végleg lehúzni a rolót. Kikerül a tábla: Üzlethelyiség kiadó. Pedig azt is kiírhatnák: „Megették a nagy halak."

Április 9

„Fal utca" és környéke

Az utcanév nem mond semmit, nem emlékeztet semmire. Mint ahogy lényegében eredeti értelmében sem utca már, ha szó szerinti fordítása utcát jelent is. Visszafordítva angolra: Wall Street. Így már fogalom. Eredetileg utcanév ugyan, de ma már — és egyre inkább — egy egész környék (földrajzilag) és egy fél világhatalom (politikailag).

Nem vagyok közgazdász, meg sem próbálom elemezni azt a gazdasági, pénzügyi tevékenységet, ami e fogalom mögött folyik. Az újságolvasó, a rádióhallgató szemével próbálok betekinteni ebbe a földrajzi és politikai fogalomba, melyről oly sokszor olvastam, s most végre találkoztam vele.

Először egy vasárnapon. Három-négy rendőrt és egy részeg embert találtam a Wall Streeten meg a környékén. No meg persze tucatnyi felhőkarcolót. Egyébként egyetlen lelket sem. Szombat-vasárnap itt, munkaszünet lévén, senki nincs. Ez egy olyan város, ahol nem lakik senki. Külön város, de csak hétköznap vannak benne emberek. Lakás nincs, iskola nincs, csak bank bank mellett, néhány tucat kis büfé, ahol délben be lehet kapni a lunchöt, és semmi más. Ez a Wall Street. S mindez New York legkisebb, de legforgalmasabb kerületének a déli vége felé, a Manhattan félsziget aljában.

Hétköznap azután megelevenedik. Az erre tartó föld alatti járatok reggelenként minden pesti elképzelést felülmúló zsúfoltsággal közlekednek: hozzák a fehér tisztviselőket és a néger kisegítő személyzetet, a hordárokat, kifutókat, takarítókat és mosogatókat. És erre özönlik az előkelő külső városnegyedekből az autók tömege. A Wall Street-i alkalmazottnak — ha ad magára — valamelyik peremvárosban illik laknia, legalább Buickkal közlekednie és csakis meghatározott környéken vásárolnia. Nem mehet be a népszerű áruházak alsó emeletére — bár azok olcsóbbak —, és két dollárnál „gyengébb" nyakkendőt sem viselhet. Nincsenek ugyan nyílt előírások, csak éppen a Wall Street „szelleme" kívánja ezt meg.

Alapjában a Wall Street fogalma a tőzsdét jelenti. Azt a tőzsdét, melyet állítólag egy nagy fa árnyékában ezen a helyen alapított 1792-ben huszonnégy üzletember. Itt kezdtek tényleges áruk és pénzek helyett értékpapírokban gondolkodni, és e helyen nőtt fel a kapitalizmus legnagyobb pénzügyi központja. Minden amerikai televízió- és rádióállomás — pedig van belőlük néhány ezer — naponta többször hírt ad a tőzsdei eseményekről. Minden napilap oldalszámra közli az előző napi „jegyzéseket". Szóval itt dobog az amerikai gazdasági élet szíve. Telexgépek, hangosan beszélők, ultrarövidhullámú magánrádiók juttatják el folyamatosan az árnövekedések és esések híreit azokhoz, akik sosincsenek jelen a Wall Streeten, de mégis ők irányítanak mindent, — vagy legalábbis szeretnének irányítani mindent.

Mert tőlük függ az olaj, az acél, az autó és a vegyszerek ára — a fél világon.

De félek, a közgazdaság felé kanyarodtam el. Maradjunk a helyszínen. Maga a tőzsde a magamfajta szemlélődő

számara egyszerűen áttekinthetetlen. Emberek százai szaladgálnak, kiabálnak izgatottan. Elektronikus úton irányított táblákon számok villannak fel és hunynak ki. Úgy tűnik, teljes a káosz, pedig azt mondják, szigorú játékszabályok vannak. Csak a kívülálló sosem tud betekinteni. Ezért van az, hogy a sok százezernyi amerikai kisember, aki részvénytulajdonosnak mondja magát, végül mindig veszít az üzleteken. Alkalmanként lehet nyerni, de végső soron mindig csak annak, akinek nagyon sok részvénye van. Csak az engedélyezett és bejegyzett ügynökök ágálnak itt. És ők természetesen annak dolgoznak, akinek nem egy vagy akár száz kötvénye van, hanem akinek tíz- vagy százezer.

Szombat-vasárnap kivételével egyébként éjjel-nappal folyik a munka. Napközben az ügynökök, éjjel az adminisztrátor tisztviselők dolgoznak. Elemeznek minden adatot, minden vételt és eladást. Dolgoznak, hogy másnap reggelre a főrészvényesek, a nagyiparosok, a nagybankárok és a politikusok asztalára tehessék az adatokat. Ebből készül azután a pénzügyi, gazdasági manőver és nem utolsósorban a politikai, vagy ha kell, a diplomáciai lépés.

És mindez csak egyetlen épület a Wall Streeten. Körülötte valamennyi nagy bank központi székháza. A bankok, melyek hatalmas, föld alatti trezorokban tárolják a részvényeket, melyekért még mindig országokat, kormányokat lehet venni és melyek még mindig országok, népek izzadságából, s ha kell véréből állnak kötegekké.

Szeretném érzékeltetni, micsoda érdekek függenek itt össze. Évi nyolc millió gépkocsit gyártanak az Egyesült Államokban. Ehhez acél, üveg, gumi és olaj kell! Olajat ugyan itt is sokat termelnek, de Venezuelában, a világ harmadik olajtermelő országában sokkal olcsóbb. Ezért

kell, muszáj, ha vérrel is, de muszáj a kis országnak amerikai befolyás alatt maradnia. Amerikai nemzeti érdek? vagy venezuelai? Dehogy: Rockefeller-érdek. Övék Venezuela fele. S ha elvész, akkor milliók — milliók? milliárdok! — vesznek el annak a banknak a trezorjából, amelyben a Rockefeller-kötvények vannak: hiszen akkor *leesik* az ára a tőzsdén, és kevesebb osztalékot kapnak a tulajdonosok. És kik a tulajdonosok? Rockefeller, a republikánus ön-elnökjelölt és családja. És véletlen-e, hogy a republikánus ön-elnökjelölt programja az, hogy egy tapodtat sem szabad engedni Latin-Amerikában?

Hát ilyenek ezek az összefüggések a Wall Streeten és környékén.

New York, május 29

Hétfőn Honoluluban kétnapos titkos értekezlet kezdődik az amerikaiak délkelet-ázsiai politikájáról. Johnson elnök személyesen rendelte el az értekezlet összehívását, és csak ma reggel közölték a nyilvánossággal, hogy Rusk külügyminiszter — aki jelenleg Delhiben, Nehru temetésén tartózkodik —, McNamara hadügyminiszter, Taylor, a vezérkari főnökök egyesített bizottságának vezetője, Lodge, saigoni nagykövet, valamint a térség valamennyi amerikai vezető diplomatája és katonai parancsnoka is részt vesz a megbeszélésen.

Az amerikai külpolitika olyan választás előtt áll Délkelet-Ázsiával kapcsolatban, amilyen előtt talán még soha. Vagy elismeri idestova tízéves beavatkozásának teljes vereségét, vagy pedig hivatalosan is meghirdeti a háborút, és az eddigieknél is nagyobb költséggel és nyíltsággal veti

bele magát. Nehéz elhatározni akár az egyiket, akár a másikat. Nehéz elismerni egy olyan ügy vereségét, melyre napi másfél millió dollárt és számos katona életét költötték eddig, de még nehezebb rászánni magát egy nyíltan, hivatalosan meghirdetett háborúra, mert ennek következményei beláthatatlanok, s nem utolsósorban szövetségesek híján kilátásai éppoly reménytelenek, mint az eddigi ún. „csendes háborúé".

A legjózanabbak, elsősorban is a mindig távoli irányt mutató Walter Lippmann, azt tanácsolják, hogy az 1954-ben elkövetett hibát, amikor a dullesi koncepció alapján Amerika belemászott ebbe a csapdába, ne tetézzék újabb hibákkal. Ő úgy látja, meg lehet még menteni az amerikai presztízst egy újabb genfi értekezlettel, melyet a State Department — a Biztonsági Tanács és a világ színe előtt, nagyon kevés támogatóval a háta mögött — ellenez.

Egyedül a Biztonsági Tanácsban és általában az ENSZ-ben nem lehet megoldani véglegesen ezt a válságot, mindenekelőtt azért nem, mert a nagyon közelről érintett felek egy része, mint a Kínai Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság, nincs képviselve. Nélkülük pedig semmiféle eredményes megoldás nem lehetséges Ázsiában. Éppen ezért a Biztonsági Tanács számos tagja, köztük a szocialista országokon kívül Franciaország, Marokkó, az Elefántcsontpart is, a nemzetközi értekezlet mellett foglal állást.

Chicago, július 1

„Lincoln állama" — ez olvasható minden illinoisi, tehát minden chicagói gépkocsi rendszámtábláján. Lincoln államában, Chicagóban hallgattam végig Johnson elnök éjféli

rádió és tv nyilatkozatát, melyben bejelentette: az Egyesült Államok törvényerőre emelte valamennyi polgárának egyenlőségét. Lincolnra hivatkozott, az amerikai alkotmányra, az emberiségre, a világ véleményére apellált, amikor felszólította az amerikai népet, hajtsa végre a polgári jogok törvényét.

A javaslatot több mint egy éve terjesztette a törvényhozás elé Kennedy elnök. Azóta kemény harc folyt minden fronton. Elsősorban a különböző néger szervezetek megmozdulásai, valamennyi liberális erő és minden józanul gondolkozó politikus küzdelme eredményeként jött létre az a törvény, mely, bár lényegében az alkotmány adta lehetőségeket ismétli meg, mégis történelmi jelentőségű lehet.

Az Egyesült Államok húsz milliónyi négerének és számtalan egyéb színes bőrű lakosának ad jogot olyan elemi létkérdésekben, mint amilyen például egy vendéglőbe való belépés joga. Európai fejjel talán érthetetlen, de itt ez szinte létkérdéssé vált, hiszen az Egyesült Államok világpresztízséről és belső békéjéről van szó.

A törvény csak kezdet, csak lehetőség, és nem megvalósulás. Az államszövetségi rendszer lehetővé teszi a fajüldöző déli államok vezetőinek, hogy ellenálljanak a szövetségi törvények végrehajtásának. És ők ellent is állnak, ezt, amióta a vita folyik, egybehangzóan ígérik is. A most érkező hírek szerint Goldwater szenátor és Wallace alabamai kormányzó máris kijelentette: az elfogadott törvény alkotmányellenes, tehát küzdelmet indítanak ellene.

Johnson elnök éjféli beszéde ugyan teljes szövetségi támogatást ígért a végrehajtásnak, de máris látható, hogy egyes helyeken talán polgárháborús összeütközéseket is kockáztatni kell a törvény végrehajtása érdekében. Ha a törvény kiharcolói, elsősorban a liberális demokrata és

republikánus szenátorok, nemcsak választási eszköznek tekintik az egyenjogúság hirdetését, hanem őszintén valóra akarják váltani azt, akkor tényleg történelmi hivatásra, Lincoln örökségének végrehajtására vállalkoztak, éppen július negyedike, a függetlenségi nyilatkozat évfordulójának küszöbén.

New York, augusztus 3

Megöltek egy fiút... tizenöt éves volt és jókedvű, fekete, gyapjas hajú, bőre, szeme is ragyogó fekete, csak a fogai villogtak fehéren, amikor kamaszos pimaszsággal vigyorgott. Szemtelen volt, hirtelenkedő, ruganyos testű, tele energiával, a tizenöt évesek néha elképesztő, néha mosolytkeltő arroganciájával. James Powellnak hívták és jól ismetem. Sosem beszéltem vele, de az iskolaépületben, melynek folyosóin annyiszor száguldozott végig, biztosan számtalanszor találkoztam vele és hasonló társaival; hiszen nagyobbik fiam iskolatársa volt. Az iskola kívül esik a New York-i Harlemen, tehát viszonylag kevés hozzá hasonló járt oda, s amennyire tudom, sem ő, sem társai sosem részesültek megkülönböztető elbánásban. Az igazgató, a tanári kar tagjainak érdeme — akik között véletlenül nagy számban vannak a harmincas évek Európájának emigránsai —, hogy James és fekete társai a 76. utcai iskolában egyenrangúak voltak.

És most megölték a tizenöt éves Jamest. A történet bizonyára ismerős otthon. Néhány „nyári iskolás" fiú (ez itt egy kicsit napközi, egy kicsi úttörőtábor, bent az iskolában, azoknak, akiket nem küldhetnek a szüleik méregdrága táborba, hogy ne csavarogjanak az utcán), mind fekete,

az iskola előtt játszott, amikor a szemközti házmester lelocsolta őket. Ebből származott az összetűzés. El tudom képzelni, hogy akár budapesti tizenöt éves társaik is miként reagáltak volna erre. S az ő vérüket még az is lázította, hogy négerek, s biztosak voltak benne, hogy bőrük színe miatt alázták meg őket. Nem részletezem: kiabálva megtámadták a házfelügyelőt. Egy arra haladó, civilbe öltözött, szolgálaton kívüli rendőrtiszt, mit sem tudva az előzményekről, a gyerekekre förmedt. James biztosan szemtelenkedett is, mire a rendőr előrántotta szolgálati revolverét és háromszor belelőtt. A fiú a helyszínen és azonnal meghalt. A rendőr még lábával megfordította a holttestet, majd ment jelentést tenni, hogy önvédelemből lőtt, mert a fiú késsel támadt rá. Mellesleg a bizonyító kés azóta sem került elő, s a rendőr több kitüntetést visel, mert fegyveres banditákat tett ártalmatlanná, anélkül, hogy lelőtte volna őket. De azok fehér banditák voltak!

Így kezdődött nemcsak a New York-i, de az egész amerikai négerek történetének eddig legnyíltabb, legelkeseredettebb megmozdulása. Szinte a polgárháború határát súrolta, s a harlemi megmozdulást követte egy másik városrészé, Brooklyné, majd Rochesteré és a szomszédos Jersey Cityé. Eddig négy halott és több száz sebesült az ára és kétségbeesett, kapkodó ígéretek a városi és állami hatóságok részéről. A négerek politikai tüntetésbe kezdtek, aztán valaki betörte az első kirakatot, és a forradalmi jellegű megmozdulás egyszeriben vandál pusztítássá, rablássá fajult. A rendőrség és a katonaság fegyverét használta és durván elnyomta a megmozdulást, de csak a lángot oltotta el, a parázs most is izzik.

Mi van mindez mögött? Csak néhány mondatnyi történelmi visszatekintés: 1948 óta, amióta a műanyag uralko-

dóvá lett a gyapot fölött, az amerikai dél egyik fő mezőgazdasági ága, a gyapottermesztés, a minimumra csökkent. Ebben a mezőgazdasági ágban foglalkoztatott több millió-nyi néger egyszerűen munkanélküli maradt. Kényszerűségből a városok és mindenekelőtt az északi nagyvárosok felé tódultak. Chicagóban például a második világháború előtt alig 14 százalék néger lakott. Ma a város lakosságának 55 százalékát teszik ki. Washingtonba a legutóbbi néhány évben özönlöttek, mert ott, a központi kormány székhelyén, védelmet reméltek a fehér fajüldözők elől. Ma a város lakosainak 60 százaléka néger. Hasonló a helyzet New Yorkban és egy sor más városban is. Persze, munkát itt sem vagy alig kapnak, hiszen tanulatlanok, civilizálatlanok, kulturálatlanok — hiszen négerek. Íme néhány statisztikai adat New York-i helyzetükről:

Az átlagos harlemi család évi jövedelme 3400 dollár (4 ezerben számolják az országos létminimumot, de New York 25 százalékkal drágább, mint az országos átlag), az átlagos New York-i családé 5100 dollár.

A harlemi lakások 49 százalékát „lakhatatlannak" minősítették, az átlagos New York-inak „csak" a 15 százalékát. A gyermekhalandóság a Harlemben ezer élveszületésből 45,3, az átlagos New York-i 26,3 százalék. A harlemi munkanélküliség (csak azokat számítva, akik valaha is dolgoztak) 15 százalékos az átlagos New York-i 5 százalékkal szemben. És még egy adat: ezer lakos közül Harlemben negyven kábítószer-élvező, New York-ban „csak" öt.

Azt hiszem, ezek a hivatalos adatok magukért beszélnek. Persze, van még ezernyi tényező, de az említettek is elegendők arra, hogy a felgyülemlett keserűség ekrazitja a legkisebb ütésre is robbanjon.

Ilyen a helyzet Rochesterben és Jersey Cityben is, ahol

elmondták nekem: az ottani néger gettókban viszonylag magasabbak a lakbérek, mint a város más részén, hogy a négerek nem kapnak hitelt (itt, ahol az egész ország még a zoknit is hitelben vásárolja), a gettó fűszerese magasabb árat szab még a lisztért is és a ruhakereskedő a ceignadrágért, mint a város más részein. A gettók lakásaiban patkányok nyüzsögnek, és a legtöbb helyen nincs víz és nincs persze W. C. sem. Mindez a civilizáció Amerikájában.

Hát szóval mindezek ellen indult meg az a politikai tüntetés a 15 éves James Powell temetése napján. Jogosan kezdődött és kétséget kizáróan teljesen spontánul.

Itt megint álljunk meg egy szóra. Az amerikai négerek mozgalma ezerfelé széttagolt. Egyházak és különböző fokon, de szinte kivétel nélkül „békés" eszközökkel küzdő reformista szervezetek és vezérek irányítják azokat. Ezek a szervezetek tavaly augusztusban még uralták a négerek hangulatát, és kétszázötven ezer embert vonultattak fel Washingtonban a Fehér Ház elé, békés tüntetésre. A helyzet azóta egyre romlott, és e szervek nagyrészt elvesztették a néger mozgalmakra gyakorolt befolyásukat. A mostani megmozdulások ugyan radikalizálták James Farmert és Martin Luther Kinget, de már ők sem tudták megakadályozni, hogy a jogos követelésekért folyó harc el ne fajuljon. A rablás, betörés, autógyújtogatás céltalan volt, és a felfokozódott düh és a rendőrterror legfeljebb magyarázza, de nem menti azt.

Mindehhez tudni kell, hogy a legutóbbi néhány évben egy-két jelentéktelen „baloldali" szektás csoport kezdett működni a Harlemben. Tagjait az Amerikai Kommunista Párt még a McCarthy korszakban zárta ki soraiból, mert gyávák, megalkuvók, árulók voltak. Most Haladó Munkásmozgalomnak nevezik magukat, s vezetőjük Milton Rosen

és William Epton. Egy másik csoportocskát Robert F. Williams vezet, akinek sokszorosított lapja most robbanó benzines palackok gyártására oktatja olvasóit és arra, miképpen kell azt használni. Ezek a csoportok álltak a rombolás élére és tették lehetővé, hogy az amerikai reakció azonnal felhördülhessen: íme a rombolás a kommunisták műve. Pedig az amerikai kommunista párt nyomban elszigetelte magát ezektől a szektás, dogmatikus, álbaloldali „forradalmároktól", akik ráadásul még a Kínai Kommunista Párthoz fűződő személyes kapcsolatukról is nevezetesek.

A dolgok értékelésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy 1964 a választások éve Amerikában. A republikánusok elnökjelöltje az a Goldwater szenátor, aki a Polgári Jogok Törvénye ellen szavazott, s akinek egész választási programja a fajgyűlöletre, a konzervativizmusra alapul. Az amerikai fehér átlagember pedig sokféle ok miatt fél a négerkérdés megoldásától. Az sajnos csak európai hiedelem, hogy kizárólag a dél fehérjei a négergyűlölők. Az észak átlagfehérje is csak „elvben" támogatja a faji kérdés megoldását. Miért? Anyagi érdekből. Íme: ha a néger egyenjogú lesz, akkor nem őt dobják ki elsőnek a munkából, hanem a soronkövetkezőt, akár fehér, akár fekete; ha a néger egyenjogú lesz és beköltözhet a nagyvárosok körül kialakult kizárólag fehér családiház negyedekbe, akkor az évtizedek alatt összekuporgatott kis ház értéke a felére csökken. És bizony ezek nagyon is lényeges „hangulati" tényezők. Az északi fehérek elismerik, hogy javítani kell a néger gettók helyzetén, elismerik, mert a helyzet tagadhatatlanul embertelen. De abban a pillanatban, ahogy egy fehér kereskedő kirakata betörik, egyszeriben vége a „jóindulatnak", és mint fehérek egyesülnek

a „négerkommunista-terror" ellen. Ez szavazatokat jelent Goldwaternak. Több felelős állami tisztviselő — demokraták, Johnson-pártiak—azt mondta nekem a napokban, ha ezek az események októberben történnek, akkor Goldwater győzelme a novemberi választáson nem lenne kétséges.

Nem kétséges, hogy a néger problémát az Egyesült Államoknak meg kell oldania. Egyszerűen nem állhat a világ szeme elé ezzel a megoldatlan feladattal. Végtére is több, mint húszmillió emberről van szó, a lakosság 11—12 százalékáról. S ha hozzávesszük a Puerto Ricó-iak, a mexicóiak és az indiánok millióit, akik egyelőre csendben tűrnek, akkor kiderül, hogy lassan a lakosság fele a világ leggazdagabb országában embertelen helyzetben él.

James Powellt eltemették. Tizenöt éves teste a harlemi temetőben nyugszik. Iskolatársai már nem nevetgélnek olyan vidáman a „nyár iskolában". Testvérei, színes rokonai és társai most csendesen álldogálnak a harlemi koszos utcákon. Közöttük rendőrautók cirkálnak és a legkisebb csoportosulást is szétkergetik. A tüzet eloltották, de a parázs, melyet a kis James lobbantott akaratlanul lángra, továbbra is izzik. Vajon eloltják-e a hatóságok a parazsat is, vagy ismét emberélet lobbantja lángra?

Egyesült Nemzetek, augusztus 5

Az Esti Krónika elhangzása után az amerikaiak kérésére összeül a Biztonsági Tanács, hogy megtárgyalja a vietnami eseményeket. Az amerikai delegáció szóvivője néhány perccel ezelőtt ismertette Stevenson nagykövet várható beszédének lényegét, melyben, mint mondta, informálni akarja a Tanácsot, hogy egy, állítólag nemzetközi vizeken

tartózkodó hadihajójukat minden előzmény nélkül támadás érte észak-vietnami rombolók részéről. Erre reagált az elnök tegnap éjfélkor egy váratlan tévé-nyilatkozattal, melyben bejelentette, hogy az amerikai légierő támadást intéz észak-vietnami part menti bázisok ellen. Johnson elnök ma délelőtt ismét nyilatkozott, és ismét úgy állította be a dolgot, hogy az amerikai hajó nemzetközi vizeken tartózkodva szenvedte el a támadást.

Az amerikai lépés súlyos következményekkel járhat. Bár szinte minden tudósító és diplomata egyetért azzal, hogy az amerikai lépés nem független a választási harctól, mégis mindenki úgy értékeli, hogy veszedelmes játék lehet ez a tűzzel. Ismeretes, hogy az egész dél-vietnami politika az amerikai választási harc középpontjában áll, és Goldwater nagy erővel támadja a kormányt „gyengesége" miatt. Éppen egy héttel ezelőtt jelentette ki nekem egy tekintélyes külügyminisztériumi illetékes, hogy a demokraták választási győzelme érdekében még egy kisebbfajta délkelet-ázsiai háborút is megkockáztatnának, mert ezzel a szavazókat egységre lehet hívni az elnök mögé. Mindez nem jelenti a veszély lebecsülését, de figyelembe véve, hogy Washingtonban minden lépés a választásokra pislantva történik, ezt is annak részeként lehet vizsgálni.

New York, szeptember 28

Éppen tízhónapos munka után került nyilvánosságra a Kennedy elnök meggyilkolásának kivizsgálásával megbízott ún. Warren-bizottság jelentése. Pontosabban csak a jelentés első kötete, a konklúziók, melyeket a vizsgálat adataiból levontak.

Ez az egyetlen kötet mintegy nyolcszáz oldalnyi nyomtatott szöveget tartalmaz. Az egész vizsgálati anyag állítólag több mint húsz kötetet tölt meg. Ezek megjelenésének időpontját azonban még nem határozták meg. Ez egyben azt is jelenti, hogy a terjedelmes első kötet nem a vizsgálat jegyzőkönyveit tartalmazza, hanem a bizottság összefoglaló álláspontját rövid kiemelésekkel a sok száz kihallgatott tanú vallomásából.

A Warren-bizottság alapvető következtetése az, hogy Oswald ölte meg Kennedyt, és mint a jelentés mondja, „nincs bizonyíték arra, hogy összeesküvés történt volna". Oswald gyilkosa Ruby, ugyancsak magános gyilkos volt, s a jelentés ismét így fogalmaz: „nincs bizonyíték arra, hogy bármilyen igazságügyi tisztviselő támogatta volna e tettében".

A bizottság igen tekintélyes, és ráadásul hosszú hónapok és jelentős apparátus munkája áll telefonkönyv vastagságú jelentése mögött.

A kommentátornak hát csak két választása marad: vagy elfogadja a jelentést, vagy cáfolja azt. De cáfolni csak bizonyítékokkal lehet, ehhez pedig hasonló apparátus és ugyancsak hónapok kellenek. Különösen nehéz a kritikus vizsgálat, amikor a New York-i külföldi tudósítók, ellentétben amerikai kollégáikkal, csak alig néhány órával a jelentés nyilvánosságra hozatala előtt nyerhettek abba betekintést.

A publikálás misztifikálása amúgy is feltűnést keltő. Hónapok óta hangzottak el igéretek a nyilvánosságra hozásról, de hol a republikánus, hol a demokrata párti konvenció miatt halasztották el. Egyébként maga Warren főbíró már hónapokkal ezelőtt kijelentette: „Lehet, hogy nemzetbiztonsági okokból néhány részlet a mi életünkben

nem kerül nyilvánosságra." Miért, ha egyszer egy magános ember közönséges bűncselekményéről van szó? Bár a jelentés készítői igen sokoldalú munkát végeztek, a kétségek nem foszlottak szét. A hétfő reggeli *New York Times* első oldalán James Reston ezt írja: „A legendák gyakran erősebbek a történelemnél, és a történészeket még mindig zavarbaejtő megválaszolatlan kérdések továbbra is inspirálni fogják a dráma- és regényírókat. A bizottság csak úgy tudott válaszolni a központi misztériumra, hogy eljárása során a misztériumok új katalógusát állította össze. A vad véletlenek ugyancsak nem hagyják nyugton az embert."

Eddig az idézet Restontól, aki ezután misztériumok sokaságát sorolja fel. De a *Times* szerkesztőségi vezércikke is emlegeti a kételyeket. Kétli például Oswald letartóztatása történetének hitelességét.

De hadd említsek egy másik példát. Igaz, még a bizottság jelentéseinek publikálása előttről száramzik, de nem lévén rá válasz, változatlanul érvényes. Bertrand Russellnak, korunk egyik legnagyobb élő angol tudósának *16 kérdés* című munkájából való. Ezt írja: „Bob Considine szerint, aki *New York Journal American*ben (a reakciós Hearst konszern egyik lapja) megírta, hogy egy másik személy is hallotta a lövéseket, amelyeket Tippittre sütöttek. (Ugyanis nemcsak a jelentésben szereplő tanúk.) Ez a személy Mr. Reynolds, lövéseket hallván az utcáról az ablakhoz futott, ahol láthatta, amint a gyilkos elrohan. Reynoldsot hamarosan szintén puskával fejbe lőtték. Ezért a bűncselekményért egy férfit letartóztattak, aki azonban alibit bizonyított. Barátnője, Betty Mooney McDonald elmondta a rendőrségnek, hogy ő a gyanúsítottal volt abban az időben, amikor Reynoldsot agyonlőtték. A dallasi

rendőrség azonnal elejtette a vádat. A gyanúsított férfi rögtön eltűnt. Két nappal később a dallasi rendőrség Bettyt letartóztatta valami apróbb vétségért. A lány a rendőrség cellájában felakasztotta magát. Betty Mooney McDonald sztriptíz görl volt Jack Ruby lokáljában." Eddig az idézet Bertrand Russell *16 kérdésé*ből.

Mark Lane New York-i ügyvéd, aki Oswald anyjának megbízásából vállalta a halott vádlott védelmét, vasárnap délben egy csöpp szállodai szobában sajtóértekezletet tartott. Lane tökéletesen ismeri az ügy minden apró részletét, és adatai alapján úgy véli, hogy Oswald és Ruby egy szélsőjobboldali összeesküvés eszközei voltak, s hogy Oswald valamelyik amerikai felderítőszerv ügynöke volt. Ezt az állítását, negatívumról lévén szó, a Warren-jelentés bizonyítékok nélkül cáfolja. De Lane számtalan részletkérdésben is tagadja a jelentés állításait. Az egyik ilyen sarkalatos pont a Kennedyre leadott lövések száma. A jelentés szerint három lövés volt, nem lehetett több, ha csak Oswald lőtt, mert a rendelkezésre álló idő igen rövid volt. E lövések közül az egyik Kennedyt és Connally kormányzót egyszerre érte, a másik csak Kennedyt, a harmadik pedig célt tévesztve az utcakőre pattant. Csakhogy Connally vallomása cáfolja ezt, mondván, ő előbb még hátra fordult, hogy megnézze, mi történt az elnökkel, és csak ezután kapta a lövést. E szerint nem lőhette át őt is ugyanaz a golyó, tehát több lövésnek kellett lenni. A bizottság válasza: Connally valószínűleg téved. Éppen ez az, amit Mark Lane kihangsúlyoz: a jelentésben csak azokat a vallomásokat fogadják el hitelesnek, melyek belevágnak a képbe, amelyek eltérnek, azok „tévesek".

Végül még egyet a számtalan kétely közül, ezúttal a magamét. Oswald negyvennyolc óra hosszat volt a dallasi

rendőrségen. Ez alatt nemcsak a helyiek, de a központi FBI, és az elnököt őrző Secret Service is kihallgatta. A nyolcszáz oldalon egyetlen utalást sem találtam arra, hogy jegyzőkönyv vagy magnetofonfelvétel készült volna, vagy arra, hogy mit vallott Oswald. Tudjuk, végig tagadott és ügyvéd nélkül maradt, de részleteket nem ismerünk.

Maga a bizottság is kritizál. A helyi rendőrséget, az FBI-t és a Secret Service-t teszi felelőssé mindazokért az ellentmondó jelentésekért, melyek sorozatosak voltak és bejárták a világsajtót. Nem cáfolja azokat, csak finom formában a rendőrség butaságát okolja.

Nagyon fontos momentumnak tartom a jelentés azon részeit, melyek ismételten és nagyon határozottan leszögezik: nem volt külföldi összeesküvés az ügyben. Figyelmet érdemel Rusk külügyminiszter vallomása a bizottság előtt: „Semmiféle bizonyítékot nem látok, amely jelezné nekem, hogy a Szovjetunió úgy látta volna, hogy érdekelt lenne az elnök elmozdításában, vagy hogy bármilyen módon belekeveredett volna abba. Ha tárgyilagosan vizsgáljuk a dolgot, a Szovjetunió a korrekt állami kapcsolatokban érdekelt". Rusk példákat említett arra, hogy „bizonyos kölcsönös tisztelet bizonyítékai" voltak tapasztalhatók Kennedy és Hruscsov kapcsolatában, akik tudatosan „egy bizonyosfajta különleges felelősséget viseltek a világ általános békéjéért, talán még azt is lehetne mondani, hogy az északi félteke létéért a nukleáris korban".

Anélkül, hogy nyíltan kétségbe vonná a bizottság cáfolatát a szélsőjobboldali összeesküvés gyanújával kapcsolatban, az egyik legjelentősebb amerikai kommentátor, Sulzberger ezt írja mai cikkében: „Mély társadalmi csúfságok kelnek életre ebből a sorsdöntő dokumentumból. Mindazonáltal szét kell rombolnia a külföldi gondolkodó

agyakban annak az Egyesült Államoknak a képét, amelyet Goldwater szenátor híres San Franciscó-i beszéde nagyított fel. Az atom megjelenése előtti korban egyes mozgalmak politikai gyilkosságokra bújtogattak. Ilyen bűntett indította el az első világháborút, s ilyen bűntény fenyegetett azzal, hogy idő előtt meggyújtja a második lángját. Ám a gomba alakú felhők árnyékában úgy tűnik, a politikai gyilkosok ideje leáldozóban van."

Washington, november 4

Az USA-ban bekövetkezett a földcsuszamlás. Bár még a szavazatoknak a felét sem számolták össze, hiszen néhány nyugati államban még folyik is a szavazás, de Johnson elnök óriási többséggel megnyerte a választást. Nem is beszélve a szavazatok számáról, melyeknek eddig több mint hatvan százalékát nyerte el, az amerikai választási rendszernek megfelelően az elektoroknak ennél sokkal nagyobb többségét szerezte meg magának. A rendszer lényege az, hogy mindazokban az államokban, ahol az egyik jelölt több mint ötven százalékot kap, ott az összes elektori szavazat az övé. Az elektorok számát pedig az állam lakóinak száma határozza meg.

Ezek szerint 270 elektori szavazatra van szükség a Fehér Ház elnyeréséhez, és már eddig is több mint 460 áll Johnson rendelkezésére.

A várható hetven millió szavazatból eddig mintegy 35 milliót számláltak össze, és Johnson ebben 61 százalékos arányban vezet.

Az első következtetés, amit le lehet vonni az, hogy Goldwaterral a reakció szenvedett súlyos és példátlan

vereséget az Egyesült Államokban. Goldwaterral együtt ugyanis kormányzók, szenátorok és képviselők buknak, sok helyen még azok is, akik ellene foglaltak állást. Robert Kennedy elsősorban azon az alapon győzhetett New York államban, hogy ellenfele republikánus volt, még ha Goldwater-ellenes is. Johnson és demokrata jelölttársai olyan republikánus államokban is nyernek, ahol demokratának eddig sosem termett babér. Ugyanakkor hagyományosan demokrata államokat, mint Alabamát, Mississippit, Dél-Carolinát, Louisianát és Georgiát elvesztették. Érdemes megjegyezni, hogy ezekben az államokban a demokraták évtizedek óta reakciós programmal győztek, és ebből az is kiderül, hogy ott Goldwaterral nem a lincolni republikanizmus győzött, hanem a reakció maradt hatalmon a sötét Délen.

New York, november 12

A San Franciscó-i republikánus konvenció óta, amikor Goldwatert elnöknek jelölték, rengeteg szó esik Amerikaszerte a szélsőjobboldalról. November harmadikán ez a szélsőjobb súlyos vereséget szenvedett, amikor a választóknak nem egészen 38 százaléka adta képviselőjükre a szavazatát. Azóta a republikánus párt teljes zűrzavarban van, vezetői egymást vádolják.

Látszólag tehát a szélsőjobboldalt végzetes vereség érte. De csak látszólag. Nem is említve, hogy végtére is 26 millió ember szavazott Goldwaterra, ami legfeljebb azt bizonyítja, hogy ilyen sok ember fejében gyökeredzik mélyen az antikommunizmus és a fajgyűlölet — maga a szélsőjobboldal, szervezeteivel, kádereivel és főleg a mö-

götte álló pénzügyi-politikai támasztékkal, továbbra is él, létezik. Legfeljebb ideiglenesen vonult vissza, látva az amerikaiak többségének határozott állásfoglalását.

De nem lehet kétséges, hamarosan összeszedik magukat, s ha mondjuk Goldwatert el is ejtik, találnak másik szószólót, aki talán ügyesebben, kevesebb „baklövéssel" képviseli majd a nyílt politikában azokat a rejtett tőkés érdekeket, melyek a nemzetközi feszültség növekedésében, sőt kifejezetten a háború kirobbantásában látják a kivezető utat.

A legjellegzetesebben szélsőjobboldali szervezet a Birch Társaság szóvívője, egy bizonyos John Rousselot nevű úr, a közelmúltban kijelentette, az a publicitás, melyet a választási kampány során kaptak, növelte az érdeklődést a szervezet iránt. Rousselot egyébként Kalifornia volt repbulikánus képviselője s nemrég szerződött el a társasághoz évi 30 ezer dolláros fizetéssel propagandafőnöknek.

Hogy mi e szervezet álláspontja, az jól ismert már Magyarországon, mégis hadd emeljek ki csak néhány pontot ma is hirdetett nézeteiből: Eisenhower, Truman és Kennedy a kommunista összeesküvés meggyőződéses és tudatos ügynökei voltak. Hasonló tevékenységet fejtett ki Dulles, az elhunyt külügyminiszter is. Úgy érezzük — mondta nemrég az említett Rousselot úr —, hogy az ENSZ a kommunista összeesküvés eszköze. Egyenként százezer dolláros újsághirdetések terjesztik nap mint nap a Birch Társaság nézeteit, s ez csak egyetlen s talán nem is a legnagyobb szervezete a nyílt reakciónak. Általában tizenkét hasonló organizációt tartanak számon, köztük a Náci Pártot, a Minuteman mozgalmat, a Ku-Klux-Klant és hasonlókat.

Ami a Minuteman mozgalmat illeti, valamennyi közül

az látszik a legagresszívabbnak. A választások után máris megszólaltak, s az egyébként titkos szervezet nyílt tagtoborzásba fogott. Vezetője Robert Bolivar de Pugh, a szervezet országos központjában, Missouri államban kijelentette: csak azért vettek részt minden erővel a választási kampányban Goldwater érdekében, mert még egyszer próbára akarták tenni, át lehet-e venni a hatalmat választásokkal. Miután meggyőződtek róla, hogy nem, most már fegyveres erővel kísérlik meg. A szervezet taglétszáma ismeretlen, talán százezerre is felmehet, valamennyi tag fegyverrel rendelkezik, s évente legalább ötszáz lövést köteles leadni a céllövő és gerilla kiképzéseken.

Számos liberális publicista szerint ezek a szervezetek évente legkevesebb 26 millió dollár közvetlen támogatást kapnak néhány igen jelentős cégtől. Ezek közé sorolják többek között a két legnagyobb acélvállalatot és a Gulf Olajtársaságot, valamint egy ún. oktatási alapítványt, mely a közadakozásból kapott pénz tőzsdei manipulációkon szerzett hasznát fordítja a szélsőjobb anyagi támogatására. A *Veszély jobbról* című, most megjelent könyv felsorol tíz ún. alapítványt, több mint száz nagyvállalatot és 250 magánszemélyt, akik jelentős összegekkel támogatják a radikális konzervativizmus szervezeteit. A magánszemélyek között olyan közismert alakok állnak, mint a napi egymillió dolláros bevétellel rendelkező Hunt úr Texasból, akinek termékeit lassanként nemcsak az autósok többsége fogyasztja benzin formájában, de a gyümölcsevők, a paradicsom-élvezők mind tekintélyesebb százaléka is — hiszen Hunt úrnak egyre növekvő cégei ezekre is ráteszik kezüket.

S Hunt úr — aki ismétlem csak egyik a sok közül —, hetenként hétezer rádióprogramot finanszíroz Egyesült Államok-szerte. Műsorokat, melyek tébolyult antikommu-

nizmusukkal akarva, nem akarva belévéződnek az amerikai átlagember tudatába.

Ezek a szervezetek nemcsak „ártatlan" propagandával foglalkoznak. Csak a legutóbbi hetek során több fegyverraktárt fedeztek fel a hatóságok. Fegyverraktárakat, melyekben több századnyi alakulat számára elegendő modern kézifegyverek és — bizonyságul itt van előttem a *New York Times* október 14-i számának fényképe — hitleri náci zászlók voltak. Hivatalos Pentagon-jelentés adta tudtul nemrégen, hogy valami úton-módon a hadsereg fegyvereiből „kiselejtezett" arzenál jutott a szélsőjobboldali csoportok kezére.

De nincs szükség titkos utakra. A Minuteman szervezet nyíltan hirdeti, hogy tagjai beszivárognak a hadsereg vezetésébe, s nincs kétség, hogy ez gyakran sikerrel is jár. Nemcsak egy Walker tábornok volt az Egyesült Államokban, aki a John Birch Társaság propagandáját kötelező kiképzési anyaggá tette a Nyugat-Németországban állomásozó amerikai egységekben.

Ha az említett adatok megdöbbentőek is, azért a november 3-i elnökválasztás megmutatta: az amerikaiak többsége visszautasítja a szélsőjobboldalt. Ugyanakkor a szavazók 62 százaléka olyan lehetőséget is adott Johnson elnök kezébe, amilyennel amerikai elnök még nem rendelkezett: fölényt a törvényhozás és végrehajtás minden fórumán a konzervativizmus ellen. Ha Johnson elnök végre akarja hajtani azt a programot, melyet a kampány során ígért, nevezetesen a szélsőségesség elvetését, akkor most itt a lehetőség.

A Mississippi állambeli Philadelphia nevű kisváros utcáin változatlanul Rainey seriff és helyettese Price végzi a járőrszoltálatot. A dologban csak az a hihetetlen, hogy ők az első számú gyanúsítottak a június 21-i hármas gyilkossági ügyben, melynek két fehér és egy néger polgárjogi harcos volt az áldozata. A seriffet és helyettesét egy helybeli papmalomtulajdonossal és tizennyolc társukkal együtt pénteken letartóztatta az FBI. Az előzményekhez még tudni kell, hogy a szövetségi nyomozó iroda csak M. L. King Nobelbékedíjas néger vezető és a közvélemény határozott nyomására hajtotta végül is végre a letartóztatást. Ez volt az az ügy, mellyel kapcsolatban Hoover FBI főnök a „legmegrögzöttebb hazudozónak" merte nevezni Kinget. De az FBI-nak engednie kellett. Pénteken letartóztattak huszonegy személyt, a környék közismert Ku-Klux-Klan szervezetének vezetőit. Fejenként 5000 dollár letét ellenében azonnal szabadon is bocsátották őket, így a két seriff változatlanul cirkál a városban. Feltehetően az ittas emberek letartóztatásán kívül—melyben mint közölték, szombaton megdöntötték saját eddigi rekordjukat—az esetleg még létező bizonyítékok eltüntetésével ütik agyon unalmas napjaikat.

Mississippiben ezalatt az egész államra kiterjedő gyűjtést indítottak a gyanúsítottak védelmi költségeinek fedezésére. New York-i lapok tudósítói megdöbbentő tapasztalatokról számolnak be. A *Herald Tribune* ezzel fejezi be vasárnapi beszámolóját: „A két seriff tudja, hogy letartóztatták őket, de ők fehér emberek, és Mississippiben egyetlen fehér ember sem lesz ideges csak azért, mert valamiféle polgárjogi harcosokat meggyilkoltak. Mississippibeli fehér ember nem sír ilyesmiért. Inkább röhög."

Keki tábori ruhájában, magas szárú bakancsában, ritka szakállával és állandóan füstölgő fekete szivarjával Che Guevara New York és az ENSZ szenzációja két nap óta. Mesterséges és kiprovokált szenzáció ez. Azon a címen, hogy megvédik a kubai ellenforradalmárok tüntetéseitől, már megérkezésekor különleges intézkedéseket tettek, s a „tárgyilagos" *New York Times* a „gyengébbek kedvéért" közölte lakhelyét, pontos címét, programját és azt, hogy a rendőrség tüntetésektől tart. Ma kora reggel óta lovasrendőröktől feketéllik az ENSZ előtti tér, az ENSZ-őrséget megerősítették, szigorú ellenőrzéssel engednek csak belépni az épületbe.

Tegnap ENSZ-testőröktől körülvéve végigsétált az épületben, nem zavartatta magát a fotósok ostromától, délben a titkársági alkalmazottak önkiszolgáló éttermében ebédelt, és nagy ölelésekkel üdvözölte régi ismerőseit, majd meglátogatta a kubai távirati iroda munkatársait.

Nem tagadom, kétségkívül veszély fenyegeti itt a kubai vezetőt. A feltüzelt és kizárólag provokációkra tartott kubai ellenforradalmárok valóban veszélyt jelentenek, de azért hadd mondjam meg, nagyon jól jön ez most is — mint mindig — az amerikai hatóságoknak. A kongói ügy Biztonsági Tanács-i vitájának megkezdése óta okkal félnek a Csombe-ellenes tüntetésektől — olyannyira, hogy röviddel ezelőtt elterjedt az az eddig megerősítetlen hír, hogy a római tapasztalatok alapján Csombe mégis lemond New York-i útjáról. Ugyanakkor pedig meg kell mondani, a kubai iparügyi miniszter, a forradalom egyik legjelentősebb vezetője, magabiztos mosolygással veszi tudomásul a felhajtást: látja, az ellenük irányított propagandaháború az

ő malmukra hajtotta a vizet: ők lettek a szenzáció, mindenki az ő megjelenésükre figyel, és ma reggel, Gromiko szovjet külügyminiszter beszéde óta először, ismét megtelt a közgyűlési terem: a világ diplomatái Che Guevara beszédére kíváncsiak.

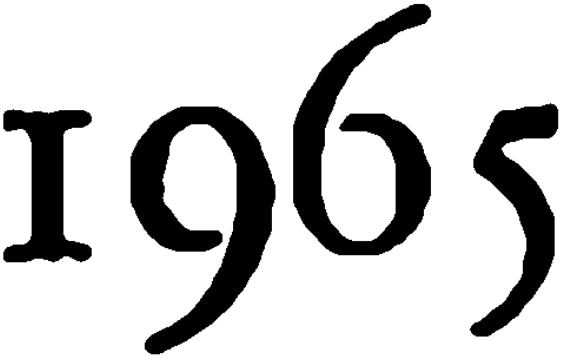
1965

Washington, január 20

Röviddel 6 óra előtt kezdődött el az Egyesült Államok negyvenötödik elnöki avatási ünnepsége. Lyndon B. Johnson a Warren főbíró kezébe letett esküjével az Egyesült Államok harminchatodik elnöke lett. Tizennégy hónappal ezelőtt kevésbé ünnepélyes és nagyon tragikus körülmények között tette le már egyszer az elnöki esküt egy Dallasból Washingtonba tartó repülőgép fedélzetén, de ma — itteni idő szerint 12 órakor —, ahogy itt mondják, a maga erejéből lett elnök, miután tavaly november 3-án elsöprő győzelmet aratott a szélsőjobboldal képviselője felett.

Néhány perccel előtte Hubert Horatio Humphrey hivatalosan is elnökhelyettes lett, amikor az alkotmány rendelkezései szerint fogadalmat tett a ház elnökének, McCormack képviselőnek.

A mínusz 1 fokos hideg ellenére tíz- és tízezrek gyűltek össze Washington legszélesebb sugárútján, hogy egy pillantást vethessenek a Fehér Házból a Capitoliumba tartó,

óriási biztonsági apparátussal körülvett elnöki kocsira. A hivatalos eskütételre a Capitolium előtt került sor, ahol vastag golyóálló üvegkalicka védte az elnököt — éppúgy, mint a később kezdődő felvonulás alatt a Fehér Ház előtt. A biztonsági intézkedések minden eddigit felülmúltak, a felvonulás útvonalán, a Pennsylvania Avenue-n a titkosszolgálat rendeletéből a lakások és hivatalok ablakai zárva maradtak, ötezer rendőr, a Nemzeti Gárda, az egész titkosszolgálat és minden létező biztonsági erő az ünnepségek színhelye körül csoportosult.

Az elnök, feladva a szokásokat, zsakett és cilinder helyett utcai ruhában és puhakalapban jelent meg az ünnepségen. Az este kezdődő számos bálon azonban már a szmoking kötelező — persze csak a meghívottaknak.

A különböző egyházak képviselőinek imái után Leontyne Price, a Metropolitan Opera világhírű néger szopránja énekelte el az *Amerika Te Gyönyörű* című nemzeti dalt.

A délelőtti ünnepségek végén, közvetlenül az eskü után mondta el program-beszédét Lyndon B. Johnson.

A beszéd után ismét a híressé vált autóban, abban, melyben Kennedy elnököt Dallasban meggyilkolták, visszahajtatott a Fehér Házhoz, ahol később megkezdődött a két és fél órásra tervezett díszfelvonulás.

Végül egy apró nyelvbotlásról: Az egyik itteni tévéállomás meginterjuvolta a londoni BBC washingtoni tudósítóját, aki véletlenül — vagy ki tudja? — koronázási ünnepségnek nevezte az elnöki avatót.

Szégyellte anyai nagyapjától örökölt fehér bőrű beütéseit és gyűlölte a fehér embert, amióta a Ku-Klux-Klan négyéves korában felgyújtotta a házukat, és megölte apját, a prédikátort. Fiatal korában harlemi csavargó volt, és hét évet töltött börtönben fiatalkorú bűnözésért. Onnan már mint Elijah Muhammed, a „Fekete Moszlim"-mozgalom vezérének meggyőződéses híve jött ki, akivel azonban a mozgalom eredménytelensége feletti elégedetlensége miatt tavaly szakított, és megalakította a maga afro-amerikai egységmozgalmát, ugyancsak mohamedán vallási alapon. Tegnap pedig hét lövéstől találva holtan bukott le a szószékről, amikor megkezdte harlemi gyűlését. Ez röviden Malcolm X élettörténete, egy elhivatott lázadóé, aki jellegzetes gyümölcse volt a mai amerikai társadalomnak. Nem volt tudatos forradalmár, de lázadt és lázított. A fehér ember uralma és minden megalkuvó négermozgalom ellen. „Nem fogunk könyörögni azokért a jogokért, melyek réges-régen megilletnek minket" — mondta a közelmúltban, s talán éppen azokra a békés megmozdulásokra gondolt, melyek például az alabamai Selmában oda vezettek, hogy több hetes békés tüntetés-sorozat után, amelyek alatt a helyi seriffek ütötték-verték-gyilkolták a békés tüntetőket, a négerek letérdeltek az utcán imádkozni egy megbetegedett seriff egészségéért.

A negyvenéves korában meggyilkolt Malcolm X harcba akarta vezetni e társadalom legnyomorultabb páriáit, nem fogadott el félmegoldásokat, látszat engedményeket. Teljes győzelmet akart, de nem mindig a megfelelő eszközzel. Számításon kívül hagyta, hogy a fehér Amerikának is van-

nak harcosai, akik ugyancsak küzdenek minden ember egyenlőségéért.

Hogy kinek a kezében volt a gyilkos pisztoly, és ki irányította e kezet, még nem lehet tudni. Félő, hogy a teljes igazságot nem is fogjuk egyhamar megtudni. Valószínű, hogy a látható gyilkos a „fekete muzulmán-mozgalom" valamelyik fanatikusa volt, de miután a számtalan néger mozgalomban egyre növekszik a hatalom befolyása és megvesztegető hatása, azt hiszem, a teljes igazság csak nagyon sokára derül ki. A jelek arra mutatnak, hogy e politikai gyilkosság után megindul az öldöklő harc több néger mozgalom között, s kinek van ez nagyobb hasznára, mint azoknak, akik mindenféle haladó mozgalmat meg akarnak bénítani.

New York, február 26

Az Egyesült Államok minden közbenjárást visszautasít, se lát, se hall, csak rohan a maga teremtette háborús veszedelembe Délkelet-Ázsiában. Pedig barátai, ellenfelei és az el nem kötelezettek egyaránt figyelmeztetik: ne rohanjon fejjel a falnak. Nemcsak Moszkvából, de Párizsból, Londonból és innen New Yorkból, az ENSZ székházából is, a legmagasabb helyekről érkezik figyelmeztetés az Egyesült Államok kormányához: talán most még nem késő tárgyalások útján rendezni a vietnami helyzetet. De az Egyesült Államok még mindig nem hallgat a jó szóra. A Fehér Ház hetek óta hallgat, de az illetékes miniszterek, mind a külügy, mind a hadügy képviselői, letették a garast, és visszautasítják a kezdeményezéseket, a közvetítéseket, ehelyett tovább bombáztatják a vietnami népet, és közben feltételeket szabnak.

Pedig ilyen világosan még sosem mondta meg nekik semleges politikai személyiség, mint U Thant ENSZ-főtitkár e heti sajtóértekezletén, hogy nem érhetnek el eredményt a harctéren, és ha meg akarják óvni presztízsüket, le kell ülniük a tárgyalóasztalhoz, hogy aztán méltóságuk megtartásával vonulhassanak ki a világnak ebből a részéből.

Az elmúlt hetekkel ellentétben ez a hét az amerikai „héják" ellentámadása volt a — nevezzük az egyszerűség kedvéért így — "liberálisok" ellen. Bár a hét elején Walter Lippmann egy egyórás (és kivételesen hirdetésektől meg nem szakított, csak az elnöknek kijáró) különleges tévéműsoridőben próbált még a józan észre hivatkozni, és bebizonyítani, hogy az amerikaiaknak ki kell vonulniuk Dél-Vietnamból. A hét már a „héják" támadásainak jegyében zajlott, mind a törvényhozó testületekben, mind a pártpolitikában, mind a sajtóban. Szinte elsöpörték a liberális hangokat, és bennfentesek szerint a legfelsőbb helyről előkészített beszédekkel lelkendeztek a délkelet-ázsiai háború kiszélesítéséért. Ezért lett elhallgatás és visszautasítás a sorsa U Thant szerdai sajtóértekezletén tett kijelentéseinek: „Ha az amerikai nép tudná a való tényeket Dél-Vietnamról, biztosan egyetértene velem, hogy a további vérontás felesleges" — mondta, majd saját burmai tapasztalataira hivatkozva megcáfolta azokat az amerikai állításokat, hogy a Vietnami Demokratikus Köztársaságból történő beavatkozás miatt voltak kénytelenek és kénytelenek ma is „segítséget nyújtani" Dél-Vietnamnak.

Válaszul Rusk külügyminiszter „önvédelemről" beszél, és feltételeket szab a tárgyalásokhoz, melyek U Thant szerint máris nagyon elkéstek. De teljes egyetértésben a demokrata kormányférfiakkal, U Thant javaslatainak visszautasítására uszít Nixon köztársaságpárti volt alelnök és volt

elnökjelölt, míg azok a liberális erők, melyeknek Johnson tavalyi nagyarányú győzelmét köszönheti, próbálnak szembeszegülni — ha nem is elég eredményesen — a kormány politikájával.

Ez a jobboldali hullám a vietnami válságban, jobboldali hullámmal párosul a belpolitikában is. Újabb támadást intéznek a kommunista párt ellen, ismét bíróság elé idézve vezetőit a fellebbviteli bíróság által már egyszer alkotmányellenesnek minősített ún. külföldi ügynökként történő nyilvántartásba-vétel megtagadása miatt. Kisebbségben maradtak a liberálisok a törvényhozásban is, ahol a fellendülő „kemény" vonal leszavazta őket, amikor megszorításokat követeltek a hírhedt Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság ellen.

Montgomery, (Alabama) március 8

Az amerikai Dél rendőrterrorjához szokott szemlélődő számára is megdöbbentő események játszódtak le tegnap az egész ország szeme láttára Alabamában. Selmából, ahol hónapok óta folyik — és nem minden eredmény nélkül — a néger lakosság elemi polgári jogaiért indított harc, mintegy hatszázan gyalogmenetben elindultak az állam ötven mérföldnyire levő fővárosa, Montgomery felé, hogy békés tüntetéssel kierőszakolják a minimális emberi jogokat. M. L. King, e mozgalom vezetője, nem vett részt a tüntetésen, mely egyetlen szó és táblák nélkül indult el Selmából. A tüntetők, köztük gyerekek és öregek, pokrócokat, párnákat vittek magukkal, hogy a hosszú gyalogúton megpihenhessenek. Nem került azonban sor a pihenőre, mert alig jutottak néhány száz méternyire a templomtól, ahon-

nan indultak, amikor a hírhedt Wallace kormányzó személyes parancsára, a legbrutálisabb náci időkre emlékeztető rendőrroham, a szó szoros értelmében elsöpörte a békés menetet. Nemhiába hangsúlyozom a menet békés jellegét, mert e selmai mozgalom teljesen King vezetése alatt áll, aki kizárólag a békés eszközök híve, és visszautasít minden erőszakos cselekményt a szabadságjogok kivívása érdekében. A terrorrendőrség könnygázbombákkal és gumibotokkal, no meg saját testi erőfölényével támadt rájuk, aminek eredményeképpen mintegy hatvan személy megsérült.

A kormány ma utasította az FBI-t, „vizsgálja ki, nem volt-e felesleges a túlzott rendőri erő alkalmazása". Az országos felháborodás következtében, hiszen a tévé-állomások helyszíni beszámolóiból mindenki láthatta a terrorakciót, a kormány minden bizonnyal ellenintézkedéseket ígér majd, bár rendkívül nehéz helyzetben van, mert a tüntetők képviselői rögtön az ország elé tárták a kérdést: „Hogy lehet az, hogy az elnök Vietnamba, Kongóba és egyebüvé tud csapatokat küldeni állítólagos érdekek védelmében, de a déli amerikaiak védelmére nem?"

Washington, március 15

Hazai idő szerint hajnali háromkor állt Johnson elnök az amerikai törvényhozás két házának közös rendkívüli ülése elé, hogy bejelentse: szerdán törvényjavaslatot terjeszt elő a választói jog megváltoztatásáról. Ilyen rendkívüli ülésre az amerikai történelemben igen ritkán került sor, mindenekelőtt csak igen veszedelmes helyzetben. Ilyen veszedelmesnek értékelte az elnök azt a helyzetet, amely az országban a selmai események után alakult ki. Bár beszédében egyet-

len adatot, egyetlen kézzelfogható tényt sem közölt, a kongresszus tagjainak feje felett tulajdonképpen az egész nemzethez igyekezett szólni, hogy lecsillapítsa az országra kiterjedő elégedetlenséget. Kijelentette, vége a várakozásnak, az időhúzásnak, és rendkívül hangsúlyozottan szögezte le: szerdán beterjesztendő törvényjavaslatát nem lehet többé hónapokig húzni-halogatni, mint a tavalyi polgárjogi törvényt.

A selmai eseményeket az amerikai történelem sorsfordulóihoz hasonlítva Johnson elnök a kongresszus rendkívüli ülése előtt kijelentette, hogy — a faji megkülönböztetésen túl — fehérek tömegei is nyomorognak, segítség nélkül szenvednek a betegségektől, és fehér gyermekek tömegei sem kapnak megfelelő oktatást.

A beterjesztendő törvényjavaslat eltörli azokat a megkötéseket, melyek az alkotmány ellenére akadályozzák a néger tömegek részvételét a szavazásban. Eltörli a szavazati jogra regisztráló helyi kiskirályok jogát, akik a leglehetetlenebb kifogásokkal tagadják meg a választók névsorába való felvételt a négerektől és mindazoktól, akiknek szavazataitól a legreakciósabb helyi és országos hatalmasságok féltik megválasztásukat. Ez a kongresszusi ülés felmérhetetlen jelentőségű győzelmet jelent a néger mozgalmak történetében. A győzelem annak is eredménye, hogy a négerek nemcsak magukban harcoltak, hanem az elmúlt napok százezres megmozdulásaiban, melyek ilyen sürgőssé tették ezt a kongresszusi ülést, nagy számban vettek részt fehérek is az ország szinte minden részében, kivéve természetesen Délen. Hogy a javaslat mikorra válik törvénnyé és valósággá, az azon is múlik, hogy ez az egység továbbra is fennmarad-e, és hogy a megmozdulások tovább folytatódnak-e.

Csak intézményesített banditizmusnak lehet nevezni azt a tettet, ami Alabamában történt. Selma és Montgomery között az országúton agyonlőtték a 38 éves Liuzzo asszonyt, öt gyermek anyját, a békemenet egyik fehér szervezőjét. Sok ezer fehér társával együtt a detroiti asszony is Alabamába sietett, hogy segítsen a békemenet szervezésében. A szállítási bizottságban dolgozott, azok között, akik az ötnapos gyalogmenet résztvevőinek élelmezéséről gondoskodtak. Tegnap este, röviddel a Montgomeryben tartott harmincezres tömegtüntetés befejezése után lőtték agyon autójában, az országúton.

Ez a megdöbbentő gyilkosság immár a harmadik azóta, hogy Selmában a múlt hónapban elkezdődött a harc a négerek egyenjogúsításáért. Az első áldozat egy néger fiú volt, akit egy helyi rendőr lőtt le, a második egy fehér pap, akit helybeli fajgyűlölők vertek agyon a nyílt utcán, és most a legújabb áldozat egy ötgyermekes anya. Már csak azt teszem hozzá, hogy a hír kora reggel érkezett New Yorkba, de a legtekintélyesebb rádióállomás reggel 9 órai híreiben már le is került a napirendről.

A gyilkosság előzményeihez tartozik, hogy Alabama történetében először harmincezer ember tüntetett a főváros kormányzói palotája előtt. Wallace közölte, csak egy húsz tagú peticionáló bizottságot enged be. Mire azonban a kiválasztottak megjelentek a kormányzó irodája előtt, addigra meggondolta magát, és bár ott volt az épületben, nem fogadta a küldöttséget. Röviddel utána tévé-nyilatkozatot tett inkább, és ebben kijelentette: „Kommunisták, Kuba-barátok, beatnikek és egyéb forradalmárok prostituálják a törvényt." Nem tudom, az őrültség vagy a fasiz-

mus nyílt jelei-e ezek a szavak és a belőle következő tettek, melyekért ezúttal egy ötgyermekes családanya fizetett életével?

Chicago, április 22

Mint a forró katlan, olyanok voltak a chicagói utcák. Már csak céltalanul bolyongtam. Az idegenvezetőktől nem mutogatott csúf, piszkos városrészekkel ismerkedtem, mikor egy kiszélesedő utcatorkolatból meglehetősen nagy térre érkeztem. Haymarket Square — olvasom a táblán a nevet. Haymarket Square? ejh, de ismerősen hangzik! Hol is hallottam ezt a nevet? Hol is hallottam?

Hát persze! Az ember Chicagóba érkezve hajlamos azt hinni, hogy ez a város csak a gengszterekről híres. Pedig valami más is van e név mögött, valami elindult ebben a városban, ami azóta meghódította a világot — és éppen innen, a Haymarket Square-ről indult el! Május elsejének eszméje.

Ezen a téren zajlottak le a legnagyobb munkástüntetések 1886. május elseje és negyedike között, a legnagyobbak és legvéresebbek, melyeket a XIX. század látott.

Már két évvel korábban kezdődött az amerikai munkásosztály harca a nyolc órás munkanapért, s már akkor határozatot hoztak a munkásság szervezetei, hogy 1886. május elsején országos sztrájkot és tüntetéseket szerveznek a munkaidő csökkentéséért. A két év alatt fokozatosan szaporodott a helyi sztrájkokban részt vevők száma, s 1885 folyamán már több, mint hatszázezren vettek részt a megmozdulásokban.

S amikor elérkezett a nap, a legharcosabb chicagói mun-

kások, az ácsok és a dohánygyáriak jártak az élen. Az első tömeggyűlés láttán a gyárosok, munkaadók megrémültek. A második napon már, itt a Haymarket Square-en, rendőrsortűz vetett véget a gyűlésnek. Hat halott maradt a kockaköveken. Másnap még nagyobb gyűlés, még elkeseredettebb. Most már bombát dobtak a tömeg közé, szabályos harc kezdődött. Újabb négy munkás és hét rendőr vére ömlött, és testük ottmaradt, élettelenül.

Rettenetes volt a bosszú a hét rendőrért. Napokon belül minden munkásvezetőt letartóztattak, s rövid úton négyet halálra ítéltek és felakasztottak. A négy munkásvezér nevére ma már csak az amerikai munkásmozgalom legjobbjai emlékeznek: Parsons, Spies, Fischer és Engel. Sem az ő, sem elesett társaik nevét nem őrzi tábla a Haymarket Square-en.

Az emberek, autók sietve vágnak át a téren. Senkinek nem jut eszébe, hogy közel nyolcvan évvel ezelőtt valami elindult innen, erről a térről, valami, ami ma már az egész világot átfogja — a nemzetközi munkásmozgalom nagy emlékező ünnepe: a Május elseje.

New York, április 29

Néhány hónap alatt immár a harmadik földrészen mutatkoznak be az amerikai tengerészgyalogosok. Az afrikai Kongó, az ázsiai Vietnam után most Latin-Amerika földjén teljesítik világcsendőri feladatukat. Ahol csak a nép valamilyen formában megmozdult a külföldi beavatkozás és a belső bábok ellen, ott azonnal megjelentek a tengerészgyalogosok.

Az a tény, hogy Johnson elnök drámai hangú tévé-

beszédével húzta alá a szerdai dominikai partraszállást, mutatja, hogy maguk is érzik, magyarázattal tartoznak. Amikor helyi idő szerint este 9 óra előtt néhány perccel megszakították a tévé-műsorokat, és az elnök a Fehér Ház stúdiójából röviden közölte elhatározását, akkor a tengerészgyalogosok már régen a szigeten voltak. A magyarázat, mint Kongó és Vietnam esetében is, egyszerű volt: a helyi hivatalosok felkérésére jelentek meg az amerikai elitcsapatok, hogy az amerikai érdekeket védjék.

Amikor Trujillo bukása után 1962-ben demokratikusan megválasztották Juan Bosch elnököt, az amerikai sajtó zengett az éljenzéstől: Íme, végre egy demokratikus kormány Latin-Amerikában, íme a bizonyíték, hogy nem ragaszkodunk mi a katonai diktatúrákhoz. Az öröm azonban mindössze hét hónapig tartott. Kiderült ugyanis, hogy a demokratikusan választott Bosch valóban demokratikusabban akar kormányozni, mint latin-amerikai kollégái, és amikor ez világossá vált, mint annyi elődjének, neki is mennie kellett. Nyilvánvaló, amerikai támogatással egy szélsőjobboldali katonai diktatúra döntötte meg, melynek vezetője ugyanaz a Wessin generális volt, aki most az amerikai tengerészgyalogosok partraszállását javasolta Johnsonnak.

A múlt hét végén kezdődött megmozdulásnak semmi köze sem volt semmiféle baloldali mozgalomhoz. Egy másik csoport akart hatalomra jutni, s amikor a nyíltan Amerika-barát elemek kezdtek felülkerekedni, elkeseredettségükben a tényleges tömegmozgalomhoz fordultak segítségért, s fegyvert adtak azok kezébe, akik Boscht akarták vissza, s vele a független Dominikát. Amíg csak a két csoport marakodott, az USA nem mozdult. Amint a balratolódásról az első hírek megérkeztek Washingtonba,

már hallottuk is az első híreket hadihajók jelenlétéről a dominikai partok közelében. S amikor a nyílt ellenforradalom már bombázni sem átallotta Santo Domingót, amikor százak vére folyt az utcákon, de a katonai diktatúra hatalma mégis egyre gyengült, már partot is értek az amerikai tengerészgyalogosok.

Ma reggel már szovjet—kínai—kubai összeesküvésről lehet olvasni a New York-i lapokban. Vörösökről, akik a több ezer ott élő amerikai életét veszélyeztették, s akiknek épsége érdekében kellett e partraszállást végrehajtani. Igaz, az első New Yorkba érkezett „menekültek" semmiféle amerikai kárról nem tudtak beszámolni, bárhogy faggatták is őket a tévé-riporterek. De sebaj, ezt ismerjük már Kongóból, ahol egy-két nap kellett, míg kellő rémtörténetekkel színesíthették a menekültek históriáit a rebellisek szörnytetteiről. Hacsak a tengerészgyalogosoknak nem sikerül véget vetni a megmozdulásoknak, biztos vagyok benne, előbb-utóbb olyan beszámolókat hallunk a „Moszkva—Peking—Havanna-bérenc bandákról", hogy a fülünk is kettéáll tőlük.

New York, június 9

Hivatalosan és magánúton is számos amerikai elismerés érkezett az itteni magyar hatóságokhoz azért a gyors intézkedésért, amellyel a budapesti rádió hozzájárult a Gemini 4 űrhajó sikeres leszállásához. Hétfőn ugyanis sürgős amerikai kérésre — mint ez otthon nyilván ismeretes — az egyik magyar adóállomás műsorát félbeszakították, mert ugyanazon a hullámhosszon működött, mint a Gemini leszállását irányító adó. Számos kolléga moso-

lyogva köszöntött ebből az alkalomból, hogy íme, Magyarország is hozzájárul az amerikai űrsikerhez.

A két űrhajós még a Wasp nevű hadihajón tartózkodik, csütörtökre várják partra érkezésüket. Az orvosi vizsgálatok szerint állapotuk kitűnő, csak McDivittnek volt kisebb orrvérzése.

Tegnap a tévé-állomások bemutatták a filmfelvételeket White őrnagy „űrúszásáról". A kitűnően sikerült képek alapján az ember tulajdonképpen hajlamos megérteni, miért kellett oly sokszor felszólítani White-ot, térjen már vissza a kabinba.

New York, augusztus 9

Kéthónapi távollét után első pillantásra úgy tűnik, mi sem változott Amerikában. Igaz, az ablakomból jól látható épületre —, mely szabadságra utazásunkkor még csak az alapoknál tartott — már a tizedik emeletet húzzák, a New York-i víztároló medencékben még kevesebb a víz, és az őszi polgármester-választások előkészületei máris hangos hírveréssel folynak.

Az ENSZ-ben Adlai Stevenson halálával nemcsak az amerikai nagykövet, de számos munkatársa is kicserélődött. Az új főnök, Arthur Goldberg új embereket hozott magával, s mint az a diplomáciában szokásos, az ún. pénzügyi válságban magát nagyon elkötelezett Plemptont is leváltották, ezzel is elismerve: vereséget szenvedtek azzal az akcióval, mellyel a Szovjetuniót, Franciaországot és még számos más államot ki akartak rekesztetni a szavazati jogból.

Körülnézve az amerikai közéletben, lassan-lassan, mind több változás tapasztalható. Johnson elnök mellől most

már szinte tömegesen tűnnek el azok a funkcionáriusok, akik Kennedyvel kezdték kormányműködésüket. Az elnök mind több személyes texasi barátját hozza be a Fehér Házba és környékére. Néhány hónap alatt — csak kiragadva egy párat — legkevesebb négy olyan texasi üzletember, illetve ügyvéd kapott magas állást a kormányban, akik a Johnson család üzleti tevékenységével álltak kapcsolatban. Az Egyesült Államok Tájékoztatási Ügynökségének vezetője és helyettese is texasi ügyvéd, illetve lapkiadó lett, akik nemcsak személyes barátok, de üzlettársak is voltak a Johnson család televíziós vállalatánál. Az ENSZ-nagykövetté kinevezett Goldberg helyére az alkotmányjogilag és politikailag is rendkívül fontos legfelsőbb bírósági posztra az az Abe Fortas került, aki ügyvédként az LBJ-família érdekeit védte. De folytathatnám a sort: texasi lett a CIA vezetője, a Fehér Ház sajtófőnöke, az elnök legtöbb közvetlen munkatársa, közülük kerül ki mind több „kényelmes" nagyköveti állás betöltője, sőt az Egyesült Államokban oly fontos adóhivatal vezetője is.

Úgy látszik, mindez nemcsak a frissen visszaérkezettnek tűnik fel, mert Art Buchwald, a kitűnő tollú humorista is e témával lepte meg vasárnapi olvasóit. Neki elsősorban az tűnt a szemébe, hogy Johnson elnök mindenekelőtt azokat a volt Kennedy-embereket tartja meg maga mellett, akikről elődjének rossz véleménye volt. Arthur Schlesinger, Kennedy volt tanácsadója most cikksorozatot ír a meggyilkolt elnökkel töltött éveiről, s feltárja, kikkel nem volt megelégedve Kennedy. Buchwald szerint egymás után kapja a kéréseket kormányhivatalnokoktól, a legközelebbi folytatásban tegyen róluk is említést, mint olyanokról, akiket Kennedy nem szeretett, mert ez a legjobb biztosíték, hogy állásukban maradhassanak.

Nyolc műsor között választhatnak a New York-i tévénézők — éjjel — nappal. Ezek közül egy kivételével valamennyi a hirdetésekből él — de még mennyire, hogy él... A műsoridő hallgatottságának arányában nő a hirdetések száma és tartama is. Ha sokan nézik, érdemes hirdetni. Vonatkozik ez híradásokra, és művészeti műsorokra egyaránt, de még a miniszterek, sőt külföldi politikusok nyilatkozataira is. Amikor legutóbbi washingtoni látogatása során Couve de Murville francia külügyminiszter sarokba szorította az őt „kikészíteni" igyekvő négy amerikai újságírót, akkor nem maradt más hátra számukra, mint „bedobni" egy fogpasztahirdetést. A francia diplomata azonban nem hagyta magát: a háromperces zenés hirdetés után ott folytatta, ahol félbeszakították. Kétéves tapasztalataim szerint azonban ez volt az egyetlen eset, amikor a politikai műsorokban visszafelé sült el az egyébként mindig eredményes hirdetéstrükk.

Mindössze két emberről tudok, akit nem szakít félbe egy hajkenőcs se, az egyik maga az elnök, a másik a legnépszerűbb és legismertebb tévé-kommentátor: Walter Cronkite. Minden esti félórás tévé-híradója ugyan szintén legalább 10—12 percnyi hirdetéstől tarka, de két-háromhetenként hatalmas apparátussal készített egyórás politikai riportműsorai érinthetetlenek. Kitűnő, gyakran bátor, az amerikai kül- és belpolitikát sokszor élesen bíráló műsorai rendszerint vitákat váltanak ki. Mondják, ő volt az, aki a félelmetes és hírhedt McCarthy szenátort, minden szabad gondolat gyakran véreskezű ellenzőjét, elsőnek merte megtámadni. A nemrégiben meghalt Ed Murrow-val, a CBS kommentátorával együtt (aki egyébként Kennedy

elnök kérésére néhány évig megpróbálta tárgyilagosabbá és „európaibbá" tenni az Amerika Hangja adásait) szabályos sajtóháborút vívtak a szenátor és szelleme ellen.

A műsoroknak persze csak elenyésző és összehasonlíthatatlanul a legjobb része a politikai. A szórakoztatás, mely mellesleg szólva — nagymértékben agyonpolitizált és Cronkite-ék harca ellenére még mindig a mccarthizmus szellemével van tele — szinte félelmetesen egyhangú és durva. Talán a legdurvábbak a gyermek és ifjúsági adások, melyekben nap mint nap százakat gyilkolnak, s melyekben Drakula és Frankenstein sokkal gyakoribb szereplők, mint nálunk a Böbe baba. Még a legenyhébb gyerek rajzfilmekben is természetes a fejlevágás, az erőszak győzelme, általában a durvaság. A humor valahol a század eleji európai szintnél tart. A legjobb vicc mindig az, ha fehér ruhában valaki a sárba esik, és még a kitűnő Dannie Kayt is, heti egyórás komédiájában, legalább egyszer képen törlik habos tortával.

Filmeket a legjobb esetben a bemutató után nyolc évvel vetítenek a tévék és akkor is az este 11 órakor kezdődő 30 perces híradó után. Gyakran látni reggel az autóbuszon bóbiskoló New York-iakat, kérdés nélkül is biztos lehetsz: tegnap éjjel valami nagy filmet mutatott be az egyik tévéállomás.

New York, szeptember 6

Ünnepnapra virrad ma reggel az Egyesült Államok. A múlt század vége óta az amerikai munkások és tisztviselők szeptember első hétfőjén ünneplik a „Munkanapját". Hivatalos szünnap ez, és tekintve, hogy a keres-

kedelmen kívül a legtöbb helyen már szombaton sem dolgoztak, hosszú, háromnapos víkend utolsó napja. S miután az évnek ebben a szakában még a meleg éghajlatú New Yorkban is búcsúznak a nyártól, hát ez a hétvége egyben az utolsó nyári napok kihasználása is. Az amerikai lakosságnak közel nyolcvan százalékát kitevő városlakók kimenekültek a betonkolosszusok közül, hogy még egy mély lélegzetet vegyenek a tengerparton s a nyaralóhelyeken. Mindez persze azzal jár, hogy utazni kell. Milliók és tízmilliók ültek kocsiba, repülőre, vonatra — ha tehették már péntek este — s csak ma estére térnek vissza a városokba. New York olyan volt vasárnap, mintha kihalt volna. Tátongó parkolóhelyek, csend — még a taxisok sem dudáltak, hiszen alig volt forgalom. Csak a bűnözés nem csökkent: éppen most hallottam, hogy a rendőrbírókat normális hétköznapoknál is több zsebtolvajlás, erőszakosság, betörés és gyilkosság ügyében keresték fel a károsultak.

E háromnapos ünnepen mintegy 87 millió autó közlekedik az amerikai országutakon, és előzetes becslések szerint mintegy hatszáz ember hal meg közlekedési balesetek folytán. Előreláthatólag húsz-huszonnégyezer sebesülés történik az országutakon, s közülük mintegy kétszázan egy éven belül belehalnak sérüléseikbe.

Ez tehát a „Munka napja" (Labor Day) — Amerikában. Az amerikai munkás ma jobban él, mint valaha. A munkanélküliség a minimumra csökkent — jelenleg hivatalosan „mindössze" három és félmillió olyan embernek nincs munkája, aki már dolgozott. Ebbe azonban nem számítják az iskolából az utóbbi években kikerült és még el nem helyezkedett fiatalokat, és azokat, akiknek sem szakmájuk, sem szakszervezeti tagságuk nincs, így segélyben sem ré-

szesülnek. De a munkában állók számára is tornyosulnak a gondok, mindenekelőtt az automatizációval járó „feleslegessé válás", a negyvenöt-ötven év körüli „kiöregedés" és az árak emelkedése.

New York, szeptember 11

New York többek között azért sem igazi Amerika, mert izgalmasan kulturális világcentrum. Azt szokták mondani, aki számít valamit a világban, szerepel a „világranglistán", az két év leforgása alatt feltűnik New Yorkban. Magam is tapasztaltam ezt, a két itt töltött év során láthattam a londoni királyi balettot éppúgy, mint a Mojszejev-együttest, hallhattam Richtert csakúgy, mint Jean-Marie Darrét. Mastroianni nagyobb közönségsikert aratott, mint a Beatles-együttes, és Kodály Zoltánt legalább annyian szerették volna meginterjuvolni, mint Edward Albeet.

Természetesen itt él számos kitűnő amerikai művész és író, mint Arthur Miller és Richard Burton — akinek tavalyi Hamlet-alakítása annyi vitát váltott ki. S végtére, ha Párizst biztonságosabbnak érzi is, mégiscsak ez a város a szülőhelye és állandó bázisa a néhány év alatt csillagként feltűnt James Baldwinnak, a novellistának, esszéistának, drámaírónak és mindenekfelett a néger „emberség" élharcosának.

Itt található több tucat színház, és nem utolsósorban a Metropolitan Opera, a vadonatúj Lincoln-Center, az előadóművészet és a zene központja. A New York-i múzeumokban látható az Európából és a Távol-Keletről az utóbbi húsz évben összevásárolt felsorolhatatlan mennyiségű klasszikus és modern képzőművészeti alkotás.

A Madison Square Gardenben sem csak boxolnak, hanem a tizenhétezres befogadó-képességű fedett csarnokban a múlt szezonban legalább húsz előadáson tapsoltak ütemesen a nézők a Mojszejev-együttesnek. Talán még azt is megérjük, hogyha nem is ott, hanem kisebb színpadon, a városi színházban a Magyar Állami Együttes is fellép az igényes és hálás New York-i közönség előtt.

Nem lehet említetlenül hagyni a New York-i egyetemeket sem, melyek közül legalábbis a Columbia, joggal világhíres. És a könyvkiadók és a mozik és a... nem lehet folytatni a sort — hiszen végtére is magyarországnyi nagyságú városról van szó, amely ismétlem: annyiban semmi esetre sem igazán Amerika, amennyiben kulturális centrum. Mert mindaz, ami itt van, az sehol máshol ebben a hatalmas országban nincs: sem állandó színház, sem opera, sem irodalom. Igaz, van bostoni, meg philadelphiai zenekar, neves karmesterekkel — de aztán mi marad még? A nem is létező Hollywood —, mely ma már csak kommersz tévé-filmsorozatok szülőotthona, a nagy filmek szerte a világban készülnek.

És ha már itt tartunk: még nem láttam New Yorkban John Steinbecket vagy Hemingwayt olvasni! Félreértés ne essék: nemcsak a szocialista országokban ismerik őket el, itt is büszkék rájuk — csak éppen a közel tízmilliónyi New York-i nem olvassa és alig ismeri. Persze, nem csináltam mélyreható közvélemény-kutatást, de szűk körű (nem baráti, inkább — hogy is mondjam — házamtáji) ismeretségemben a nevűket is alig ismerik. A New York-i összes — broadwayi és Broadwayn kívüli — tehát a kommerciális és a tényleges művészetre törekvő színházakban alig van több férőhely, mint a budapesti színházakban együttvéve. Igaz, a Metropolitan Opera nagyobb, mint a

budapesti operaház, de kisebb, mint az Opera és az Erkel Színház együttesen. Pedig New York ötszöröse Budapestnek! És egy jegy ára — nem is mondom, hamis összehasonlításokra ad alkalmat. Mint ahogy az inkább 8, mint 5 dolláros könyvárak sem mérhetők sem a nemzeti banki, sem az IKKA-árfolyamon.

Így hát csak egészen zöldfülű New York-i koromban lepődtem meg azon, hogy a Metropolitan, meg a Lincoln-Center földszinti ülőhelyeinek szinte mindegyikén apró kisubickolt réztáblácskák hirdetik, kik a „tulajdonosaik". Jól menő New York-i üzletember-körökben illik egy-két ülést megvenni, és ezzel támogatni a „művészetet". Nem tehetek róla, nekem először azok a debreceni cívisek jutottak eszembe, akikről nem is tudom, hol olvastam, hogy még a század elején a színházat „támogatva" családostul és töltöttkáposztástul vonultak egy-egy páholyba, hogy kvaterkázás közben nézzék az előadást. Egy kicsit az itteni széktulajdonosok is így viselkednek: előadás közben érkeznek, s a jegyszedőnek eszébe sem jut, hogy szünetig várakoztassa őket. A töltöttkáposzta helyett sok ezer dolláros bundáikban vonulnak a néhány százért vásárolt — nekik feltétlen elsőbbséggel biztosított — ülésükre. Ja, és persze a jótékony célra juttatott adomány összegét le lehet vonni az adóalapból — s ez sem utolsó szempont, esetleg éppen ezzel lehet egy alacsonyabb adókategóriába csúszni, ami a néhány százasért ezreket, tízezreket jelenthet az évi adósummából.

Kellene még a rádióállomásokról is beszélnem: hatvan van belőlük New Yorkban, de talán két—három kivételével valamennyi a híreken és a hirdetéseken kívül éjnaphosszat dzsesszt sugároz. A nyolc-kilenc tévé-állomáson — egy kivételével és a politikai műsorokon kívül — a

Dr. Kildare típusú sorozatok a legszínvonalasabbak közé tartoznak — melyek nézésétől egyébként valamennyi itteni értelmiségi ismerősöm tiltja gyermekeit, annyira érzelgősnek, hazugnak tartja.

Végül hadd említsek meg egy éppen mostanában felszínre került kulturális ügyet. New York városa és New York állam már évekkel ezelőtt eltiltott mindenféle pornográfiát. Nincsenek vetkőzőbárok és tilos a pornográf irodalom terjesztése. Ennek ellenére — mint most a város illetékes szerve jelenti —, az elmúlt év alatt szinte teljes nyilvánossággal és rohamosan kezdett felvirágozni a pornográf irodalom. Szolíd számítások szerint a kiadóknak, melyek ezzel foglalkoznak, 18 millió dolláros jövedelmet hozott az a tény, hogy egy év alatt mintegy ötszáz pornográf könyv, egyenként ötven-százezer példányban megjelent és elkelt, általában 60 centes áron. Nem ám 5—8 dollárért, mint a néhány ezer példányszámú irodalmi művek! Főleg a Broadway környékén ma már üzletek tucatjai sorakoznak, melyek pornográfiára specializálódnak, de szerte a városban, a ponyvákkal amúgy is telezsúfolt drugstore-ok (itt a patika kocsma, étterem és könyvesbolt is) mind nyíltabban árulják a sex-bookokat. E könyvek főtémái a leszbianizmus, a homoszexualitás, a szadizmus és a mazochizmus. A *New York Times* kritikusa szerint „kevesen akadnak, akik tagadnák, hogy a növekvő számú sex-könyveket rosszul írják, élvezhetetlen stílusúak, ismételgetik magukat, nyelvezetük lehetetlen és unalmas. Még akik írják és kiadják őket is tisztában vannak vele, hogy nem éppen nemes hivatást töltenek be." Eddig a *Times*, de maga a szerző is világossá teszi, a 18 millió dolláros haszonnal szemben nincs mit tenni. Így vélekedik az egyik ilyen sex-könyv üzlet tulajdonosa is: „Üzletember vagyok.

Ha ezek a szerencsétlenek meg akarják venni ezeket a könyveket, én nem gátolhatom meg őket. Én csak eladom a könyveket."

Hát ennyit egyelőre a New York-i kulturális életről. Most már hamarosan megindul a szezon — talán több megelégedésére a szigorú New York-i kritikusoknak, akik a múlt évad végén joggal hányták a színházak szemére, hogy egy Miller és egy Baldwin drámán, valamint két klasszikuson kívül kizárólag gyenge vagy közepes musicaleket mutattak be.

New York, szeptember 23

Ki tudná megmondani, vajon hány ember nyitja ki most az újságját szerte Magyarországon, hogy értesüljön a világ és az ország dolgairól? Sokkal könnyebb megmondani, hányan tehetik ezt meg ma reggel itt New Yorkban: senki. Éppen ma egy hete jelentek meg utoljára a New York-i lapok, és azóta újság nélkül áll ez a hatalmas város. A dolog azzal kezdődött, hogy a *New York Times*, a nyugati világ legnagyobb befolyású napilapjának alkalmazottai sztrájkot kezdtek, mert a lap tulajdonosa, a Sulzberger család, nem volt hajlandó eleget tenni a kívánságoknak. Az alkalmazottak azt követelik, hogy biztosítsák őket, az automatizáció következtében ne csökkentsék a munkaalkalmakat, illetve gondoskodjanak megfelelő nyugdíjrendszerről. Amint sztrájkba léptek a *Times* munkásai, a New York-i lapkiadók szövetsége, mely látszólag konkurrens tulajdonosok szervezete, egyszeriben egységesen lépett fel a munkások ellen, és azonnal megszüntette a többi hat lap kiadását. Egyedül a *Post* című délutáni lap maradt meg,

mely nem tagja e szövetségnek, és példányszámát a szokásos 330 ezerről 500 ezerre emelve, jó üzletet csinál az újságnélküliségből.

Hétköznaponként egyébként New Yorkban négy és félmillió példányban szoktak megjelenni az újságok, vasárnap pedig túlhaladják a hatmillió példányszámot.

A *New York Times* 2400 alkalmazottjának sztrájkja most már politikai gondokat is okoz a polgármester-választás előtt álló városnak, és a lelépő Wagner polgármester előbb egy megbízottjával, most pedig már személyesen is igyekszik megegyezést kierőszakolni a munkaadók és alkalmazottak között. Még a múlt hét végén úgy tűnt, sikerül munkára kényszeríteni a *Times* munkásait, ezért a szerkesztőség előkészítette a vasárnapi számot, mely 3 és fél kilót nyomott volna, 780 oldalas terjedelmével, s 3300 hasábnyi hirdetésével, melyért a kiadóhivatal két és fél millió dollár bevételt könyvelhetett volna el. A munkások azonban kitartottak, és azóta sincs újság New Yorkban.

Az újságkirályok intézkedése több mint 17 ezer embert érint közvetlenül a szerkesztőségekben és nyomdákban, nem is beszélve az újságárusok és kihordók tízezreiről, akik mind kereset nélkül maradtak, mert a kiadók nem hajlandók addig újságot adni a tízmilliónyi New York-i kezébe, míg a *Times* munkásai le nem mondanak követeléseikről.

Hartsdale, szeptember 27

Harminc-negyven kilométernyire New Yorktól fekszik egy Hartsdale nevű község. A falu végén hatalmas temető, sok New York-it temettek el itt. A temető neve „mohos

szikla", s a hartsdale-iek mit sem tudnak arról, közvetlenül a temetőkerítés mellett, immár húsz éve ki nyugszik. Az amerikai temetőkben nincsen sírhant, minden sír egyforma: a sírhely számát jelző bronztáblába egyforma betűkkel mindössze a név, születési hely, idő és a halál dátuma van bevésve. Ott a Perncliff temető szélén, mindjárt az út menti ároktól alig néhány méternyire a 470-es sorszám alatt a bronztábla szövege csak ennyit mond:

BÉLA BARTÓK, NAGYSZENTMIKLÓS,
HUNGARY 1881—NEW YORK 1945

A táblárol még az sem derül ki, hogy a XX. század egyik nagy géniusza éppen most két évtizede halt meg — anélkül, hogy leghőbb vágya: ismét látni szülőhazáját, teljesülhetett volna.

A százával, ezrével, katonásan sorakozó földre helyezett táblák között szombaton délután kis csoport kereste a 470-es számút. A New Yorkban tartózkodó magyar ENSZ-delegáció tagjai jöttek ki ide a kis Hartsdale-be, hogy ugyanakkor, amikor a magyar nép, leróják kegyeletüket a nagy mesternek, koszorút helyezzenek a magára hagyott sírhelyre. A fehér krizantém koszorún három vékony szalagocska: piros, fehér és zöld; New Yorkban nem lehet nemzetiszínű szalagot szerezni...

A hartsdale-iek mit sem vettek észre. Továbbra sem tudják, hogy temetőjük a kor legnagyobb zenei zsenijének földi maradványait rejti. S Bartók Béla tovább alussza örök álmát a Perncliff temetőben egy alig négy évet megélt kis szomszédja, Janice Reinke mellett.

New York minden eddigi biztonsági intézkedésnél nagyobb előkészületeket tesz VI. Pál pápa jövő hétfői látogatására. Még a szabadságon levő rendőröket is visszahívják szolgálatba, és az adminisztratív munkát végző rendőrtisztek is az utcákon lesznek a pápa védelmére.

Az első pápai látogatás ezen a kontinensen tulajdonképpen már a hivatalos bejelentés pillanatától kezdve egész sor diplomáciai és politikai bonyodalmat okozott. A pápa nem az Egyesült Államokba, hanem U Thant meghívására az ENSZ-hez jön, hogy beszédet intézzen a 20. Közgyűlés delegációihoz, mégis az amerikai katolikus püspökök, s elsősorban Spellman New York-i kardinális kapacitálására szánta rá magát, hogy díszfelvonulást tart a repülőtértől New York belterületén keresztül az ENSZ-ig. Útját Spellman bíboros Madison Avenue-n levő lakásán megszakítja, majd este tömegmisét tart a legnagyobb sportlétesítményben, a Yankee stadionban.

A pápa reggel fél tízkor érkezik New Yorkba, ahol a repülőtéren, mint a hivatalos közlemény szövege mondja „ha kötelezettségei engedik", U Thant főtitkár fogadja. Este 11 órakor már el is utazik. Nem is említve azt a versenyfutást, melyet a különböző légitársaságok folytattak, ki szállítsa Őszentségét, tulajdonképpen versenyfutás folyik a Vatikán és Washington között is. A Vatikán még mindig egy szót sem szólt — holott percre megadta a pápa New York-i programját — a Johnson elnökkel való találkozásról. Az amerikaiak viszont — mint mondják, Róma mélységes felháborodására — közölték, hogy a pápa és az elnök találkozik, méghozzá a Waldorf Astoria szállóban — Goldberg amerikai ENSZ-nagykövet lakosztályán. Hiva-

talosan Johnson nem ezért jön New Yorkba, hanem mert amúgy is itt lesz előző este, hát ha már úgyis erre jár, találkozik a pápával is, aki viszont mit sem látszik tudni e találkozóról. És főleg nem annak a Goldbergnek a nagyon is világi szállodai lakosztályán, akit a New York-i rabbinátus éppen most rótt meg, hogy szombaton és zsidó újévkor dolgozott, vagyis elnökölt a Biztonsági Tanács ülésein. Johnson elnöknek persze fontos a pápával való találkozás, mert a jövőre is kell gondolnia, s a nagyhatalmú katolikus egyház sokat segíthet politikai célkitűzései végrehajtásában. Ha mindezt Goldberg lakosztályán üti nyélbe, akkor a másik oldalról is további támogatást remélhet.

New York, október 11

A történelem legnagyobb nyilvánosság előtt lezajlott epehólyag-operációja kitűnően sikerült. A tévé-kamerák és a rádiómikrofonok éppen csak az operációs asztalhoz nem követték a beteget, de a sajtó több száz munkatársa éjt nappallá téve számolt be az Egyesült Államok elnökén végrehajtott műtét minden legapróbb részletéről. Aki odafigyelt, azt is tudhatja, hány centiméteres vágást ejtettek a hasán. Másodpercről másodpercre ismerhetjük az elnök érzéstelenítésének és eszmélésének minden eseményét.

Az altatás hatásának néhány órája nemcsak alkotmányjogi kérdéseket vetett fel, de a sajtó egy részének kiváló alkalmat adott kifejezetten uszító cikkek megjelentetésére. Ezek részletesen és agyondramatizálva számoltak be a lépésekről, melyek arra az esetre készültek, ha az elnök intézkedés képtelensége ideje alatt „kommunista támadás" érné az országot. Alkotmányjogilag ugyanis kizárólag az

elnök, mint a legfőbb haderőparancsnok jogosult a megfelelő katonai intézkedések megtételére, és az alelnök csak az elnök halála esetén lép automatikusan a helyébe.

Johnson elnök azonban mindössze néhány óra kivételével kezében tartotta a kormányzás valamennyi gyeplőjét. Nemcsak a Fehér Ház apparátusa költözött be a tengerészeti kórházba, de betegágya mellé felszerelték az összes szükséges telefonokat, és titkárain keresztül már röviddel az operáció után egyértelműen maga irányított minden kormányakciót. Miután a műtétre korán reggel került sor, Humphrey alelnök alig is ért be hivatalába, mikor már közölték vele, az elnök képes ismét az ügyek vezetésére.

Így lett az epehólyag-operációból kül- és belpolitikai esemény, s miután mára, huszonöt napi sztrájk után a New York-i újságok is megjelentek, az itteniek sem lesznek arra kárhoztatva az elkövetkező lábadozási időszakban, hogy csak a tévé- és rádió-híradásokból értesüljenek minden részletről.

New York, október 15

David Miller, a haladó katolikus békeszervezet egyik ifjú tagja tegnap este több ezer tüntető jelenlétében nyilvánosan elégette a New York-i katonai kiegészítő parancsnokság előtt a behívóját. Az USA legészakibb államától a legdélibb Hawaiig mindenhol jelentős tömegek tüntettek a vietnami háború ellen. A kaliforniai Berkeley Egyetem több mint tízezer hallgatója és tanára felvonulást és tömeggyűlést rendezett az oaklandi katonai támaszponthoz. Rohamsisakos és könnygázbombákkal felszerelt, állig fel-

fegyverzett rendőrök megállították őket, ezért visszatértek az egyetem területére, ahol elhatározták, ma ismét megkísérlik az átjutást, hogy megmagyarázhassák a Vietnamba szállítandó katonáknak: háborús bűnöket követnek el.

A New York-i tüntetéssorozatnak a tegnap esti gyűlés csak bevezetője volt. Ma, itteni idő szerint a délutáni órákban kezdődik az előreláthatólag nagy tömegeket megmozgató tüntetés és nagygyűlés a Fifth Avenue-n. Az országban összesen mintegy száz városban lesz ma tüntetés, melyeket több — sok más kérdésben egyet nem értő — szervezet közösen rendez egyetlen jelszóval: „Vessenek véget a vietnami háborúnak ma."

New York, október 18

A harmincas évek vége óta nem gyűlt össze annyi tiltakozó ember New Yorkban, mint szombat délután a Fifth Avenue-n. Józan becslések szerint több mint húszezer New York-i tüntetett hosszú órákig egyetlen jelszó alatt: „Vessenek véget a vietnami háborúnak."

Ugyanakkor az ország sok-sok városában és egyetemén folytak hasonló tüntetések, melyek összlétszámáról még csak hozzávetőleges adatot sem lehet mondani, de sokak szerint feltétlenül százezres értékrendben számolhatunk.

A tüntetések méreteire, szervezettségére mi sem jellemzőbb, minthogy az egész amerikai sajtó kénytelen volt első oldalas tudósításokban beszámolni róluk. A rádió és tévé-állomásoknak még vasárnap is — sok ferdítéssel ugyan — foglalkozniuk kellett velük. Állásfoglalásra kényszerültek vezető politikusok, mint Rockefeller, és publicisták, mint James Reston — bár elítélték az egyre erősödő

mozgalmat, bizonyították, hogy többé nem lehet figyelmen kívül hagyni a tömegek fellépését.

Feltűnő volt, hogy a tüntetők között milyen sok volt a fiatal. Ugyancsak a harmincas évek óta nem fordult elő, hogy ennyi fiatal lépett volna fel aktívan a kormány politikája ellen. Az „Új baloldal", melynek megszületéséről hol örömmel, hol ijedten hónapok óta cikkeznek, most megmutatta, hogy már járni és beszélni is tud.

A tüntetés országszerte több mint egy tucat szervezet közös akciója volt. Ez is új jelenség az amerikai életben, hiszen évtizedek óta még Washington csapásainál is jobban sújtott minden haladó eszmét a széttagoltság.

Be kell még számolnom a tüntetés ellen szervezett fasiszta huligán provokációkról is, melyek kizárólag a tévé-kamerák számára játszottak csúfos szerepet. Nevetségesen jelentéktelen csoportok voltak ezek, a húszezres tömeg mellett, legfeljebb egy-kétszázfőnyi létszámukkal a szó szoros értelmében eltörpültek, s törpeségük még feltűnőbb volt a tüntetők tökéletes fegyelme mellett.

New York, október 28

David Miller ártatlannak vallotta magát. A húsz év körüli fiatalember, akit katonai nyilvántartási lapjának elégetése miatt letartóztattak, és tegnap bíróság elé állítottak New Yorkban, nem volt hajlandó megváltoztatni véleményét. Miller, egy katolikus pacifista szervezet tagja, a vietnami háború elleni tiltakozásul nyilvánosan égette el katonai személyi lapját, amiért öt évig terjedhető fogházbüntetés vár rá. Azóta sok követője akadt országszerte. A hírek szerint ma a fiatalok körében széles körű akció indul tömeges sorozólap égetésre.

Az elmúlt napokban azonban polgári és katonai vezetők egyaránt amellett tettek hitet, hogy hosszú-hosszú háború áll az Egyesült Államok előtt. Johnson elnök sajtótitkára éppúgy ilyen értelemben nyilatkozott, mint a vezérkari főnökök egyesített bizottságának szóvívője és Edward Kennedy, aki Dél-Vietnamba látogatott. Eisenhower volt elnök is emellett foglalt állást egy televíziós vitában. Szavait még meg is erősítette Goldberg, az USA ENSZ-képviselője. Ugyanakkor a belső ellentétek fokozódásának tünete látszik abban, hogy a haditengerészet két magas rangú parancsnoka tegnap lemondott állásáról.

Az eddigieknél fokozottabban folyik a lakosság „lélektani" előkészítése a várható nagyobb arányú katonai mozgósításra. A kiegészítő parancsnokságok figyelmeztetik a 19 és 26 év közöttieket, hogy hamarosan a gyermektelen, nős férfiakra is sor kerül. Ugyancsak előkészítik a behívásra az elsőéves egyetemi hallgatókat, akik eddig mentességet élveztek. Hivatalos adatok szerint a nyár vége óta máris megduplázódott a behívások száma. Az akkori havi tizenhét ezerről októberre már harminchárom ezer fölé emelkedett, s az előirányzat szerint novemberben harminchat és félezer embert, decemberben pedig már több mint negyvenöt ezret hívnak be aktív katonai szolgálatra. Ezzel az év vége előtt már hárommillió fölé emelkedik az amerikai hadsereg hivatalos létszáma. Alig három hónap alatt közel félmilliós a létszám-növekedés.

Ha növekszik a hadsereg létszáma, növekszik többek között a katonai járművek száma is. Legalábbis ez látszik abból a legfrissebb jelentésből, mely szerint a General Motors, a legnagyobb amerikai autókonszern profitja az év első kilenc hónapjában, minden eddigi profitot meghaladva, elérte a másfél milliárd dollárt. A katonai kiadá-

sok leggyorsabb ütemű növekedésének legutóbbi három hónapjában ez a profit már tizenkilenc százalékkal haladta meg a múlt évi hasonló időszak tőkés hasznát. Hát akkor kinek lenne érdekében abbahagyni a háborút? Nyilván csak a David Millereknek!

New York, november 6

Ruby alkudozik. Igen, a hírhedt Jack Ruby, Kennedy elnök feltételezett gyilkosának a gyilkosa alkudozik a bírósággal. Emlékezetes, hogy immár közel másfél éve halálra ítélték. Azóta többször fellebbezett, és teljesen áttekinthetetlen jogi csürés-csavarás folyt ügyében. De amiről most adnak hírt Dallasból, az minden eddigit felülmúl. A Ruby-ügy ügyésze, tehát az államhatalom képviselője, felajánlotta Rubynak, hogy hajlandók megváltoztatni a halálos ítéletet életfogytiglanira. Ruby és ügyvédje kijelentette: nem addig a'. Ő csak ötéves ítéletet fogad el. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy a texasi törvények szerint az életfogytiglani ítélet gyakorlatilag hét évet jelent, feltéve, ha jól viseli magát, és vért ad a vérgyűjtő állomásnak. De Ruby nem fogadja el a hétéves életfogytiglant, ötöt akar. Alkudozik. Hogy milyen alapon, azt nem lehet tudni, legfeljebb sejteni, hiszen logikusan minden halálraítélt boldogan fogadna el egy hét évig tartó életfogytiglani börtönt — csereképpen. De ő nem. Vajon milyen jól titkolt érvek vannak a kezében?

Csak nincs összefüggésben ez az alkudozás azzal a napokban megjelent, és máris nagy szenzációt keltett könyvvel, melynek címe: *Megválaszolatlan kérdések Kennedy elnök meggyilkolásával kapcsolatban*. A könyv szerzője Sylvan

Fox, az egyik New York-i lapnak, az itteni legnagyobb irodalmi újságírói díjjal, a Pulitzer-díjjal kitüntetett szerkesztője. Fox minden „gyanún" felül áll. Nemhogy nem „vörös", de még csak nem is „rózsaszínű". Most váratlanul, az első itt élő amerikaiként megjelentetett egy könyvet, mely a Warren-bizottság huszonnégy kötetes jelentésének áttanulmányozása alapján az egész Kennedy-gyilkosság vizsgálati eredményét kétségbe vonja. Sylvan Fox könyve még csak néhány napja jelent meg, de máris nagy feltűnést keltett, mert a szerző alapos felkészültséggel, kitűnő logikai következtetésekkel és helyszíni vizsgálódásokkal kétségbe vonja azt, ami itt egyébként lassan „szentírásnak" számít, aminek megtámadása vagy csak kétségbevonása egyenlő a szentségtöréssel: nevezetesen az egész Oswald-teóriát. Fox könyve közel két évvel a gyilkosság után, mélységes kételyeket ébresztve, újra felveti a kérdést: Ki ölte meg Kennedyt?

New York, november 10

Több, mint húszmillió amerikai elektromos energia nélkül van tegnap délután fél hat óta. New York városán kívül az egész észak-keleti partvidék, köztük Boston, New Jersey, Buffalo és Kanada egy része — például Toronto világítás és áram nélkül maradt. Amikor tudósításomat adom, itteni idő szerint éjfél után, még mindig nincs áramszolgáltatás és fogalmuk sincs a hatóságoknak, mi történt.

A tízmilliós város élete a legnagyobb esti csúcsforgalomban egyik pillanatról a másikra megállt. A felhőkarcolókban megszűnt a felvonószolgálat. Nincs utcai forgalomszabályozó lámpa, és a város alatt hatszáz földalatti

szerelvény vesztegel a megállók között. Az Empire State Building 104. emeletén külföldi turistacsoport nézte végig, amint kialudt minden fény a városban — és persze azóta is fent vannak —, hiszen ki vállalkozna ennyi emelet megmászására, akár lefelé is.

Az egyetlen hírszolgáltatás a légiriadó esetére beállított telepes rádióadóállomás, mely azóta is egyfolytában felhívásokat sugároz. Azonnal behívták a szabadságos rendőröket. Mozgósították a nemzeti gárda alakulatait, és a teljes légó-szolgálatot. Elrendelték a szeszárusítás megszüntetését. A gépkocsivezetőket megállásra kötelezték, és a taxikat rendkívüli szolgálatra rendelték be.

A New York-iak — legalábbis az eddigi hírek és a magam tapasztalatai szerint — példamutatóan viselkednek. Az első negyedórák megdöbbenése után az egyébként hideg, rideg, rohanó New York-iak a keep smiling beidegzett gyakorlatával fegyelmezetten, sőt, ami itt különösen ritkaság, egymást segítve igyekeztek eljutni távoli lakhelyeikre.

A mind szervezettebbé váló irányítás azonban fantasztikus nehézségekkel áll szemben. Tessék csak elképzelni például egy ekkora város kórházait, melyeknek többségében semmiféle világítás nincs, és egy ilyen várost, melyben normális világítás mellett sem múlik el éjszaka súlyos bűncselekmények nélkül. Az egész hatalmas terület (mely gyors becslésem szerint legalább öt magyarországnyi), valamennyi repülőterén leállt a légiforgalom, az ideérkező gépeket távoli légikikötőkbe irányítják. Megszűnt Európával a hírügynökségek telex-összeköttetése, s természetesen nem lehet szó az újságok szokásos időben való elkészítéséről sem. Már most figyelmeztetik a tranzisztoros rádiókészülékeken keresztül a lakosságot, hogyha reggelre

sikerül is kisegítő erőművekkel áramot termelni, az korántsem lesz elegendő a várható, mindennél nagyobb szükséglet kielégítésére. Rockefeller, New York állam kormányzója magas szintű vizsgálóbizottságot nevezett ki. Az elnök megbízást adott az FBI-nak, indítson nyomozást, nem szabotázs okozta-e a teljes áramkihagyást.

Most jelentették be: A Pentagon a legmagasabb fokú katonai készültséget rendelte el — amilyent utoljára 1962 októberében, a karibi válság alatt —, tehát az egész hadsereget 35—40 másodperces készültségbe helyezte. A kezdeti órák kedélyessége után a híradások mind vészesebbé válnak, szabotázsról, katonai készültségről beszélnek.

New York, november 12

Tanúja voltam, amikor a New York-iakról a világszerte jól ismert rossz tulajdonságok percek alatt lehámlottak, és az ideges, rohanó, érdektelen, holttesteken is átlépő gépekből egyszeriben ember, igen, ez a helyes kifejezés: ember lett.

Kedden délután fél hat előtt két perccel történt és jó tíz-tizenkét óra hosszat tartott. A telexcégnél az a fiatalember, aki szalagra szokta rögzíteni távirati tudósításaimat, megdörzsölte szemét, azt hitte, a fáradtságtól elhomályosult a látása. Pedig nem a szeme tehetett róla. A világítás fokozatosan kialudt, a telexgép megállt, és egyidejűleg egy tízmilliós város, valamint harmincmillió ember által lakott terület egész élete is megállt. Azóta is megállapítatlan, vagy legalábbis be nem jelentett okok miatt e hatalmas terület egész energiaellátása csődöt mondott.

És amint a gépek, a villamosjárművek, a világítás, a

távirati összeköttetés, a légikikötők biztonsági berendezései, és ami itt talán a legfontosabb, a liftek csődöt mondtak, egyszeriben előbújt mögülük az ember.

Órákig gyalogoltam keresztül a városon. Azóta száz történetet hallottam, ki mit tapasztalt, éppen hol volt, hogyan evickélt ki az East River palló nélküli hídján elakadt magasvasútból. Csupa emberi történetet láttam és hallottam.

Emberek, akik máskor a gép vezényszavára rohannak, gépkocsivezetők, akik nem lassíthatják le autójukat, mert a mögöttük jövő ezer letapossa őket, látszólag ember arcú lények, akik sem öregasszonynak, sem terhesnek, de még a legcsinosabb démonnak sem szentelnek egy pillanatnyi figyelmet sem az autóbuszon, szóval a New York-iak egyszeriben megmutatták szívüket. A valahol a negyvenedik emelet körül elakadt lift utasai megosztoztak az egyetlen, ebédről maradt szendvicsen. A gyerekek hússzor mászták meg a mi házunk huszonkét emeletét, hogy gyertyafénykíséretet adjanak a hazaérkezőknek, s a felajánlott borravalót azzal utasították vissza, hogy „úgyis olyan kövér vagyok".

Láttam egy nyolc év körüli kisfiút, aki bizonyára titkos álmait valóraváltva, zseblámpával a kezében kitűnően irányította a forgalmat egy utcasarkon, és biztosította, hogy a sötétben a rendőr- és mentőautók megfelelő biztonsággal keresztezhessék egymást.

Ablakokból zsinóron eresztettek le ennivalót azoknak, akik szívbetegségük miatt nem vághattak neki a tűz esetére épített kanyargós lépcsőknek. És a bűnözésében világrekordot tartó New Yorkban keddről szerdára virradóra, amikor a hold világán kívül semmi fény sem volt, egyetlen bűncselekményt sem követtek el. A holdról jut eszembe

hogy két év óta először láttam New Yorkban a csillagokat. A város fényei eddig eltakarták őket, de most, ezen a felhőtlen éjszakán, végre teljes fényükkel ragyoghattak, és előbújhattak a mesterséges fényözön mögül.

New York, november 25

Hozzávetőleges számítások szerint ma legalább százmillió amerikai polgár menüje a következőkből fog állni: pulykasült, savanyú, egresszerű gyümölcsből főzött szósszal, és sütőtökből készült lepény tejszínhabbal. A legnagyobb, családias jellegű ünnepre virradt ugyanis ma Amerika: a hálaadás napjára. Az 1620-ban, a Mayflower hajóval az Újvilág partjaira érkezett első angol telepesek első gazdag termésének emlékére ünneplik minden évben ezt a napot, s mint nálunk a karácsonyt, aki csak teheti, családja körében tölti. A New York-iak ezenkívül végignézhetik a Macy áruház hagyományossá vált színes propaganda felvonulását. A legnagyobb kitüntetésben azok a külföldiek részesülnek, akiket — mint jómagamat is — egy-egy amerikai barátjuk meghív a családi asztalhoz.

Mondják, nagyobb pulykaszállítmányt indítottak útba Dél-Vietnam felé is, hogy az ott harcoló amerikai katonák se maradjanak ki az ünnepi ebédből. A kedves és vidám ünnepet az idén azonban sok-sok amerikai asztal körül megszomorítja a Pentagontól kapott távirat, mely értesíti a hozzátartozókat szeretteik elestéről. Az ünnep előestéjén tették közzé, hogy az elmúlt hét folyamán minden eddiginél több amerikai katona pusztult el Dél-Vietnamban: a hivatalos adat szerint (melyet mindenkinek jogában áll elhinni vagy kétségbe vonni) 240 amerikai katona halt

meg. Már az előző hét is rekord volt: akkor 88 halottat jelentettek. Rekord ez még a koreai háború adataival összehasonlítva is, amikor a legmagasabb heti veszteség 209 katona volt.

Nem hiszem, hogy bárkit is vigasztalna az elesettek hozzátartozói közül, hogy ugyanakkor ezrekre megy a vietnami halottak száma, köztük a saigoni rezsim katonáinak és a partizánoknak a veszteségeivel, nem is számítva a polgári haláleseteket, melyeket a fantasztikus méretű bombázások okoznak.

A statisztikák nem mutatják ki, hány ünnepi pulyka felett esik majd szó ma a vietnami háborúról és a veszteségekről, és hogy vajon milyen vigaszt nyújt Westmoreland tábornok tegnapi figyelmeztetése, mely szerint még nagyon hosszú háborúra kell felkészülniük a dél-vietnami amerikai csapatoknak. Vagy akár Johnson elnök hálaadó napi üzenete, mely sajnálkozását fejezi ki a veszteségek miatt, de mindezt csak a „szabadság árának" nevezi.

New York, december 1

„Agymosásban részesítették őket", — írja a világ legreakciósabb újságja, a *New York Journal American* teljes oldalas, vastag betűs címe. Ez alatt közli, hogy az a két amerikai katona, akiket a vietnami felszabadító hadsereg szabadon engedett kijelentette: hazatérve, a háború beszüntetéséért fog küzdeni.

Az „agymosás" fogalma alatt valami olyan ismeretlen csodaeljárásra utalnak, mely képes arra, hogy a szerencsétlen áldozat agyából kimossa a „tisztességes" gondolatokat, és helyébe tölcsérrel öntse a kommunizmust.

Nos, ilyen „agymosásban" kellett részesülnie George Smith őrmesternek és Claude McClure néger közkatonának a partizánok fogságában, különben nem jelentették volna ki Kambodzsában tartott sajtóértekezletükön, hogy ellenzik a vietnami háborút, és hazatérve harcolni fognak ellene, no meg azt, hogy az Egyesült Államoknak nincs semmi keresnivalója Dél-Vietnamban. A két katonát a szombati washingtoni tüntetésért jelképes viszonzásul engedték szabadon a partizánok.

Az eszükbe sem jut Hearsteknek, hogy ezt az „agymosást" esetleg helyettesíthette például az, amiről a *New York Times* helyszíni tudósítója számol be, s aminél nyilván sokkal többet láthatott a két katona, a vietnamiak között élve. A *Times* munkatársa ugyanis megírja, hogy *Duchai* térségében, augusztustól számított két hónapon keresztül, a hetedik flotta és a légierő mintegy tucatnyi községet rendszeresen bombázott, aminek következtében a polgári lakosok ezrei pusztultak el. A *Times* tudósítója saját szemével látta a teljesen megsemmisült falvakat, ahol a házak helyét csak bombatölcsérek jelzik. „Az egész vidék egyetlen polgári kórházába ezrével viszik a sebesülteket: napalmmal agyonégetett gyerekeket, megcsonkított asszonyokat", — írja a *Times*. Tudatták a riporterrel, hogy a sebesültek túlnyomó többsége szállítóeszközök hiányában sosem juthatott el a kórházba.

A legnevesebb tévé-kommentátor Taleeyrand-t idézte: „A háború túl komoly dolog ahhoz, hogy a katonákat közel engedjük hozzá" — mondta, és ezt McNamarára alkalmazta. Eric Savereid a tárgyalások és a háború befejezésének pártján áll, emlékeztette a tévénézőket, hogy 1962-től, amikor McNamara először járt Vietnamban, mostani hetedik útjáig milyen egymásnak ellentmondó ki-

jelentéseket tett. Hadd idézzek csak kettőt; éppen két éve jelentette ki: „1965 végére győzünk és a katonák hazajöhetnek." Most, a háború újabb és további kiterjesztését ígéri. Kilenc hónappal ezelőtt azt mondta, azért kell bombázni Észak-Vietnamot, hogy ne tudjanak onnan segítséget küldeni a déli partizánoknak. Most azt mondja: „Növekedett az északiak behatolása délre."

McNamara útja után a jelek máris riasztóak: megérkezett a vietnami partokhoz az Enterprise nevű hatalmas atom meghajtású csatahajó, mely kísérőjével együtt nukleáris robbanófejek szállítására alkalmas ballisztikus rakétákkal van felszerelve. És végül jellemzőként hadd idézzem Jack Miller, Iowa államból való, republikánus képviselő tegnap esti kijelentését: követeli, azonnal bombázzák le a VDK erőműveit, hogy, mint mondja, „ők is megtudják, mi az az áramkiesés, amiben az amerikaiaknak volt részük".

Hát nem elég „agymosás" mindez ahhoz, hogy mind többen tiltakozni kezdjenek a háború ellen?

New York, december 4

A széles 86. utcában már november második felében kitették a szokásos, amerikai nemzeti jelvényekkel vegyített neonfényes, imitált karácsonyfa girlandokat. Az utca kereskedőinek közös akciója ez minden évben. Ez a legbiztosabb jele, hogy New Yorkban megkezdődött a karácsonyi vásár. A másik bizonyíték az újságok oldalszámának növekedése: egy-egy délutáni lapban már alig van cikk vagy hír, az oldalak tucatjait a hirdetések töltik meg.

Így kezdődik a karácsony New Yorkban. Hadd tegyem mindjárt hozzá, itt távolról sincs ennek az ünnepnek olyan családias, meghitt jellege, mint nálunk, vagy bárhol Euró-

pában. A mi karácsonyunkat itt inkább a novemberi „Hálaadó ünnep" helyettesíti, akkor jönnek össze a családok, akár a hatalmas ország másik végéből is, hogy elfogyasszák a kötelező pulykasültet.

Inkább a kereskedelem ünnepe ez. Ilyenkor szokás ugyanis egész évi jószolgálataikért megjutalmazni a kiszolgáló személyzetet. Ilyenkor kell egy-egy üveg wihskyt adni a postásnak, a házfelügyelőnek, a szokott kisvendéglő néger pincérének és a benzinkútkezelőnek.

A városban szerteszét ideiglenes üdvözlőkártya-boltok nyíltak. Tízezer féle — többségükben rettentően giccses — üdvözlőlap kapható. Azt mondják, a karácsonyi és újévi üdvözlőlap-vásár, bár szigorúan szezon jellegű, egyike a legnagyobb üzleteknek. Sok százmillió fogy belőlük. Mindehhez jön a csomagolópapír-üzlet, mely abból nőtt nagyra, hogy akár a legkisebb ajándékot is a lehető legdíszesebb csomagolásban illik átnyújtani.

Felállították már a karácsonyfákat a Park Avenue hosszán. A kivilágított táblák azt hirdetik, hogy e fák a második világháborúban és a koreai háborúban elesett amerikai katonák emlékét idézik. Így aztán a karácsony is, a rövid történelemre visszatekintő, vegyes eredetű nemzet nacionalista érzelmeinek növelésére szolgál, mint ahogy az a Télapó is, aki a szokott hófehér szakáll mellé csillagossávos ruhát és nemzeti lobogót visel az egyik forgalmas üzleti negyedben, miközben a főleg lőfegyverekkel telezsúfolt játéküzletnek csinál propagandát. Mert persze azért itt is felállítják a karácsonyfákat a kisgyerekes lakásokban, s ha a karácsony nem is olyan meghitten családias és hagyományokkal teli, mint a mienk, a gyerekek biztosan itt is találnak valamit alatta, amit az amerikai Télapó, a Santa Claus hozott.

Az amerikai társadalmat talán még semmi sem rázta meg annyira ebben a században, mint a vietnami háború. A második világháborúba való belépés — az addig izoláltan élő Egyesült Államok számára — teljesen indokoltnak látszott, mindenekelőtt a Pearl Harbor elleni japán támadás miatt.

A koreai háború már korántsem volt ilyen világos, de a mccarthizmus addigra már annyira megdolgozta a közvéleményt és annyira föld alá szorított minden ellenvéleményt, hogy szinte ellenállás nélkül lehetett vágóhídra vinni — az ENSZ kék zászlaja alatt — az amerikai fiúkat. A vietnami beavatkozás azonban valami egészen más. Amióta ez a háború nyíltan és egyértelműen az Amerikai Egyesült Államok háborúja lett, talán az amerikai történelem legsúlyosabb belső válságává is vált. Egyidejűleg politikai, társadalmi és lelkiismereti válság ez.

Nem lehet nem észrevenni, hogy miközben a vietnami háború elleni tiltakozásul egy Hitlerék elől idemenekült vallásos zsidó asszony, egy quakar egyházfi és egy katolikus pacifista szervezet tagja nyilvánosan halálra égeti magát, addig Walter Reuther, a legnagyobb amerikai szakszervezet, az autómunkások vezetője, olyanokkal együtt ír alá egy háborút támogató memorandumot, mint a volt külügyminiszter, Dean Acheson vagy a berlini válságok főirányítója, Clay tábornok. A tiltakozások tömegében egy-egy helyi független szakszervezeti csoporton kívül egyetlen nagy létszámú munkásszervezet neve sem található. Az Egyesült Államok Kommunista Pártja viszont jobbnak látja nem szervezetten csatlakozni a tiltakozó mozgalmakhoz, mert az csak fokozottabb rendőri üldözést és propagandalőszert eredményezne e mozgalmak ellen. Senki nem

tudja megmondani, hogy a szakszervezetek közismerten jobboldali vezetői mennyire képviselik a szervezett munkásság tömegeit, mely — legalábbis a látszat ezt mutatja — kizárólag bérköveteléseivel törődik, s ahogy itt mondani szokták, nem ér rá odafigyelni, mert a család második autójáért harcol. Hogy s mint vélekedik a munkásosztály nagyobbik, szervezetlen fele, azt egyszerűen nem lehet felmérni — éppen mert szervezetlen, és sehol semmiféle képviselete sincs. Ebbe a kategóriába tartozik a több mint húszmilliós néger tömeg, a Puerto Ricó-iak milliói, az egyéb Latin-Amerikából bevándorolt idénymunkások százezrei, akikről soha, semmiféle statisztika, közvéleménykutatás nem vesz tudomást.

Amit nyíltan látni lehet, az összesen legfeljebb száz—százötvenezernyi ember, aki az ország különböző részeiben tüntetésekkel tiltakozik. Minden bizonnyal ennek többszörösét teszik ki azok, akik ugyan egyetértenek velük, de különböző okok miatt nem vesznek részt a nyilvános és aktív megmozdulásokban.

Többé-kevésbé tudott és egyértelmű, hogy azt aktívak elsősorban az értelmiségiek soraiból kerülnek ki. Törzsük az a korosztály, melyet a háború utáni években a mccarthyzmus elhallgattatott, kommunizmussal vádolva, holott többségük egyszerűen csak logikusan gondolkodó realista volt. Néhányuknak a harmincas években talán volt is kapcsolatuk a kommunista párttal, de különböző belső és külső okok miatt — a párt belső harcai, a szovjet—német meg nem támadási egyezmény — kiábrándultak és azóta legfeljebb baloldaliaknak, de semmi esetre sem kommunistáknak számítanak.

A tiltakozók legnagyobb tömegét az egyetemek hallgatói és tanárai teszik ki. Valótlan lenne azt állítani, hogy

köztük nincs kommunista befolyás. Tudott dolog itt, hogy például Bettina Aptheker, a kommunista párt legjelentősebb ideológusának lánya, aki maga is a párt tagja, figyelemreméltó személyes befolyással rendelkezik a Berkeley Egyetemen. A legszervezettebb ifjúsági mozgalomban, a Du Bois-ról elnevezett szervezetben, ugyancsak számos fiatal kommunista dolgozik. Mindez azonban a legkisebb mértékben sem jelenti, hogy ez az egész belső válság abból állna, mintha csak a kommunisták ellenéznék Vietnamot. Az ügyet még bonyolultabbá teszi az amerikai baloldali mozgalmak széttagoltsága. Az elmúlt néhány évben a Kínai Kommunista Párt állásfoglalásai és tevékenysége eredményeként féltucatnyi szakadár szervezet alakult, melyek célkitűzéseik szélsőbalos, szektás voltával kompromittálják a régi és az új baloldalt, sőt az egész békemozgalmat. Végtére is meg kell érteni, az Egyesült Államok fővárosában, a Fehér Ház előtt az ellenségként kezelt vietkong zászlajával felvonulni lehet, esetleg történelmi távlatban elvszerű is, de taktikailag ez taszítólag hat azokra a becsületes amerikaiakra, és itt aláhúzom, hogy amerikaiakra, akik saját kormányuk bűnei ellen az amerikai lobogóval tüntetnek. És ráadásul mindez annak ellenére történik így, hogy a több tucatnyi háborúellenes szervezet végre közös platformra jutva, közös jelszavakban állapodik meg, és akkor egy 20—25 főnyi csoport, felrúgva a megállapodást, kompromittálni akarja a sok tízezres megmozdulás igaz hazafiságát. Legalábbis így látszik ez a tüntetők célkitűzéseivel szimpatizálók szemében.

Hogy mennyire mély ez a belpolitikai válság, arra leginkább két tényező világít rá: a tudósok, művészek, írók aktív részvétele az ellenállásban, másrészt a különböző egyházak szerepe ebben.

Ami az előbbieket illeti, az közismertebb. Tudjuk, hogy Arthur Miller, Szent-Györgyi Albert, Saul Bellow, Robert Lowell, Sabin professzor, Sammy Davis és még felsorolhatatlanul sokan csatlakoznak aktívan a tiltakozó mozgalomhoz. Az egyik legjelentősebb irodalomkritikus, Irwing Howe éppen a napokban fejtette ki a *New York Times* mellékletében — Tolsztojra, Csehovra, Flaubert-re, Malraux-ra és a világirodalom sok más jelesére hivatkozva —, miért nem hallgathatnak az amerikai írók sem.

Kevésbé ismert azonban az a tény, hogy a különböző amerikai egyházak vezetői — és következésképpen híveik — közül milyen sokan kerültek szembe a vietnami kormánypolitikával. Elöljáróban emlékeztetni kell, hogy ez az ország rendkívül mélyen kötődik az egyházakhoz. Kisebb közösségekben egyszerűen a mai napig sem lehet létezni a vasárnapi templom nélkül, az ateizmus az értelmiség egy részének és a forradalmárok szűk rétegének privilégiuma, melyet megvető közhangulat kísér.

Ennek előrebocsátásával hadd idézzek csak a legfrissebb események közül: a katolikus egyház történetében először tüntetők vonultak fel Spellman bíboros New York-i hivatala elé, tiltakozva amiatt, hogy két papot, akik aktívan részt vettek a háborúellenes mozgalmakban, egyszerűen egyik napról a másikra valahová Latin-Amerikába „deportáltak".

A nagyobb protestáns egyházak Nemzeti Tanácsa, mely állítólag negyvenmillió hívő felett gyakorol lelkiismereti befolyást, a közelmúltban egyhangú határozatot hozott a vietnami amerikai politika ellen, követelve a VDK bombázásának beszüntetését és az amerikai erők bevetésének csökkentését, — mindezt a tárgyalások érdekében.

Ma már szinte minden tiltakozó aláírásgyűjtő íven szere-

pelnek papok: protestánsok, katolikusok, zsidók vegyesen. A neológ zsidó egyház tanácsa odáig ment legutóbb, hogy már a vietnami háború hazai következményei, a fokozódó mccarthizmus, a tiltakozások elhallgattatására irányuló intézkedések ellen is fellépett.

Szándékosan nem említettem politikusokat. Nem idéztem Fulbright vagy Morse szenátort. Az ő szerepük inkább arra korlátozódik, hogy a demokrácia játékszabályainak érvényesülését bizonyítsák — befolyásuk viszont a kormány lépéseire édeskevés. Végső soron inkább negatív: miközben fokozódik a háború, rájuk lehet hivatkozni, íme, micsoda demokrácia van.

Az amerikai belpolitikai válságnak nem ők a jelzői, hanem inkább azok a neves és névtelen tízezrek, akik lelkiismereti, politikai, vagy egyszerűen a realitás meggondolásai alapján fordultak szembe saját kormányuk politikájával. És az ő számuk a háború kiterjesztésével kétségtelenül növekszik.

New York, december 8

Talán történelmi eseményként tartja majd számon az immár több évtizedes amerikai polgárjogi mozgalom azt a két bírósági ítéletet, mely az elmúlt héten hangzott el a legsötétebb amerikai Délen. Csütörtökön az Alabama állambeli Anniston helyi bírósága Hubert Stanger fehér benzinkútkezelőt bűnösnek találta, és tízévi börtönre ítélte egy néger meggyilkolásáért. Másnap a mississippibeli Montgomeryben egy nem helyi, hanem szövetségi bíróság, illetve esküdtszék ugyancsak bűnösnek találta, és szintén tízévi börtönre ítélte azt a három Ku-Klux-Klan-tagot

— Matt Murphyt, Colly Leroy Wilkinst és W. O. Eatont — akik tavaly a selmai békemenet idején meggyilkolták az ötgyermekes Liuzzo asszonyt.

Az amerikai Dél történetében ezt megelőzően mindössze egy precedens található arra, hogy négerek vagy négerek pártját fogó fehérek fehér gyilkosát bűnösnek találták volna. Ezen az egy eseten kívül — és az elmúlt évtizedben legalább négy tucat ilyen alkalom kínálkozott — a mindig csupa fehérből álló esküdtszékek minden esetben felmentették a vádlottakat.

A két ügy jogilag különbözik egymástól. A hátterük is különböző. A lényeg mégis ugyanaz: évek, évtizedek mind öntudatosabb harca ki tudta kényszeríteni ezeket az ítéleteket. Ez persze nem jelenti azt, hogy ezzel végleg megtört a jég. Sőt, minden bizonnyal kemény visszacsapás várható a legreakciósabb déli erők részéről, de a tény tény marad, s nyilván hozzájárul a további küzdelmek sikereihez.

Az első esetben Stanger elítélésére olyan körülmények között került sor Alabamában, hogy tekintélyes déli polgárok, főleg üzletemberek, szembeszegültek a legszélsőségesebb faji terror szennyével, mindenekelőtt üzleti meggondolásokból. Néger bojkott a közeli Natzesban a fehér üzletemberek egész sorát tette tönkre. Az északi államokból csökkent a turisztika, és nem utolsósorban maga a szövetségi kormány is pénzügyi hátrányokkal fenyegeti a Délt, ha nem szorítják vissza a nyílt fajüldözést, mely mind nagyobb tekintély-veszteséggel jár az Egyesült Államok számára. Mindennek eredményeképpen ötszáz környékbeli üzletember húszezer dollárt ajánlott fel annak, aki hajlandó a fajüldözők fenyegetőzései ellenére vallomást tenni a bíróság előtt a gyilkosságról. Így született meg a titoktartás mellett elhangzott vallomás, melynek

alapján Stangert elítélték egy egyébként teljesen egyértelmű, számos tanú jelenlétében elkövetett gyilkosságért.

A másik ügyben, Liuzzo asszony gyilkosainak perében, végre szövetségi bíróság hozott ítéletet, nem helybeli, bár változatlanul kizárólag fehérekből álló esküdtszék előtt. A fővádlott, Leroy Wilkins ügyében már májusban és szeptemberben is folyt tárgyalás, mindkét esetben eredménytelenül, mert a helybeli fehérek felmentették. Így került most sor az új tárgyalásra egy 1870-es törvény alapján összeesküvés vádjával mindhárom vádlott ellen. A bizonyítékok ugyanazok voltak, mint eddig, a helyi terrortól meg nem félemlített esküdtszék azonban most kimondta a bűnösséget.

Az ügyek még jogi szempontból sem befejezettek. Akár évekig is eltarthat a fellebbezési eljárás. Az sincs kizárva, hogy a helyi hatalmasságok támogatását élvező védelem még eredményt is ér el, de az ítéletek mégis megszülettek, új erőt adva az amerikai polgárok egyenjogúsításáért folyó küzdelem bátor harcosainak.

Houston, december 15

Jelentős lépéssel jutott előbbre az emberiség a világűr meghódításában. Négy amerikai űrhajós végrehajtotta a szinte lehetetlennek látszó feladatot: két csöppnyi járművét a végtelenségben alig három méternyi távolságra egymás mellé kormányozta, és öt és fél óráig köteléket alkotva repült. Valahol a Hawaii szigetek felett 185 mérföld magasságban Frank Borman és James Lovell a Gemini 7, valamint Walter Shirra és Thomas Stafford, a Gemini 6

utasai találkoztak, rádióösszeköttetést létesítettek, és lefényképezték egymás járműveit.

Ezt megelőzően már nagyobb távolságból radarösszeköttetést teremtettek, és annak irányításával közelítették meg egymást. A találkozásra a Gemini 6 sikeres fellövése után 5 óra 37 perccel került sor. Ezzel több rekordot is felállítottak: egyidejűleg négy személy utazott az űrben, három méternyire közelítették meg egymást, és a Gemini 7 már korábban megdöntötte az eddigi távolsági és időrekordokat. Utasai immár tizenharmadik napja vannak fent, és szombatra tervezik visszatérésüket. A Gemini 6 ma, közép-európai idő szerint 16 óra 46 perckor száll le a tengerre, ha továbbra is minden a tervek szerint történik.

A texasi Houstonban levő irányító központban a két űrhajó találkozásának pillanatában hatalmas öröm tört ki. A megfigyelő és műszer-pultokra kitűzték a nemzeti lobogókat, és a munkatársak szivarral kínálták egymást —. ahogyan az újszülöttek büszke papái szokták itt.

A rádió- és tévé-állomások egész nap erről számoltak be, újra és újra megismételve a felszállásról készült felvételeket, illetve az ügyes technikával elkészített magyarázatokat az űrtalálkozó létrehozásáról. Közvetlen tévé-közvetítés nem volt, minthogy az amerikai űrhajókban még nincs tévé-kamera. A békés űrverseny e nagy állomásának örömét legfeljebb néhány szélsőséges délutáni újság és rádióállomás riportere zavarta meg, akik a „szabad világ" győzelméről beszélve, nacionalista, szovjetellenes hangot ütöttek meg. A komolyabb kommentátorok persze sokkal tartózkodóbbak, és jogos örömük nem csap uszításba.

A *New York Herald Tribune* karikatúráján rongyos sorbanállók kezében távirat van, melyre csak ennyit írtak: „Vietnami költségek". A rajz aláírása adja a távirat teljes szövegét: „Az Egyesült Államok kormánya sajnálattal értesíti Önt, hogy a Nagy Társadalom súlyos sérülést szenvedett." A karikatúra teljes megértéséhez tudni kell, hogy nem véletlenül kiszivárgott hírek szerint Johnson elnök a jelenleginél 13 százalékkal magasabb katonai költségvetést, összesen hatvan milliárd dollárt javasol a januárban összeülő törvényhozó testületnek. Ez az összeg a június 30-án végződött költségvetési év katonai költségeinek 27 százalékos növelését jelenti. Az újabb 13 százalékos emelés azt jelenti, hogy a Nagy Társadalom programja, mely eddig sem szándékozott a negyvenmillióra becsült nyomorgó helyzetében alapvető változtatásokat hozni, mint a távirat szövege mondja, „súlyos sérüléseket" szenvedett.

A hír vétele után azonnal elterjedt — ami nagyon természetesnek is látszik —, hogy e jelentősen növelt katonai költségvetés első következménye az adóemelés lesz. A Fehér Ház sajtófőnöke szükségesnek találta azonnal cáfolni e találgatást, mondván „még senki sem javasolta az elnöknek az adók emelését". Hát ez nem valami meggyőző cáfolat. Ha tehát nem is közvetlen adóemelésre, mindenesetre a belső költségek csökkentésére kell vezetnie a háború növekvő kiadásainak, és ezt nem én, hanem a hozzáértő szakemberek állítják.

Azok a hírek, melyek szerint az amerikai légierő most már a VDK második legnagyobb városának, Haiphong kikötőjének az erőművét is bombázta, arra mutatnak, hogy egyrészt az Egyesült Államok el van szánva a legrosszabb-

ra, beleértve a Kínai Népköztársasággal, vagy az egész szocialista táborral való közvetlen összeütközésre, másrészt, hogy senki sem lepődhet meg, ha a VDK reakciója minden eddiginél keményebb lesz.

Egyébként jellemző, hogy Haiphong közvetlen környékét ért bombatámadás után a hadügy- és a külügyminisztérium úgy reagált, hogy szó sincs róla, ez nem a háború kiszélesítése, ez csak az eddigi bombázások szerves része, és különben is ez csak büntetés volt a saigoni amerikai katonai szállás ellen intézett múlt heti partizántámadásért. Ez aztán érvelés!

New York, december 16

Már csak hat nap van hátra a karácsonyi vásárlásból, harsogják a hirdetések és ezzel kezdi híradásait az egyik tévé-állomás is. És a New York-iak vásárolnak. És tüntetnek. Mármint az asszonyok a gyerekjáték-üzletek előtt. Itt, ahol minden lehetséges, és annak az ellenkezője is, még ez is előfordul: felvonuló asszonyok békésebb játékokat követelő táblákkal a kezükben tüntetnek a legnagyobb gyerekjáték-üzletek előtt. Az egyik újságban mérges hangú levelet olvastam, mely lemondja a lap megrendelését, mert helyet adott a háborús játékok hirdetésének.

Hát nem mondom, jó okuk volt a tüntetésre. Amit csak a képzelet és a magas fokú technika meg tud teremteni, az mind benne van a gyerekjátékokban.

Teljes tengerészgyalogos felszerelés, hat évtől felfelé, minden szükséges partizánvadász berendezéssel és vallatóeszközzel. Partraszállás kockajáték, a Távol-Kelet részletes térképén. Tűzfegyverek — persze csak durrannak, nem

lőnek igazán — minden méretben, a kabátujjban elrejthető pisztolytól a rakéta sorozatvetőig.

Külön kirakat jár a kémfelszereléseknek. Diplomata aktatáska, melybe rejtett — működő — fényképezőgép, titkos lehallgatómagnetofon, álcázott géppuska és egy mozdulattal előrántható tőr van. Mindez a fénykorát élő James Bond-kémregények hőseinek felszerelése, melyet az író — néha önmaga is szatirizálva — csak megálmodott, most valódi gyerekjátékba öntve került a karácsonyi kirakatba.

Folytathatnám a sort, de bevallom, elment a kedvem. Különösen, amikor otthoni jó barátaim kérésére a „csodalabda" keresésére indultam, hogy én is karácsonyi meglepetést szerezzek gyerekeiknek — meg a papáknak, akik, mint hallom, azóta jól játszanak velük.

Biztos hallottak már Önök is erről a kis tömör műanyaglabdáról, amit itt egy vegyi laboratóriumban véletlenül felfedezett anyagból készítettek, és amely sok más tulajdonsága mellett olyan rugalmas, hogy ha leejtik, majdnem ugyanolyan magasba pattan vissza. Nos, ezt a békés ajándékot keresgélve bejártam az áruházakat, a különböző üzleteket, míg végre ráakadtam az egyik játékboltban. A tényleg nagyon szórakoztató és teljesen békés szuperlabdát — legfeljebb a szobadíszeket veri le meglepetésszerű ugrásaival — alig néhány helyen tartják. „Nem nagyon keresik, uram" — válaszolta kérdezősködésemre a kereskedő. „Hát mi megy a legjobban?" — kérdeztem. „A titkos ügynök 007 felszerelés." Úgy látszik, a tüntetéseknek nem sok hatásuk volt.

1966

New York, január 3

A johnsoni diplomácia módszerei nyomták rá a bélyegüket az új esztendő első napjainak amerikai politikájára. Lerohanni az ellenzék érveit, nagydobra vert titkos diplomáciai rohamlépéseket tenni, diplomatákat szilveszteri világ körüli útra küldeni ... „És mindenekfelett a legfontosabb a diplomáciában, hogy ne válj izgatottá", — de ezt a talleyrand-i alaptörvényt nem látszik magáévá tenni ezekben a napokban az amerikai diplomácia, sem saját Charles Bohlenjük jótanácsát arról, hogy „ami titokban folyik, az komoly lehet, ami nagy nyilvánosság előtt, azt csak propagandának tekintsd." Mert a johnsoni titkos diplomácia — hacsak nincsenek még rejtett vonásai is — az elmúlt napokban maximális nyilvánosságot kapott, azt a gyanút keltve a megfigyelőkben, hogy nem véletlenül, hanem éppen a Bohlen megfogalmazta szándékokból.

Harriman utazó nagykövet néhány nap alatt megjárta Varsót, Belgrádot és Új-Delhit, Goldberg amerikai ENSZ-nagykövet a Vatikánt, de Gaulle-t és Wilsont. Humphrey

a Távol-Keletet. Bundy Kanadát. A latin-amerikai specialista Thomas C. Mann „titokban" Mexikóban járt. Mások Afrikában, az arab országokba utaztak és így tovább. Hogy mit vittek tarsolyukban, és hogy vittek-e valami újat egyáltalán, az nem derült ki, de úgy tűnik, mintha nem is ez lenne a fontos, hanem az izgatott gesztusok. Ráadásul naponta ismétlődnek a hírek (bizonygatva a jóindulatot) a VDK elleni bombázások ideiglenes szüneteltetéséről. A texasi „Fehér Ház" szóvívője az új esztendő küszöbén erőteljesen hangsúlyozta, mennyire elszomorítja az elnököt, hogy 1965-ben nem sikerült békét teremtenie Vietnamban.

Az amerikai diplomácia analizálói arra a következtetésre jutottak — ismét csak feltételezve, hogy talán mégis akadnak még nyilvánosságra nem került tervek is a texasi lépések mögött —, hogy ezek az izgatott gesztusok mindenekelőtt olyan politikai személyiségeknek szólnak, mint Mansfield, Robert Kennedy és Fulbright szenátorok, akik napalm helyett diplomáciát, a VDK bombázása helyett tárgyalásokat követeltek az elnöktől. Miután a törvényhozó testület ülésszaka és azon a beharangozott vietnami vita időpontja vészesen közeleg, Johnson elnök szükségesnek tartotta ezeket a lépéseket megtenni, hogy felmutathassa: „íme, megtettem, amit kértetek, most aztán kövessétek a politikámat, bármit is javaslok". Ezt látszik feltételezni James Reston is, aki maga is hosszú idő óta a VDK bombázásának beszüntetését és a békés szándékok igazolását követeli cikkeiben. Mégis most, mikor mindezekre hivatkozással nyüzsgő diplomáciai élet folyik Washingtonban, úgy látja, csak arra szolgál ez, hogy Johnson szabad kezet kapjon ismét a Kongresszustól, mint annak idején 1964 augusztusában, amikor még szó sem volt a háború eszkalációjáról. Úgy látszik, ő sem tud megszabadulni

azoktól a mondatoktól, melyeket az elnök december 9-én a szakszervezetek kongresszusára küldött telefonbeszédében jelentett ki, miszerint még egy utolsó békeoffenzívát indít, mielőtt a háborút továbbszélesítené.

New York, január 4

Akár egy fél életet is el lehetne tölteni az Egyesült Államok alkotmányos rendszerének tanulmányozásával, és még mindig maradna ismeretlen, érthetetlen vagy még inkább megérthetetlen aspektusa. Nemcsak az alkotmány, mely a maga korában forradalmi dokumentum volt, és betűi szerint a mai napig is számtalan pozitív, haladó tételt tartalmaz, de az azóta kiegészítésül hozott ún. amendmentek képezik a törvényhozás és a törvénykezés alapját.

Ezek szabályozzák, irányítják többek között a törvényhozás — annak két háza — a szenátus és a képviselőház, együttesen a kongresszus tevékenységét is.

E bonyolult rendszert csak még bonyolultabbá teszi az ötven állam törvényhozási függetlensége, mely nem korlátlan ugyan, de számtalan kérdésben egyszerűen szinte ellenőrizhetetlen a szövetségi törvényhozás és végrehajtás számára.

Nem akarok mélyen belebonyolódni e kérdésekbe — mindenekelőtt, mert nem értek hozzá —, de azt a benyomásomat azért szeretném elmondani, hogy az amerikai alkotmányos életnek, sok pozitív és negatív oldala mellett van egy alapvető jellemvonása. Ez pedig az, hogy még a viszonylag legfrissebb rendelkezései is egy, a világtól elszigetelt, önmagába zárkózott Egyesült Államok alaptörvényei közé tartoznak.

A második világháborúval az Egyesült Államok világhatalommá vált, és Roosevelt elnök keze nyomán végleg felszámolta az izolacionizmust, a világ ügyei iránt nem érdeklődő konzervatív befeléfordulást. Bár a mai napig sok híve van a politikai életben is a „régi szép múltnak", amikor az Egyesült Államok élte a maga életét, és nem törődött a világ ügyeivel, de a tények ettől tények maradtak: az USA a világkapitalizmus legfőbb bástyája lett, és nukleáris hatalmával, katonai, gazdasági erejével az egyetlen imperialista hatalom, mely határaitól távol is kötelességének tartja védelmezni a kapitalizmus érdekeit mindenféle nemzeti és társadalmi változtatni akarással szemben.

Ez azonban nem tükröződik az alkotmányban és kiegészítéseiben. Ez a magyarázata annak, hogy míg a törvényhozásnak a legapróbb részletekig beleszólása van a belpolitika minden ügyébe, addig a külpolitika teljesen az elnök jogköre, akinek csak egyetlen dologban van megkötve a keze: nem üzenhet hadat a kongresszus beleegyezése nélkül. De mint a vietnami háború esete mutatja, alkotmányos keretek között, a hadüzenet formális kongresszusi elfogadása nélkül is módja van háborút viselni.

Elnézést, mindezt csak bevezetőül mondtam el, hiszen nem alkotmányjogi eszmefuttatásnak szánom ezt a tudósítást, inkább aktuális politikai riportázsnak.

Ezekben a napokban ül ugyanis össze az Egyesült Államok 89. kongresszusa második ülésszakára, és ha nem tévedek, éppen az említett alkotmányos ellentmondások okozzák majd a legtöbb gondot a honatyáknak és az elnöknek egyaránt.

A Capitolium hófehér épülete belső életének nálam hozzáértőbb megfigyelői egyetértően úgy látják: a de facto vietnami háború, mely de jure nem létezik, okozza majd

a legélesebb vitákat a mostani ülésszakon. Ismétlem, vitákat, mert egyéb nemigen történhet, semmi jele sincs annak, hogy volna olyan erő a törvényhozásban, mely egy újabb kiegészítő alkotmánypontot tudna elfogadtatni az elnök korlátozások nélküli külpolitikai tevékenysége, egyedüli döntési joga ellen. Tehát a vita végén minden marad a régiben, ha az elnök és a mögötte álló erők, melyek elsősorban nem is a törvényhozás tagjaiból, hanem az amerikai imperialista tőke érdekképviselőiből kerülnek ki, folytatni akarják a háborút, akkor folytatni fogják.

Csak vitáznak tehát, feltehetően éles hangon is, támadják majd az elnök háborúját jobbról és balról is, de a dolgokon ez mit sem változtat majd. Az amerikai törvényhozás demokratizmusának illúziója ez. A vita szabadsága, az éles szóváltások — eredmény nélkül. Honatyák különböző jogi csűrés-csavarással elhúzhatnak - törvényjavaslatokat szinte a végtelenségig. A többség el is vetheti egyikét-másikát, de a világ dolgaiban, a kapitalista világ legnagyobb hatalmának tetteiben, talán az emberiség jövőjét illetően — legfeljebb hangjuk van, de nincs cselekvőképes joguk. Még ha akarják, sem akadályozhatják meg, hogy az elnök folytassa a délkelet-ázsiai háborút.

Az persze másik kérdés, hogy akarják-e, és hányan. Ez majd csak a vita során derül ki. Valószínű, hogy lesznek akik nyíltan ellenzik majd. Lesznek, akik nem nyíltan, de lényegében csendben egyetértenek. Lesznek megint mások — főleg a déli demokraták és a republikánusok nagy része —, akik sokkal nagyobb haditechnika bedobását követelik majd, és számosan behunyt szemmel támogatják az elnök minden lépését.

A dolog másik oldala az, hogy ebben az évben ismét — mint minden évben az USA-ban — választások lesznek.

Ezúttal a szenátus egyharmadát és a képviselőház egészét újraválasztják. Ez az ún. négyévenkénti elnökválasztások közötti választás, mely majdnem olyan jelentős, mint magának az elnök személyének a megválasztása. 1964 őszén Johnsonnal együtt a szenátusnak másik egyharmadát és az egész képviselőházat újraválasztották, a goldwaterizmus teljes bukásával óriási demokrata-párti többséget biztosítva az elnöknek. Évtizedek óta nem volt elnöknek ilyen kongresszusi többsége. Kennedy például nagy republikánus ellenzékkel hadakozott, mely meg is akadályozta őt abban, hogy számos belpolitikai törvényjavaslatát keresztülvigye.

A jelenlegi 89. kongresszus azonban kezesbárányként teljesítette az elnök óhajait. Szabad kezet adott Vietnamban, ami csak formális döntés volt, mert enélkül is szabad a keze az előbb említett okok miatt, és — egy-két apróbb kivételtől eltekintve — minden elnöki javaslatot törvényerőre emelt.

A nagy kérdés most az, hogy a novemberi választásokon megismétlődhet-e az a demokrata fölény, ami 1964-ben a béke, a jólét, a szegénység elleni harc, a Nagy Társadalom jelszavával elsöpörte a vietnami háború kiszélesítését, a szociális juttatások elodázását hirdető goldwaterizmust.

Az ugyanis világos, hogy 1964-hez képest ma a kiszélesedett vietnami háború nyomja rá bélyegét a belső helyzetre. Csökkenteni kell minden belső szociális programot, a Nagy Társadalomra nem futja a pénzből, sőt várhatóan növelni kell az adókat, holott az idén már az igen korlátozott nyugdíjalapra is jelentősen növekedett az alkalmazottak adókötelezettsége.

Ez a kérdés áll tehát a 89. amerikai kongresszus demokrata tagjai előtt. A republikánusok igyekeznek jobban belelovalni az elnököt a háborúba. A jelek szerint nem

is eredménytelenül. Azzal érvelnek, ha az elnök több haditechnikát vetne be, nem kellene meghalniuk a „fiúknak" Vietnamban. Nem érdemes szót vesztegetni ezen álláspont antihumánus cinizmusára. Csak azt érdemes mindezzel kapcsolatban leszögezni, hogy nemcsak Vietnam népe, de esetleg a világ sorsa is sok tekintetben az állásukat és kongresszusi többségüket féltő politikusok manőverein múlhat. Ebben pedig csak a külvilág tudja megakadályozni őket.

New York, január 6

Hetedik napjába lépett a New York-i közlekedési sztrájk, mely szinte megbénítja ezt a hatalmas várost. A közel hétezer földalatti kocsi, mely a város alatt húzódó mintegy 1200 kilométernyi útvonalon naponta több mint hatmillió utast szállít, most a nyílt pályákon vagy a remízekben áll. Az autóbuszok ezrei, melyek máskor ugyancsak százezrével szállítják a New York-iakat, garázsaikban pihennek. A 33 ezer közlekedési dolgozó pedig éjjel-nappal sztrájkőrséget tart a központok és fontosabb állomások körül. A szakszervezet hatvanéves vezetője, Mike Quill kedd óta kórházban fekszik, szívroham következményeivel. A városi börtönből szállították oda, ahová két órával korábban önként vonult be az előző napi bírói ítélet alapján, mely kimondta: vagy lefújja a sztrájkot, vagy a szakszervezet nyolc másik vezetőjével együtt börtönbe kerül, azon az alapon, hogy állami és városi alkalmazottaknak tilos sztrájkolniuk.

A New York-i közlekedési dolgozók szakszervezete hónapok óta hangoztatja: amennyiben nem az ő követelé-

seik alapján kötik meg a január elsején esedékes új munkaszerződést, akkor leállnak. Robert Wagner, a város december 31-én lelépett demokrata párti polgármestere, nem vette komolyan a figyelmeztetést, különös tekintettel arra, hogy a város január elsején már nem az ő asztala volt. Novemberben ugyanis megválasztották az új polgármestert, a republikánus és liberális közös listán futó John Lindsayt.

Mindez nem hagyható ki a közlekedési sztrájkból, mert szerves része annak. Nem véletlen, hogy Robert Kennedy volt az első, aki táviratban jókívánságait küldte Quillnek, amikor kórházba került. Quill ugyanis, miközben a ténylegesen indokolt szociális javításokat követelte, politikai játszmát is vezetett a liberálisnak ismert Lindsay ellen, akinek hivatalba lépése első napján a város történetének legnagyobb válságával kellett szembenéznie. Quill fölényes gúnyolódásai, szemtelenségig menő Lindsay-ellenessége azoknak is feltűnt, akik támogatták a szakszervezetet jogos követeléseiben. Mert afelől nincs kétség, hogy a követelések jogosak. Budapesti mértékekkel azt nem lehet elképzelni, mit jelent New Yorkban mondjuk buszvezetőnek lenni. A kocsiban nincs kalauz, s miközben a hatalmas forgalomban felelősséggel kell vezetnie a kocsit, a vezető pénzt vált, ajtót nyit és csuk, ellenőrzi a megfelelő tarifa bedobását az automata számlálóba. Egyidejűleg folyamatosan kiszedi belőle a pénzt és szortírozza, hogy mire lejár a szolgálata, kész elszámolást adhasson le. Közben felel a kérdezősködőknek, és mindehhez hadd tegyem hozzá, itt töltött több mint két évem alatt egyetlen autóbuszkarambolt sem láttam, sőt nem is hallottam ilyenről.

A buszvezetők és a földalatti vasút dolgozói a legroszszabbul fizetett városi alkalmazottak, keresetük jóval alat-

ta van például az építőipari dolgozókénak. A szakszervezet harmincszázalékos fizetésemelést és rövidebb munkaidőt követel, valamint azt, hogy az első év után fizetett szabadságot kapjanak. Követeli a szakszervezet, hogy huszonöt évi szolgálat után az utolsó fizetés felével nyugdíjat kapjanak a közlekedési dolgozók. Jelenleg semmiféle nyugdíjrendszerük sincs.

A jogos követelések és a piszkos „politika" célkitűzései így fonódnak össze. Azt ugyan nem lehet felmérni, hogy kinek segít ez majd az elnökválasztáskor, azt máris látni lehet, hogy New York dolgozói és mindenekelőtt szegényebb dolgozói fizetnek rá. Lindsay polgármester a sztrájk első munkanapra eső órái óta arra próbálja rábeszélni a központtól távol lakókat, hogy ne menjenek dolgozni, ha csak nem feltétlenül szükséges, mert ha gépkocsival jönnek Manhattan szigetére, ahol általában napjában mintegy nyolc millió ember dolgozik és vásárol, s csak mindössze kétmillió lakik, akkor eldugul a forgalom. Az első nap hallgattak is rá, de kiderült, hogy a munkaadók többsége ezzel nem ért egyet, és sorozatosan elbocsátották állásukból azokat, akik nem jelentek meg munkahelyükön. Az egészen természetes, hogy fizetést sehol sem adtak azoknak, akik nem mentek be dolgozni. Ennek következtében már szerdán, majd még inkább csütörtökön szinte teljesen dugába dőlt reggel és főleg este a közlekedés. Aki csak tehette, kocsival jött be, és természetesen az utcák nem tudták lebonyolítani a forgalmat. Egy egyébként negyvenperces autóút három-négy órába került. Százezrek pedig, akiknek nincs kocsijuk vagy hallgattak a polgármesterre, hazai méretekben fantasztikus távolságokat gyalogoltak, hogy el ne veszítsék állásukat vagy fizetésüket.

Tekintve, hogy a kereskedelmi élet központja is a Man-

hattan, az emberek nem jönnek be most vásárolni, a város kereskedői egyesületének vezetői szerint ezért napi százmillió dollár veszteség éri őket. A nagy áruházak számára ez könnyen kiheverhető, de az ún. „mama-papa" boltok, a tényleges „maszek" kiskereskedők és kisiparosok számára, akiknek sem jelentős tartalékuk, sem komoly hitelük nincs, ez a veszteség az összeomlást jelentheti néhány napon belül. A munkába járó dolgozók közül is elsősorban a rosszul fizetett, nem szakképzett embereket éri a csapás, mert őket bocsátják el először, mivel ők laknak a legmesszebb Manhattantól. Harlem nyolcszázezer lakosából például kétszázezren járnak a Wall Streetre és környékére mint takarítók, kiszolgálók és kifutók. A kettő között akkora a távolság, mint mondjuk Pomáz és a Margit-híd között. Gyors felmérés szerint körülbelül százezer, tehát a fele képtelen volt eljutni munkahelyére az elmúlt napokban. A másik százezer pedig a napi nyolcórányi munka előtt és után újabb órákat gyalogolhatott, hogy el ne veszítse féltett állását.

A tárgyalások a szakszervezet második vonalbeli vezetői és a város illetékesei között zárt ajtók mögött folynak. Kiszivárgott hírek szerint a város mind többet, de még mindig keveset ígér, és a szakszervezet addig nem adja fel a harcot, míg Quill, aki a kórházból is dirigálja segédeit ki nem mondja a munka felvételére az igent.

New York, január 31

Johnson elnök hazai idő szerint délután négy órakor televízión bejelentette a világnak a VDK bombázásának újrakezdését. Már korábban is érkeztek hírek magáról a tény-

ről, most Johnson csak hivatalosan megerősítette azt, és teljes egészében magára vállalta a felelősséget.

Az amerikai elnök azzal indokolta elhatározását, hogy a harminchét napos szünet ellenére nem jött pozitív válasz a VDK részéről az amerikai békeajánlatra, sőt tovább folytatódtak a támadások a dél-vietnami kormánycsapatok és az USA haderő ellen. Ezzel — állította — bebizonyosodott, ki az agresszor. Közölte, hogy elhatározását teljes egyetértésben tette meg Ruskkal, McNamará-val, George Bundyval és a vezérkari főnökök egyesített bizottságával. Mint mondta, az tette szükségessé a bombázások felújítását, hogy túl sok amerikai és szövetséges veszteség történt volna enélkül, és ennek megelőzésére kell támadniuk a VDK katonai létesítményeit. Egyetlen bizonyító tényt sem említett arról, hogy a VDK csapatokat küldött volna Dél-Vietnamba.

Az elnök egyébként bejelentette, utasította Goldberg ENSZ-nagykövetet, kérje a Biztonsági Tanács azonnali összehívását, és ott terjesszen elő magyarázatot az amerikai lépésre és tervezetet a továbbiakra vonatkozóan.

Johnson ismételten hangoztatta, hogy a bombázás újrakezdése nem jelenti a békeszándékok beszüntetését.

Az elnök elhatározása a bombázás újrakezdéséről egy csapásra véget vetett minden belső és nemzetközi vitalehetőségnek és békereménynek. Talán már elhangzott a parancs a VDK bombázására, amikor itt az USA-ban még optimista hangok hallatszottak. Szenátorok a tévé kamerái előtt már a további tervekről beszéltek, és abba az irányba próbálták befolyásolni az elnököt, hogy fogadja el Dél-Vietnam képviselőjének a Felszabadítási Frontot. Goldberg ENSZ-nagykövet egy vacsorán még az USA békeszándékairól beszélt, nyilvánosságra hozott beszédének szövegé-

ből világos, hogy halvány fogalma sem volt arról, hogy az elkövetkező órákban minden érve szertefoszlik.

A „Vietnamért aggódó Klérus" nevű szervezet, mely az utóbbi hetekben alakult, és máris szinte valamennyi egyház papjainak ezreit tömöríti soraiban, még tegnap este egy New York-i értekezleten úgy döntött, nem kritizálja Johnson elnököt, hiszen a bombázást nem újította fel, és minden bírálatukat Rusk és McNamara ellen irányították. Ekkor még abban bíztak, hogy a tárgyalások, a békés megoldás felé lehet közeledni ezzel a taktikával.

A *New York Times* ma reggeli száma, mely természetesen még nem közli a bombázások újrakezdésének tényét, arról ír vezércikkében, hogy világos: a kongresszusnak meg kell vitatnia a vietnami háború ügyét, mert az 1964-ben Johnsonnak adott kitöltetlen csekk nem vonatkoztatható a tonkini válság óta kialakult helyzetre, tehát nem érvényes.

Mindebből arra lehet következtetni, hogy az elnök és háborús párti tanácsadói a meglepetés erejével akarták elejét venni a nyílt és törvényes vitának, mely esetleg megakadályozhatta volna őket a háború további kiterjesztésében. A bombázás újra kezdődött. Most aztán vitatkozhat, aki csak akar, — csak az a kérdés: minek?

New York, február 9

A tegnap este nyilvánosságra hozott honolului deklaráció véget vetett egy korszaknak a vietnami háborúban. Johnson elnök és Ky tábornok közös nyilatkozata a kétnapos tanácskozásról már önmagában is elárulja, hogy vége a békeoffenzíva-játéknak. A kompromisszumok helyett nyíltan a háború végtelenségig feszítését hirdeti. Ami azonban

a nyilatkozat diplomatikus nyelvezetéből nem derül ki, az nyilvánvalóvá vált az aláírás után elhangzott tévényilatkozatokból. Amíg a deklaráció belső reformokat is emleget, Ky tábornok már egyértelműen — annak hangoztatása mellett, hogy Johnson mindezzel egyetért — szögezte le: szó nem lehet kompromisszumos tárgyalásról, fel sem merülhet a Felszabadítási Fronttal való tárgyalás gondolata, jelentősen növelni kell az amerikai katonai erőket Dél-Vietnamban és fokozni kell a VDK bombázását, beleértve az eddig elkerült célpontokat is.

Ugyanezeket alátámasztotta nyilatkozataiban Rusk külügyminiszter is, aki ugyan említést tett valamiféle reformról, de mint mondta, ennek előfeltétele a teljes győzelem. Taylor tábornok pedig megerősítette, hogy a jelenleginél sokkal több amerikai katonára lesz szükség a honolului program végrehajtására. Westmoreland tábornok, a háború fokozásának főszószólója pedig elégedett a tárgyalások eredményével.

Humphrey alelnök ma elutazott Washingtonból, hogy a közeli órákban Los Angelesben találkozzék az elnökkel, majd továbbrepüljön Saigonba és még további öt, eddig nyilvánosságra nem hozott ázsiai fővárosba.

A tegnapi nap legizgalmasabb eseménye volt Gavin nyugalmazott tábornoknak, a Pentagon volt legfőbb stratégiai tervezőjének, Kennedy volt párizsi nagykövetének tévé-nyilvánosság előtt folyt ötórás kihallgatása a szenátus külügyi bizottsága előtt. Gavin, akiről mindent el lehet mondani, csak azt nem, hogy szimpatizálna bármiféle haladó eszmével, az USA egyéb irányú stratégiai édekeit látja veszélyeztetve a nagyarányú vietnami elkötelezettségben. Katonai érvek alapján ellenzi a vietnami háború kiterjesztését, mert az szerinte elkerülhetetlenné teszi a Kínai

Népköztársasággal való összecsapást, és ennek következtében a nukleáris világháborút. Mellesleg elismerte, hogy a Kínai Népköztársaság szavakon kívül semmiféle agresszív lépést nem tett, ezzel szemben az USA teljesen bekerítette és állandóan veszélyezteti Kínát. A vietnami válság lehetséges megoldásával kapcsolatban pedig arra a következtetésre jutott, hogy Ho Si Minh jó vezetője lenne az egyesített Vietnamnak.

Az ülés elején egyébként a nyilvános vizsgálat ellen fellépő Johnson elnöknek válaszul Fulbright szenátor, a bizottság elnöke felolvasta a vietnami beavatkozás ellen 1954-ben folyt szenátusi vizsgálat során Johnson szenátornak akkor tett nyilatkozatát, melyben az ilyen kihallgatások jogosságát és fontosságát hangsúlyozta.

New York, február 14

Nincs lehangolóbb, mint egy esős vasárnap. S ha ráadásul még 13-ra is esik, akkor itt, az Egyesült Államokban, végképp kiürülnek az utcák, és még az élettől is elmegy az emberek kedve. A tévében órákon át nyáron készült felvételeket látni golfozó urakról, és újabb órákig halálosan unalmas biliárdmérkőzést közvetítenek.

Alig néhány órája múlt még csak el itt a vasárnap délután, naphosszat zuhogott az eső, egyes utcákon áll a víz, távolabb egyes útvonalakat lezártak. És a szerencsétlen 13-a! Ez még hétköznap is szerencsétlen a babonás amerikaiaknak, akik sosem építenek 13. emeletet a házakra, mert senki sem költözne be oda és nincs 13-as számú lakás sem, éppen ezért.

Mi marad hátra? Az ember elolvassa még az olvasók

leveleit is a vasárnapi magazinban, s rátalál Frank Ferguson írására, melyet *Az elidegenedett vasárnap délután* címmel közölnek:

Ezt írja Frank, Bostonból:

„Egy holland diák megkérdezte tőlem, hogyan töltöm vasárnap délutánjaimat. Nem adhattam neki nagyon izgalmas választ. Ő viszont elmondta, hogyan szokták ők tölteni ezt az időt Európában.

Ő és családja gyakran beautózik Hágába. Azok az amerikai családok, melyek együtt töltik a vasárnapokat, korántsem találják az országúti vezetést pihentetőnek." (Itt én vetem közbe, hogy a most megjelent statisztika szerint a múlt évben 49 ezer ember halt meg az országutakon, és 1 millió 800 ezren váltak rokkanttá.)

Aztán így folytatta a holland barát: „Néha barátaival kerékpártúrára megy. Meg-megállnak beszélgetni emberekkel, egy-egy idősebb bácsival társalognak, aki egy kávé vagy pohár sör mellett régi történeteket mesél. Hol lehet egyáltalán kerékpározni itt az Egyesült Államokban? És megállhatsz beszélgetni emberekkel, szóbaállnak veled? És főleg öregekkel, akik visszavonultan, szinte elkülönítve élnek vagy elbújnak a szeretetházakba? Itt nálunk az Egyesült Államokban minden pénzbe kerül. Ha Európában vagy szegény, mindig akad azért egy szép hely, ahová elmehetsz. Vannak barátságos kis kávéházak. Mi van azonban itt az Egyesült Államokban, mondjuk egy szegény városi néger számára? Ha szegény vagy, minden olyan komor, reménytelen. Mert mindennek súlyos ára van." Eddig a bostoni levél.

Úgy látszik, itt nemcsak az ilyen csúf, csontba maró esős vasárnap délután lehangoló sok ember számára.

A *New York Herald Tribune* mai számában a következő levél jelent meg:

„Az amerikai népet alapvető agymosásban részesítették, hogy higgyen abban, támogatnia kell az Elnököt ebben a nem akart, felesleges és hadüzenet nélküli dél-vietnami háborúban. A kormányzat propagandája az elmúlt másfél évben minden létező eszközt igénybe vett.

Az igazság az, hogy az Eisenhower-kormányzat nem kötelezte el magát hadi tettekre Vietnamban, csak néhány tanácsadót küldött oda. A veszteségek jelentéktelenek voltak. A Kennedy-kormány hasonlóan csak tanácsadókat küldött, és létesítményeink őrzésére némi csapatokat. Johnson elnököt egy olyan kampány után választottuk meg, melyben elítéltük Goldwater szenátort mint háborús uszítót. Ennek következtében a republikánusok milliói is Johnsont támogatták. De szinte azonnal a választás után megkezdte a háború kiszélesítését.

Ez ugyanaz a háború, melyről McNamara azt mondta, 1963-ban megnyerjük. Azt is mondta, hogy az amerikai csapatok 1964-ben kint lesznek Vietnamból. Ehelyett Johnson teljes háborújává vált, és kormányzata alatt veszteségeink olyan méretűek, mint a forradalmi, az 1812-es, a mexikói és a spanyol háborúban elszenvedett veszteségeink együttvéve. Amíg a kongresszus nem üzen háborút, ez Johnson háborúja.

Senki sem ellenzi a világkommunizmust olyan élesen, mint én, immár harminc éve. Én voltam az első elnöke az Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottságnak. Mégis azt mondom, a dél-vietnami háború a világkommunizmus kezére játszik. A kommunisták nem bánják, ha mi

a dzsungelba és a mocsárba veszünk, propagandaokokból, hogy mint imperialistákat, fehér militaristákat — akik barna embereket, asszonyokat és gyerekeket gyilkolnak — leleplezhessenek.

Minden kommunistáért, akit megölünk, százak csatlakoznak a kommunista párthoz Ázsiában és szerte a világon. Johnson dél-vietnami háborúja a legjobb fogás a kommunisták számára Hitler szétverése óta. Szolidárissá és egységessé teszi őket, megerősíti a kommunizmust mindenhol, különösen a barna, sárga és fekete faj körében.

Mindent meg kellene tennünk, hogy tárgyalásokra kerülhessen sor, és elfogadható békét köthessünk.

Hamilton Fish
New York"

New York, február 20

Bevallom férfiasan, nem vagyok nagy rajongója az amerikai profi boxmérkőzéseknek. A nehézsúlyú világbajnok, Cassius Clay neve persze azért ismerős volt, amikor nem a sportrovatban, hanem a politikai oldalakon találkoztam vele az újságok hasábjain.

Amikor tudósításomat adom, még nem dőlt el, hogy a március 29-ére kitűzött chicagói mérkőzését Ernie Terrellel megtarthatja-e, miután csak ma, a későbbi órákban dönti el Illinois állam főügyésze, engedélyezi-e vagy sem. Miért és hogyan vált egyszeriben politikai üggyé Classius Clay? Miért merül fel egyáltalán, hogy egy nagyon is jövedelmező ökölvívó-mérkőzést engedélyeznek-e vagy sem?

A dolog valamikor a távoli múltban kezdődött, amikor

is, mint minden fiatalember, Cassius is megjelent a sorozóbizottság előtt, ahol szellemileg alkalmatlannak találták a katonai szolgálatra. Ez még a boldogult békeidőkben volt, amikor egyrészt igen magasra emelték a mércét, másrészt liberálisan bántak a híresség ekkel. Aztán jött a vietnami háború, mind lejjebb kellett engedni az igényeket és büntetésül mind több háborúellenzőt kellett alkalmasnak találni. Egy szép napon értesítették a néger Clayt, hogy hamarosan behívják.

Ekkor a fiatal, heves vérű versenyző, akiről egyszeriben csak kiderült, hogy nemcsak néger, és nemcsak boxoló, de az egyik fanatikusan szélsőséges, faji alapon álló néger szervezet aktív tagja is, és e minőségében már korábban a vietnami háborút elítélő kijelentéseket tett, most majdhogynem mikrofont nem tűrő szavakkal illette nemcsak a sorozóbizottságot, de a kormányt és a vietnami háborút is. „Nekem azok a fickók semmi kárt sem tettek, miért mennék harcolni ellenük"— kérdezte, mikor értesítették, hogy valószínűleg már márciusban, tehát a világbajnokságát megvédő mérkőzése előtt kell bevonulnia.

Erre jött a chicagói főügyész, aki e minőségében a profi sport tisztaságának legfőbb őre is egyúttal, és közölte kételyeit, engedélyezheti-e a mérkőzést. A lapok már első oldalon hozták, hogy Cassius Clay majd bocsánatot kér a sértő szavakért, csakhogy mérkőzhessen. A chicagói teremben tévé- és filmkamerák tucatjai, újságírók százai várták. A várakozás ellenére a hosszú s dühös kirohanásoktól sem mentes tárgyalás során a legkisebb megbánást sem mutatta.

Másnap egy sokezres négergyűlésen jelent meg, ahol a Clayvel történtek alapján a szervezet vezetője, Elijah Muhammed, a fekete mozlimok apostola kijelentette: „Az ország vezetői teljesen konfúzusak, visszautasítják a békét.

Pedig a vietkong akár húsz évig is harcolni fog ellenük, az amerikaiak pedig még húsz hónapig sem akarnak harcolni." Így lesz egy nehézsúlyú profi ökölvívóból, akiről egyébként teljesen elfelejtették, hogy amatőrként Rómában aranyérmet nyert az Egyesült Államoknak, politikai ellenfele a háború profijainak.

New York, február 28

Hadd mondjak el két egymástól teljesen független, mégis nagyon összefüggő és tipikusan amerikai történetet. Előrebocsátom, bármilyen fantasztikusan is hangzik mindkettőt az életből merítettem.

Az első történetben egy hazánk lánya is szerepel. Egy bizonyos Ann Kovács, 25 éves baltimorei, amerikai állampolgárságot nyert lakos beleszeretett Meki Toalepal 26 éves hawaii születésű, ennélfogva automatikusan amerikai állampolgár „maláji fajú" fiatalemberbe. Miután azonban lakhelyük, Baltimore Maryland államban van, nem kaphattak házassági engedélyt — mely állam törvényei (három másik amerikai állam törvényeivel egybehangzóan) tiltják a házasságot fehér és maláj fajúak között. Elutaztak hát a közeli Washingtonba, a fővárosba, ahol minden további nélkül összeadták őket. Csak barátaik figyelmeztették az ifjú párt, nehogy az ugyancsak szomszédos Virginia államba menjenek, mert ott börtönbe zárják őket „fajkeveredés" miatt. Ezek után Kaliforniába költöztek, ahol remélem, boldogan élnek, míg meghalnak, hacsak a fiatal férjet be nem hívják harcolni „a szabadságért és demokráciáért".

Ennyi a történet. Fantasztikus? Miért, mert az Egyesült Államok ötvenedik államának született polgára nem köt-

het házasságot négy másik államban fehérekkel? Hát az a tizenkilenc állam, amely a mai napig is tiltja néger polgárok házasságát fehérekkel? Ann Kovács története most csak azért érdemel külön figyelmet, mert éppen maláji férje szülőhelyén, Honoluluban hangzottak el a nagy szavak a szabadság védelméről a kommunizmus ellen a Távol-Keleten, és nem más, mint az ötven amerikai állam közös elnökének szájából.

És íme a másik történet a szabadságról: Harold Painter újságíró négy évvel ezelőtt egy autószerencsétlenség következtében elvesztette feleségét. Egyetlen gyermeküket az anya szülei vették magukhoz iowai farmjukra. Az apa újra nősült, és a most hétéves kisfiút vissza akarta vinni az új családba. A nagyszülők nem engedték. Eddig a történetben semmi meglepő sincs, ilyen előfordul máshol is. De... és most jön a de: bíróság elé került az ügy, ahol is a demokrácia és szabadság nevében a bíró a nagyszülőknek ítélte a gyereket, azzal az indokkal, hogy az apa bohém újságíró, és politikai állásfoglalása túlságosan liberális. Hadd tegyek hozzá annyit, hogy mellesleg a papa a legszigorúbb felfogású amerikai egyház lapjának, a *Christian Science Monitor*nak dolgozik. A bírói indokolás azt is kimondja, hogy a gyereknek jobb lesz a szolíd vadnyugati nevelés az iowai farmon. Az ügy felsőbb bíróság elé kerül.

Ann Kovácsék ügye egyelőre nem.

New York, március 10

New York városában havonta átlagosan hatvan tonna szemét, szenny, hamu és egyéb gyilkos piszok hullik egyetlen négyzetmérföldnyi területre.

Átlagosan, mert egyes kerületekben, ahol például nekem is szerencsém van lakni, ez a mennyiség négyzetmérföldenként száz tonnára is felmegy. A városi egészségügyi szervek állapították meg ezt, azt is hozzátéve, hogy New York a világ legpiszkosabb városa.

Én ezt a magam szakállára nem mertem volna kimondani, de ha ők mondják, nem vitatkozhatom. Amit magam tapasztalok, az csak alátámasztja mindezt, bár én sosem mértem meg a hulló korom mennyiségét, sem az utcákon heverő kosz mázsáit. A tény, amit látok és tapasztalok, hogy fertelmes piszok és borzasztó levegő van New Yorkban. Amikor az otthoniaktól ezekben a napokban hallom, hogy már ragyogó tavasz van, hogy már rügyeznek a fák, csak a nosztalgia fog el mondjuk a Duna-parti sétány vagy a mecseki lejtők iránt. Mert folyó is, lejtő is akad itt, több is mint otthon, de hát senki sem sétálhat mondjuk az East River partján, mert három-három sávos autóút húzódik mellette, nemcsak meggyorsítva a város forgalmát, de egyidejűleg gyilkos gázokat is eregetve az ott elrohanó autók kipufogócsöveiből.

Feleségem naponta letisztítja az ablakok belső kereteit, nem is lehet kihagyni egyetlen napot sem, mert másnapra így is vastag fekete korom van — belülről. Az utcán hagyott autót néhány óra alatt piszokréteg fedi, és az eső sem mossa le, mert az esővíz is piszkos. Immár három telet töltöttem itt, de a város területén még nem láttam fehér havat. Mire leér a földre, már szürkés, és egy-két óra alatt szinte fekete lesz a koromtól, a piszoktól, a gázoktól.

Az egészségügyi vizsgálat azt is megállapította, hogy a világ legszennyezettebb levegőjű városában ez nemcsak a szépérzéknek okoz kárt. 1963-ban kizárólag a légszennye-

ződés következtében négyszáz ember halt meg. A közvetett hatásaiban bekövetkezett egészségrombolás nem számítható ki, de kimutatták, hogy egy-egy párásabb, alacsonyfelhőzetű napon a levegőben oly sok és különféle gyilkos gáz van, hogy bármikor katasztrófákat okozhat.

A megoldás persze nem könnyű. Ekkora város tisztán tartása, a szemét elhordása, fantasztikus feladat. A szemét nagy részét a város területén belül égetik el, és ez okozza a legtöbb szennyeződést, mert rossz szélirány esetén a pernye szinte belepi a várost. A legtöbb támadás az elektromos műveket — természetesen magáncég — éri, melynek kéményei — néhány közülük éppen az ENSZ gyönyörű épülete mellett — nemcsak a városképet rontják, de éjjel-nappal gyilkos gázokkal telítik a levegőt. Igen ám, de ha a New York-i ipart kitelepítenék, még inkább csökkennének a nagyon is keresett munkaalkalmak. Már így is bajban van a város, mert a magas helyi adók és a rossz közlekedés miatt sok üzem elköltözik a városból — de még mindig elég marad bent a centrumban is, hogy fertőzhesse a levegőt. A magániparnak pedig kisebb gondja is nagyobb, minthogy — ha rá nem kényszerítik — súlyos költségekkel, megfelelő szűrőket szereljen fel kéményeire.

Ezért marad egyelőre New York a világ legpiszkosabb városa.

New York, március 15

Egyszerre csak kiderült: az amerikaiak tizenöt éven keresztül évi 25—30 millió dollárt költöttek... semmire. A Szövetségi Gyógyszer- és Élelmiszer Iroda váratlanul bejelentette, hogy valamennyi köhögés, torokfájás ellen forga-

lomban levő gyógyszer teljesen hatástalan, és bár fogyasztásuk nem okoz kárt a szervezetnek, nem is használ, tehát teljesen feleslegesek.

Tipikus példája ez az amerikai jellegű propagandának. Tessék csak elképzelni: tizenöt évig amerikaiak milliói hallgattak a tízpercenként műsort megszakító tévé- és rádióhirdetésekre, az oldalas újságreklámokra, melyek biztos és még biztosabb, sőt legbiztosabb gyógyírt ígértek a fájós torokra, a köhögésre — és teljesen megbízható, hivatalos helyről egyszerre csak kiderül: egy fityinget sem érnek, hiába költötték rájuk az évi 25—30 milliót az emberek. Teljesen lehetetlen, hogy egy-egy hurutos, náthás, torokfájós ember ne tapasztalta volna, hogy a gyógyszer, amit szed, semmi hatással sincs betegségére. És mégis vették. Vették, mert a tévé mondta, mert a rádió mondta, mert az újság hirdette.

És hogy tévedés ne essék, itt nem két-három gyógyszerről van ám szó! Mintegy hetven cég, körülbelül kétszázötven gyártmányát, melyet ötszáz különböző néven hirdettek és árultak, nevezte teljesen hatástalannak a washingtoni kormányhivatal. Gyakorlatilag valamennyit, melyek mellesleg szólva mind azzal hirdették magukat, hogy a legmodernebb antibiotikumos készítmények.

Tulajdonképpen messzemenő következtetéseket lehetne levonni ebből az egy esetből. Ugyanis az amerikai életforma egyik jellemzője a szabad versengés a cégek és gyártmányaik között. Az átlag amerikai rendkívül büszke is arra, hogy szabadon választhat a hirdetett áruk között. Nekem már számtalanszor hányták a szememre, ugye nálatok a kommunizmusban nincs ilyen szabadság? Mindig restellkedve vallottam be, bizony nálunk nincs szabad

választás az ötszázféle néven árult, hetven cég, de egyetlen hatalmas monopólium által gyártott — használhatatlan, hatástalan toroköblögető között.

New York, március 17

Hetek óta tartó csendes botrány robbant ki most, amikor az egyik újságban egy New York-i rendőr aláírásával arra felszólító hirdetés jelent meg, hogy aki igaz hazafi, az belép a John Birch Társaságba. Azt hiszem, nem kell sokat mondanom e szervezetről, mely még Washington szerint is felforgató jellegű, szélsőségesen jobboldali csoportosulás. Jellemzésül csak annyit, hogy e szervezet szerint Eisenhower és Kennedy elnök, Foster Dulles, sőt Hoover, az FBI főnöke is kommunista ügynök.

A New York-i új rendőrfőnök kijelentette, őt nem érdekli, beosztottai tagjai-e a Birch Társaságnak vagy sem, csak az a fontos, hogy jó rendőrök legyenek. Alkotmányos rendelkezések szerint a rendőrség tagjainak nem szabad politikai szervezetekbe lépniük, így hát már jogi szempontból is megtámadható volt a főrendőr nyilvános állásfoglalása. Politikailag pedig még inkább. Már ettől nagy volt a felháborodás, de most, hogy egy rendőr nevével propagandát is csinálnak e társaságnak, végképp kirobbant a botrány. Maga a Birch Társaság büszkén jelentette, több mint ötszáz New York-i rendőr tagja a szervezetnek.

Nem baj, fő, hogy jó rendőrök legyenek, mondja Leary rendőrfőnök. Azt a kérdést nem is érdemes feltenni, ahhoz mit szólna, ha egyetlen rendőréről is kiderülne, hogy valamelyik baloldali szervezet tagja lett. Hát ettől a veszélytől persze nem kell félnie.

És teljesen igaza van, az a fontos, jók-e a rendőrei. A bűnözés azonban évről évre mind rohamosabban növekszik. A kinyomozatlan bűncselekmények száma mind nagyobb. Naponta több gyilkosság történik és percenként egy erőszakos bűncselekmény. De a főrendőr nyugodt lehet, Birch társaságbeli tagságuk ellenére rendőrei kitűnően működnek: legutóbb is szótlanul nézték végig, míg a baloldali Du Bois Ifjúsági Klub brooklyni tagjait félholtra verték a környékbeli huligánok, majd megtették kötelességüket: letartóztatták a Du Bois Klub megtámadott tagjait. Mi lenne, ha nem csak ötszáz New York-i rendőr lenne a John Birch Társaság tagja?

New York, május 19

A másik szobában szól a televízió. Éppen a mindennapos quiz-műsor, a Password, mondjuk „Jelszó" megy. A félórás műsorban két-két résztvevő versenyez egy játékvezető ellenőrzése mellett. A feladat egy megadott szó kitalálása egy-egy rokon értelmű szó alapján. Tehát mindkét párból az egyik megkapja a jelszót, amire egy szóval utalhat, a másiknak ki kell találnia a jelszót, amit egyébként a néző is lát.

Megjelenik a képernyőn a jelszó: kém. Mire a kérdező rövid gondolkodás után azt mondja: orosz. A vizsgázó pillanatnyi habozás nélkül rávágja: kém. Taps, tíz pontot kapott, ha ő éri el előbb a huszonötöt, 250 dollár üti a markát. Jön a következő jelszó: áruló. A kérdező ismét gondolkodik. Kommunista — mondja. Megint gondolkodás nélkül jön a helyes válasz. Újabb taps, újabb tíz pont. És ez így megy nap mint nap, azt hiszem több, mint tizenöt éve, szünet nélkül.

Mindez csak arról jut eszembe, hogy nagyobbik, tizenöt éves fiam azzal jön haza a város egyik, állítólag jobbak közé tartozó köziskolájából, hogy oktatófilmet láttak Csehszlovákiáról, melyben szörnyű dolgok voltak. Az egyik képen például iskolát láthattak, melyhez a tanár magyarázószövegéből kiderült: így folyik az „agymosás" Csehszlovákiában. A fiú esküszik, hogy a képen semmi más, mint egy normális (már európai méretekben normális) osztály volt látható, gyerekekkel a padokban és tanárral a katedrán.

Hát szóval agymosás. A szót is az amerikai sajtó találta ki, nem mondom, találó! Nem kell magyarázni, mit értenek alatta. A koreai háború terméke a kifejezés, bár lehet, hogy már előbb is használták. Nekem odáig sikerült visszavezetnem az eredetét.

A kommunisták általában folyton agymosnak. Egymást és mindenkit, akit csak elérhetnek. Ellentétben a szabad társadalommal, ahol az emberek szabadon alkotják véleményüket. A zárt vagy kommunista társadalomban az agy kimosása és újratöltése által kényszerítik rá az emberekre az uralkodó kommunista gondolatot.

Bár én nem tudok olyan tévé-műsorról nálunk — meg olyan közállapotokról sem —, melyben mondjuk azt a szót, hogy amerikai, az emberek feltétlenül a kémmel asszociálnák. De biztosan az én agyamat is kimosták.

Csak annak örülök, hogy az itteni emberek agyát olyan érintetlenül hagyják és olyan tárgyilagos tudással töltik meg. Mint például tizenhárom éves, kisebbik fiam évfolyamtársaiét, akiknek tankönyvében a magyar történelem 1956-nál kezdődik és ugyanott végződik is. Az egyetlen illusztráció Magyarországról a Március 15-e téri Petőfi szobor képe, alatta a következő szöveggel: „Ez az a költő,

aki már 1848-ban az oroszok ellen vezette a hős magyar népet." Még a neve sem szerepel. Azt már nem is említem, hogy a Social Studies, vagyis magyarán társadalmi tanulmányok nevű tantárgy, melyből minden napra jut egy óra, és elvben a földrajz, történelem és irodalom tartozna bele, kizárólag napi politizálásból áll. Ehhez jön a mi osztályfőnöki óránknak megfelelő tárgy, melynek legfőbb célja állandóan elismételni, milyen jó, hogy itt demokrácia van. És hogy el ne felejtsem, hetenként egy tanítási napot azzal töltenek, hogy esküt tesznek a csillagos-sávos lobogóra, eléneklik a himnuszt, majd hazafias dalok következnek, lelkesítő beszédek, és a hazát tisztasággal, jó magatartással legjobban szolgáló diákokat tüntetnek ki.

Pár héttel ezelőtt a washingtoni State Department liftjében láttam először kiragasztva egy azóta gyorsan elterjedt plakátot, amely egy zöld sapkás, különleges erőkhöz tartozó, Vietnamban harcoló markáns hadfit ábrázol, és felirata a következő: „Ők harcolnak érted — hát te mit teszel? Jegyezz államkölcsönt!"

De hadd térjek vissza a televízióra, amely gyakorlatilag minden amerikai lakásban megtalálható már, tehát hatása, befolyása felmérhetetlen. Csak hármat említek a mindennapi műsorokból. A Supermant, aki repül a levegőben, golyó nem fogja, tenger el nem süllyeszti és mindig, minden nehézségen át feltétlenül győz — győz a kommunistagyanús banditák ellen. A Batman ugyancsak mindennapi emberfeletti ember, aki törvényen felül áll, és ugyancsak mindig legyőzi a kommunista „bitangot". A Man from UNCLE című műsor két legyűrhetetlen hőse viszont csak hetenként egyszer, a legnézettebb műsoridőben győz a legkülönbözőbb nációjú kommunista kémekkel szemben, akik előbb ugyan mindig elfogják és megkínozzák őket,

de természetesen a végén kiszabadulnak, és megsemmisítik az ellenséget.

Folytassam a filmeknél? ahol tíz mozi közül három-négyben mindig a kommunista kémek eszén túljáró amerikai mesterkém győz, és már nem is említem e műfaj legjobbjait, a százmillió példányszámú és megfilmesített James Bond regényeket, melyeknek zenéit több rádióállomáson naphosszat lehet hallani.

Vagy a sajtó. Még a viszonylag tárgyilagos is egyszerűen képtelen másképpen említeni a Kínai Népköztársaságot, mint vörös Kína. Azt hiszem, ha valamelyik leírná, hogy Német Demokratikus Köztársaság, az olvasó már nem is tudná, miről van szó, mert ő azt csak „szovjet zónának" ismeri. A legértelmesebb újságírók bennünket egy idő óta már csak Magyarország néven emlegetnek, de az amerikai sajtó túlnyomó többsége számára még mindig vasfüggöny mögötti csatlós állam vagyunk.

A legjellemzőbb ebben a témakörben a Szabad Európa Rádió, mely elvben magántársaság, és gyűjtésekből él. Időnként ezért pénzt koldul a különböző tévé-műsorok közben. A képen egy vasrács mögött ülő kislány látható, aki tört angolsággal elmondja, hogy csak a Szabad Európától tudja az igazságot. Mire egy stentori hang szólal meg: „A vasfüggöny nem hangszigetelő. Csak a Szabad Európa juttatja el a szabad világ híreit a vasfüggöny mögé. Adakozz a Szabad Európa Bizottságnak", cím stb. Mert honnan is tudhatná a jámbor amerikai tévé-néző, hogy magyarok százezrei utaznak évről évre szerte Európában, hogy külföldiek tízezrei kelnek át a „vasfüggönyön" meg hogy a magyar újságolvasó és rádióhallgató nap mint nap három magyar tudósító beszámolóit is megkapja az Egyesült Államokból, nem is beszélve arról, hogy az amerikai

hírügynökségek jelentései éppúgy elhangzanak a rádió hírei között, mint a TASSZ-é. Én pedig itt közel három éve várom, mikor jelenik meg vagy hangzik el az első nem amerikai forrásból származó hír a Szovjetunióról vagy „csatlósairól".

Csak annak örülök, hogy olyan országban dolgozhatom, ahol nincs „agymosás".

New York, május 26

Rubin Butcher huszonhárom éves őrmestert fémládában hozták haza Vietnamból. A Hadügyminisztérium sajnálkozó értesítése szerint saját tüzérségének tüze vetett véget életének.

22 éves felesége, akit hosszú diákszerelem után, már katonakorában, külföldi szolgálatáról szabadságra hazatérve vett el, a Queensi lakásban csak sír, nem tud beszélni. Apja, a New York-i közlekedési vállalat alkalmazottja beszél helyette is, míg a szobában fel-alá járkálva próbálja csitítani felzaklatott idegeit. A parányi szobában minden fordulónál dühösen a falba rúg, mintha azon akarná kitölteni a dühét.

„Ez a háború teljesen haszontalan — mondja —, és ezt írta Rubin is utolsó levelében. Gyűlölte ezt az egész genynyes háborút. Egyszer megölt egy embert. Azt írta, soha többé nem volna képes megtenni. Most megölték őt.

Mindent elolvasok, amit Fulbright, meg Morse szenátor mond. Azt mondják, sehová sem jutunk ezzel a háborúval. Teljesen egyetértek velük. Ezek a tüntetők, meg azok a fiúk, akik elégetik a katonakönyvüket, nem bolondok. Azt írta a vejem, társaival együtt nem is tudja, kik ellen harcolnak és miért."

Szaggatottan jönnek a szavak a férfi szájából. „Nem szabadna így beszélnem. Ha az ember egyenruhás alkalmazott, nem beszélhet szabadon. Városi alkalmazott vagyok. Félek többet mondani, talán ennyit sem kellett volna mondanom, de a vejem halála hiábavaló halál volt."

És rohan fel-alá tovább a piciny szobában. Minden fordulónál belerúg a falba, már nagy foltokban lehullott a festék. Mintha az tehetne róla, hogy Rubin Butcher 23 éves őrmestert fémládában hozták haza Vietnamból.

Santiago de Los Caballeros,
Dominikai Köztársaság
május 31

Santiago de Los Caballerosból jelentkezem ezúttal, a választásokra készülő Dominikai Köztársaság második legnagyobb, az ország északi, atlanti-óceáni partvidékéhez közel eső városából.

A Hispaniola sziget keleti felét elfoglaló ország középső részében tett egynapos utazás során a választási agitáció utolsó napján általánosságban azt állapíthattam meg, hogy nyugodtabb a hangulat, mint a déli, karib-tengeri parton fekvő Santo Domingóban, a fővárosban. Számtalan dominikaival volt módomban beszélgetni, köztük a kard hosszúságú machetét, egyetlen mezőgazdasági szerszámukat, a rendkívül éles cukorvágó kést mindig oldalukon viselő parasztokkal éppúgy, mint egyik megye kormányzójával és főügyészével, kisebb-nagyobb városkák és falvak helyi pártvezéreivel és falusi fűszeressel.

Az általánosságban nyugalmasabbnak nevezhető légkör egyúttal azonban azt is jelenti, hogy lényegében nem talál-

koztam olyannal, aki ne foglalna állást Bosch vagy legfőbb ellenfele, Balaguer mellett. A vidék lakosságának nagy része — legalábbis amennyire felmérhettem — nem abban tesz különbséget köztük, milyen politikai platformon állnak, hanem hogy melyiküktől remélhetnek egy kicsit is jobb életet. Mert a nyomor, mely az ország fővárosában is megdöbbentő, a vidéken egyszerűen leírhatatlan. Útitársam, az egyik vezető amerikai lap tudósítója feltette egy, a szó szoros értelmében rongyokba burkolt parasztembernek a megszokott kérdését: Maga kommunista, azért támogatja Boscht?

„Nem uram, én éhes vagyok, azért voltam és vagyok a forradalom mellett" — hangzott a válasz.

A nyugalom persze csak viszonylagos. Mert egyidejűleg a Santo Domingo-i lövöldözésekkel, itt Santiago de Los Caballerosban is összecsapott a két fő ellenfél. Ennek során vagy tucatnyi lövés is eldördült. Szerencsére csak könnyebb sebesülések történtek, és azok sem a lövésektől, hanem kövektől.

Utam során arról mindenesetre meggyőződtem, hogy a katonaságot Juan Bosch követelésének megfelelően valóban visszavonták a laktanyákba, és így már nem tudja megfélemlítő hadjárataival olyan mértékben befolyásolni a választások eredményét. Senki sem tartja kétségesnek Bosch elsöprő győzelmét a városokban, de a parasztság szavazatainak megoszlásánál figyelembe kell venni, hogy ez a réteg változatlanul a legsötétebb elmaradottságban és a harminckét éves Trujillo-uralom után még mindig a katonák megtorlásaitól való rettegésben él.

Három rendőr állt az országút szélén övébe dugott kézzel. Nagyon nem tetszett nekik, amit láttak: egy tucatnyi ember gyalogolt a tűző napon. A rendőrök szemében gyűlölet égett. Gyűlölték a gyaloglókat, de különösen a sor közepén haladó, rövid hajú, fehér inges, közepes magasságú, kis fekete bajuszos embert.

„Le az útról" — ordították. A gyaloglók csak egy másodpercig késlekedtek, és a három rendőr máris ököllel, karral, teljes testsúllyal lökdöste le őket az útról. „Lehet ezt rendesen is kérni — mondta a kis fekete bajuszos ember —, nem parancsolhatnak nekünk, legfeljebb kérhetnek." Akkor az egyik rendőr keze már a pisztoly agyán volt. A gyaloglók közül többen elestek a lökdöséstől, a többiek felsegítették őket, és az út szélére húzták, ahová a rendőrök utasították őket. „Ott gyalogolhattok, akár Kínáig is" — ordította az egyik egyenruhás.

És a gyaloglók mentek tovább. Tovább, hogy folytassák azt az utat, amit egy fiatalember kezdett el, de egy tébolyult gyűlölködő puskagolyóitól a földre zuhant.

A kis fekete bajuszú ember, akire a rendőrök olyan különös gyűlölettel néztek, és akit a legdurvábban lökdöstek az út szélére, a Nobel-békedíj tulajdonosa, dr. Martin Luther King tiszteletes volt. Mert hogy el ne felejtsem, mindez a szabadság hazájában történt, egy nappal azután, hogy James Meredithet, a hős fiatalembert lelőtték, és egy nappal azután, hogy az elnök és az igazságügyminiszter a legteljesebb rendőri támogatást ígérte a jogaikért gyalogolva tüntetőknek.

Martin Luther King tegnap este kijelentette: országos felhívást adtak ki a Mississippi állam fővárosa felé tartó

gyalogos menethez való csatlakozásra. Értesülésem szerint Chicagóból máris három autóbusznyi szimpatizáns indult el, hogy részt vegyen a menetben.

Meredithet tegnap botrányos körülmények között elbocsátották a kórházból. Az orvosok szerint gyógyult volt, ő maga még súlyos fájdalmakról panaszkodott, és idegkimerültsége olyan fokú volt, hogy sírva fakadt a kérdezősködő újságírók előtt. Röviddel ezelőtt New Yorkba érkezett, de folytatni akarja a gyaloglást, amint sebesüléséből, melyet a három lövéstől szenvedett, teljesen felépül.

New York, június 16

A szemérmes jelentések csak „Frank"-nak nevezik, de azért a lapok első oldalon közlik a képét annak a fiatalembernek, aki az amerikai szenátus egy bizottsága előtt bevallotta, mint a tengerészgyalogság helikopterpilótája, vietnami szolgálatának hosszú hónapjai alatt szinte állandóan kábítószerek hatása alatt teljesítette kötelességét. A huszonhárom éves őrmester azt is elismerte, hogy kábítószeres lázálmában minden ok nélkül egyszerűen meggyilkolt két dél-vietnami katonát.

Azt mindjárt sietek hozzátenni, hogy semmiféle eljárás nem folyik ellene, vallomását önként, csinos feleségével az oldalán tette meg egy olyan bizottság előtt, mely a kábítószer-ügyekkel foglalkozik.

E bizottság előtt hangzott el az is, hogy feltehetően mintegy százezer amerikai katona használ rendszeresen kábítószereket, és Frank is a hadseregben szokott hozzá azok élvezéséhez. Jelenleg orvosi kezelés alatt áll, mint

mondta, már nyolc napja nem fogyasztott „buta labdácskát" — ahogy az amerikai szleng újabban nevezi a kábítószereket. Vietnamban — vallotta Frank — rém egyszerű kábítószerekhez jutni, a feketepiacon szinte szabadon lehet vásárolni, vagy csak jóba kell lenni valamelyik katonaorvossal. Íme, a legmodernebb kereszteshábórú egy lovagja és társai.

Az amerikai hírközlő szervek egyébként napok óta teljesen megzavarodottan, ellentmondóan és összevissza jelentenek a saigoni eseményekről. A kormány hallgat, így nem tudják, mi tévők legyenek a saigoni, most már letagadhatatlanul nyíltan Amerika-ellenes tüntetés-sorozattal. Egy ideig megpróbálták úgy beállítani a dolgot, hogy az ellenállás csak Ky tábornok ellen irányul, és nem támadja az amerikai politikát. Most azonban még a véresebb szájú sajtó sem tudja titkolni, hogy a saigoni tüntetések kifejezetten Amerika-ellenesek, és egyszerűen a legügyesebb propagandisták sem találnak egyetlen szót sem Ky marsall védelmére, aki most Johnson elnök honolului ígéreteire alapozva még tovább akarja nyújtani népszerűtlen hatalmát.

New York, július 4

Napok óta tartó több mint negyvenfokos hőséggel, hazafias beszédekkel, tűzijátékokkal, robbanó játékgyutacsok zajával és hatszáz közlekedési halálesettel ünnepelte ma az Egyesült Államok népe július negyedikét, a Függetlenség napját.

190 évvel ezelőtt, 1776-ban ezen a napon írták alá azt a deklarációt, mely a mai Egyesült Államokat megteremtette.

Az amerikai történelem egyik legnagyobb alakja, Jefferson ebben a deklarációban váltotta valóra százezrek álmát a szabad, független, külső beavatkozóktól, gyarmatosítóktól mentes Észak-Amerikáról. Ezért a deklarációért harcoltak az amerikaiak az angol impérium zsoldosai ellen. Ezért haltak meg e zsoldosok fegyvereitől oly sokan. Hősies, gyakran kilátástalan háború volt ez, egy kitűnően felszerelt tengerentúli hatalommal szemben. De törvényszerűen győznie kellett, mert az igazság a függetlenség harcosai mellett volt.

190 évvel később, ugyanezeknek a hős jenkiknek az utódai, a modern haditechnikával kitűnően felszerelt tengerentúli hatalom képviselői, sok tízezer kilométernyire hazájuktól, hangnál sebesebben röpködve bombázzák egy függetlenségéért harcolni és meghalni kész nép városait és falvait.

Az ünnepre készülődő amerikaiak ma is azt hallhatják a hírekben és olvashatják az újságokban, hogy az egész világgal, még saját szövetségeseikkel szemben is, katonáik a függetlenség legtipikusabb elnyomói lettek. A Függetlenségi Nyilatkozat szellemével és betűjével ellentétben, még az amerikai törvényeket is megsértve, hadüzenet nélküli, súlyos háború bűnrészeseivé váltak a függetlenség egykori hőseinek unokái, egy olyan ország ellen viselt háborúban, mely semmi egyebet nem akar, mint a Jefferson által megfogalmazott függetlenséget. Az amerikaiaknak, akik ma függetlenségük 190. évfordulóját ünnepelték, olvasniuk kellene saját történelmük könyvéből: a függetlenségért harcoló nép végül mindig győz a külföldi betolakodó hatalommal szemben.

Lehet, hogy a négyezer rohamsisakos, géppisztolyos, gázmaszkos, nemzeti gárdistának sikerült pillanatnyilag elcsendesítenie Chicago nyugati negyedeit. De ugyanakkor vasárnapra virradóra megmozdult San Francisco négernegyede. A chicagói West Side, mintegy negyedmillió néger otthona most dühtől forrva gyászol. Gyászol egy tizennégy éves kislányt és egy húsz éves fiút. A gárdisták még rójják az utcákat, és azt hiszik, győztek. Ez a félcivil alakulat, melyet a négerek a „hivatásos gyilkosok szervezetének" neveznek, éppen nyári kiképzésén kapta a kormányzó utasítását: szállja meg a városnegyedet. A kiképzésen éppen a felkelések elnyomásának módszereit tanulták. Így hát frissen és gyakorlottan hajtották végre a chicagói lázadás szétverését.

Ismerem Chicagónak ezt a negyedét, volt alkalmam benne járkálni, nézelődni. A hírhedt New York-i Harlem hozzá képest valósággal szép városrész. Kosz, piszok, düledező épületek, beton, beton és beton. A lakásokban egy-egy szobában tucatnyi ember él, a fiataloknak csaknem száz százaléka munkanélküli, az öregek nem ismerik a nyugdíjat, s a fehérek üzletei a legócskább bóvlikat árulják. A lakások bére viszonylag magasabb, mint a fehérnegyedekben a hasonló lakásoké. Nincs egy fűszál és nincs egy park elérhető távolságra.

A mostani felkelésnek is elsősorban ezek voltak az okai. A fiatalok egyszerűen nem tudnak mit csinálni. A forró éjszakában ezrével csatangolnak az utcákon. A rendőrök olyan durván bánnak velük, hogy az elviselhetetlen. Az amerikai angolban a legnagyobb sértés, ha egy négernek azt mondják „nigger". És a rendőrök így ordítoznak

— békeidőben, nem a felkelés alatt — a néger fiatalokra: „Takarodj nigger". És ha nem takarodik, hatósági közeg utasításainak végre nem hajtása miatt letartóztatják. „A vietkong sosem mondta nekem, hogy nigger" — mondja most egy háborút járt férfi. És ez a legfontosabb tényező ebben a mostani chicagói felkelésben: a korábbiakkal ellentétben már nincs néger megmozdulás, mely ne kapcsolódna egybe a vietnami háború elleni tiltakozással is.

Chicago, július 19

A rendőrség elfogta Richard Specket, a nyolc chicagói ápolónő-tanuló gyilkosát. A huszonnégy éves fiatalember, aki mellesleg Texasban nőtt fel, már többször volt büntetve, köztük gyilkossági kísérletért, erőszakosságért és betörésért. Elfogása előtt öngyilkosságot kísérelt meg, egyik karján felvágta az ereket, de állapota nem súlyos. A rendőrök nem, csak a kezelőorvos ismerte fel a karjára tetovált jelmondat alapján, mely azt mondja: „Arra született, hogy a pokolba jusson."

A nyomozás a gyilkosság színhelyén maradt ujjlenyomatok alapján indult meg. Már csak ki kellett keresni az FBI 78 460 171 ujjlenyomata közül a megfelelőt, hogy megállapítsák személyét és összes ismertetőjeleit. Így adták közre a tetoválásokat is, melyek a gyilkos testét számos helyen borítják. Amikor vérezve beszállították a kórházba, a rendőrség szokványos öngyilkossági esetként kezelte, csak később az orvos, alaposabb vizsgálata után, ismerte fel a tetoválást. Ezután tartóztatták le.

Az ügy kapcsán került nyilvánosságra az a tény, hogy az FBI több mint 78 millió amerikai polgár, tehát gyakorla-

tilag majdnem az egész felnőtt lakosság ujjlenyomataival rendelkezik. Nemcsak az elítélt bűnözőkről vesznek ujjlenyomatot, hanem például minden katonáról is, valamint az állami alkalmazottakról és a legkisebb vétségért akár csak ideiglenesen is előállított személyekről.

Mint kiderült, ez az ügy nem igazolta az FBI törekvéseit, hogy mindenkiről legyen dossziéja, mert hiszen a nyolcszoros gyilkos, aki éveket töltött a dallasi börtönben, mint bűnöző, minden más országban is leadta volna az ujjlenyomatát. De azért az FBI szóvivője büszkén jelentette ki, „szakértőink úgy olvasnak az ujjlenyomatokból, mint mások a nyomtatott betűből".

78 millió között kell is.

New York, július 20

A hosszú, forró nyárra vonatkozó jóslatok beváltak. Mindazok, akik ismerik az amerikai nagyvárosok nyomornegyedeinek helyzetét, jó előre megjósolták, ha nem történik alapvető változás a nyomornegyed lakóinak életében, forró nyárra lehet számítani.

Így is történt: alighogy a legdurvább eszközökkel elfojtották a chicagói West Side felkelését, néhány száz kilométerrel arrébb, Clevelandben tört felszínre az elkeseredés és a kilátástalanság romboló ereje. Tegnap este Ohio állam kormányzója ezerötszáz nemzeti gárdistát vezényelt ki a clevelandi felkelés leverésére, melynek máris két halálos áldozata van. A nyomban fegyverüket használó rendőrökkel szemben kialakult szabályos tűzharc során egy háromgyermekes anyát, aki ablakából kihajolva hívta haza gyerekeit, a fején golyótalálat ért, és azonnal meghalt.

Egy férfit tegnap a késő esti órákban öltek meg. Chicagóban látszólag azért tört ki a felkelés, mert a rendőrök nem engedték, hogy a gyerekek, a forró nyár elől egyetlen lehetséges menedékként, kinyissanak egy utcai tűzoltó vízcsapot. Clevelandben az utolsó csepp a teli pohárba éppen egy pohár hideg víz volt. Egy vendéglő fehér kiszolgálója megtagadta ezt egy négertől.

Ezek is mutatják, hogy milyen mélyek az elkeseredés gyökerei, hiszen e semmiségek normális körülmények között, és minden más országban, legfeljebb vitákra, de nem szabályos felkelésre, rendőrattakokra, házak felgyújtására és emberek megölésére vezetnének.

James Baldwin, a kitűnő néger író, aki a New York-i Harlemben nőtt fel, egy most megjelent riportjában azt írja, a rendőrség és a katonaság pontosan úgy viselkedik ezekben a nyomornegyedekben, mint megszállt ellenséges területen. Magam csak annyit tehetek hozzá, hogy miután alkalmam volt látni a megszálló amerikai tengerészgyalogosok állandó felvonulásait Santo Domingóban, és most e felkelések során a nemzeti gárdisták megmozdulásait, valóban kísértetiesen hasonlítanak egymáshoz. Ami nem is csoda, hiszen a Santo Domingó-i és a chicagói, clevelandi, harlemi, San Franciscó-i, jacksonville-i és még sorolhatnám tovább, felkelés lényegében azonos célokért, azonos okokból és azonos erők ellen tört ki.

New York, július 25

A nyári New York egyszerűen maga a pokol. A hőmérő gyakran szalad a száz fok felé, ami megközelíti a 40 fok Celsiust. Ilyenkor bizony mindenki a szabadba igyekszik,

mert még a légkondícionáló berendezés sem segít, már ahol egyáltalán van.

New York ugyan vizek mentén fekszik, hiszen nemcsak az Atlanti-óceán mossa köveit, de három folyó is, mégis hatalmas távolságokat kell beautózni, míg fürdési lehetőséget talál az ember. A folyók vizét ugyanis az ipar teljesen tönkretette, és a híres-neves Hudson habjain a város közelében csak olaj és fertőt okozó piszok úszik, s nem az enyhülést kereső New York-iak.

A legnépszerűbb tengerparti strand a Jones-beach. Jó órányi autózásra a várostól nemcsak a tenger hűs habjait, de számtalan szórakozási lehetőséget is nyújt. Autóparkoló helyein éppen huszonötezer kocsinak van hely, és gyakran előfordul, hogy a későn érkezők kénytelenek visszafordulni. Ha csak négy utast számolunk is gépkocsinként, az bizony legalábbis százezer, és egyáltalán nem ritkaság, hogy ennyi ember keresi fel egy forró vasárnapon ezt a tengerparti strandot.

Hosszú-hosszú mérföldeken keresztül a part menti föveny szélén faburkolatú út vezet, melytől jobbra-balra a legkülönbözőbb éttermek, fagylaltozók és játékalkalmatosságok hívogatják a New York-iakat. Asztalitenisz és minitenisz, görkorcsolyapálya, aztán édesvízű uszoda (oda külön belépő kell) meg ingyen baseball mérkőzések, esténként táncparkett áll a fiatalok rendelkezésére.

A Jones-beach idei nagy eseménye a szabadtéri színház, ahol minden este fél nyolckor Louis Armstrong és zenekara lép fel egy különben jelentéktelen musical comedyben. Az egész strand ugyanis éjfélig nyitva tart, és a biztonságot és a rendet nemcsak a hatalmas villanyégők, hanem a speciális rendőrség tartja fenn. A szabadtéri színházba

persze külön belépőjegy kell, de azt hiszem, ennek ellenére is mindig zsúfolva van a jókora építmény.

Hiába, Louis Armstrong, ötven évvel azután is, hogy először színpadra lépett, hatalmas közönséget vonz csodálatos trombitájával.

A New York-iak egy része nagy zenerajongó. Ezért bent a városban és a város környékén számtalan szabadtéri koncert hallható szinte minden este. A város közepén levő Central parkban a város vezetősége ingyen hangversenyeket és Shakespeare-előadásokat rendez —, melyek azonban nagyon-nagyon gyenge szinten mozognak. Így nem is ezek, inkább az utóbbi hetek nagy szenzációja érdemel említést. A még mindig fiatal Van Cliburn (akinek nevét itt egyébként klájbörnnek ejtik) néhány nappal ezelőtt 18 ezer hallgató előtt az egyik stadionban játszott egy Brahms és egy Rachmaninov versenyt. A Metropolitan Opera zenekara kísérte, és bár szigorú kritikusok találtak kivetni valót a játékban és a stadion akusztikájában is, de akik ott lehettek, sosem felejtik el az élményt. A fiatal zongorista, aki a moszkvai nemzetközi versenyen néhány évvel ezelőtt nyert első díjával tűnt fel saját hazájában, most is csodálatosan játszotta Brahms zongoraversenyét.

Washington, augusztus 18

Torkánál fogva, ütlegelések közepette vonszolták ki a kongresszusi tanácskozóteremből Kinoy ügyvédet, az Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság egyik „vádlottjának" védőjét. Az amerikai jogszokások történetében is páratlan esetért az áldozat személy szerint Pool texasi képviselőt, a bizottság jelenlegi elnökét teszi felelőssé.

Három nappal ezelőtt a kerületi szövetségi bíró megtiltotta, hogy a hírhedt bizottság úgynevezett kihallgatásokat folytasson a vietnami háború ellenzőinek ügyében. Tizenhárom személy — valamennyien ismert kritikusai a kormányzat vietnami háborújának — volt megidézve, hogy önmaguk ellen tegyenek vallomást, ami eleve alkotmányellenes, és a McCarthy-korszak boszorkányüldözéseire emlékeztet. Később egy felsőbb fokú bíróság úgy döntött, megengedi a kihallgatásokat, de egyidejűleg megtárgyalja, vajon az Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság létezése nem alkotmányba ütköző-e.

Pool képviselő azonnal megkezdte a kihallgatásokat, melyek már kedden is bortányba fulladtak, és vagy tucatnyi letartóztatással végződtek. Szerdán pedig az egyik megidézett védője, Kinoy ügyvéd próbált érveket sorakoztatni a bizottság ellen, mire a rendőrök durván megragadták és torkát szorongatva hurcolták le a rendőrautóba. Ennek hatására a többi ügyvéd kivonult, és így a vizsgálatot félbe kellett szakítani.

A teremben és környékén a közönség tüntetésbe kezdett és azt kiabálta: „Szüntessék be ezt a fasiszta kihallgatást, és állítsák meg a vietnami háborút."

Ugyanakkor az ország másik végében, Kaliforniában fiatalok tucatjai leültek az úttestre annak a katonai tábornak a bejáratánál, ahonnan a lőszert szállítják Vietnamba, és jó ideig feltartóztatták a napalmbombákat szállító teherautókat. Ott a tengerészgyalogosok léptek közbe, a legnagyobb durvasággal, még a jelenetet fényképező tévériporter felszerelése is megsérült.

A Georgia állambeli Atlantában pedig négerek hatoltak be egy laktanyába és kezdtek tüntetni a vietnami háború ellen, mondván, az a fehér amerikaiak háborúja, nem a

mienk. A New York-i Greenwich-Village-ben viszont fehér fiatalok bizonyították, hogy az övék sem. Sokszázan tüntettek a városnak ebben a főleg fiatalok, egyetemisták és ifjú művészek lakta negyedében a vietnami háború és a boszorkányüldöző Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság ellen.

New York, október 17

Öt évvel és öt hónappal ezelőtt az amerikai kormány akkori elnökhelyettese, Lyndon B. Johnson valamiféle délkelet-ázsiai értekezletre utazott Manilába, ahol kijelentette: az Egyesült Államok minden segítséget megad e körzet népeinek felemelkedésére és az elmaradottság felszámolására. Ugyanebben az évben, 1961-ben néhány száz amerikai katona volt Dél-Vietnamban, akik közül, az akkori jelentések szerint, az év folyamán egy meghalt —, valami baleset következtében. Abban az évben született meg a Laoszra vonatkozó genfi egyezmény, mely semlegesítette ezt a Vietnammal szomszédos országot, létrehozva a három irányzat koalícióját.

Ma az elnök, Lyndon B. Johnson utazott el Manila felé, hogy az egész világot mélységes válságba taszító vietnami háborúban Washington oldalán résztvevő országok állam-, illetve kormányfőivel tanácskozzék. Legutóbbi sajtóértekezletén az öt évvel ezelőttiekhez kísértetiesen hasonló kijelentéseket tett e térség felemelkedéséért és az elmaradottságáért érzett aggodalmáról és őszinte szándékairól. Csakhogy Délkelet-Ázsia szárazföldjén és partjai mellett ma félmilliót megközelítő amerikai, több tízezer délkoreai, több ezer ausztráliai, több száz új-zélandi és több

tucat filippin katona folytat a nukleáris fegyverek használatától eltekintve szabályos háborút a történelem legnagyobb kapacitású és romboló erejű fegyvereivel. Csak az amerikai hadsereg, egyedül ennek az évnek első kilenc hónapjában — sokak szerint szépített adatokkal — négyezer halottat és huszonnégyezer sebesültet vesztett. Észak- és Dél-Vietnam veszteségei aligha lesznek valaha is teljesen felmérhetők, mert a szakértők szerint például a vegyszerek használatának hatása hosszú távra egyszerűen kiszámíthatatlan a vegetáció egyensúlyának felborulása miatt. Az öt évvel ezelőtt semlegessé vált Laoszra naponta bombák tonnái hullanak, és Dél-Vietnamban, valamint Thaiföldön olyan támaszponthálózat épült ki, mely viszont a világpolitikai egyensúlyt borítja fel.

Nos, ilyen körülmények között indult el negyvenezer kilométeres és hat országba vezető útjára Johnson elnök, minden elődjének utazását messze felülmúló propagandahadjárat közepette. Az elképesztő előzetes biztonsági intézkedésekről nem is beszélve (hogyne lenne erre szükség, ha New Yorkban háromezer egyenruhás és ki tudja hány titkosrendőr vigyáz az elnökre?), újságírók tucatjai, fantasztikus költségeket felemésztő hírközlési eszközökkel felszerelve, kísérik el. És akik már előre utaztak Új-Zélandba és Ausztráliába, az amerikai Hawaii utáni első külföldi állomásokra, arról tudósítanak, hogy a helyi kormányszervek igyekezete ellenére nagy háborúellenes tüntetésekre lehet számítani az elnök érkezésekor.

Hogy mi lesz Manilában? Azt már csak a homlokegyenest ellentétes előzetes kommentárok miatt is nehéz megjósolni. Az biztos, hogy mi nem lesz: nem lesz ott egyetlen jelentős ázsiai ország sem, csak, mint Fulbrihgt szenátor mondta, a „mi pénzünkön élő fiúk". Ezért tehát eleve

kizártnak látszik, hogy Manila valamiféle állomás lehetne a béke felé, hiszen nemcsak, hogy a másik féllel, de akár még a semlegesekkel kapcsolatban álló ország sem lesz képviselve az értekezleten.

Az uralkodó demokrata párt, és főleg a kifejezetten megrémültnek látszó ellenzéki republikánusok szerint viszont nagy hatással lesz a körutazás és a manilai konferencia a november 8-i amerikai szavazókra, akik nemcsak azt hajlandók elhinni, hogy ez — a földrajz némi eltorzításával — valódi ázsiai utazás, hanem azt is, hogy országuk nem elszigetelve a világtól, hanem egy széles körű koalíció részeseként vívja háborúját a „kommunista agresszió" ellen, és hogy elnökük mindent megtesz a béke érdekében, de hát hiába...

A józan értékelés azonban nem indulhat ki másból, mint a dél-vietnami körútjáról nemrég hazatért McNamara kijelentéséből, aki — kevéssé figyelembe véve az ENSZ-ben és máshol elhangzott békeszólamokat — ismételten leszögezte: hosszú háború lesz...

New York, október 24

Csak a véletlen vak játékának lehet betudni, hogy éppen aznap, amikor a *New York Times* beszámolóját olvastam a budapesti nemzetközi költőtalálkozóról, ugyanakkor adták postára néhány ezer kiváltságos címére a világ legdrágább áruházának, a dallasi Neiman—Marcusnak ez évi karácsonyi ajándék-árjegyzékét.

Hogy mi köze van a költőtalálkozónak a dallasi áruház ajánlataihoz?

Ha a budapesti keltezésű beszámoló pontos, akkor

Illyés Gyula többek között arról beszélt e találkozón — képletesen szólva —, hogy a fürdőkád lett az egyik olyan intézmény, amely az emberiséget eleve két csoportra osztotta, és közöttük lényegében megszűnt a közös nézőpont. Ha pontatlan lennék az idézésben, kérem tessék annak betudni, hogy értesüléseim csak másodkézből valók.

De hogy kerül ide a híres-hírhedt Neiman—Marcus áruház? Egyszerű: ők már túlhaladták és meg is cáfolták Illyés Gyula nézeteit. Hol vagyunk már az emberiséget megosztó fürdőkádtól?

Neiman—Marcusék karácsonyi ajánlatainak főszenzációja ugyanis a dupla fürdőkád, ahogy ők nevezik, a Mr and Mrs-kád, a két személynek való, kétrészes, egybeépített új csoda. Különleges márványból készült. Csapjai aranybevonatosak, és fogantyújához egészen különleges, a hőt jól bíró, teljesen átlátszó új műanyagot használtak. Ára mindössze négyezer dollár, plusz adó, szállítás és felszerelés.

Hol van már az emberiséget megosztó „illyési" kád?

A Mr and Mrs duplakád alapára alig haladja meg a hivatalosan amerikai létminimumnak tekintett évi amerikai jövedelem összegét, melyet — ugyancsak hivatalos adatok szerint — mintegy negyvenmillió amerikai összkeresete el sem ér.

Elnézést, nem akart ez hozzászólás lenni a budapesti — már azóta be is fejeződött — nemzetközi költőtalálkozóhoz, annál is inkább, mert sokkal kevesebbet értek a költészethez, mint — a dallasi áruház árjegyzéke szerint nélkülözhetetlen — dupla fürdőkádhoz.

Lehet, hogy megszólnak érte és lesznek, akik azt mondják, ez nem rádióba való téma, de el kell mondanom, hogy New York városa súlyos lázban szenved: melltartó-lázban.

Napok óta ez tartja izgalomban — majdnem azt mondtam, az egész várost — pedig csak a bulvársajtót, s ez persze csak majdnem az egész várost jelenti.

Szabad-e, jogában áll-e, törvényes-e a rendőrségnek, a városi hatóságoknak és a bíróságnak megakadályoznia két, nem is éppen a legeslegfiatalabb korosztályhoz tartozó hölgyet abban, hogy topless, vagyis felsőrész nélküli ruhában szolgáljon fel egy éjszakai bárban? Ez a nagy kérdés, amely eldöntésre vár. A rendőrség a városháza kérésére mindenesetre letartóztatta őket. A bíróság kitűzte a tárgyalás napját, de a vita még folyik. Ha akarja az ember, ha nem, mindent aprólékosan megismerhet a két hölgy bájainak részleteiről. Akinek eddig eszébe sem jutott volna elmenni a bárba megszemlélni őket, az is megkaphatta nyomtatásban a felsőrész nélküli kiszolgálást a kétmilliós példányszámú *Daily News* hasábjain. A rendőrbíró rendőrnővel ellenőriztette, hogy miként is szolgáltak fel olcsó kosztümjeikben a hölgyek, nem hajoltak-e túl közel a kedves vendéghez, mert ez esetben még újabb vádakkal is illethetők.

Mellesleg, a felsőrész nélküli pincérlányokat átmenetileg nélkülöző bártól alig néhány sarokra, a Broadway és a város kellős közepét jelentő Times Square és a híres 42. utca környékén üzletek tucatjaiban minden létező „irodalom", amit csak a képzelet a pornográfia terén valaha is megszülhetett, olcsón megkapható. Könyvben, képben, filmen, színesen vagy fekete-fehéren. Mellettük mozik

egész sora éjjel, nappal — „a vissza a természethez" filozófiájára egy cseppet sem hivatkozva — nudista filmeket játszik. Igaz, a szigorú erkölcshatóságok rendeletéből, az utcai portálokba kirakott képeken a hölgyek nem is csak felső látnivalóit, kis fekete foltok takarják.

De következetlenséggel nem lehet vádolni a hatóságokat! Azon a napon ugyanis, amikor a rendőrbíró a két pincérlány erkölcsei felett a szigorú vizsgálatot tartotta, volt az Afrikai Balett-együttes bemutató előadása. E guineai népi balett táncosnői — a pestiek nyilván jól emlékeznek rájuk, hiszen nálunk is jártak —, ha más célokból és indítékoktól vezérelve is, de, hogy úgy mondjam, ugyancsak toplessek. Ezért hát, „erkölcs az erkölcs" jelszóval a New York városi hatóságok elrendelték, és esténként egy ezzel külön megbízott potentáttal ellenőriztetik is, hogy az ezeréves afrikai népi táncok balerinái kellően felöltözve jelenjenek meg a közönség színe előtt.

New York, november 21

Hogy Darwinnak igaza van, azt az amerikai antropológusok már régen elismerték, és a legtekintélyesebb lexikon, az *Encyclopaedia Britannica* is leszögezi, hogy az amerikai antropológusok tudományos kutatásaik kapcsán mindig is igen aktív politikai szerepet játszottak. De az, hogy az ötezer tagot számláló amerikai Antropológus Szövetség most befejeződött évi konferenciája nyolcvanszázalékos többséggel elfogad egy határozatot a Johnson-kormány vietnami háborúja ellen, mégis meglepő volt.

Már a konferencia első napján felhívta magára a figyelmet e tudós társaság, amikor egyik volt elnöke, Ralph

Beals, a California Egyetem professzora, egyéves világ körüli utazásáról visszatérve, jelentésében arról számolt be, hogy a CIA és más felderítő szervek amerikai tudósokat használnak fel hírszerzésre. Egyetemeknek adott állami kutatási támogatások fejében, a külföldön járó tudósokat adatok gyűjtésére és egyéb kémfeladatokra alkalmazzák, gyakran pedig — ha ilyen lehetőség éppen nem adódik — saját embereiket szerepeltetik tudósokként. Beals professzor számos példával bizonyította állításait, s mindezt elsősorban azért tartotta szükségesnek feltárni, mert megállapításai szerint e tevékenység miatt az amerikai tudomány és művelői fokozatosan elvesztik tekintélyüket a világban. Ez történt nemrégiben Chilében, ahol éppen antropológiai vizsgálatok címén működött a CIA. Venezuelában a legtekintélyesebb amerikai műszaki egyetem kompromittálódott a CIA-val való együttműködése miatt. Hasonló példákat hozott a Közel-Keletről is.

A tegnapi záróülésen az ember és civilizációja őstörténetével foglalkozó tudomány amerikai művelői határozatot fogadtak el a vietnami háború és elsősorban annak legembertelenebb és legcivilizálatlanabb eszközei, a napalm, valamint a tömegbombázás ellen. A szövetség elnökét, de Laguna professzornőt pedig, mert meg akarta akadályozni a határozat előterjesztését, leváltották tisztségéből. A *Tudományos Kutatás* című folyóirat legutóbbi száma arra szólította fel a tudósokat, hogy tagadják meg azoknak a vegyi fegyvereknek a kutatási munkálatait, melyeknek használatát nemzetközi szerződések tiltják, s amelyeket az amerikai hadsereg felhasznál Vietnamban. A lap idézi a Pennsylvania Egyetem vegyi fakultásának ilyen értelmű felhívását. Idézi a mi Akadémiánknak megfelelő Tudósok Szövetségének határozatát is, mely ugyancsak elítéli a

vegyi fegyverek alkalmazását Vietnamban. A lap hozzáfűzi: „A lelkiismeret megnyugtatását szolgáló érvek a politikai szükségességről és az állítólagos önvédelemről, nem használhatók korlátlanul."

Mindezt már csak azért is érdemes most elmondani, mert ma folytatódik az ENSZ-ben a vita, többek között arról a magyar javaslatról, mely kéri a vegyi fegyverek eltiltásáról szóló szerződések megerősítését és e pusztító eszközök használóinak elítélését. Az amerikai diplomaták, akik jól tudják, kiről szól a fáma, hevesen tiltakoztak a „hidegháborús" vádak ellen, s a huszonkét neves vegyésztudós egy korábbi nyilatkozatára való emlékeztetést azzal utasították vissza, hogy „azok csak huszonkét egyént képviselnek a kétszáz millióból." Vajon ezt mondják most az antropológusokról a *Tudományos Kutatás* című lapról és a Tudósok Szövetségéről is?

New York, december 8

Tegnap emlékeztek meg szerte az Egyesült Államokban a Pearl Harbour elleni meglepetésszerű japán támadás huszonötödik évfordulójáról. Azon a huszonöt évvel ezelőtti vasárnapon szűnt meg az Egyesült Államok a világ ügyeivel elszigetelten élő ország lenni, s előbb a fasizmus elleni szövetség tagjává, majd a második világháború végétől a kapitalista világ vezető hatalmává vált.

1941. december 7-én — éppen a sok tízezer áldozattal járó moszkvai csata napjaiban, amikor a szovjet hadsereg az első döntő csapást mérte a Moszkva alatt álló hitleristákra — az amerikaiakat teljesen váratlanul és felkészületlenül érte a japán orvtámadás. Kétezer-négyszáz ember

halt meg, a legnagyobb hadihajók süllyedtek el és közel kétszáz repülőgép semmisült meg azon a hajnalon.

Roosevelt elnök még ugyanazon a napon hadat üzent a tengelyhatalmaknak, s ezzel véget vetett a hagyományos elszigetelődésnek. Szövetségre lépett a háború terheit akkor már jó ideje viselő Szovjetunióval és Angliával, jelentős anyagi segítséggel és mintegy kétszázezer katona életével járult hozzá a fasizmus leveréséhez. Roosevelt elnök nevét ez az egyértelmű és gyors döntés, a mai napig is szinte Lincolnéval emeli egy sorba az amerikaiak szemében, akik akkor hősiesen és habozás nélkül hozták meg áldozatukat az igazságos háború oltárán.

Alig három hónappal Roosevelt elnök halála után, és közvetlenül a japán hadsereg összeomlása előtt, utóda döntése alapján ledobták az atombombát Hirosimára majd Nagaszakira, és ezzel lényegében megkezdődött az amerikai történelem egy új korszaka: a világuralmi törekvés.

New York, december 12

Szabályos szópárbaj bontakozott ki Robert Kennedy szenátor és Edgar Hoover, az FBI elnöke között. A világ leghíresebb titkosrendőrségének főnöke ugyanis nyilvánosságra hozatott egy harmadik személyhez intézett levelét, melyben azt állította, hogy Robert Kennedy igazságügyminisztersége, tehát John Kennedy elnöksége idején élénkült meg az FBI titkos telefon- és helységlehallgató tevékenysége. E levél szerint Kennedy igazságügyminiszter személyesen hagyott jóvá minden ilyen ügyet.

Robert Kennedy hivatala rögtön reagált, és „rosszul informáltnak" nevezte a kétségtelenül leginformáltabb-

nak tartott amerikai hivatalnokot, és tagadta, hogy tudott volna az általános elveken kívül a titkos lehallgatásokról. Mellékelte Hoover helyettesének egy korabeli levelét, mely ezt támasztja alá.

Hoover viszontválaszolt: „Ez abszolúte elképzelhetetlen" — mármint hogy Robert Kennedy ne tudott volna a dolgokról. Egy újabb Kennedy-válasz — órákon belül — ismét visszautasította Hoover úr nyilatkozatát.

Meg sem próbálom eldönteni, kinek van igaza a vitában.

Az ügy mindenesetre a leleplezések egész sorát hozta magával. Egy magándetektív — volt FBI-ember — nyilatkozata szerint egyedül New York városában legalább tízezer titkos lehallgatókészülék működik. Éppen ezért a magándetektív-ipar fellendülőben van — mondja —, mert rohamosan növekszik az olyan „megrendelők" száma, akik a lehallgatókészülékek leleplezését kérik.

Meglepetést persze ezek a tények csak azok számára okoznak, akik az amerikai életforma legbüszkébb jelszavát komolyan vették. Hiszen az alkotmány biztosította legfőbb jog, melyre az amerikaiak oly sokszor hivatkoznak barátaik előtt, a „privacy", a magánélet szentsége.

Mert, hogy titkosnak minősített bankszámlájuk adatait kiszolgáltatják az adóhivatal hatalmas nyomozóapparátusának, azt eddig is jól tudták az adócsalások miatt indított eljárásokból. De hogy családi és hivatali életük minden pillanatát is lehallgathatják, sőt a technika fejlettsége révén még gépkocsijukba is olyan apró berendezést szerelnek, melyek segítségével társalgásuk öt-hat saroknyira lehallgatható, az már igazán meglepte őket.

Tessék elképzelni New Yorknak azt a funkciót betöltő kereszteződését, amelyet Budapesten a Körút—Rákóczi út sarok képez. Ez itt a 42. utca és az Avenue of the Americas találkozása. Kis park van a — mondjuk a Nemzeti Színház volt helyén, és a Corvin Áruház táján áll New York legnagyobb közkönyvtára. Szombaton este 7 órakor mozdulni is alig lehet a gyalogjárdákon, a 42. utcán két, az Avenue-n egy irányba özönlenek a gépkocsik. Ezen a helyen egy férfi egyszer csak felemelkedik a kis park egyik padjáról. Egy közelgő férfira emeli puskáját, és minden szó nélkül lelövi. Aztán elindul a sarok felé, ott megint agyonlő valakit. Erre már felfigyelnek a járókelők. Eddig ugyanis senki sem törődött a normális méretű puskával, melyet mint kiderült, egy órával korábban a 42. utca egyik boltjában vett. Ehhez hozzáteszem, hogy New York állam azon kevesek közé tartozik, ahol nincs szabad fegyverkereskedelem — elvben. De, mint ez ügyben is kiderült, nem kell titkos kapcsolatok révén, romantikus sötét sikátorokban beszerezni a puskát vagy akár aknavetőt, meg lehet kapni a város legfőbb, legforgalmasabb útvonalán, minden különösebb utánjárás nélkül is.

A huszonkilenc éves Gustav Williams ezután még lövöldözött egy ideig. Az emberek ezrei hasra vágódtak, autók mögé húzódtak. A gépkocsiáradat egyszeriben felbomlott, mindenki menedéket keresett. Nők sikoltoztak, és az egy sarokra levő Broadway színházaiba siető szmokingos urak az utca porában kúsztak fedezéket keresve. Perceken belül megérkezett a rendőrség, most ők nyitottak mindig kéznél levő pisztolyaikból tüzet. A több tucat lövés közül három érte az ámokfutót, aki összeesett, súlyos

állapotban szállították kórházba, ahol megállapították, hogy két hete engedték szabadon egy elmegyógyintézetből.

Csak úgy emlékezet alapján: ez éppen a negyedik hasonló eset az elmúlt néhány hónap alatt. A chicagói ápolónő-növendékek gyilkosa, az austini toronyból lövöldöző, mindig is „ideális amerikai fiúnak" tartott fiatalember; majd a tizenhatodik születésnapjára szüleitől kapott fegyvert egy kozmetikai szalon alkalmazottain, vendégein és azok gyerekein kipróbáló „rendes fickó" története jut hirtelenében eszembe.

Mi ez? Téboly vagy társadalmi jelenség? Csak a szabad fegyverkereskedelem következménye? Vagy a tévé műsoraiban naponta nyílt szinen meggyilkolt tucatnyi áldozat látványának eredménye? Vagy talán a mindennapos büszke újság-főcím is teszi? mely szerint „Katonáink ma ismét 125 vöröst öltek meg sikerrel a vadászat és megsemmisítés típusú eredményes akció során."

Én nem tudom, ennek kiderítése már igazán a társadalomtudósok feladata volna.

1967

Elnökök, miniszterek jönnek és mennek, kik kevesebb, kik több dicsőséggel. A szerencsések állítólag még a liftesfiút is viszik magukkal a kongresszusból a Fehér Házba, ahol a törekvő vidéki fiatalemberek a szenátorok felvonóinak gombjait nyomogatva — magam is láttam — könyvet szorongatnak hónuk alatt, hogy szorgalmukat kellően bizonyítva, felhívják magukra valamelyik esélyes honatya figyelmét. Így lett egy bizonyos Boby Baker nevű egykori vidéki fiatalemberből a szenátus többségi pártjának adminisztratív titkára, majd egy választási hadjárat során leleplezett nemzetközi fezőr, mert annak idején egy Johnson nevű szenátor felfigyelt rá.

Mindenki jön és megy, kormányok változnak Washingtonban, csak két ember marad mindig. Lehet demokrata vagy republikánus, északi vagy déli az elnök, ez a két ember mindig a helyén marad. Egyikük világhíres, nevét mindenki ismeri, a másiké csak ritkán kerül az újságok hírei közé. Az egyiket úgy hívják, hogy mister Hoover —

s már mindenki tudja, kiről van szó, nem is kell elmagyarázni, mit jelent a név és a fogalom, melyet szinte jelképez.

De ki az az ifjabb William McChesney Martin, aki hosszú-hosszú évek óta, egészen pontosan tizenhat éve ül ugyanabban a hivatalban Washington északnyugati kerületében, az Alkotmány úton. Az épület szerény táblája szerint itt foglal helyet a Szövetségi Tartalékok igazgatósága, s ennek elnöke, amióta Truman elnök 1951. április 2-án kinevezte Mr. McChesney Martin. Négyévenkénti megbizatása, bárki ült is éppen a Fehér Házban, szinte automatikusan érkezett meg az elnök aláírásával.

Nevével 1965 decemberében találkoztam először, s azóta is csak nagyon ritkán. Akkor a pénzügyi érdeklődésű lapok első oldalán szerepelt, mert, mint írták, az elnök — ezúttal Lyndon B. Johnson — határozott tiltakozása ellenére, Martin javaslata alapján a Szövetségi Tartalékok igazgatósága négyről négy és fél százalékra emelte a kölcsönök után járó kamatlábat.

Bevallom, nem értettem ebből egy szót sem, s főleg nem, hogy miért váltott ki ez a jelentéktelennek látszó elhatározás a kormányból előbb megdöbbent ijedelmet, aztán dühös beletörődést. A gazdasági összefüggéseket a mai napig sem értem, hiszen ahhoz nemcsak általában közgazdásznak, hanem speciálisan az amerikai gazdasági kérdések szakértőjének kellene lennem. Mindenesetre igyekeztem közgazdász barátaimat kifaggatni s naiv kérdéseimre feleletet kapni. Mindjárt az első kérdésem fölényes nevetést váltott ki: azt akartam tudni, hogyha ennyire nem tetszik az elnöknek, amit Martin úr csinált, akkor miért nem váltja le őt — mint oly sok más funkcionáriussal tette azelőtt s azóta is —, és csökkenti a kamatlábat

megint négy százalékra? „Hohó, nem úgy van az, barátom — volt a válasz. — A Szövetségi Tartalékok igazgatóságának tagjait és elnökét az elnök csak kinevezheti, de nem válthatja le. A tagok tizennégy évig töltik be funkciójukat (s addigra már ki is öregszenek), és közülük az egyik kapja az elnökséget négyévenkénti megerősítéssel. De leváltani?"

Hogy-hogy — kérdem én ismét naivan —, hát az elnököt, a szenátorokat négy, a képviselőket kétévenként választják. Pont ezeket nem lehet kibuktatni? „Hát persze hogy nem, hiszen ki vinné akkor az üzletet?" — hangzott a viszontkérdés, s ebből már tanultam valamit.

Aztán még sok minden mást is. Hogy például a dollárnak, mint világpiaci értékmérő-eszköznek a kiegyensúlyozottsága, töretlensége és hatalma elsősorban a washingtoni Alkotmány úti hivatal és mindenekelőtt annak elnöke rendíthetetlenségén nyugszik.

McChesney Martin neve a biztosíték minden kapitalista rendszerű ország nemzeti és magánbankja számára, hogy dollárjaikat vagy aranyukat nyugodtan hagyhatják a washingtoni Szövetségi Tartalékok (az itteni Nemzeti Bank) széfjeiben, azok nem veszítenek értékükből. Azt ugyan nem tudtam meg biztosan, hogy István királyunk koronája is a széfek egyikében van-e, de afelől megnyugtattak, hogy minden tökéletes biztonságban, egy valóságos erődítmény ezerszeresen biztosított föld alatti trezorjaiban van. Ha majd arról hallok, mondták, hogy valamelyik európai kormány kezdi beváltani dollár-bankjegyeit az erődítmény színarany tömbjeire, akkor már tudhatom, hogy valami baj van. És ha azt olvasnám valahol, hogy Mr. Martin nem akarja ismét elvállalni a Tartalékok igazgatósági elnökségét, akkor még nagyobb baj van, mert a

szólásmondás szerint „Bill Martin neve vagy két tonna aranyat ér".

Nos, azóta hallottam, hogy a francia kormány 1966-ban havi átlagban negyvenmillió dollárnyi bankjegyért vásárolt az aranytartalékok kazamatáiból, és az aranytartalék számos ok miatt az 1938-as szintre csökkent. Nemrégiben pedig olvastam, hogy ifj. William McChesney Martin állítólag bejelentette a Fehér Háznak azt a szándékát, hogy április elsején lejáró megbízatását — természetesen egészségi állapotára való tekintettel — nem kívánja továbbra is ellátni.

Most már csak arra kellene válaszolni, mit jelentett a félszázalékos kamatlábemelés?

„Egyszerű — mondta barátom — a keleti establishment figyelmeztette Johnsont, lépjen a fékre."

New York, január 12

...Nem találóskérdésnek szánom, de mégis, talán érdemes elgondolkodni rajta: Mi történik akkor, amikor harmadik John David Rockefeller, tucatnál több hozzá hasonló (vagy van egyáltalán hozzá hasonló?) pénzügyi és ipari hatalmassággal együtt, aláír egy U Thant főtitkárhoz címzett nyilatkozatot, melyben egyetértve vele, nyíltan szembefordul, sőt elítéli saját kormánya vietnami politikáját.

És mi történik akkor, amikor Samuelson professzor, a katonai kutatás szempontjából is legfrekventáltabb massachusettsi Technológiai Intézet tanára, Kennedy elnök volt legbensőbb gazdasági szaktanácsadója, nyílt levélben fordul a mai elnökhöz, és szinte azt mondhatnám

válogatlan szavakkal — holott tudom, hogy jól megválogatta őket — elítéli vietnami politikáját?

És mi történik akkor, amikor a *New York Times* nap mint nap harminc-negyvenoldalas pénzügyi melléklete nyíltan vagy tőzsdés nyelven, a vietnami háború okozta költségtöbblet fedezésére várható adóemelés súlyos következményeire figyelmeztet? Az év elején, az 1966-os év gazdasági tényeiről és 1967 pénzügyi kilátásairól kiadott 134 oldalas *Times*-mellékletnek elég a címeit felsorolni. Ezek szinte kivétel nélkül ugyanerről az aggodalomról látszanak beszélni.

Hadd idézzek csak néhányat e címek közül: *A corporációk* (értsd monopóliumok) *profitja várhatóan zuhan ez évben, miután hat évig megszakítás nélkül emelkedett; Az acélipar csökkenésre számít* (alcím: „A kérdés az, meddig fog ez tartani és milyen fájó lesz?"); *A vegyipar termelése és forgalma nő, de a profitlehetőségek még mindig tisztázatlanok; Építőipari visszaesés.* Még csak a gazdasági összefoglaló vezércikkének a címét: *Kétségek és különvélemény.*

És mi történik végül akkor (azért mondom, hogy végül, mert ugyan a végtelenségig sorolhatnám a kérdéseket, csak félek, hogy túl hosszadalmas leszek), tehát mi történik végül akkor, amikor az amerikai gazdaság gerincét képező autóipar egyre kevesebb gépkocsit tud eladni? Ez év első hetében már huszonöt százalékkal kevesebbet gyártottak, mint az egy évvel ezelőtti azonos időszakban. Talán adjunk választ a legilletékesebb, Henry II. Ford szavainak pontos fordításával:

„Még mindig jelentős vásárlóerő van, de már sokkal kevesebb a vásárlási kedv. Véleményünk szerint azért nem sikerült elérni a potenciális lehetőségeket, mert fokozódik a bizonytalanság a gazdasági politika és a gazdasági

kilátások tekintetében. Az emberek félnek az adóemeléstől, a csökkentett munkahét kiterjesztésétől és a megélhetési költségek további növekedésétől. Ezért tartózkodnak a nagyobb vásárlásoktól mindaddig, míg a kilátások meg nem javulnak. Ha a jelenlegi bizonytalanság tovább növekszik, akkor az autóeladás még alacsonyabb lesz, mint 1966-ban."

Ismétlem, az előbbi szavak a koronázatlan autókirálytól, a világ egyik legnagyobb ipari monopóliumának elnökétől származnak, és ez még a hatszázalékos adóemelés előtt, az év utolsó napjaiban hangzott el. De elmondhatta volna az amerikai acélipar fejedelme is, akinek legnagyobb vásárlója éppen Ford és a másik három autógyár, és elmondhatta volna az építőipar néhány császára (az autó után a második legnagyobb acélfogyasztó) is, mert a múlt év utolsó hónapjaiban a megkezdett építkezések száma húsz év óta a legalacsonyabb színvonalra zuhant.

De most már igazán választ kellene adni a sok „mi történik akkor?" kérdésre.

Véleményem szerint az történik, hogy a mondhatnám klasszikus amerikai ipari és pénzügyi tőke szembefordul a kormány politikájával. Első esetben történik ez meg, amióta a polgárháború befejeztével az ún. északkeleti establishment végleg kialakította uralmát. Az új-angliai, a chicagói, detroiti, pittsburghi és persze a New York-i ipari és pénzügyi tőke azóta hol a demokrata, hol a köztársasági párti szamár, illetve elefánt jelvénye alatt uralja a Fehér Házat. S amióta az észak-amerikai államszövetségnek hadügyei vannak (sokkal előbb voltak, mint külügyei), s az amerikai ipar az autógyártás révén kifejlődött, a megválasztott elnök mellé mindig az autóipar jelölte ki a hadügyminisztert. Ez nemcsak a tekintetben igaz, hogy

Robert McNamara, mielőtt a Pentagon főnöke lett, a General Motors, a legnagyobb autókonszern ügyvezető igazgatója volt, de abban is, hogy vannak, akik esküsznek rá, Kennedy elnök később tudta meg, ki lesz a hadügyminisztere, mint a „computer-agyú" szervező, aki akkor már el is vállalta a megbízatást.

De hát miért ez a szembefordulás? Talán nincsenek érdekelve ebben a háborúban? Nincsenek — kereken ki merem ezt mondani, mindazon tények alapján, melyeket amerikai forrásokból ismerhettem meg. Nemcsak a néhány százalékos profitveszteségről van szó, mely az alapvető acél, autó és építőipart, és hozzátehetjük, hajóépítő, sőt az elsősorban utasszállítógépeket gyártó északi repülőgépipart is éri. Ez utóbbi talán meglepő, hiszen Vietnamban nap mint nap lelőtt amerikai hadigépek nyilvánvalóan a repülőgépipart gazdagítják. Csakhogy az egészen máshol van, egészen más érdekeltségé. Mert a két klasszikusnak számító gyáróriás, a Boeing és a Douglas minden feltételezés ellenére, ráfizet a vietnami háborúra.

A Douglas — megbízható és nem propagandára szánt adatok szerint — mintegy negyvenmillió dollárt vesztett profitjából a múlt évben és pillanatnyilag ott tart, hogy vagy tud 200—300 millió dolláros bankkölcsönt kapni, vagy kénytelen lesz beolvadni egy másik cégbe. A Boeing 1966 harmadik negyedében 11,7 tized millió dolláros profitveszteséget szenvedett, és az év végén kénytelen volt 1400 alkalmazottját elbocsátani, s valószínűleg a közeljövőben még többet zár ki a termelésből — (ahogy itt finomabban fogalmazzák).

Hát micsoda imperialista háború az, melyre a tőkések ráfizetnek? No, azért nem kell megijedni, egyelőre nem sokat fizetnek rá és főleg nem minden tőkés fizet rá.

Joggal érezhetnek ellentmondást állításaim között, hiszen, ha igaz, hogy mondjuk az autóipar ellenzi ezt a háborút, és ugyanez a monopólium jelölte ki a hadügyminisztert, hogy van az, hogy sokak szerint ez a háború McNamara háborúja. Szerintem — és sok megbízhatónak tartott ismerősöm véleménye szerint sem így igaz ez már. Amikor a beszámolót készítem, igen széles körben tartja magát a hír, mely szerint, ha Johnson elnök inkább Rusk és a légierők meg a déli szenátorok véleményét követve, folytatja sőt tovább szélesíti a háborút, akkor McNamara lemond. Már jó ideje hallom róla azt a megalapozottnak látszó véleményt, hogy egy nagy vihart kiváltott kanadai politikai beszéde óta, melyben azt fejtegette, hogy a nyomor miatt lázadó országokkal szemben jobb fegyver a gazdaságfejlesztés és a segélyprogram, mint a tengerészgyalogság, ő az, aki annyira-amennyire, visszatartja a tábornokokat még a vietnaminál is pusztítóbb, esetleg egy ún. preventív ázsiai nukleáris háborútól.

Hát akkor kiknek áll mégis érdekében a vietnami háború?

New York, január 15

Egy magas rangú caracasi kormánytisztviselő, mikor hosszan faggattam Venezuela észak-amerikai függőségéről, elmondta, hogy két ok miatt tudták bővíteni önállóságukat az utóbbi időben. Az egyik Dominika amerikai megszállása volt, mely nemcsak a leggazdagabb Venezuelában és nemcsak a — Kuba után — legfüggetlenebb Mexikóban, de még a banánköztársaságokban is mélypontra süllyesztette a washingtoni presztízst. A másik ok gaz-

dasági jellegű — mondta: a venezuelai hatalmas olajkincsek nagy részét két észak-amerikai vállalat viszi el, a New Jersey-beli Rockefeller-féle Standard Oil és a texasi Texaco. A Standard profitjának egy részét Venezuelában akarja elkölteni s újra beruházni. A Texaco tiltakozik ez ellen. Ez a küzdelem a caracasi amerikai nagykövetségen belül is folyik — mindkét félnek ott vannak a diplomáciai képviselői. S amikor a dominikai megszállást követő általános latin-amerikai szembeszegülés elérte a forrpontot — akkor Venezuela huszonötről negyven százalékra emelte a külföldi társaságok kiviteli adóját, s ezzel jóval többet vett el, mint amennyit a Standardék valaha is nagylelkűen otthagyni akartak.

Azért tartottam érdemesnek elmondani ezt az epizódot, mert úgy érzem, némileg magyarázza, miért fordult szembe az ún. klasszikus nagytőke a Johnson-kormányzattal és annak vietnami háborújával. Ugyanazért, amiért a Standardék, a United Fruiték és mások szembefordultak a dominikai megszállással. Igen, éppen a United Fruiték, akik alig tizenhárom évvel ezelőtt még maguk szervezteték a CIA-val a guatemalai nyílt beavatkozást a haladó és függetlenségre törekvő Arbenz-kormány leverésére.

Tisztelet-becsület a tárgyilagosságára oly büszke amerikai sajtónak, de Ted Sulz, a *New York Times* kitűnő tehetségű latin-amerikai tudósítója, 1954-ben távolról sem mutatott olyan mély felháborodást kormánya guatemalai nyílt beavatkozása miatt, mint 1965-ben Dominikában, ahonnan olyan beszámolókat küldött lapjának, hogy Fedorenko nagykövet nem győzte idézni azokat a Biztonsági Tanács ülésein. (Igaz, hogy a dominikai válság elcsendesülte után — mint kollégái mondták — ismeretlen

erők nyomására Spanyolországba „száműzték" Sulzot, a lehető legunalmasabb és a legkevesebb elsőoldalas szenzációt ígérő helyre.)

Hogy mi történt 1954 és 1965, tehát Guetamala és Dominika között, azt nem kell felsorolni, legfeljebb olyan dátumokra emlékeztetni, mint 1959. január elseje: a kubai győzelem, 1961 Disznó-öböl, 1962 október: karibi válság és 1963. november 22. — Dallas... és mindaz, ami szerte a világon az erők viszonyában megváltozott. Mindenekelőtt a XX. kongresszust követően a szocialista országok fokozatos, egészségesebb fejlődése, a volt gyarmatok tömeges függetlenné válása, 1956 tanúlságai a Szuezi-csatornánál, és Magyarországnál, hogy vége a dullesi „felszabadítási" ábrándoknak. Ide kell sorolni az 1954-es Dien Bien Phu-i francia vereséget Indokínában és ide az első, majd a többi kínai atomrobbantást és a kínai vezetők 1960 óta egyre fokozódó egységbontó tevékenységét.

Mindez nem múlt el nyomtalanul az amerikai imperializmus döntő erejének, a legnagyobb, a klasszikus monopóliumoknak a feje fölött. Ma már a *New York Times* — hogy megint ezzel a példával éljek — nem is a megszálló tengerészgyalogosokhoz, hanem az ellenség fővárosába, Hanoiba küldi — és nem is egyik munkatársát, hanem főszerkesztő-helyettesét —, hogy leleplezze Washington hivatalosainak állításait, és megmutassa, kizárólag azok akadályozzák a béke megteremtését, akik most a Fehér Házban ülnek.

De hát kik vannak képviselve? Ha előző beszámolóimban azt mondtam, hogy a Szövetségi Tartalékok igazgatóságának elnöke, a Fehér Ház akarata ellenére azért emelte fel a magánbankoknak adott kölcsönök kamatlábát, hogy ezzel megakadályozza Johnsont a vietnami háború érdekében tervezett adóemelésben, mert az közvetlenül és a ma-

gasabb kamatlábaknál is jobban sértette volna az „északkeleti establishment" érdekeit? Hát ki van képviselve a Fehér Házban, ha azt állítottam, hogy ez az establishment, ez a klasszikus monopoltőke szembefordult a kormánnyal, ha azt mondtam, hogy McNamara sem látszik már lelkesedni a vietnami háborúért? Ki van képviselve a Fehér Házban, ha ma már nemcsak a potenciális szervezők nagyobbik fele fordul szembe lakójával, de az a George Kennan is, aki a háború után kidolgozta a monopolkapitalizmus Fehér Háza, Pentagonja és State Departmentje számára a kommunizmus elterjedésével szembeni „feltartóztatás" politikáját.

A ma már klasszikusnak nevezhető amerikai monopoltőke majdnem száz éve kezdte felépíteni ipari, pénzügyi és állami hatalmát. Az ötven-hatvan évvel ezelőtt főleg Texasban felfedezett olaj hihetetlen gyorsasággal akkumulálódó tőkét, de egyben egészen másfajta tőkét is teremtett. Talán egy kicsit jellemzi a különbséget az a mondat, melyet az utolsó útjára készülődő, arisztokratikus Kennedy elnök mondott Sorbonne-t végzett feleségének, aki ruhatárát válogatta a végzetes útra: „Mutasd meg ezeknek a gazdag texasiaknak, mi az igazi elegancia!"

Lehet, hogy a texasi olajmilliárdos Huntnak, aki állítólag hatvan éve pisztollyal szerezte meg az első földdarabot, melybe csak az ujját kellett belenyomnia, hogy olaj fakadjon belőle, szóval lehet, hogy neki több a készpénze, mint mondjuk a Kennedy-család valamennyi tagjának. De ő ezzel legfeljebb delegátusokat vásárolhat a republikánusok kongresszusán, hogy Goldwatert, az arizonai szomszédot és ne az acélipar pennsylvaniai kormányzóját, Scrantont jelöljék elnöknek. A jelölés sikerült, de a Kennedy-programmal fellépő Johnsonnal szemben súlyos vereséget szen-

vedett Hunt úr pártfogoltja. Napi 1 millió dolláros jövedelméből még rádióállomások százait is megvásárolhatja, s azokon, mint a legutóbb is, bizonygathatja, hogy a rock and roll elterjesztése az amerikai ifjúság hazafias szellemének megfertőzésére kifőzött kommunista összeesküvés volt, és a fiatalok most e métely következtében nem akarnak harcolni az amerikai szabadságért és demokráciáért Vietnamban.

Hunt és a texasi olaj mégsem jelent országos, és főleg nem világhatalmat. A Texaco még bejutott a Standard Oil mellé Venezuelába. Diplomáciai képviselőjük kárt okozhatott Rockefelleréknek rövidlátásával. Politikai képviselőjüket, Thomas C. Mann-t, a „Szövetség a haladásért" program szabotálásáért Kennedy elnök eltávolította, de halála után egy hónapon belül utóda visszahozta a latinamerikai ügyek külügyminiszter-helyettesének. Sőt rábeszélhette Johnsont a dominikai felkelés vérbe fojtására — de mégis, a texasi olaj jelenleg még nem bír igazi nagyhatalommal az Egyesült Államokban.

New York, január 16

Amikor 1945 májusában az új-mexikói Los Alamos város melletti Alamogordo légibázis közelében felrobbantották a Manhattan-project fedőnevű, szigorúan titkos vállalkozás elsőszülöttjét, akkor nemcsak valami egészen új, eddig ismeretlen fizikai erőt szabadítottak fel, hanem új lapot is nyitottak az emberiség — és az amerikai kapitalizmus történetében.

A vállalkozás költségeit szigorúan szövetségi pénzből fedezték. A titkosság feltétlen megőrzése érdekében is ki

kellett zárni abból a magántőkét. A második világháborúnak elsősorban adó formájában áldozatokat hozó amerikai polgárok fedezték tehát a felmérhetetlen kutatási és kivitelezési költségeket, de amikor az első szovjet atombomba felrobbantásának híre megérkezett, akkor az amerikai atomipar már lényegében magántulajdonban volt. Becslések szerint az ipari össztermelésnek mintegy nyolcvan százalékát a monopóliumok állítják elő, és ennek nagyobbik felét ők is hozzák forgalomba. Az autókereskedő tehát csak látszólag magánkereskedő, a valóságban — minimális kivétellel — a Ford, a GM vagy a másik két autógyár haszonrészese, mondjuk így, gebinese. Leegyszerűsítve: az atomipar a szövetségi kormány gebinese — volt. Hogy megfordult-e a dolog, azt persze könnyebb lenne állítani, mint bizonyítani, így legfeljebb feltételezni lehet.

Azt hiszem, nem érdemes ebbe belemenni, a téma jól ismert. A mi vizsgálódásunk szempontjából fontosabb annak megállapítása, hogy mindenekelőtt földrajzi, stratégiai és belpolitikai okok miatt ez az új ipar, mely hamarosan a rakétaiparral, az űrkutatási iparral s az elektronikával, majd a katonai repülőgépipar szükségessé válásával elsősorban a hatalmas ország déli, délnyugati államaiban fejlődött ki. A hagyományos tőkekivitelből nagyrészt kiszorult, felduzzadt texasi olajtőke szívesen vállalta a beruházási költségeket. Vállalhatta, mert az északkeleti, a klasszikus ipari tőke a már megalapozott latin-amerikai érdekeltségeit biztosítottnak tekintve és minden beruházott dollárja után huszat kihozva onnan, éppen a Marshall-tervvel, Nyugat-Európa újjáépítésével volt elfoglalva. Ez persze nem szorítkozott szeretetcsomagok osztogatására, hanem már a háború utolsó időszakában, a Németország elleni bombázások során is figyelembe vett terveknek megfelelő-

en, megteremtették az ipari kapacitást és a felvevőpiacot is az amerikai tőke számára. Az eladósodott Angliában, az Indokínában elfoglalt Franciaországban és a többi országban is egyszeriben megjelent a klasszikus amerikai tőke és minden már helyileg előállított terméke, a Ford vagy a GM autó, melyet hol Angliának, hol Opelnek hívnak, a General Electric hűtőgépe és az United States Steel acéljából készült Patton-tank a profitját növelte.

Ha nem is hozott latin-amerikai méretű profitot, azért az európai beruházás sem látszott rossz üzletnek. Ma már azonban vannak egyes pénzügyi körök, melyek úgy vélik, mégiscsak rossz üzlet volt. Nemcsak de Gaulle-ra gondolnak ilyenkor, aki az amerikai turisták dollárjaiból megvásárolja a Szövetségi Tartalékok aranyát, s már szinte krónikussá teszi az arany kiáramlását, hanem arra is, hogy míg Európával voltak elfoglalva — és persze a világhatalmi szereppel —, addig saját házuk táján elvesztették a fele királyságot. Az általuk teremtett hidegháború fegyverkezési versenye létrehozott egy olyan tőkeerőt, mely fölött lassan elvesztették az ellenőrzést, és szinte a fejükre nőtt. Mert igaz, hogy Morganék és Rockefellerék segítették létrehozni a Bank of Californiát, de azóta ez már szinte teljesen független erővé vált, és a fegyverkezés következtében a Pentagon megrendelései özönlenek a folyton növekvő gyárakba.

A Boeing és a Douglas repülőgép-konszern ráfizet a vietnami háborúra, de a kaliforniai Lockheed nem, mert minél több gépet lőnek le Hanoi fölött, annál több megrendelést kap a Légierők Minisztériumától. S hogy annak legyen pénze a megrendelésre – körülbelül 1 millió dollárba kerül egy-egy Lockheed bombázó —, az elnök felemelteti az adókat.

Az északkeleti establishment eddig mindig okosan kormánypárti tömegsajtója, a *Times*tól a bostoni *Monitor*ig és a *Life*-tól a *Look* meg az *Esquire Magasin*ig és az ugyancsak Rockefeller tulajdonában levő NBC televízióig, már a politikai propaganda és agitáció nyelvére fordítva fejezte ki: John F. Kennedy halálával ez az establishment elvesztette a Fehér Házat, az elmúlt húsz év alatt fantasztikusan felduzzadt délnyugati tőke javára.

És végül: kinek kell Vietnam és a vietnami háború? Leegyszerűsítés volna csak arra szorítkozni, hogy Lockheedéknek kell, mert a Pentagon jól fizet. Dehogy fizet jól: a roosevelti New Deal óta, amikor a szakszervezeteket megvették, a szakmunkaerő itt a legdrágább a világon. Tehát az itt befektetett 1 dollárból legfeljebb még egy másikat lehet ipari termeléssel kihozni. De az aranybánya Latin-Amerikát Rockefellerék Standard Oilja és Kennedyék United Fruitja már elfoglalta. Nyugat-Európában már mindent lefölöztek Fordék. Akkor hát — Afrika még nem látszik elég biztosnak, bár Kongóban már próbálkoztak, s úgyis csak kétszáz millió lakos van — nem marad más, mint Ázsia. Még földrajzilag is közelebb esik Dél-Kaliforniához, s ugródeszkának ott van a „kommunizmus terjeszkedésének megakadályozása" elmélet alapján Guamtól Dél-Koreáig, Okinawától Tajwanig és Thaiföldig minden, ami kell. A franciákat kiverték, az angolok elszegényedve kiódalogtak Ázsiából: marad az egyetlen elhivatott — és főleg külföldi beruházásra szánt hatalmas tőkeerővel rendelkező — amerikai délnyugati tőke.

George Kennan azonban, aki a „kommunizmus terjeszkedésének megakadályozásáról" szóló elmélet kidolgozója volt a negyvenes és az ötvenes években, jobban ért a történelemhez, és jobban is érti meg, mint Csendes-óceán-parti

kései követői. Ő ha másból nem, de a karibi rakétaválságból tanult. S ma már úgy véli, jobb lett volna Fordéknak csinálni az autóüzletet a Szovjetunióval, semmint éppen a vietnami háború okozta politikai feszültség miatt átengedi ezt a független olasz és francia autóiparnak. Még tovább is megy (s ebből már nem is csinálnak titkot, egész oldalas hirdetéseken mondják el a *Times*ban és másutt); inkább fel kellene venni Kínát az ENSZ-be, és minden idők legnagyobb üzleteit csinálni vele, semmint egy esztelen preventív háború előkészítése nevében, a vietnami dzsungelban és sárban botladozva mélyre süllyeszteni az amerikai tekintélyt, ráadásul ott még a Ford-autókat és GM-tankokat sem lehet elhasználni, csak a texasi Lockheed gépeit.

Az északkeleti establishment sok nagy bűnt követett el a világ, s mi több, súlyos hibákat önmaga ellen is. Túl biztosan ült az ifjabb Rockefellerrel a New York-i és Romneyval, a harmadik legnagyobb autókonszern volt elnökével a michigani republikánus kormányzósági, a Kennedyekkel pedig a demokratapárti szenátusi székekben, és a Fehér Házban. Oda sem kellett figyelnie, kit választanak meg —, neki teljesen mindegy volt.

De 1963. november 22-én csatát vesztett a konkurrenciával szemben, mely szinte észrevétlenül hatalommá nőtt, és azon a dallasi napon, rövid történetében először, bekerült a Fehér Házba. Északkelet nemcsak csatát, profitot is vesztett. A lélekharangot azonban nem kell meghúzni felette: Robert Kennedy, McCarthy szenátor volt boszorkányüldöző bizottságának egykori famulusa, már felöltötte magára a demokrata szamárral díszített mérsékelt liberális, Romney vagy Percy pedig — mindketten sokszoros multimilliomosok — az elefánt jegyű republikánus, szociális

bajokat leküzdő, népbarát öltözékét. Az északkeleti profit „becsületének" visszaszerzéséért mindenre hajlandók: még a Fehér Ház békés elfoglalására is.

New York, január 25

Fulbright szenátor az a fajta politikai figurája az amerikai közéletnek, akinek liberalizmusára a tőle balra állók azt szokták mondani: „Ha nem volna, a kormánynak ki kellene találnia őt." Állandó bíráló fellépéseivel, nyilvános szerepléseivel ugyanis hosszú időn keresztül az említett körök szerint semmi egyebet nem szolgált, mint azt, hogy közel kétszázmillió amerikai és a fél világ komolyan azt érezze és gondolja, hogy „íme, demokrácia van itt, sőt csak itt van igazi demokrácia, hiszen Fulbright mindent beolvashat a kormánynak".

A talán legsötétebben déli Arkansas szenátorának, ahogy itt mondják „jegyzőkönyve", vagyis sok évtizedes működésének nyoma rendkívül érdekes és nagyon vegyes képet mutat. Minden polgárjogi törvény vagy bármilyen ezzel kapcsolatos, a legkisebb mértékig is progresszív jellegű intézkedés megszavazását megtagadta, a legtöbb esetben azokat nyíltan le is szavazta. Viszont hosszú évek, s különösen a Kennedy-évek kezdete óta minden olyan külpolitikai javaslatot vagy kezdeményezést, mely a békés egymás mellett élést, mindenekelőtt a két nagyhatalom, a Szovjetunió és az USA közötti kapcsolatok javítását szolgálta, támogatott. Már korábban is voltak kételyei a vietnami amerikai beavatkozás kezdeti jelenségeivel kapcsolatban, de 1964 augusztusában még ő is megszavazta a Johnson elnöknek teljesen szabad kezet adó ún. tonkini határozatot,

mely alkotmányjogi szempontból az egyetlen jogi bázis a vietnami háború folytatására.

Amikor 1965-ben megkezdődött a VDK bombázása, Fulbright kezdett mind hangosabb kételyeket kifejezni annak ésszerűségét illetően. Egy évvel ezelőtt pedig, a híres nyilvános külügyi bizottsági ún. kihallgatásokkal, melyek során heteken keresztül sarokba szorította a kormány képviselőit, és alkalmat adott a volt Kennedy embereknek, katonai stratégáknak és „ideológusoknak" egyaránt a háború vitelét ellenző nézeteik kifejtésére, tulajdonképpen megindította a nem baloldali polgári liberális, kispolgári, sőt nagypolgári és mindenekelőtt értelmiségi nyílt szembefordulást a kormány háborújával. A baloldal sokáig nem bízott benne, s természetesen nem ok nélkül, még ma is fenntartásai vannak vele szemben.

A *Viet-rock* című, hónapokig játszott háborúellenes, kissé anarchista jellegű, fiatalok írta, rendezte, játszotta színpadi műben például egy figura kétségtelenül Fulbrightot gúnyolta a nyilvános tévé-szereplésekért, melyekben akkor még csak azt látták, hogy a „demokratikus nézetellentét haszontalan kimutatása".

Hát persze, ami azt illeti, bármennyit beszélt is Fulbright, a háború tovább folytatódott, sőt, tovább fokozódott. De azért fel kell ismerni, hogy rendkívül intelligens és nagyon bátor kijelentései, ha máshoz nem, de ahhoz hozzájárultak, hogy nem terjedt ki még jobban a háború. És az sem lebecsülendő ebben az országban, hogy míg a baloldal érvei nem juthatnak el a nagy tömegekhez, Fulbright kételyeit, majd nyílt szembehelyezkedését, szinte harcos kiállását nem lehetett elhallgattatni. Hiszen még is csak az USA szenátusának tagja, sőt, ha csak tanácskozási joggal felruházva is, de mégis e szenátus külügyi bizottságának elnöke.

Minden eddigi nézetein túllépve, Fulbright szenátor most szinte frontális támadást intézett a Johnson-kormány ellen a vietnami háború ügyében. Hétfőn megjelent könyve máris nagy kavarodást okozott és új lökést adott más, a hatalmon belüli politikai személyeknek is a mind nyíltabb fellépésre.

Ez a könyv, *A hatalom fennhéjázása* (The Arrogance of Power), nemcsak olyan nyolcpontos javaslatot tartalmaz a vietnami válság megoldására, mely még U Thantnak a semlegestől jóval balra eső javaslatain is túlmegy, de Dominika és Vietnam példájából messzemenő következtetéseket is levon. Ezzel, a bírálattól, nagyot lépett az elítélés felé, és a gondolkodó amerikai polgárok egy igen nagy csoportjának élére is állt.

A dominikai és a vietnami bizonyítékok alapján Fulbright eljut odáig, hogy az USA a világ csendőre, majd az isteni elhivatottság szerepében tetszelgő amerikai imperializmusban felismeri azt a félelmetes önromboló erőt, mely, mint írja, „az athéniakat Szirakuza, Napóleont és Hitlert Oroszország ellen indította".

És éppen ebben van a Fulbright-féle, ma már sokkal szélesebb körű, mint Európában sokan hinnék, amerikai polgári aggodalomnak a magyarázata. A vietnami háborúban és abban az egész politikában, mely ezt eredményezte, az imperializmus öngyilkosságát féli. Nem az imperializmus ellen lép fel, dehogy, csak az imperializmus igazi érdekeit sértő „fennhéjázás" ellen, mely az imperializmust vezetheti pusztuláshoz. A Fulbright-féle ellenzék felismeri a nukleáris kor, a szocialista világrendszer korának jelenségeit. Nem az utóbbinak akar segíteni, hanem az imperializmust akarja megmenteni, de objektíve jól szolgálja az emberiség érdekeit, amikor nyilvános és súlyos kétségeket

teremtő megnyilatkozásaival az amerikai közönséget felriasztja az agyonlakkozott tévé-játékok bamba álmaiból. Mert különben ki mondhatná meg nekik, amit Fulbright szenátor megtehet, hogy „a kommunizmus a mi puritanizmusunk mellett felnőve, azt okozta nekünk, hogy eszméket lássunk ott, ahol csak érdekeink vannak, és összeesküvést, ahol nincs szerencsénk".

New York, január 24

Hivatalos adatok szerint 1959 és 1965 között egyedül New York városában 378 tanárt és tanítót bocsátottak el állásából a Legfelsőbb Bíróság által most alkotmányellenesnek kimondott törvény alapján. Rajtuk kívül százakat vagy inkább ezreket faggattak-vallattak, nincs-e közük a kommunista párthoz, vagy az 1949-ben elfogadott New York állami törvény által meghatározott más „kommunista jellegű" szervezethez.

A mccarthizmus egyik New York-i megnyilatkozása volt ez a törvény, melyet szerzőjének neve után Feinbert-törvénynek neveztek.

Ez eskü alatt tett nyilatkozatra kényszerített minden tanítót és tanárt ebben az államban, hogy nem tagja egyik kommunistának nevezett szervezetnek sem. Az elbocsátáshoz elegendő volt az eskü megtagadása. A törvény meghozatala már annak idején is éles ellenállást váltott ki, és tíz év kellett hozzá, míg végrehajtását bevezethették. Alig másfél évvel ezelőtt az iskolák önkényesen beszüntették a nyilatkozatok kérését, de az igazgatók időről időre kötelesek voltak jelenteni a felsőbb tanügyi hatóságoknak, nincs-e a tantestületben „kommunista-gyanús".

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának ez a mostani döntése, melyet a kilenc tag közül öt fogadott el, csak a New York állami törvényt érinti, számos más állam azonos vagy hasonló törvényét azonban nem.

Kommunisták és nem kommunisták tizennyolc éve harcoltak ez ellen az antidemokratikus törvény ellen, mely lényegében még olyan vádak alapján is elbocsátásra ítélhetett embereket, hogy „kommunista-gyanús" irományokat olvas. És az, hogy a hatóságok mit neveztek kommunista-gyanúsnak, már gyakran rajtuk múlott. Az alkotmányellenes törvény legsúlyosabb következménye nem is a 378 tanár elbocsátása és a további százak meghurcolása, hanem ezrek és ezrek megfélemlítése volt. Felvilágosultan gondolkodó pedagógusok úgy vélik, ez a törvény nagyban hozzájárult a New York-i oktatási rendszer színvonalának mélyre süllyedéséhez, mert a szabadon gondolkodni kívánók elfordultak a pályától.

New Orleans, március 10

A legalább két méter magas, kidülledt szemű, hosszú karjaival gesztikuláló New Orleans-i „királycsináló" kerületi államügyész holnap (kedden) három tagú bíróság elé terjeszti a rendelkezésére álló bizonyítékokat arról, hogy Kennedy elnököt összeesküvés eredményeként ölték meg Dallasban.

Jim Garrison államügyészt gyakran nevezik „királycsináló"-nak a déli Louisiana államban, mert esküsznek rá, hogy az állam jelenlegi kormányzója a mai napig is csak jelentéktelen kis helyi politikus volna Garrison nélkül, aki talán nem is utolsó sorban a maga karrierje érdekében is, a szó szoros értelmében megszerezte neki e magas állást.

Egy kerületi államügyész hatalma szinte korlátlan — mindaddig, míg egy bizonyos határidő elteltével nem kell valamilyen ügyet bizonyítani a bíróság előtt. Addig senki nem akadályozhatja meg, hogy letartóztasson, kihallgasson személyeket, vagy házkutatást tartasson. És ráadásul Garrison, körzetében rendkívül népszerű ember — ugyanis évek óta harcot folytat a helyi rendőrség és a bíróság visszaélései, megvesztegethetősége ellen. Egyik ügyét, melyet a helyi bírók ellen indított, a Legfelsőbb Bíróság előtt is megnyerte. Ez adta neki az erőt a „királycsináláshoz", vagyis a kormányzó megválasztatásához.

Ez a népszerűség, s az ebben rejlő erő azonban aligha lehet elegendő hátvéd a jelenlegi ügyhöz szükséges bátorsághoz. Amióta a helyi lapok nyilvánosságra hozták a hónapok óta teljes titokban folyó nyomozást a Kennedy-ügyben, Garrison élete politikailag és fizikailag is veszedelemben van. A zsebében pisztolyt hordó kétméteres államügyészt szinte állandóan számos nyomozója veszi körül, s ha értesüléseim nem csalnak, még hivatalának összes zárjait is kicseréltette biztonsági okokból. Valószínű tehát, hogy felesleges volna továbbadnom azt az üzenetet, amelyet Garrisonnak címezve Dallasban kaptam egy ottani vezető kubai emigráns potentáttól, mely szerint „jobb, ha abbahagyja, mert egy szép napon arra ébredhet, hogy soha többé nem issza meg a reggeli kávéját". A kubai úr, aki elegáns sötét business-öltönyében naponta a legelőkelőbb szálló reggelizőtermében — és még ki tudja hol — bonyolít le egy sor izgatott randevút, s aki saját elmondása szerint maga is részt vett a disznó-öbölbeli sikertelen megszállási kísérlet irányításában, nem is tagadta, hogy létezik kubai emigráns szervezkedés. „De Garrison soha sem lesz elég erős, hogy a mélyébe jusson", majd készségesen el-

magyarázta, miért éreznek még a mai napig is mélységes gyűlöletet Kennedy elnök ellen: „Cserben hagyott bennünket a Disznó-öbölnél. Lepaktált Castróval" — mondta. S alighogy e beszélgetés után visszatértem New Yorkba, itt értesültem róla, hogy e héten jelenik meg William Attwood volt nagykövet, jelenleg a Manchester-féle könyv részleteit publikáló *Look* című magazin főszerkesztőjének egy könyve, mely azt állítja, hogy maga a szerző, az elnök megbízásából 1963 szeptemberében, mint az USA ENSZ-delegációjának tagja, tárgyalásokat folytatott Kuba delegációjával a kapcsolatok helyreállításáról és általában a viszony rendezéséről. A tárgyalások a tragikus dallasi lövések utáni napokban megszakadtak, s az USA azóta szinte első számú ellenségének tekinti Kubát, ami tehát azt illeti, Kennedy láthatóan valóban „lepaktált" Castróval — hogy dallasi reggelizőtársam kifejezését használjam —, vagy inkább normalizálni igyekezett a diplomáciai kapcsolatokat, mint ahogy tette ezt a szocialista világ más országai irányában is.

Hogy kik tudhattak az Attwood könyvében megjelenő tárgyalásokról, ha azok tényleg léteztek, azt persze nem ismerhetem.

De hogy kiknek az érdekei eshettek egybe a kubai ellenforradalmi emigráns szervezkedőkkel, azt már könnyebb elképzelni, és akkor már tulajdonképpen nem is vagyunk nagyon messze attól, amit Garrison holnap bizonyítani igyekszik majd: nevezetesen, hogy Kennedy összeesküvés áldozata lett, s nem egy magános őrült — mint azt a Warren-jelentés már sokak által kétségbevontan állítja — ölte meg.

Garrison eddig egy embert tartóztatott le, de biztosíték ellenében ő is szabadon van. Clay Shaw, az ismert üzlet-

ember azt állítja, hogy sohasem ismerte Oswaldot, aki viszont az államügyész eddig ismeretlen tanúja szerint Shaw lakásán, a titokzatos körülmények között meghalt Ferrie nevű, ugyancsak New Orleans-i fezőrrel együtt készítette a gyilkossági terveket. Ferrie ugyancsak azt mondta, hogy sohasem ismerte Oswaldot. Egy dallasi taxisofőr viszont vallja, hogy egy este ő vitte Oswaldot és Ferrie-t Ruby bárjába. Emlékezetes, hogy a Warren-jelentés szerint Oswald és gyilkosa, Ruby nem ismerték egymást. E taxisofőr vallomásának azonban nincs egyetlen tanúja sem — nem is lehet: mindhárom résztvevő már nem is gyanús körülmények között meghalt. Oswaldot lelőtte Ruby. Ruby a dallasi börtönben két hét alatt rákot kapott, és belepusztult. Egy ugyancsak Dallas környéki ismerősöm szerint olyan levelet küldött ki onnan, mely szerint biztos benne, hogy meggyilkolják. Ez az ismerősöm állítja, hogy a levél a birtokában van. És végül a harmadik tanú, Ferrie akkor halt meg minden magyarázható előzmény nélkül, amikor Garrison ügyész már éppen le akarta tartóztatni. Informátorom szerint kézenfekvő öngyilkosság volt, a helyi boncnok megállapításai azonban ezt nem támasztják alá.

Clay Shaw előélete ismert már a magyar közvélemény előtt: annak a kétségtelenül CIA-érdekeket szolgáló „világkereskedelmi központnak" volt az egyik igazgatója, mely világkereskedelmet ugyan nem csinált, de központnak kétségtelenül központja volt valaminek. E Rómában székelő intézmény egy másik igazgatósági tagja véletlenek összejátszása folytán Nagy Ferenc volt magyar miniszterelnök. Az egyébként New York környékén élő disszidens politikus — és ismét milyenek a véletlenek — texasi utazásom idején ugyancsak azon a környéken, Dallasban

tartózkodott, s mint ott értesültem róla, rendkívüli aktivitást fejtett ki bizonyos ultrakonzervatív körökben. Más adatok szerint Shaw úr pedig három nappal a Kennedy-gyilkosság után Rómába utazott.

Garrisonnak vannak még más tanúi is, akiknek nevét nem hozta nyilvánosságra. Köztük van állítólag a kubai ellenforradalmi szervezkedéshez vezető kapocs is. Garrison valóban darázsfészekbe nyúlt. Félreértés ne essék, Garrison nem valami liberális vagy haladó politikus: ellenkezőleg, meglehetősen tipikus déli karriert futott be, s talán remél még befutni. Helyi népszerűsége azonban nem lehet elegendő hátország ahhoz, amibe belekezdett. Hogy kik állnak mögötte, kik támogathatják abban a merész kezdeményezésben, mely nemcsak a legfőbb bírót, de a szövetségi hatalmi szerveket, az FBI-t és a CIA-t is kihívja maga ellen, azt persze nem tudom, ő maga Russel Long louisianai szenátor, a közismerten konzervatív politikusra hivatkozott, aki maga is tagja volt a Warren-bizottságnak, s arra, hogy Long ébresztette fel benne a kételyeket, melynek eredményeként megkezdte a vizsgálatot. Bizonyos üzleti körök pedig jelentős pénzügyi támogatást adnak a nyomozás költségeinek fedezésére, hogy Garrisonnak ne legyen megkötve a keze a szűk költségvetés és az elszámolási kötelezettség által.

A Kennedy-családhoz közel álló sajtó viszont elhallgatja, vagy elbagatellizálja Garrison nyomozását. Mit jelenthet ez? Csak nem azt, hogy Garrison a mindenképpen és elkerülhetetlenül kitörni készülő botrány mellékvágányra terelésére törekszik? Vagy tényleg a Warren-jelentés egyre inkább hitelt vesztő megállapításait akarja cáfolni és a tényleges gyilkosokat megállapítani!? Ki tudja?!

Bevallom, a legszorgosabb „húsvétológiai" kutatásokkal sem tudtam jelentős amerikai népszokásokat felfedezni, melyek különböznének európai társaikétól. Igaz, kutatásaim eredményeként megtaláltam a magyarázatot, miért nem alakult ki másfajta szokás: a XIX. század végéig ugyanis itt meg sem ünnepelték a húsvétot. Az ország nagy részén (talán csak New Orleans kivételével, mely francia katolikus befolyás alatt állt), az anglikán puritánok morálja uralkodott, és ez nem engedte a vidám, kedves ünnepséget. Csak a polgárháború győzelme után kezdett elterjedni a bátrabb világiasság, és vele a húsvét ünneplése is. De csak egyetlen napra — vasárnapra, mert a praktikus amerikai iparosodás sosem tartotta szükségesnek a kétnapos húsvétolást.

Így hát még e tekintetben is fiatal ez az ország. S hogy milyen fiatal, arra utal az egyetlen, mégiscsak itteni, sőt speciálisan New York-i folklór is: a kalapparádé.

Ez ugyan egész évben tart, de húsvét vasárnapján tombolja ki magát teljesen. Az egyetlen játékszabály az, hogy minél több húsvét múlt el egy hölgy feje felett, annál színesebb, feltűnőbb, virágos kalapot „köteles" hordani. Mondom, a játék egész évben folyik, s az újonnan jöttek számára — még három év után is — kitűnő szórakozást nyújt a Madison és a Park Avenue előkelő környékén a rendszerint viszonylag korán szívbajban elhunyt üzletemberek sok húsvétot látott özvegyeinek kalapviselete, mely a szabályok értelmében kinek-kinek korával egyenes arányban válik mind virítóbbá.

Amit a részvényörökös özvegyek évszámra komolyan hordanak, az tíz- és tízezer vidám New York-i számára

húsvét-vasárnapi mulatság. A Fifth Avenue-n ilyenkor megáll a forgalom és százezrek, de talán milliók is hömpölygve sétálnak fel s alá, hogy a legtöbbször saját kezűleg készített, minél lehetetlenebb formájú, mindenképpen rikító színű és gyakran tréfás kalapokban „gyönyörködjenek".

Nem tudom, nem veszik-e esetleg túlzott szerénységnek, ha a magam számára csak egy picinyke töredékét szeretném kérni annak az összegnek, amit ilyenkor a parádé nézelődői és résztvevői a kalapok fényképezésére költenek. Nem, ne tekintsék kérem túlzottnak e szerénységet, mert ha csak egyetlen centecskét is kaphatnék az elkattintgatott filmek árából, a New York-i kalapparádé végén már nyugodtan vehetnék akár egész nyúl- és tyúkfarmokat is, kicsiny hazánk jövő évi húsvéti nyuszi és tojásszükségleteinek teljes ellátására.

... De mert hát a centek nem esnek az égből, sőt a felhőkarcolók tetejéről sem, így hát folytatom ENSZ-tudósítói feladataim elvégzését, és e minőségemben beszámolhatok egy húsvéti specialitásról: Igaz, a szereplő nem az ENSZ, csak jogelődje, a genfi Népszövetség. Hogy mi köze a Népszövetségnek a húsvéthoz? Hát annyi, hogy sok évtizedes, sőt évszázados vita után a Népszövetség 1923-ban összehívott egy különbizottságot a húsvét megünneplése időpontjának nemzetközi egyeztetésére. Addig ugyanis a világ sok táján más-más időben tartották meg a húsvétot. A népszövetségi értekezlet után hamarosan — 1928-ban, fogadták el végül is egységesen a húsvét naptári időpontját. Már ahol egyáltalán megemlékeznek róla, hiszen a világ nagyobbik fele számára ismeretlen a tavasz eljövetelének ilyenfajta megünneplése.

Kinél van a Niagara-vízesés kulcsa?

Bármilyen hihetetlenül hangzik is: a magyar miniszterelnöknél. Nem kell megijedni, van még belőle sok példány, annál is inkább, mert Niagara Falls városának polgármestere, Dent Lackey a Koszigin miniszterelnök társaságában szombat reggel váratlanul odaérkezett kelet-európai notabilitásoknak ajándékozta a vízesés városának kulcsát.

A történet a glassborói értekezletre nyúlik vissza, ahol Johnson elnök megkérdezte a szovjet miniszterelnököt, mit kíván meglátogatni a csúcsértekezlet közti (szombati) szünnapon. Amikor Koszigin megemlítette a meglehetősen távoli Niagara-vízesést, az amerikai elnök felajánlotta neki az amerikai légierő egyik Boeing 707 típusú személyszállító gépét, melyet külföldi vendégek szállítására szoktak használni.

A glassborói tanácskozásról visszatérve New Yorkba, Koszigin elvtárs meghívta több szocialista ország itt levő miniszterelnökét, csatlakozzanak hozzá. Fock Jenő, a minisztertanács elnöke és Péter János külügyminiszter elfogadta a meghívást, majd ugyancsak csatlakozott a szombat kora reggel induló csoporthoz Lenart csehszlovák, Scserbitsky ukrán miniszterelnök, valamint Basev bolgár külügyminiszter is. Zsivkov bolgár miniszterelnök Montrealba utazott az Expo 67 kiállítás megtekintésére, Czirankiewicz lengyel miniszterelnöknek pedig már haza kellett mennie.

A szovjet delegáció számos más tagja, köztük Gromiko külügyminiszter és Dobrinyin washingtoni nagykövet is elkísérte Koszigint, akihez lánya, Ludmilla Gvishiani is csatlakozott.

A kora reggeli órákban rekord idő alatt ért ki a legalább 25 kocsiból álló karaván a város közepéből a Kennedy-repülőtérre, ahol már várt rájuk a hatalmas gép. Az útimarsall ezúttal Mr. James W. Symington, a State Department protokollfőnöke volt, aki gondoskodott a vendégek kényelméről is.

Az egyórás repülőút alatt híre ment a ritka vendégek érkezésének, és a Niagara repülőtéren már ezrek üdvözölték őket, főleg a szokásos kirándulók, akik nap mint nap tízezrével látogatnak el a csodás vízeséshez.

Ekkor nyújtotta át Lackey polgármester minden résztvevőnek a város kulcsát és egy-egy emlékplakettet, melyet a város alapításának 75. évfordulója alkalmából adtak ki a közelmúltban.

A szocialista államférfiak nagy érdeklődéssel tekintettek meg mindent, amit csak egy kirándulónak a Niagaránál meg kell néznie. Gumiruhát húztak, és elhajóztak a vízesés közvetlen közelében, majd le- és felfelé is megjárták a vízesés mögött működő lift segítségével az ugyancsak elengedhetetlen, bámulatraméltó utat. Aztán Koszigin elvtárs addig tett célzásokat a polgármesternek, míg az megértette és meghívta az egész csoportot a közeli erőműbe.

A polgármester vendége volt az egész társaság az egyik elegáns étteremben rendezett díszebéden is, ahol pohárköszöntők hangzottak el és kitűnő rákot szolgáltak fel. Koszigin lánya hatalmas vörös rózsacsokrot és remek angol kiejtéséért számos bókot kapott.

Ezután ismét egyórás repülés következett, mely alatt a szocialista országok jelen volt vezetői a gép szalonjában talán rövid megbeszélést is tartottak, mert a visszaérkezés után elsősorban a szovjet delegáció számára azon-

nal folytatódott a munka: Koszigin miniszterelnök a szovjet ENSZ-képviselet házában számos politikai személyiséget fogadott, köztük több vezető arab diplomatát.

A magyar delegáció tagjai a New York-i magyar kolónia körében töltötték a szombat estét. A baráti beszélgetés során Fock Jenő ismertette a hazai viszonyokat, különösen a gazdasági mechanizmus előkészületeinek helyzetét.

S míg vasárnap a szovjet kormányfő folytatta a — nyilván hatalmas koncentrációt igénylő — glassborói csúcskonferenciát Johnson elnökkel, majd egy gyors helikopterrepülés után, a New York-i ENSZ-palotában másfél órás sajtóértekezletet tartott, addig a magyar delegáció pihenéssel tölthette a vasárnapot.

Fock Jenő és kísérete vasárnap délelőtt Manhattan sziget körüli hajókiránduláson vett részt. Délután megnézte a Guggenheim, a Frick és a Metropolitan Múzeumot, majd este színházba ment. Az *America Hurrah* című, a mai amerikai életformát gúnyoló szatírát nézték meg egy ún. Off Broadway-i kisszínházban.

És ma folytatódik a munka. Újabb beszédek következnek a közgyűlés plénumán, köztük a szombat este ideérkezett Husszein jordán királyé, újabb diplomáciai tárgyalások a zöld és a fehér asztalnál, egészen előreláthatóan szerda estig, amikor a tervek szerint a minisztertanács elnöke és Péter János külügyminiszter hazaindul New Yorkból.

New York, július 23

Ötvenhétmillió amerikai lakásban 84 millió rádiókészülék és 54 millió lakásban 71 millió tévé-készülék működik a kétszázmillió lakosú Egyesült Államokban. A rádió-vevő-

készülékek száma azonban ennél még jóval nagyobb: 27 millió munkahelyen és 54 millió gépkocsiban szól a rádió. És a piacot még mindig nem tekintik telítettnek, mindig újabb és újabb lakásokba és gépkocsikba igyekeznek rádiókat és tévé-készülékeket eladni, illetve a régebbi típusokat újabbakkal kicseréltetni. Az elmúlt két évben évente tízmilliónál több tévé-készülék talált gazdára, és ezeknek nagyobbik fele már színes készülék volt, melyeken a három országos műsorszóró-hálózat, az ABC, az NBC és a CBS műsorait már teljes egészében, napi 24 órán keresztül színesben láthatják az ilyen készülékek tulajdonosai.

Pontosabban láthatták — amíg most ki nem derült, hogy különösen a legújabb típusú színes készülékek röntgensugarakat bocsátanak ki magukból, és ezzel életveszélyes ártalmakat okoznak a nézőknek. Amikor ez most hosszú gyanakvási periódus után kiderült, felszólították a színestévé tulajdonosokat, azonnal zárják el készülékeiket, és vizsgáltassák meg magukat orvosaikkal. Gondolom, ez hosszú időre nagyban visszaveti majd a színes televíziózást az Egyesült Államokban.

A három említett országos jellegű tévé és négy, ugyancsak országos méretekben működő rádió-adóhálózat mellett rengeteg helyi, lokális állomás van. Pontosabban szólva 5872 rádió- és 689 tévé-állomás. Ezek azonban kizárólag helyi híreket, időjárásjelentést és természetesen helyi hirdetéseket sugároznak. A műsoridő többi részében pedig a három tévé, illetve a négy rádióhálózat műsorai közül azt veszik át, amelyikkel szerződésük van.

A legnagyobb összefüggő műsortípus valamennyi rádió- vagy tévé-állomáson: a hirdetés. Általában egyórányi műsoridőből legalább 20 perc a hirdetés. Minél hallgatottabb, illetve nézettebb egy műsor, annál több a hirdetés. Ezekről

egyszer már külön kellene írni, most csak annyit, hogy mit jelentenek a hirdetések pénzügyileg a tulajdonos monopóliumoknak, a Rockefeller cégnek, az American Telephone and Telegraphe Companynak és a Radicommunication of Americának. 1966-ban a három nagy tévé-konszern összesen hárommilliárd dollár tiszta hasznot könyvelt el a hirdetések bevételéből. Minden műsorpercet meg kell vásárolnia a hirdető cégnek, nemcsak a hirdetéssel kitöltött perceket. Így egy hétköznap délelőtti, hetedik, nyolcadik alkalommal megismételt műsor idején, egy óra általában 170 ezer dollár, de vasárnap este, a csúcsidőben 750—800 ezer dollárt kell fizetni. Ezeket a műsorórákat már csak a legnagyobb cégek, mint a Ford, vagy a General Motors vagy valamelyik olajtársaság képes megvásárolni.

Az amerikai televíziózás elismerten legnagyobb szaktekintélye, F. M. Friendly, a CBS hírszerkesztőségének volt vezetője azért mondott le állásáról 1966 tavaszán, mert a vállalat vezetősége nem engedélyezte, hogy hétköznap délelőttönként közvetítse a Fulbright-féle szenátusi vizsgálóbizottság üléseit, ahol a vietnami háborúval kapcsolatban folytak a kormány vezetőinek kihallgatásai. A CBS üzleti érdekekre hivatkozva tiltotta meg a közvetítést, mert a napi négyórás közvetítés naponta mintegy 700 ezer dolláros veszteséget jelentett volna. Mindemellett Friendlyben bizonyára nem ok nélkül merült fel a gyanú, hogy a pénzügyi indokolás inkább politikai tartalmat rejtegetett. A CBS és a mögötte álló pénzügyi körök nyilvánvalóan meg akarták akadályozni, hogy a háborút ellenző Fulbright-bizottság leleplező vizsgálata a CBS segítségével nyilvánosságot kapjon.

Ezzel kapcsolatban írta le a neves amerikai publicista, Walter Lippmann e sorokat: „Míg a tévének állítólag sza-

badnak kellene lennie, a valóságban a kereskedelem kreatúrájává, szolgájává és prostituáltjává vált." Maga Friendly pedig, aki nemrégiben vaskos könyvben tárta fel lemondásának okait, többek között ezeket írta: „A tévé szórakoztatóműsorokkal az a probléma manapság, hogy azok egyáltalán nem tévé-műrosok. Amit legtöbb állomás ma a legtöbbször sugároz, az nem más, mint mozikra szabott termék, melyet olcsón és elektronikus úton át lehet alakítani tévé-műsorrá.

Hollywood nemcsak megengedte, hogy a tévé karmaiba essék, hanem maga vált tévé-vé. Az álom a falak nélküli színházról, állandó tömegkapcsolattal, millióknak nyújtott kultúrával és a hírek tömegével, az most már fél- és egyórás műsoridőkbe szorított rettegésfilmek örlőmalmává vált: szituáció komédiák, westernek, és krimik megszakítatlan sorává.

Amint a középszerűség betölti a levegőt, étvágyat és stílust teremtve, egy egész ország ízlésévé válik. Ha a közönséget kondícionáljuk, hogy egy tipikusan bornírt családműsort várjon, természetesen el fogja utasítani a szenátus külügyi bizottságának vietnami kihallgatását. Egy Walter Lippmann-interjú sugárzása egy ilyen szokványműsor szokásos heti műsoridejében, ugyanolyan hatást vált ki, mint amilyent Mr. Lippmann akkor kapna, ha előadást próbálna tartani az egyik broadwayi nudista késdobáló moziban két vetítés között. A Gresham-törvény — mely szerint a rossz mindig elnyomja a jót — nemcsak a tévé-műsorokra vonatkozik, hanem a tévé-nézőkre is."

Mindenféle amerikai mozgalom, akár haladó, akár reakciós mozgalom történetében először fordult elő, hogy fehérek és színesbőrűek egyenlő szerepet kaptak az irányításban.

A hétfőn befejeződött ötnapos chicagói értekezlet az „új amerikai politikáért" nem kevés vita, sőt gyakori éles összecsapások után úgy határozott, hogy az új szervezet vezetésében négerek és fehérek egyenlő arányban vesznek részt. Önmagában ez, és mindenekelőtt az a tény, hogy ez az értekezlet egyáltalán létrejött, fontos, talán hosszú távra is nagy hatású eseménye a nem hivatalos Amerika belpolitikájának. A várt kétezer delegátusnál majdnem kétszerannyi küldött, akik mintegy kétszáz szervezetet képviseltek, szinte az egész országból, olyan széles spektrumát reprezentálták a jelenlegi hatalmi politika ellenzőinek, amilyen társadalmi színskála közös összejövetelére még nem volt példa e földrészen.

Katolikusok, protestánsok, zsidók és felekezeten kívüliek, fehérek, feketék és indiánok, férfiak és nők, fiatalok és öregek, kommunisták és liberálisok, Izrael- és arabpártiak, diákok, értelmiségiek és munkások, maóisták és a Szovjetunió barátai... minden elképzelhető, sőt egészen elképzelhetetlen variációban, voltak jelen. De legalább két dologban mégis egyetértettek: abban, hogy a vietnami háborút azonnal be kell fejezni, és hogy az amerikai társadalom rákfenéjét, a nagyvárosi nyomort, mely elsősorban, de nem kizárólagosan a négereket sújtja, fel kell számolni.

Abban azonban, hogy miként kell, vagy lehet ezt elérni, nem jutottak egységes álláspontra. A legharcosabb és az erőszakmentesség jelszavába belefáradt néger fiatalok bizalmatlansága a fehérekkel, minden fehérrel szemben olyan

fokú, hogy a színes bőrű küldöttek három napig külön, zárt ajtók mögött vitáztak olyan önelszigetelő javaslatok felett, hogy ne vegyenek részt a fehérekkel közösen az új politika kialakítására összejött értekezleten. A logika és a józan megfontolás végül is győzött a fordított előjelű fajgyűlölet (nagyon is érthető, de el nem fogadható) indulatai felett, és a néger küldöttek aktívan részt vettek a konferencián.

A gyűlés elvetette azt a — egyébként a kommunisták által is támogatott — tervet, hogy a két egyeduralkodó párttal szemben alakítsanak egy új pártot és a maguk jelöltjeit is indítsák a jövő évi elnökválasztásokon. E javaslat ellenzői nemcsak azzal érveltek, hogy reménytelen volna felvenni a versenyt a dollármilliókkal, hatalmas, gyakorlott apparátussal és óriási propagandagépezettel rendelkező Demokrata és Republikánus Párt ellen, hanem azzal is, hogy egy gyökeresen új politika híveinek nem szabad elfogadniuk a régi és az általuk elítélt politika módszereit, és ezekkel próbálni érvényre juttatni célkitűzéseiket.

Anélkül, hogy túl akarnám értékelni a chicagói „Új politikáért konferencia" jelentőségét, fontosságát hadd bizonyítsam a „régi politika" sajtójának reagálásaival. A konferencia összetétele és méretei miatt ugyanis nem lehetett elhallgatni létrejöttét. Miután azonban nyilvánvalóvá vált az elsöprő többség harcias elszántsága, a tömeglapok és a tévé-beszámolók kizárólag az ellentéteket, a nézeteltéréseket ismertették, és néhány ultrabaloldali hordószónok üres közhelyeivel próbálták, s nyilván nem is eredménytelenül, a konferencia egészét lejáratni. A televíziós kamerák az egy-kétperces beszámolókban majdnem kizárólag néhány bolondos hippi résztvevő nevetséges öltözékét mutatták,

és nem a résztvevő tekintélyes professzorok, lelkészek, diákok és munkások okos gyülekezetének hazája és a világ jövőjéért aggódó felszólalásait.

New York, október 5

Morton köztársaságpárti szenátor, aki nemrégiben még egyike volt a vezető „héjáknak", saját bevallása szerint, szavazóinak gyors véleménycseréjét követve, váratlanul a háborút ellenző „galambok" táborába lépett, és kijelentette, hogy Johnson elnököt a „katonai-, hadiipari komplexum agymosásban részesítette".

A hír szenzációt keltett, mert az „agymosás" egészen a legutóbbi időkig kizárólag a kommunisták privilégiuma, mondhatni titkos fegyvere volt. Igaz lelkemre, számos személyes tapasztalat alapján állíthatom, hogy ebben az országban az emberek tömegei hiszik, hogy az „agymosás" tényleg, a szó fizikai értelmében rendszeresen gyakorolt kommunista módszer, a jóindulatú emberek félrevezetésére.

Ezért okozott megrázkódtatást, hogy Romney kormányzó, a háborútól való váratlan elfordulását magyarázandó, azt mondta, hogy saigoni látogatásakor amerikai diplomaták és tábornokok „agymosásban" részesítették, és ennek hatására értett egyet a kormány háborús politikájával.

És most Morton szenátor azzal áll elő, hogy Johnson részesült agymosásban. És, hogy (ráadásul) a „katonai-hadiipari komplexum" részéről.

A „katonai-hadiipari komplexum" kifejezés szerzője a tábornokból lett volt elnök, Dwight Eisenhower, aki egy 1961 januári beszédében ezt a komplexumot „a hatalmas katonai establishment és az óriási hadiipar összefonódása"-

ként írta le. Kijelentette, hogy „ennek befolyása érezhető minden városban és minden kormányhivatalban". A tábornok-elnök arra figyelmeztetett a Fehér Házból való távozásakor, hogy „csak az állampolgárok ébersége és tudatossága tarthatja kézben ezt a komplexumot úgy, hogy az ország biztonsága és a polgárok szabadsága megférjen egymás mellett."

Csak egyetlen tényt erről az összefonódásról: viszonylag fiatalon nyugalomba vonuló tábornokok töltik be a hadiipari vállalatok igazgatósági tagságainak nagy részét, hogy a Pentagonban maradt bajtársaik befolyásával irányítsák, igenis: irányítsák az ország politikáját.

Ez a fegyvergyártó ipar, mely kizárólag a kormány megrendeléseire dolgozik, ez évben a százhúsz milliárd dolláros összköltségvetésből hetvenmilliárdos általános katonai és húszmilliárdos vietnami költségkeret fölött rendelkezik.

De ez sem elég: hónapok óta a hadiipar fantasztikus nyomást gyakorol a kormány más érdekű tagjaira a széles körű rakétaelhárító-rendszer kiépítése érdekében. Ez öt év alatt 40—70 milliárd újabb dollárt jelentene. E nyomás következtében a kormány már elhatározta a „szűkebb" rakétaelhárító-rendszer kiépítését, mely „csak" ötmilliárdot hoz a „komplexum" konyhájára.

Egy tanulmány nemrégiben kimutatta, hogy huszonnyolc kizárólag, hadiipari cég keresné meg a teljes rakétaelhárító-rendszer kiépítésének hasznát. Rövid vizsgálattal megállapítható, hogy e huszonnyolc cégnek az ötven közül negyvenkét amerikai államban vannak kisebb-nagyobb üzemei. E térségből nyolcvannégy szenátor és százhetvenkét alsóházi képviselő ül az amerikai törvényhozásban. Újraválasztásuk kizárólag államaik jelentős ipari érdekelt-

ségeinek segítségével történhetik meg, nem is beszélve maguk és családjuk jólétéről.

Legyünk jóindulatúak és tételezzük fel, hogy e honatyák fele megingathatatlan jellem, akik nem hagyják magukat befolyásolni a katonai-hadiipari komplexum érdekeitől. Akkor (és csakis akkor, ha e jóindulatunk indokolt), csak negyvenkét szenátor és nyolcvan-kilencven képviselő lesz törvényszerűen „héja", vagyis, akár a vietnami háborút, akár bármilyen más katonai-hadiipari érdeket szolgáló cél lelkes támogatója és igennel szavazó „demokratikus népképviselője". Hogy is mondta Eisenhower — aki csak tudta! — „befolyásuk érezhető minden kormányhivatalban."

New York, október 10

„A nyomor sújtotta négerek legfeljebb egyharmadát vagy egynegyedét teszik ki az elkeseredett amerikai szegénységnek" — jelentette ki az Egyesült Államok legelismertebb és legtekintélyesebb szociológusa, Gunnar Myrdal professzor, az Amerikai Tervezőintézet 50. évfordulója alkalmával 2400 résztvevővel tartott New York-i tudományos tanácskozásán.

Myrdal professzor, aki svéd állampolgárságát fenntartva, az Egyesült Államokat második hazájának tekinti, azzal nyerte el az itteni politikai-társadalmi körök egyhangú elismerését, hogy az amerikai viszonyok alapos elemzése után 1944-ben elsőként figyelmeztetett a színes bőrű lakosság elnyomottságára és ennek várható következményeire.

Myrdal professzor mostani előadása tehát nagy figyelmet

keltett. Kifejtette, hogy a nyomorban élőknek csak elenyésző kisebbsége néger — bár a világ általában csak róluk hall —, a többséget más színesbőrűek, mint indiánok, mexikóiak és ázsiaiak, valamint hatalmas számmal fehérek teszik ki. Ebbe az utóbbi csoportba, megállapításai szerint, elsősorban azok a társadalomba be nem fogadott emigráns tömegek tartoznak, melyek nagy része Kelet- és Dél-Európából vándorolt Amerikába. A harmadik nagy csoportot az „elfelejtett öregek" alkotják.

„Az az általános hiedelem — mondta Myrdal professzor —, hogy az Egyesült Államok egy nagyon gazdag ország, nagymértékben eltúlzott. Az amerikai gazdagságot súlyos adósságok terhelik, és ha nem fizetik vissza ezeket az adósságokat, a társadalmi rend kerül veszélybe."

A neves polgári szociológus, akit, mint ebből is kitűnik, a fennálló rend sorsa aggaszt, „megdöbbentőnek" tartja, hogy a „törvényhozásban sokkal könnyebb pénzügyi felhatalmazást kapni háborúra vagy háborús készülődésre, mint akár csak egy jelentéktelen kezdeményezésre a nagyvárosi élet elviselhetőbbé tételére."

Részletesen elemezve az amerikai gazdasági tervezés tényeit, Myrdal professzor arra a következtetésre jutott, hogy az ún. „háború a szegénység ellen" program sohasem vált annak részévé. „Egyetlen részletes tervet sem találtam arra vonatkozóan, hogy mi a teendő az amerikai városok megmentése érdekében" — jelentette ki. És ha lenne is ilyen, tette hozzá, mint minden kezdeményezés, ez is széleskörű, nagy erejű érdekek ellenzésébe ütközne. Pedig bármilyen kielégítő megoldás dollártrilliókat és legalább egy generációnyi időt igényelne — vonta le a következtetést.

Amerika negyvenhat legcsinosabb és talán legirigyeltebb női lába sztrájkőrségben sétál a város második legmagasabb épülete, a Rockefeller Center körül.

Magyarázatul mindenekelőtt el kell mondanom egyet s mást New York egyik harmincöt év óta működő specialitásáról, a Radio City Music Hallról. Mindenkit, aki valaha látogatóként járt már ebben a városban, rokona, ismerőse feltétlenül elvitt ebbe az intézménybe. Mondjuk olyan ez, mint Budapesten a János-hegy: helybeliek csak akkor mennek el, ha látogatóknak kell megmutatniuk.

A Radio City Music Hall 6200 személyes légkondícionált nézőterével és fantasztikus színpadtechnikai berendezéseivel azt hiszem egyedülálló mozija a világnak. De egyedülálló a tekintetben is, hogy egy-egy mindig csak itt játszott film vetítése mellett másfél órás revűműsort is nyújt a látogatóknak. Minden műszaki berendezést computer irányít: a próbák alatt lyukkártyára írják, hogy melyik másodpercben kell a függönynek le vagy felmennie, milyen színű reflektornak kigyulladnia, melyik mikrofonnak kiemelkednie a színpadból, mikor bújjék elő a láthatatlanságból a hatalmas zenekari emelvény, és mikor gördüljön ki az orgona. Az előadás elején aztán csak el kell indítani az automatát.

De a csúcspont a negyvenhat tagú „Rockett"-eknek nevezett tánccsoport. Negyvenhat teljesen egyforma lány, egyformán hosszú lábszárakkal, mell- és derékbőséggel, olyan tökéletes összhangban emelgeti fejénél is magasabbra a lábát, hogy ez — ízléstől és igényektől függően — vagy lelkes elragadtatást, vagy a gépies emberi mozgás tökéletessége iránti tiszteletet váltja ki a nézőből.

Ez a negyvenhat lány állítólag az amerikai vidéki teenagerek és mamáik ideálja. Kisvárosok sorában tánciskolák azzal hirdetik magukat a „jobb" családok körében, hogy tőlük került ki ekkor meg ekkor, X. Y., a Radio City Music Hall „Rockett"-jeinek egyike.

Nos, ez a negyvenhat pár egyformán csinos láb idestova éppen egy hónapja sztrájkőrségben sétál a Radio City Music Hall bejárata körül, és ezzel egyszeriben a mocskos aszfaltra került a villódzó fényekkel telehintett „világprodukció" színpadáról. És kiderült, hogy az irigyelt, idealizált lények is lehetnek éhesek, és nekik is kell lakbért fizetniük.

Jómagam úgy találkoztam velük, hogy a stúdió bejárata, ahonnan ezt a tudósításomat adom az NBC-rádió jóvoltából, közvetlenül a „sztrájktanya" mellett van, így hát még csak el sem kerülhettem őket.

Szóval, a negyvenhat lány, valamennyien tizenhét és huszonöt év közöttiek, vállukon a sztrájkőrség tábláival is csinosak. Egyébként naponta déltől éjfélig dolgoznak, ezalatt négy előadásban táncolnak. A közbenső időben nem mehetnek el. Szabadnapot csak kéthetenként kapnak, fizetés nélkül.

Általában két hétig délelőttönként próbálnak, ugyancsak fizetés nélkül. Betegsegélyezésük nincs, és havi fizetésük négyszáz dollár. Ez így nem sokat mond az amerikai dollárértékek ismerete nélkül, összehasonlításul hát csak annyit, hogy háromszobás lakásomért, a város nem nagyon drága részén havi 339 dollárt fizetek.

„Nagyon nehéz munka ez — mondta egyikük —, ezzel az erővel akár a hadseregben is lehetnénk, olyan a fegyelem. Minden nyáron külön figyelmeztetnek, hogy nem szabad napfürdőznünk, mert a lebarnult bőr kirína a tökéletes egyformaságból."

A súlygyarapodás természetesen állásvesztéssel járna, és a főnökség nem szereti a túlzott randevúzgatást sem, mert az „idegesíti a lányokat". Még egyikük sem ment soha milliomoshoz férjhez, mint ahogy a vidéki fruskák álmodják — sőt, egyáltalán férjet is nehéz találniuk, hiszen melyik jóravaló fiú hajlandó kitartóan udvarolni egy ilyen elfoglaltságú lánynak? Pedig az idő rohan, és a huszonötödik év betöltése után fel is út, le is út.

Nos, a computerizált ragyogású csillagok közül egyszeriben a hétköznapi utca sztrájkőrségébe csöppent irigyelt ideálok most negyvenszázalékos fizetésemelést, betegsegélyezést és a táncpróbák megfizetését követelik. Miután tudják, hogy a tulajdonosoknak milliókat hoznak országos hírükkel, remélik, hogy furcsa sztrájkjuk kellő veszteségeket okoz ahhoz, hogy eredményt érhessenek el.

New York, október 15

A Mississippi állambeli Meridianban tovább folyik a bírósági kihallgatás, és a színtiszta fehér esküdtszék előtt tanúk sora bizonyítja, hogy a tizennyolc vádlott, aki három és fél évvel ezelőtt meggyilkolt két fehér és egy néger polgárjogi harcost, egytől egyig törvénytisztelő, feddhetetlen úriember. S közben megfeledkeznek egy régi-régi évfordulóról.

Éppen 108 évvel ezelőtt, pontosan 1859. október 16-án, egy John Brown nevű kansasi fehér farmer, kis csapatával támadást intézett egy rabszolgatelep ellen, azzal a céllal, hogy felszabadítsa az ország négereit. Az volt a véleménye, hogy „az amerikai rabszolgatartás szörnyű, igazolhatatlan háború a nemzet egyik fele részéről a másik fele ellen",

és amikor azzal érveltek ellene, hogy a négerek így is elégedettek, és ez a természetes igényük, így válaszolt: „Az emberi természet mindenhol egyforma."

John Brown legendás támadásával kezdődött meg a rabszolgákat felszabadító győztes polgárháború a déli konföderáció ellen. Meridianban, a bíróság épülete előtt változatlanul a konföderáció zászlaja leng, és az állam bírósága, amely egyedül volna jogosult a gyilkosság ügyében vádat emelni, nem hajlandó erre. Ezért „szervezkedés" címén a szövetségi hatóságok voltak kénytelenek, csak enyhén büntethető vádat emelni azok ellen, akikről két tanú is bizonyította, hogy ők követték el a gyilkosságot. De aztán megindult a védő tanúk áradata.

Pedig nemcsak a 108 év előtti John Brownnak kellene emlékeztetnie. A mai Brown, a néger H. Rap Brown, a legharcosabb néger ifjúsági szervezet vezetője és követőinek növekvő száma és fokozódó türelmetlensége is kellene hogy figyelmeztessen.

H. Rap Brown szerint: „Nekünk, a néger népnek, arra az álláspontra kell helyezkednünk, hogy sem erkölcsileg, sem jogilag nem vagyunk kötelesek betartani azokat a törvényeket, amelyeket nélkülünk hoztak, abból a célból, hogy bennünket nyomjanak el velük."

A mai Brown nem feledkezett meg az évszázaddal őt megelőző fehér Brownról és tanításairól, és rá hivatkozva mondta a mai amerikai „rabszolga felszabadításra" kész fehéreknek: „Tegyetek úgy, mint ő, fogjatok fegyvert, és segítsetek bennünket ellenségeink legyőzésében, mert ti tudjátok legjobban, hogy hol vannak."

Detroit és Newark, meg a többi huszonegynéhány városnak a nyáron leégett negyedei bizonyítják: a mai Brown ellenségeinek jó okuk volna emlékezni arra a John Brown-

ra, akinek, mint a máig is legnépszerűbb polgárháborús induló mondja:

„És lelke tovább menetel..."

Washington, október 22

Azt hiszem, örök életemre felejthetetlen marad annak a fiatal amerikai katonának az arca, aki karabélyát szabályos csípőből tüzelésállásban tartva, a kiképzés előírásainak megfelelően, szinte sasszézó lépésekkel haladt előre a Pentagon bejárata előtt, hogy visszanyomja a tüntetőket. Valami leírhatatlan félelem, rettegés, értetlenség és ugyanakkor a parancs iránti feltétlen engedelmesség tükröződött a szeméből.

Pedig az Egyesült Államok hadseregének ejtőernyősei általában nem érzékeny fiúk, és főleg nem azok a 82. légiszállítású brigád Fort Braggsban és a texasi Fort Hoodban állomásozó egységei. A hadosztály naplójában Normandia is szerepel: az első partraszállók ők voltak. A kevésbé dicsőséges lapokon Santo Domingo és Vietnam sorakozik, a legújabb oldalon pedig Detroit szerepel: a júliusi lázadás leverése.

Ami most szombaton a világ legnagyobb kiterjedésű épülete, az amerikai hadigépezet félelmetes, öt sarkú épülete előtt történt, egyikre sem hasonlított. Ott nem a német fasizmus ellen harcoltak, ellenkezőleg: minden harcias megmozdulásukat ezer és ezer torokból szálló gúnyos, ütemes kiáltás kísérte: „Heil Hitler".

És a szembenállók nem barna bőrű dominikai rongyosok, sem vietnami „kommunista agresszorok", sem pedig lázadó „niggerek" voltak, hanem óriási többségükben

„színtiszta" fehér amerikaiak s kivétel nélkül azok, akiknek már ma, de legkésőbb holnap ugyanazt az egyenruhát kellene hordaniuk, mint nekik, ugyanazt a gyorstüzelésű M 16-os karabélyt kézbe venniük, amelynek tusájával most ő hárítja el rohamukat a Pentagon bejárata ellen.

Ilyenre még nem volt példa a 82-esek történetében. De az országéban sem. „Az Egyesült Államok történetének legnagyobb béketüntetése" — írta a *New York Times* vasárnapi összefoglalója.

És hadd tegyük hozzá: nemcsak a legnagyobb. Minden eddigihez hasonlítva, példátlan is. „A nyílt ellenállás kezdete" — állapította meg David Dellinger, a szombat-vasárnapi washingtoni tüntetés szervező bizottságának elnöke. És valóban, ez többé már nem Martin Luther King „erőszakmentességet" hirdető, békét kérő békés tüntetése volt. Ez már a törvényes kötelezettségek és korlátok megtagadásának nyílt és harcos demonstrálása volt. Az amerikai szabadság és demokrácia elhomályosíthatatlanul legnagyobb harcosának, Abraham Lincolnnak az emlékműve előtt még az áprilisi New York-i tüntetés békés híveiként, de már harcra kész komolysággal ültek az ország minden részéből összesereglett főiskolások tízezrei. Onnan zárt sorokban a Potomac folyó túloldalára vonultak, a hatóságok által kijelölt helyre, a Pentagon egyik hatalmas autóparkolójára. Előre bejelentették: nem elégszenek meg a békés eszközökkel, nem fogadják el a korlátokat, ki akarják fejezni (amerikai jogi formulával jelölve) „polgári engedetlenségüket". A tornyosuló felhők láttán a hatóságok kijelölték a „polgári engedetlenség" kifejezésére engedélyezett helyet is, amelyet aztán kötelekkel, helyenként kétméteres drótakadályokkal és sok ezer katonával, méghozzá elitcsapatokkal: a Military Police-szal és a

82-esekkel, a félelmetes ejtőernyősökkel választottak el a Pentagon épületét körülvevő térségtől.

„Micsoda polgári elégedetlenség az, amikor kijelölik a helyet, sőt az időt is, hogy hol és mikor elégedetlenkedhetünk?" — kérdezték a tüntetők, és néhány tízezren elhatározták: semmibe veszik a korlátokat, behatolnak a tiltott területre és kierőszakolják, hogy emiatt tömegesen letartóztassák őket.

Szombat reggeltől kezdve Washington ostromlott városhoz hasonlított. A középületeket lezárták és erős katonai őrség alá helyezték, a városba és közvetlen környékére jelentős haderőt vontak össze, járőrök cirkáltak, sőt, a belváros egyes helyein még a forgalmat is a katonai rendőrség irányította.

A Pentagon messze környékén még a házak tetején is katonák álltak, és csak a legszigorúbb ellenőrzés után lehetett a sajtó számára kijelölt helyre jutni a szoros gyűrűn keresztül. A kintről látható egységek többszöröse állt készenlétben a huszonhétezer alkalmazottal működő hadigépezeti központ épületében.

És bár a Pentagon működésének története sok-sok vér kiontásáról számol be, az épület — a világ legnagyobb létszámú hadsereg központjának — követ a történelemben most először öntözte embervér. Méghozzá amerikai fiatalemberek vére: néhány olyan tüntetőé, akik mintegy ötezer követőjük élén, elsőnek érték el rohammal az egyik bejáratot, és céljuknak megfelelően, nemcsak túllépték az engedélyezett területet, hanem be is jutottak — hacsak néhány percre is — a Pentagon épületébe. Gumibotok, keményfa husángok, puskatus és szuronyroham szorította vissza őket, s eközben bevert, a hajuknál fogva földhöz csapkodott fejek, szájak vére öntözte a Pentagon padlózatát.

A katonai erő csak a lépcső aljáig, jó néhány száz méternyire a kijelölt helyen belül, tudta visszaszorítani az első ötezret, akik a roham lendületével elsöpörték a kötélkorlátot és az első védelmi vonalat.

S ami az ejtőernyős katona szemének zavarát leginkább okozhatta, az az volt, hogy a békés tüntetésben és a polgári elégedetlenség kifejezésében résztvevő csupa katonakorú, nagyrészt fehér honfitársa ezúttal — nem úgy, mint áprilisban — nem a csillagos-sávos lobogó alatt vonult, hanem a Dél-vietnami Nemzeti Felszabadítási Front, tehát az „ellenség" zászlaját, a vörös-kéksávos, ötágú aranycsillagos hadijelet tűzte ki a Pentagon főbejárata elé.

Április 15-én, a százezres New York-i tüntetésen ezt még csak egy kis, elszigetelt csoport tette meg. Mint ahogy elszigetelt maradt akkor Stokley Carmichael, a legharciasabb néger ifjúsági szervezet vezetője is, amikor az ENSZ előtti téren először mondta ki, hogy: „Hell no, we won't go", vagyis: „A pokolba is; nem megyünk"... mármint Vietnamba katonának.

Most pedig tíz és tízezer torokból tört fel újra és újra ez a jelszó és a „Békét, most"-tal együtt a tüntetés minden bizonnyal hosszú időre, a háború legharcosabb ellenzőinek fő jelszavává vált.

A Pentagon hivatalosan cáfolja, hogy vegyszert, vagy gázt használtak volna a tüntetők ellen. Ezzel szemben több tucat újságírókollégával együtt tanúi voltunk annak, amikor az épületen belül legalább zászlóaljnyi ejtőernyőst, éppen a sajtószoba előtt, fejükön gázmaszkkal, kezükön nyilván vegyszertől óvó műanyag kesztyűvel, futólépésben irányítottak egy másik bejárat felé.

Néhány perccel később következett be a tüntetők áttörése. És újabb néhány perc múlva nyáladzó, öklendező,

szemüket törölgető, elgyengült fiúkat és lányokat vonszoltak távolabb társaik a gázálarcot viselő ejtőernyős sorfaltól. Száz-százötvenméteres távolságban is kifejezetten éreztem az orromat irritáló szagot, és többször is nagyot tüsszentettem a zsebkendőmbe.

A hivatalos szóvivő először kategorikusan tagadta a gáz használatát. Amikor aztán az amerikai rádió- és tévéállomások egyik-másik jelenvolt tudósítója mégis állította, hogy használtak, a Pentagon kijelentette: nyilván a tüntetők. Miután ez magyarázatra szorult, később arról jelentettek, hogy két gázgránát elveszett. Még később már arról szólt a fáma, hogy a tüntetők erőszakosan elvettek kilenc darab gázgránátot a katonáktól. Mindenesetre ez sem sokkal vigasztalóbb magyarázat. De a tény ettől tény marad: a gázálarc jó előre a katonákon és nem a tüntetőkön volt.

Hogy mindennek mi lesz a következménye? Nem tudom, nem jósolok, csak a tényekről számolok be a szemtanú hitelességével. De azt máris hozzáfűzhetem, hogy a tüntetők nagy része még haza sem érhetett az amerikai fővárostól távol eső otthonaiba, amikor hivatalosan jelentették: újabb csapatokat vezényeltek Dél-Vietnamba és újabb célpontokat bombáztak Északon.

New York, október 26

A Vietnamban tartózkodó amerikai csapatok legénységének háromnegyede marijuanát szív — mondja az ifjabb Steinbeck, a híres író fia, egy vashingtoni magazinnak írt cikkében. A saigoni amerikai hatóságok, bár túlzottnak tartják a számot, elismerik, hogy, ez az Egyesült Államok-

ban is rohamosan terjedő kábítószer, nagyon sok amerikai katonának mindennapos szükségletévé vált.

Steinbeck fiának, aki jelenleg is katona és a fegyveres erők washingtoni rádióállomásánál „teljesít szolgálatot", sok oka van pontosan tudni, mi a helyzet a vietnami amerikai katonák között. Ő maga ugyanis egy évet szolgált ott (igaz ugyan, hogy csak híres-neves papáját kísérte el a harcterek fölötti helikopterútra, egyébként Saigonban ugyancsak a katonai rádióállomás volt a beosztási helye), és éppen a közelmúltban tartóztatta le a washingtoni katonai rendőrség: lakásán ugyanis tízkilónyi marijuanát találtak.

A saigoni amerikai katonai rendőrség szerint ebben az évben 524 katonát tartóztattak le kábítószer használata miatt. Tavaly, egész évben ez a szám még csak 239 volt. Most azonban rohamosan terjed ez a kellemes gondolat nélküli felelőtlenségérzetet keltő kábítószer, főleg a harcoló csapatok között. Mint beszámolnak róla, rendkívül sok elesett amerikai katona zsebeinek átkutatása során találnak marijuanát.

Az ifjabb Steinbeck kétirányú marijuanás „karrierje" más vonatkozásokban is feltűnést keltett. Ő volt ugyanis apjának, a nagy írónak az egyik hőse abban a riportsorozatban, amelyet az *Érik a gyümölcs* szerzője, saját múltjának megtagadásával, a vietnami háború támogatásának szentelt. Steinbeck ugyanis egyetlen amerikai íróként olyanra vállalkozott (igaz, már több mint egy évvel ezelőtt, s azóta hallgat), ami sem hazai, sem nemzetközi hírnevét nem öregbítette.

„Hős" fiának kábítószer-ügye pedig még nehezebb helyzetbe hozta.

Azóta beteget jelentett, senkit nem fogad, senkinek sem

ad nyilatkozatot. Hiába, már önmagában az is tragikus, ha egy nagy író „hőséről" kiderül, hogy — jó esetben — kábítószer-csempész. De ha ez a hős még ráadásul csak a rádió mikrofonja mellett hős, és méghozzá a szerző fia is, az már több, mint tragikus: az már nevetséges.

Egyesült Nemzetek, november 9

Ötvenezer lelkiismeretes amerikai az ENSZ hivatalos irattárára bízta ártalanságának bizonyítékát. Egy kaliforniai műanyaggyárosnak öt hónappal ezelőtt az a gondolata támadt, hogy az eljövendő nürnbergi perben miképpen fogja bizonyítani, hogy nem követte el a „hallgatás bűnét", vagyis azt, amiért a német fasizmus népirtásában való hallgatólagos részvételért, az ún. felsőbb parancs szótlan végrehajtásáért, a tiltakozás elmulasztásáért — büntetőjogilag vagy erkölcsileg, németek millióit vonták felelősségre.

Herbert Magidson arra a meggyőződésre jutott, hogy a hallgatással az amerikai nép egyénenként is olyan légkört teremt, ami megkönnyíti a kormánynak a vietnami háború folytatását. Baráti körében, majd egyre szélesebb hullámokat kavarva, kezdte meg a „hallgatás bűne" elleni hadjáratát. Olyan jogtudorok álltak mellé, mint Quincy Wrigth, a chicagói jogtudományi egyetem tanára és John Fried, a New York-i egyetemi politikai tudományok professzora, akik mindketten szakértőkként vettek részt a német háborús bűnösök nürnbergi perében. Ugyancsak az első csatlakozók között volt Abby Mann, az *Ítélet Nürnbergben* című híres könyv szerzője és Maurice Walsh pszichológus, aki az amerikai kormány megbízásából, a berlini spandaui bör-

tön utolsó vezető háborús bűnös lakójának, Rudolph Hessnek a lélektani vizsgálatait végezte. Tehát valamennyien a háborús bűnök és a „hallgatás bűnének" elsőrendű szakértői. Az elmúlt néhány hónap alatt ötvenezer amerikai írta alá kiáltványukat, amelyben elítélik a háború szörnyű pusztításait, és egyben felkérik az ENSZ főtitkárát, hogy mint tanú, bizonyítsa ártatlanságukat és egyidejűleg annak demonstrálását a világ előtt, hogy „Amerika lelkiismerete nem halott".

Chicago, november 12

Ma még nehéz volna megmondani, minek van nagyobb jelentősége, annak, hogy több mint ötszáz különböző szintű szakszervezeti vezető egységesen fellépett a vietnami háború ellen, vagy annak, hogy a harmincas évek közepe óta először, amióta Roosevelt New Deal politikája győzedelmeskedett, belső lázadás tört ki a reakciós szakszervezeti felső vezetéssel szemben.

Persze nem is lehet a kettőt elválasztani egymástól. A vietnami háború általános belső társadalmi válságot okoz az Egyesült Államokban: soha háború még nem volt ilyen népszerűtlen, és a polgárháború óta még soha nem volt ilyen megosztott ez az ország. A vietnami háború, és az ebből következő belső társadalmi válság, nyilvánvalóan nem hagyhatta érintetlenül a szervezett munkásosztályt sem, bármennyire is ez a világ legjobban megvásárolt, és antikommunista jelszavakkal leginkább megfertőzött munkásosztálya.

Victor Reuther, az autómunkás szakszervezet elnökének öccse, aki maga is tekintélyes munkásvezér, a szombat-

vasárnapi chicagói szakszervezeti „lázadás" során egyszerre támadta a kormány vietnami háborúját és az azt támogató reakciós, kizárólag az antikommunizmus programjára épülő Meany-féle szakszervezeti árulást.

Tehát a vietnami háború elítélése nélkül nincs megújhodási lehetőség az amerikai szakszervezeti mozgalomban, s megfordítva, amíg a háború következtében kinyílt szemű szakszervezeti vezetők meg nem újítják saját szervezeteiket, fellépésük nem nagyon lehet hatással a kormány politikájára.

Pedig a szakszervezeti mozgalom egyike a legfontosabb tényezőknek az amerikai belpolitikában. A világ legmagasabb fokú iparosításával rendelkező országban ez természetes is. Nemcsak az ipari munkások és a szakszervezeti tagok száma, hanem a társadalomban elfoglalt helyük és sok évtizedes, gyakran véres harcok árán kivívott jogaik teremtették meg befolyásukat.

De Meanyék évtizedek óta a legreakciósabb imperialista politika szolgálatába állították a szakszervezetek nevét és tekintélyét, aminek fejében anyagi eredményeket kaptak tagságuk számára. Most első ízben, a vietnami háború következtében, fordul elő, hogy lázadás tört ki a szakszervezeti vezetés sorain belül. Ennek voltam tanúja szombat-vasárnap Chicagóban, ahol a gazdag szakszervezetek jellegzetesen kispolgári körülményei közepette, de mégis valami egészen új módon, egyidejűleg léptek fel helyi és országos vezetők a vietnami háború és a munkásáruló szakszervezeti vezetés ellen.

Robert Kennedy szenátor újabb adalékkal járult hozzá ahhoz a szenzációhoz, amit a napokban megjelent könyvével már amúgy is okozott. *Egy újabb világot keresve* című könyve ugyanis meglepő tisztasággal, logikával, sőt, mint elnök-bátyja egykori főtanácsadója, bizonyos önbírálattal tárja fel a vietnami háború képtelenségét és száll szembe annak tovább folytatásával.

Most egy félórás televíziós vita-műsorban, sok tízmillió amerikai néző előtt, ha lehet még messzebb ment el, mint könyvében. Személyes megjelenése és érvelésének fűtöttsége pedig nyilván nagyobb hatást váltott ki, mint az írott betű, ami egyébként is, csak viszonylag kis körhöz jut el.

Többek között ilyeneket mondott: „Johnson elnöknek persze joga van saját nézeteit hangoztatni, bár az amerikai nép többsége nem ért vele egyet." Majd: „Mi viseljük a háború összes terheit, mert a dél-vietnami hadsereg nem harcol és a dél-vietnami kormány nem hajlandó a reformokra. Ezért egy korrupt hadsereg és a földbirtokosok szövetségesei vagyunk."

Aztán a háború okairól szólva többek között ezt mondta: „Én is felelős vagyok az eredeti hiba elkövetéséért. Azt hittük, hogy Észak-Vietnam rá akarja erőszakolni akaratát a Délre. De most, a déliek akarata nélkül, gyerekeket, asszonyokat gyilkolunk, évente százötvenezer polgári áldozatot okozunk Dél-Vietnamban, és milliókat kergetünk menekülttáborokba, mert állítólag a saját biztonságunkat védjük ott. Sokkal jobban kellene aggódnunk morális felelősségünkért és nemcsak az amerikai veszteségekért, de az összes következményért viselt felelősségünk miatt."

Feltette a kérdést: „Miért nem tud az Egyesült Államok

elnöke és helyettese szabadon utazni a világban? Vietnam miatt" — adta meg maga a választ. Majd így vonta le a végső következtetést: „Szeretjük hazánkat, de nemcsak hegyei és tájai miatt, hanem az igazságért, amit szolgálnia kellene. És ezt ássa alá a vietnami háború."

Robert Kennedy szenátornak ez a nyílt állásfoglalása a vietnami háború ellen nyilvánvalóan újabb lökést ad a kormányzattal szembenálló háborúellenes erőknek, mert kétségkívül ő eddig a legbefolyásosabb politikus azok közül, akik szembefordultak a kormány háborújával, és mert egyre többen tekintik a Fehér Ház legesélyesebb várományosának a jövő évi elnökválasztások során.

Dallas, november 30

A kétszázmillió lakosú Egyesült Államokban jelenleg alig több, mint 11 millió ember él a farmokon és termeli meg az egész lakosság élelmiszerszükségletét, sőt nagy mennyiségű felesleget is. Az ország egyes részein azért fizet a kormány a farmereknek, hogy bizonyos termékeket ne termesszenek, hogy elkerüljék ezzel a termelői árak további esését.

Egy év alatt közel nyolcszázezerrel csökkent a farmlakók száma, és 1960 óta ez az évi átlag. Ennek következtében az összlakosság hetven százaléka az ország egész területének egy százalékán lakik és dolgozik, míg a többi harminc százalék a kisvárosokban, a falvakban és a megmaradt farmokon.

Az elvándorlás mindenekelőtt a gépesítés következménye, de a szociológusok fontos tényezőnek tekintik, hogy a magánfarmer változatlanul sokkal több órán át kénytelen

dolgozni a városi munkásnál és sokkal kisebb jövedelemmel, mert a gépesítés és a magas termelékenység következtében állandóan csökkennek a felvásárlási árak, míg a kereskedelmi árak emelkednek.

A városba áramlás szociális következményei beláthatatlanok, de máris sok helyen elviselhetetlenek. Orville Freeman mezőgazdasági miniszter szerint „nemzeti öngyilkosság" folyamata ez.

Az elvándorlás legfontosabb tényezője: a mezőgazdasági termelés monopolizálódása. A kis magánfarmok rohamos tönkremenetele és a farmerek életkorának országos átlagban 52 évre emelkedése elsősorban annak következménye, hogy a gépesítés és a vegyipar fejlettsége következtében egyre nehezebb versenyezniük a nagy farmokkal. Ezért elsősorban a fiatalok tódulnak a városba. Magam is tapasztaltam legutóbbi texasi riportkörutamon, hogy míg házigazdám, az egyébként óriási, de ott parányinak számító néhány száz acre-s ranchén tisztesen, de elég szegényesen él meg — kizárólag a maga keze munkájával — az állattenyésztésből, addig nem messze tőle, uralkodik és fenyeget minden, még független farmert a King Ranch, a maga egymillió acre-s birtokával, amellyel természetesen senki sem versenyképes.

New York, december 14

A tizenkét éve egységes amerikai szakszervezeti szövetség, az AFL—CIO története önmagában is egész könyvet érdemelne, mert politikai szerepe messze túlnő taglétszámán. Előtörténete pedig, onnan kezdve, hogy a harmincas években a kommunisták vezetésével, a roosevelti New

Deal politika idején, miként harcolták ki a szakszervezeti jogokat és hogyan „fejlődtek" ettől a George Meany vezette diktatorikus korporáció jellegű rendszerhez (amelynek fő állomása volt, amikor a mai ENSZ-nagykövet, Arthur Goldberg mint szakszervezeti jogtanácsos kiűzte a kommunistákat a szervezetből), több kötetet is kitenne.

A szakszervezeti mozgalom egységéért annak idején elsősorban a kommunisták harcoltak, aztán nemcsak nélkülük, hanem — a még azt is börtönnel büntető törvények alapján, ha egy kommunista be mert lépni valamelyik szakszervezetbe —, ellenükre teremtették meg. Most pedig szakadás előtt áll e mozgalom, mert legfőbb vezetőinek árulása már leplezhetetlenné vált. A kenyértörés a két boss, Meany elnök és Walter Reuther, az autómunkás szakszervezet vezetője között mintegy másfél évvel ezelőtt kezdődött. Nagyon leegyszerűsítve a dolgot, összekülönbözésük fő oka az, hogy Meany, akit széles körben „kivénhedt munkapiaci bossnak" neveznek, mind bel-, mind külpolitikai kérdésekben, ha lehet, jobbra áll Johnson elnök politikájától, míg Walter Reuther, a legnagyobb, másfél millió tagot számláló autószakszervezeti főnök, inkább a liberálisabb, mondjuk kennedysta politika híve.

Reuther Meany-ellenes vádjai közül elsőrendű a vietnami háborúban elfoglalt álláspontja, amely feltétel nélkül kiállást jelent Johnson politikája mellett. Ebben Meany olyanoktól kap támogatást, mint a fehér lumpenelemeket is magába szívó rakodómunkás szakszervezet vezetője, Thomas Gleason, aki az e héten zárult szakszervezeti országos konferencián büszkén jelentette be, hogy szövetségének tagjai „megruházták" a New York-i béketüntetőket. Magam is tanúja voltam ennek. A hajnali gyülekezőket körülvevő rendőrkordon mögött előbb csak őgyelegtek a

Pillantás a hídról című filmből ismert félelmetes acélkampóikkal, aztán akcióba léptek. A rendőrség durvaságán is túltéve, ütötték, verték a tüntetőket.

Meanyék szakszervezeti szövetsége a katonai-ipari „establishment" mellett, az egyetlen biztos támasza Johnsonnak. Különösen amióta a húsz-huszonöt milliós néger közösség előtt elvesztette az 1964-es polgárjogi törvénnyel szerzett népszerűségét. A választások közeledtével pedig, eddigi legfőbb támasza, az ellenzéki republikánus vezér Dirksen után, a jobboldali köztársaságiak is ellene fordulnak.

Reuther azzal is vádolja Meanyt, hogy mind polgárjogi, mind szociális ügyekben konzervatív. Ami igaz, az igaz; a Meany-féle szakszervezetek nagy része egyszerűen nem vesz fel soraiba négert. Az építőmunkás szervezet például sztrájkba lépett, mert az állam a polgárjogi törvény értelmében rá akarta kényszeríteni, hogy négerek is dolgozhassanak az építkezéseken. Ami pedig a szociális kérdéseket illeti, hát például Rockefeller, New York-i kormányzó és a kapitalizmus jövőjéért aggódó hasonló nagyiparosok manapság többet látszanak tenni a legkiáltóbb szociális igazságtalanságok egy részének csökkentése érdekében, mint a szakszervezeti mozgalom.

És végül azzal vádolja Reuther a Meany-féle vezetőséget, hogy a szakszervezetekbe tömörült munkások kiváltságainak védelme érdekében egyszerűen kizárja a munkásosztály többségét onnan. Az elmúlt tíz évben az amerikai munkások száma tizennyolc százalékkal, 64 millióra növekedett, míg a szakszervezeti tagság csak két százalékkal, alig 14 millióra.

Az AFL—CIO országos kongresszusa, Reuther bojkottja mellett, elfogadta a Johnsonnak oly nagyon szükséges

határozatot: a vietnami háború támogatását. De az elnök máris továbbment, és azt követelte tőlük, hogy az infláció ellenére „önként" mondjanak le béremelési követeléseikről. Meany készségesen vállalkozott is erre, de a második legnagyobb szakszervezet vezetője, az acélmunkásoké, rögtön kijelentette: „amikor az acélipar emeli az árakat, akkor Johnson ne próbáljon kioktatni, különösen ne a választási évben".

New York, december 28

Nem rádió- és tévé-tudósítói, hanem hallgató és néző minőségemben, különösen ilyen hosszú ünnepek idején irigylem az otthoniakat. Itt ugyanis kilenc tévé-csatorna és több tucat rádióállomás között válogatva sem nagyon találja meg az ember sem a szórakozási, sem a művelődési igényeinek megfelelő műsort a karácsonyi és az újévi pihenés közepette. Nemcsak a szilveszteri műsor politikai kabaréjáért (amit egyik-másik kolléga jóvoltából az itteni kis magyar közösség legnagyobb örömére, ha késve is, de magnószalagon meg szoktam kapni) esz a sárga irigység, hanem az ünnepnapok egész „műsorstruktúrájáért" is. Itt ugyanis nem ismerik ezt a fogalmat, hogy az ünnepnapokra másféle műsor járna. Ha vasárnapra esik, hát a vasárnapi, ha hétfőre, hát a hétfői szokásos műsor látható, hallható. Azzal a különbséggel, hogy a maguk nemében mindig legnagyobb hozzáértéssel készített politikai műsorok elmaradnak.

Tehát karácsony első (és itt egyetlen) napján, hétfőn, pontosan azokat a bornírt, minden áldott délelőtt visszatérő „háziasszonyt szórakoztató" agyonlakkozott úgyneve-

zett szituáció komédiákat, magnóról bekevert közönség derüjükkel láthattuk, mint bármely más hétfő délelőttön.

Szilveszter estéjén pedig, vasárnap lévén, a nagyérdemű közönség a több mint húsz év óta minden vasárnap este megjelenő szívfacsaró westernt, a Bonanzát láthatja, az ősz hajú atya és vakmerő, illetve bumfordi fiainak hőstetteiről. Vagy megnézheti a mindig minden fölött győzedelmeskedő *Wild Wild West* című múlt század végi kosztümös FBI ős legújabb kalandjait.

De hát ne csak panaszkodjam: van az amerikai tévézésnek két nagyszerű vívmánya is: az egyik műsor, a másik technikai vonatkozású.

A kereskedelmi tévé-állomások tízpercenként hirdető antihumánus, a legalja érzelmeket izgató műsorpolitikája eredményeként, mint megállapították, a lakosság húsz százaléka, amely a legnagyobb befolyást gyakorolja a társadalom irányítására, lényegében már nem is nézi a tévéműsort, tehát nem befolyásolható azzal. Több éves keserves küzdelem, rengeteg vita után, megszületett a nem kereskedelmi, tehát nem hirdető, pontos fordításban: „Közönség-műsor-laboratórium". A mindig rugalmas Ford-alapítvány fedezi a Columbia Egyetem tévé tanszéke és a kommerciális, tévétől megcsömörlött legismertebb szakemberek körül kiépülő „igazi európai" műsor költségeit, amely azonban csak hetenként két-három órán keresztül jelentkezik egy gyengén vehető New York-i adón keresztül. A hatalmas és tökéletes felszereléssel rendelkező három országos kereskedelmi tévé-hálózat ötezer helyi adójával szemben, csak 119 vidéki közvetítőállomás vállalkozott e műsor sugárzására, s ebből is 29 menet közben lemondta már az első adást, mert az „forradalmi nézeteket" vallott a négerek egyenjogúságának kérdésében.

Ez a műsor egyébként a maga szűkös keretei között, tényleg az európai televíziózásra hasonlít, és a többinél összehasonlíthatatlanul józanabb politikai és még inkább összehasonlíthatatlanul kulturáltabb művészi programot ad nézőinek.

A technikai újdonságot a nagyvárosok és főleg New York betonépítkezéseinek tévé-vételt megnehezítő, sőt gyakran és sokhelyütt lehetetlenné tevő körülményei kényszerítették ki. Ez pedig a kábeltelevízió. New York belterületének egyelőre csak egy kis részén kezdtek kiépíteni valamennyi tévé-állomástól, az előfizetők készülékéig húzódó speciális kábelösszeköttetést, ami zavarmentes vételt biztosít. Mintegy 30 dolláros beszerelési költség mellett, havi 5 dollárba kerül, ami az itteni árak mellett, és ha meggondoljuk, hogy nincs rádió és tévé-előfizetési díj, nem is nagyon drága.

Miután a szokásos műsorok mellett, az egyik szabad csatornán a UPI hírügynökség éjjel-nappal adott hírszalagját is ajánlja a vállalkozó cég, hát magam is jelentkeztem az előfizetők közé. Sajnos, közölték, a kábelhálózat egyelőre csak a 86. utca déli feléig készült el. Én pedig az északi oldalon lakom. Maradnak hát a szellemképek a képernyőn és az irigység lelkem mélyén a — tudom sokat szidott — hazai műsorokért.

1968

New York, január 10

(Egy tudósító levele)

Kedves Barátom,
amikor hosszú évekkel ezelőtt együtt nevettünk az egyik pesti kabarészínpadon elhangzott tréfán, még nem gondoltam volna, hogy ilyen módon emlékezem majd vissza rá. Jól csattant a vicc a „haldokló kapitalizmus" Párizsából néhány napos turista út után hazatért konferanszié ajkán, amikor felsóhajtott: „Micsoda szép halál."

Nos, Párizsban magam is csak turistaként jártam. De itt az Egyesült Államokban, ahol lassan négy és fél éve lesz, hogy először döbbentettek meg a felhőkarcolók és tövükben a koszos utcák, azt hiszem többet láttam-hallottam, utaztam, kérdezősködtem már, mint a legtöbb amerikai polgár.

És innen visszagondolva a pesti viccre, meg a magunk nevetésére, kicsit megkeseredik a szájam íze. Mert nem

szép ez a halál, ellenkezőleg: nagyon lassú, bár bekövetkezésének jelei, ennyi idő után saját szememmel és nemcsak a szemináriumi brosúrák alapján, felismerhetők lettek. És azt hiszem, nincs orvos, aki valamiféle szívátültetéssel megmenthetné. Mert nemcsak a szíve rossz, hanem majd minden berendezése.

Hadd bocsássak előre két dolgot:

a Magyar Rádió egy emberből álló amerikai irodája (plusz egy sokat segítő feleség és két teenager gyerek) nem elegendő arra, hogy az Egyesült Államok minden vonatkozását felmérje. Ezért hát minden igyekezetemmel azon vagyok, hogy a nálam sokkal illetékesebb amerikai megfigyelők megállapításait összegyűjtve vonjam le a magam következtetéseit.

Másodszor, órákig, mit órákig — napokig beszélhetnék, ha ennek a társadalomnak minden vonatkozásáról, az irigyeltről és a megvetettről, a követésre méltóról és az elrettentőről egyaránt beszélni akarnék. Ezért marad hát levelem adós válasszal a maga provokálta kérdésekre.

Nos, ennyi bevezető után hadd térjek a lényegre. És hogy mindjárt hű legyek önmagamhoz, engedd meg, Barátom, hogy Robert Kennedy (ugye ezúttal nem kell elmondanom, ki ő?) *Egy újabb világot keresve* című, legújabb könyvéből idézzek egy részt. Ezt írta:

„Mi idegeníti el tőlünk a fiatalokat? Érveiket természetesen a vietnami háborúval kezdik. Bár kormányunk fennen hirdetett külpolitikája a »hídverés« az új kommunista világgal, azt látják, hogy az antikommunizmus nevében felperzseltük azoknak a földjét, akiket barátainknak nevezünk. Azt látják, hogy a világ legnagyobb és legerősebb országa gyerekeket gyilkol (és nem érdekli őket, hogy esetleg csak véletlenül). Azt látják, hogy milliárdokat köl-

tünk fegyverkezésre, miközben itthon tovább terjed a nyomor és a tudatlanság. Azt látják, hogy készek vagyunk a szabadság nevében harcolni Vietnamban, de nem vagyunk hajlandók sem pénzben, sem erőben ennek még századnyi részét sem arra költeni, hogy szabadságot biztosítsunk Mississippiben vagy Alabamában vagy az északi nagyvárosok gettóiban.

Undorítja őket, hogy mindent a profit alapján ítélünk meg. Hogy egy-egy nagyvállalatnak, mint amilyen például a General Motors, nagyobb az évi profitja, mint a világ hetven országa közül bármelyiknek az évi nemzeti jövedelme.

»A pénz nem adhat szerelmet« — éneklik, míg mi túl gyakran jövedelmének vagy vagyonának nagysága szerint mérjük az embereket."

A California Egyetem egy diákja ezt mondta: (még mindig Robert Kennedyt idézem):

„Kértük, hallgassanak meg. Elutasították. Kértük, tegyenek igazságot. Anarchiának nevezték. Kértük, biztosítsák szabadságunkat. Ezt feltételekhez kötötték. Ahelyett, hogy szembenézhetnénk azzal a félelemmel és reménytelenséggel, amit maguk teremtettek, kéréseinket kommunista követeléseknek nevezték. Azzal vádolnak, hogy nem a törvényes utat használjuk. De azt elzárták előlünk. Maguk, és nem mi teremtettük meg a bizalmatlanság és a becstelenség e világát."

Eddig a diák. Robert Kennedy aztán ezzel zárja be a gondolatsort:

„Annak a politikának az abszurditása alapján, amelynek választott képviselői sportot űznek abból, hogy viccet csinálnak a patkányharapta gyerekek ügyéből, érthető, hogy oly sok fiatalember az elkötelezettség helyett az érdektelen-

ség, a politika helyett a passzivitás és az ifjúsági szervezet helyett az LSD felé fordult."

Szeretném, kedves Barátom, ha jól megértenéd, Robert Kennedy nem a „haldokló kapitalizmus" kritikusa. Ellenkezőleg: a szívátültetést megkísérlő orvos szeretne lenni. Amikor egy kötetnyi cikkben több oldalról feltárja e társadalom súlyos betegségeit, bennünket akar cáfolni, azokat akik ma már nem nevetnénk a hatásos kabarétréfán.

És Robert Kennedy távolról sem áll egyedül. Könyvek, cikkek, beszédek, statisztikák egész sora jelenik meg a hozzá hasonló „botcsinálta doktorok" neve alatt, akiket a vietnami háború kényszerített a fennálló társadalmi rend ilyen erős, szinte mérgező gyógyszerekkel történő gyógyítására vagy legalábbis annak megkísérlésére.

Ez a háború ugyanis nem okozója az amerikai társadalomban meglevő betegségeknek, csak a heveny gyulladás felszínre törésének kiváltója. Ezek a lassú, csúf halált okozó kórok már hosszú évtizedek óta rombolnak, de a legutóbbi évekig sikerült őket nemcsak elrejteni, de egyes jeleit mások számára még irigylésre méltónak is feltüntetni. A kétségtelen anyagi gazdagság, ami a lakosság húsz százalékának „klasszikus" nyomorával párosul, a vitathatatlan technikai civilizáció, ami a lakosság nagy többségének elképesztő kulturálatlanságával jár, a letagadhatatlan szabadságjogok, ami a minden képzeletet felülmúló propagandaapparátus hatása alatt „agymosássá" válik, mindez évtizedek óta fennáll, de az emberek csak most kezdik felismerni.

Szinte félek a négerkérdésről beszélni, mert tudom, otthon vannak, akik (remélem Te, Barátom, nem tartozol közéjük), jelentéktelen és csak általunk felfújt, mintegy önmagunk bajait mentegetni akaró, vádaskodásnak tekintik. Pedig hidd el, itt nincs — egyszerűen nincs — beszél-

getés, téma, tárgyalás, ami ne ekörül forogna. Már régen nem „polgári jogokról", formális szavazatokról van szó, vagy arról, hogy hol utazzék a néger az autóbuszon. Hanem a huszonvalahány milliónyi néger lakosság életéről. Martin Luther King nem azért akarja „megszállni" e tavaszon Washingtont, esetleg több százezer színesbőrűvel, mert több „polgári jogot" akar. Abból már van elég a törvénykönyvekben, különösen amióta Johnson elnök felállt a kongresszusban, és kisajátítva a polgárjogi mozgalom himnuszának szavait, maga mondta, hogy „We shall overcome", vagyis, hogy „győzni fogunk".

Már egészen másról, a szó fizikai és civilizációs értelmében: életben maradásról van szó. Tudod Te azt Barátom, hogy ebben az országban, ahol a középosztály nem győz védekezni az elhízás ellen, csecsemők halnak éhen? És gyerekek nőnek fel eltorzultan az alultápláltság miatt? Pedig így van, ha nem is országos méretű tragédia ez, de mégis van, és nem is ritkán.

És ha már itt tartunk, ki hinné, hogy az Egyesült Államokban jelenleg ötvenezer orvos hiányzik ahhoz, hogy az egész lakosságnak minimális egészségügyi ellátást biztosítsanak? Országos átlagban persze elvben százötven orvos jut százezer lakosra, mondja a statisztika, de gyakorló orvosból már csak ötven. Falvak, kisvárosok és nagyvárosi nyomornegyedek százaiban azonban egy sem. New York város volt egészségügyi osztályvezetője írta:

„Nem túlzás azt állítani, hogy egyedül New York városában évi tizenháromezer halált a szegénység okoz. Ezek mind megelőzhetők lettek volna. Következésképpen: ebben a nagyszerű városban, ahol az egészségügyi helyzet nagy általánosságban kitűnő, a szegénység tekinthető a harmadik legnagyobb halálos kórokozónak."

Ezzel szemben a legreakciósabb és legerősebb orvosszervezet a világon, az Amerikai Orvosszövetség elnöke, dr. Rouse ezt mondta az általános betegbiztosítás bevezetésével kapcsolatban:

„A magánkezdeményezés nevében folytatnunk kell az ellenállást. Ezért figyelmünket egyetlen kötelezettségre összpontosítjuk, arra, hogy védelmezzük az amerikai életformát. Ez pedig egyetlen szóval kifejezve: a kapitalizmus".

Társadalmi betegségek? Még felsorolásuk is túl hosszú időt venne igénybe: azon a környéken, ahol lakom, egy év alatt hetven százalékkal növekedett a betörések száma. A városban napi 10 millió dollár értékben követnek el lopásokat a szenvedélyes kábítószerélvezők. Nincs nap néhány kegyetlen gyilkosság nélkül, és nincs óra, hogy ablakom alatt ne rohanna el tűzoltóautó karaván egy-egy lángokban álló ócska faházhoz.

Amikor ezt a levelet írom, a *New York Times*ban ötödik napja közlik egy-egy teljes oldalon a lap tudományos szerkesztőségének országos felmérését arról, hogy milyen mértékben harapódzott el az amerikai társadalomban a legkülönbözőbb kábítószerek használata, és mi lehet a fantasztikus, nagyon tartózkodó számítások szerint 4 millióra rugó fogyasztói szám okozója. Bár elsősorban lélektani okokat kutatnak a szerzők, maguk is megállapítják (idézem):

„Ha az amerikaiaknak van pirulájuk az álmosság előidézésére, pirulájuk a terhesség megakadályozására, a tengeri betegség megelőzésére, akkor miért ne lenne olyan pirulájuk, amelyik segít megtalálni az igazságot?"

És ami ennél is fontosabb: megállapítják, hogy míg öt évvel ezelőtt a kábítószerélvezők kizárólag a „társadalom alatti" rétegekből kerültek ki, addig ma már az uralkodó

osztály és a legszélesebb középrétegek fiataljai és nem is olyan fiataljai, körében is általánossá válik a marijuana és az LSD.

És közben felbillen a társadalom harmóniája is: az elmúlt tizenöt év alatt több mint megduplázódott az itt még mindig „törvénytelennek" nevezett házasságon kívüli születések száma, vagyis minden száz élveszületett csecsemő közül nyolc soha sem találkozik majd apjával. A pirula ugyanis nem segít a tudatlanságon.

E napokban értelmiségiek egész sora ül viszont börtönben vagy várja elítélését, mert szóban, írásban, de mindig csak erkölcsileg és nem fizikailag, tiltakozott a vietnami háború erkölcstelensége ellen. A Svédországban menedékjogot kapott néhány amerikai katonaszökevény mellett, nem eltúlzott adatok szerint, Kanadában és Nyugat-Európában amerikai fiatalok százai, esetleg ezrei találnak politikai menedéket a helyi békeszervezetek útján. Itt pedig további százakat ítéltek el, mert megtagadták a zászló szolgálatát.

Pedig az amerikai fiatalokat minden áldott nap feleskedtik a csillagos sávos lobogóra az iskolában, valahogy olyan módon, mint, emlékszel Barátom, a háború alatt velünk szokták volt, nap mint nap elmondatni, hogy „Delet harangoznak szerte Magyarországon"?

A zászló, aminek szolgálata alól, most már nyugodtan mondhatni, tömegesen menekülnek, mindenhol jelen van: ha hiszed, ha nem, minden színházban, moziban, hangversenyteremben ott áll a dobogó mellett. Ott lobog még a tűzoltóautókon is, mintha a lángoló házak oltása is hazafias kötelesség volna.

E harcos nemzet, melynek majd minden házban ottlevő televíziós képernyőjén naponta számtalan embert ölnek

meg a haza és az amerikai demokrácia és szabadság eszményei nevében, e harcos nemzet legnagyobb kisebbségének, a néger fiataloknak negyvenöt százaléka úgy gondolja, a fehér amerikaiakban egyáltalán nem lehet bízni, és több mint fele meg van győződve, hogy problémáikat csakis erőszakos úton oldhatják meg.

Tavaly ötszáz ember halt meg több tucat amerikai nagyváros gettó-lázadásai során. Nixon volt alelnök és lehetséges 1968-as elnökjelölt szerint könnyen lehet, hogy ez évben megkezdődik a szabályos nagyvárosi „gerillaháború" a színesbőrű és a fehér nyomor és a vietnami háború ellen. Ugyanezt mondják azok a — feltehetően kisebbségben levő — harcos ellenállók, akik a békés tüntetések eredménytelenségétől már elvesztették türelmüket.

Csak a címszavakat folytatom: 19 millió 65 éven felüli amerikai közül hat és félmillió mindenféle nyugdíj vagy más támasz nélkül, a legszabályosabb fogalmú nyomorban él.

A Kennedy-gyilkosság óta (aminek hivatalos vizsgálatában — a közvéleménykutatások szerint — az amerikaiak nagy része nem hisz), a titkosszolgálat egyedül a múlt évben, több mint hatszáz személyt tartóztatott le, mert az elnök életét fenyegették. Ezek nagy része persze egyszerűen őrült (több mint nyolcmillió kórházi ápolásra szoruló idegbeteg van a rohanás-országában), egy része pedig olyan politikai ellenfél, aki nyilvános gyűléseken tett fenyegető kijelentéseket.

És beszéljek az inflációról? a növekvő szövetségi, állami és városi adókról? a dollár értékvédelmében várható utazási korlátozásokról? vagy a nagyvárosok kibírhatatlan közlekedéséről? a levegő és a folyók gyilkos szennyezettségéről? Lehetetlen, további órákra volna szükségem. In-

kább hadd idézzek az egészség-, nevelés- és jótékonyságügyi miniszter, John Gardner évelejei beszédéből, amelyben egy meglehetősen zárt körű értekezleten — mint ő nevezte — „a belső válság riasztó jellemvonásaival kapcsolatban", többek között ezt mondta: „Súlyos bajban vagyunk. És a történelem nem bánik majd kesztyűs kézzel azzal a gazdag néppel, amely nem kúrálja ki saját nyomorúságait."

Hát azt hiszem, levelem végére értem, kedves Barátom. Tudom, számtalan kérdésed volna, sok állításommal vitába is szállnál. Kérdéseid jogosak és bizonyára sok mindenben igazad is volna, ha vitázhatnál. Amit elmondtam, az persze csak az én nézetem, a magam tapasztalata, és archívumomat gyűjtögető és rendezgető feleségem munkájának eredménye. Ezért mindezt meggyőződéssel, megfontolások után és tiszta lelkiismerettel mondtam el.

A legközelebbi levélig, amikor talán vígasztalóbb dolgokról számolhatok be, baráti üdvözletemet küldöm...

New York, január 24

A szélsőjobboldal továbbra is bosszúért liheg, de alaposan megszaporodtak a józanabb hangok az amerikai törvényhozásban és a sajtóban a Pueblo nevű kémhajó elfogásával kapcsolatban. Rusk külügyminiszter ugyan „lényegében háborús tettnek" nevezte a hajó elfogását, de a Fehér Ház sajtótitkára azt hangsúlyozta, hogy az elnök „a legnagyobb mérséklettel" kezeli az ügyet.

Az amerikai Nemzetbiztonsági Tanács tegnap hosszú órákon keresztül ülésezett zárt ajtók mögött, de semmiféle nyilatkozatot nem adtak ki.

Minden jel arra mutat, hogy Johnson elnök emlékezetében még élénken él az 1960-as U 2-es ügy, amikor Eisenhower, abban a hitben, hogy a bizonyítékok elpusztultak, azt hajtogatta, hogy a szovjet vádak alaptalanok, egészen addig, amíg kiderült, hogy nemcsak a kémrepülőgép, de a lelőtt pilóta is a Szovjetunió kezében van.

Ma már teljesen nyilvánvaló, hogy a legkisebb mértékben sem támasztható alá az a kedden még magabiztosan ismételgetett állítás, hogy a Pueblo nemzetközi vizeken tartózkodott.

Az amerikai sajtó, valamint számos honatya nyilatkozata is azt mutatja, ha nem is készülnek valami „nyilvános" vallomásra, de meg sem próbálják ezt az állítást elhitetni. Ezt mutatja az a publicitás is, amit Bucher kapitány vallomásainak adtak.

A *New York Post* jól ismert, mindennapos vezércikkírója, Murray Kempton tegnap este ezt írta:

„Fájdalmas és zavarba ejtő, hogy mint egyénnek és mint honpolgárnak, ki kell jelentenem: semmit sem tudok elhinni mindabból, amit kormányom állít a Pueblo ügyében."

Jól értesült washingtoni körök értékelése szerint, tekintettel a vesztett ügyre, valószínű, hogy az Egyesült Államok még követelni fogja egy ideig a Pueblo kiadatását, de néhány fenyegető katonai erőmutogatás mellett, egyéb lépés jelenleg nem várható. Majdnem biztosra veszik, hogy már annak is örülnének, ha a fogságba esett személyzetet mielőbb visszakaphatnák. Bár várhatóan folytatják majd a kémhajó visszaszolgáltatásának követelését, lényegében — mint mondani szokták —, már „keresztet vetettek rá". A személyzet visszaszerzése elsősorban azért sürgős, mert mielőbb meg akarják tudni, sikerült-e valamit is elpusztí-

taniuk a titkos berendezésekből. Persze, belpolitikai okai is vannak az elnöknek: mielőbb vissza akarja szerezni elfogatott embereit, nehogy „gyengének" mutatkozva, tovább romoljanak választási esélyei.

New York, február 2

Johnson elnök újra és újra megjelenik a sajtó és a tévékamerák előtt, hogy kivörösödött szemmel, lesoványodva és meggyötört arckifejezéssel ne csak éjszakai imáiról számoljon be hallgatóinak, hanem hogy optimista kijelentéseket is tegyen csapatainak közelgő dél-vietnami győzelmeiről és az ellenség „végső vereségének" elkerülhetetlenségéről. A fáradt arckifejezésen aligha lehet csodálkozni: nem sok jó éjszakája lehetett az utóbbi tíz-tizenkét napban, amióta előbb légiereje veszített el négy hidrogénbombát Grönland fölött, majd haditengerészete egy kémhajót Koreánál és szárazföldi hadserege városok egész sorát Dél-Vietnamban.

Az ember nehezen tudja eldönteni: aggódjék, bosszankodjék vagy nevessen-e a képtelen hivatalos optimizmuson. Itt nehéz bármiféle más jelentéshez hozzájutni, mint az amerikai sajtóéhoz mindarról, ami Dél-Vietnamban történik, de még az is, szinte óránként cáfolja a kormány jóformán valamennyi állítását. Félreértés ne essék: nem a baloldali vagy a vietnami háború kérdésében liberális sajtóról beszélek, hanem arról is, amelyik máskor egyszerűen szócsöve a háborús pártnak és a hivatalos Washingtonnak. A naponta ötven-százmillió néző számára sugárzott esti televíziós híradóban, ennek műsorbezetője Walter Cronkite, péntek este, ismertetve az elnök legutóbbi opti-

mista kijelentéseit, rögtön hozzáfűzte: „a tények azonban nem látszanak mindezt alátámasztani". Aztán jöttek a tények vagy inkább egy részük, amelyekről a CBS televízió helyszíni tudósítói gyakran hősies merészséggel számolnak be.

Az itteni megítélésére jellemző az a karikatúra is, amely a *New York Post* című délutáni lap pénteki számában jelent meg: Egy romokban heverő szoba (melynek ajtaján tábla lóg: „saigoni székház" felirattal), íróasztala alá bújt egyenruhás férfi telefonál: „Minden O. K., nem sikerült eljutniuk a sokszorosító gépig" — és a masinából ilyen feliratú közhely-röplapok jönnek ki: „Most kezünkbe vettük a kezdeményezést", vagy: „Az ellenség offenzíváját meghiúsítottuk" és „Emellett tudtunk az egészről jó előre".

Teljesen mindegy, mit mond most Washington. Mert bármi történjék is ezután Dél-Vietnamban, többé már semmi sem lesz ugyanolyan, mint eddig volt. Mert hacsak el nem pusztítja az egész országot nukleáris fegyverekkel, Washington soha többé nem lesz képes elhitetni még önmagával sem, hogy Vietnam földjén bárhol is biztonságban érezheti magát. Az elmúlt hét hihetetlenül merész és hatalmas erőt, szervezettséget és nem utolsósorban kiváló stratégiai képességet mutató koncentrált népfelkelése (mert azt hiszem, csak ez az elnevezés illeti meg) bebizonyította, hogy nemcsak a hivatalos, hanem az azt ellenző liberális nézetek is, egyszerűen képtelenségekre épülnek. Még a Johnson-ellenzék egyik tekintélyes potentátja, Gavin tábornok tervei is azon a (mint bebizonyosodott) teljesen hamis elképzelésen alapultak, hogy a Vietkong „csak a dzsungelekben és a falvakban erős, de a megerősített városokban az Egyesült Államok mindaddig nyugodtan tartani tudja magát a megtámadtatás veszélye nélkül, amíg

tárgyalások útján meg nem oldható az egész kérdés". Mondom: ez a liberális ellenzék nézete volt. Volt, mert az elmúlt hét egyszer s mindenkorra még ezt is halomra döntötte.

New York, február 6

Naponta tízezer tonnával növekszik a szeméthalmaz New York utcáin. Hat napja sztrájkol a városi köztisztasági hivatal tízezer alkalmazottja, hogy az inflációval lépést tartó fizetésemelést harcoljon ki magának. A nyolcmilliós város számára ez hallatlan veszedelmeket jelent, nemcsak mert lassan a felhalmozott szemétdomboktól alig lehet közlekedni a járdákon, hanem azért is, mert az idő felmelegedésével a rothadó élelmiszer maradványok és főleg a kórházak fertőzött szemete félelmetes járványokat okozhat.

A csapás természetesen nem egyformán sújtja a város különböző részeit. A drága, előkelő városrészekben ugyanis magáncégek gyűjtik össze a szemetet. Így aztán az amúgyis legelhanyagoltabb városrészek, elsősorban a néger gettók vannak a legközvetlenebb veszélyben. Harlem utcáit már penetráns bűz uralja.

A városi hatóságok a tavaly szeptemberben hatálybalépett ún. Taylor-törvény alapján, amely tiltja a városi vagy állami alkalmazásban levők sztrájkját, azonnal a sztrájkolók ellen fordították a hatalom elnyomóeszközeit. Börtönre ítélték a szakszervezet elnökét, aki — és ez az itteni helyzet iróniája — sokáig nem akarta teljesíteni tagságának sztrájkkövetelését. Szinte leráncigálták a szószékről a szakszervezeti tagok, és csak nagy rendőri fedezettel sikerült elmenekülnie. Csak ezek után rendelte el a sztrájkot.

Lindsay polgármester kérte Rockefeller kormányzótól,

mozgósítsa a New York állami Nemzeti Gárdát a sztrájkolók ellen, de választási év lévén, ilyesmire nehezen szánja rá magát egy lehetséges elnökjelölt.

Miután pedig a tehetősebb rétegek kimenekülnek a városból a „suburbiákba", a város vezetői arra hivatkoznak, csökken az adófizetők száma, nem tudja emelni a köztisztaságiak bérét.

Így hát folytatódik a sztrájk, emelkednek a szemétdombok, és mind több körzetben bújnak elő a nyomorkörnyékek háziállatai, a patkányok.

Ha valaki nem értette volna, elismétlem: a világ leggazdagabb országának legnagyobb és leggazdagabb városáról, a pénzvilág központjának, a Wall Streetnek az otthonáról, New Yorkról beszéltem.

New York, február 8

Egyelőre három emberi csontvázat ástak ki, de a kutatás tovább folyik, s lehet hogy százra vagy még ennél is többre nő azoknak a bizonyítható gyilkosságoknak a száma, amelyeket a hírhedt Little Rock közelében levő arkansasi állami börtönben hajtottak végre az elítélteken.

Néhány éves itt-tartózkodás után az ember hajlandó azt hinni, hogy a korlátlan lehetetlenségek hazájában nem érhetik már meglepetések. De újra és újra rá kell jönnie, milyen naiv volt, amikor azt hitte. A világszerte oly fennhangon hirdetett amerikai életforma mindig kész elképesztő meglepetésekkel szolgálni.

Ilyen az is, hogy a fajüldözéséről híres Arkansas állam börtönviszonyainak vizsgálata során hajmeresztő, a szó szoros értelmében középkori állapotokra bukkantak. Maga

a vizsgálat azért indulhatott meg, mert új kormányzó, a New York-i Nelson Rockefeller bátyja, Winthrop lépett a világszerte hírhedtté vált Faubus helyére. Az ő megbízásából kezdte meg a vizsgálatot egy chicagói kriminológiai professzor. Ennek alapján kezdték meg az „ásatásokat" s találták meg az áldozatok első nyomait. A börtönparancsnokság egyszerűen szökevényeknek minősítette azokat, akik a kínzások, korbácsolások után meghaltak. Összesen több mint kétszáz szökevényt tartanak nyilván, félő, hogy nagy részük a kegyetlenkedések áldozata lett.

A vizsgálat más vonatkozásokban is félelmetes állapotokat hozott felszínre, de mintegy védekezésül azt állítja, hogy ilyenek a börtönviszonyok az amerikai Dél számos más államában is.

Az elítélteket rizs- és gyapotfarmokon dolgoztatják, éhbérért. Havonta egyszer adnak nekik húst. A napi étkezés híg rizslevesből és ehetetlen kukoricakenyérből áll. Az elítélt nőket a börtönhatósági urak és barátaik háztartásában dolgoztatják. Volt olyan börtöntisztviselő, akinek hálószobájából vezetett csengő a női fogolybarakkba, hogy az ágyból igényelhesse a szolgálataikat.

Az őrségnél a legkülönbözőbb kínzóeszközöket találták, köztük elektromos sokkberendezést is.

Még a börtönön belül is megkülönböztetik a fehéreket és a feketéket. Az elégtelen ellátás miatt az elítéltek kénytelenek családjuktól különkosztra pénzt kérni. Az élelmiszereket az őrséget megvesztegető fehér bűnözők árusítják, természetesen jókora felárral.

A legsúlyosabb büntetés az „iszonyatkamra", ahol kétháromszor annyi embert tartanak, gyakran hetekig, teljes sötétben, jóformán élelem nélkül, mint ahánynak ténylegesen berendezték a fogdát.

Oldalakat tesz ki a középkori börtönállapotok leírása. Már csak a jó ízlés sem engedi, hogy minden részletéről beszámoljak.

Newark, február 11

Sok csúf, elhanyagolt városa van az Egyesült Államoknak, de ha versenyre kelnének egymással, még Chicagót és Los Angelest is maga mögött hagyva, minden bizonnyal a közel félmillió lakosú Newark vinné el a pálmát. Ez a New Yersey állambeli, New York szomszédságában levő város azzal szerzett világhírt magának, hogy tavaly nyáron rendőrsége, a Nemzeti Gárda segítségével huszonhat embert gyilkolt és százakat sebesített meg, amikor a lakosság több mint felét kitevő négerek fellázadtak a tűrhetetlen állapotok, a nyomor, a rendőrterror és a jogsérelmek ellen.

Mindezt most olyan helyről bizonyították, ahonnan senki sem várta volna: a New Jersey állam kormányzója által kijelölt tíz tagú vizsgálóbizottság állapította meg, hogy a rendőrség ok és cél nélküli lövöldözésének lett áldozata a huszonhat ember és a sebesültek. Hathónapos vizsgálatuk eredményeiről egy 478 oldalas jelentésben számoltak be most, amelyben történelmi visszapillantástól, szociológiai elemzésen keresztül jutnak el a tavaly júliusi eseményekhez, s ezeknek minden percét szigorú tárgyilagossággal, tanúk ezreinek meghallgatásával, szinte mikroszkóp alatt vizsgálták meg és értékelték.

A tíz tagú bizottságban az állam két volt kormányzója, nagyiparosok, ügyvédek és bírók vettek részt. A jelentés nyilvánosságra hozatalakor tartott sajtóértekezleten a bizottság elnöke kijelentette: míg sokan azzal érvelnek a

nyomorúságos newarki helyzet változhatatlansága mellett, hogy nincs pénz, addig a helyi rendőrség, amelynek jelenleg is minden egyes tagja körülbelül kétszáz newarki lakosra „vigyáz", több százezer dollárt kapott újabb „tömegfelkelés elleni fegyverekre".

A bizottság megállapításai szerint a helyi rendőrséget és a Nemzeti Gárdát a válogatás nélküli és igazolhatatlan lövöldözésben elsősorban a fajgyűlölet vezette. A bizottság, mint teljesen megalapozatlant, elvetette azt a hivatalos magyarázatot, hogy a felkelést valamiféle összeesküvés szervezte volna, és rámutat: „miután a helyzet azóta sem változott, továbbra is fennáll az újabb felkelések lehetősége".

Következtetéseinek levonása során, az egész országra vonatkoztatva, a bizottság ezt írja: „Ha a tavaly júliusi eseményeknek csak egyetlen hasznos következménye is van, akkor az az, hogy többé nem lehet megkerülnünk az igazi problémákat. A kérdés az, hogy végül is hajlandók vagyunk-e lemondani illúzióinkról és meglátni a realitásokat. Az illúzió az, hogy az erőszak az egyetlen eszköz, amivel megoldhatjuk társadalmunk súlyos problémáit."

Washington, február 22

Az amerikai történelemben példátlanul, a szenátus legtekintélyesebb szerve, a Fulbright-vezette külügyi bizottság nemcsak hazugsággal vádolja a kormányzatot, nevezetesen McNamara hadügyminisztert, hanem ezt titkos katonai okmányok nyilvánosságra hozatalával alá is támasztja.

A külügyi bizottság hónapok óta titkos nyomozást folytat annak megállapítására, hogy mik voltak az előzményei

a hírhedt tonkini válságnak és az azt követő szenátusi határozatnak, amit Johnson elnök „jogi bázisnak" tekint a hadüzenet nélküli vietnami háború folytatására.

Emlékezetes, hogy 1964. augusztus 4-én Washington azt állította, hogy észak-vietnami rombolók megtámadták két hajóját a Tonkini-öbölben, majd erre „visszacsapásul" következett be augusztus 6-án a VDK első bombázása.

A Fulbright-féle bizottság megidézte McNamara hadügyminisztert, aki kedden hét órán keresztül zárt ajtók mögött válaszolt a külügyi bizottság tagjainak kérdéseire. Az ülés végeztével abban állapodtak meg, hogy a további vizsgálat érdekében sem a Pentagon, sem a szenátus nem ad ki semmiféle nyilatkozatot. McNamara azonban néhány óra múlva terjedelmes beszámolót publikált, amelyben a külügyi bizottság minden állítását visszautasította (bár annak „állításai" nem voltak ismeretesek a nyilvánosság számára), sőt súlyosan megvádolta azokat a szenátorokat, akik egyáltalán feltételezni merészelték, hogy a kormány tettei nem százszázalékosan igazolhatók.

McNamara lépésére, amely az amerikai politikai játékszabályokat felrúgta, Fulbright szenátor bizottsága is hasonló módon, de mind ez ideig példátlan eszközökkel válaszolt. A bizottság kezébe került katonai dokumentumokból idézve bebizonyították, hogy a két amerikai csatahajó behatolt a VDK felségvizeire, ahol részben kémtevékenységet folytatott, részben pedig kifejezett utasításra provokatív akciókat hajtott végre, hogy elvonja a figyelmet a saigoni bábrezsim hajói által ugyanekkor a VDK partmenti szigetei ellen végrehajtott támadásáról.

A nyilvánosságra hozott adatok szerint augusztus 4-én a Maddox nevű csatahajó parancsnoka utasítást kapott azokra az „operációkra", amelyekkel, idézem: „az észak-

vietnami őrhajókat lehetőleg vonják el északi irányba a 34/A jelű tevékenység térségéből". Az említett szám a saigoni rezsim hajói által végrehajtott támadásnak volt a fedőneve.

Számos egyéb mellett, egy másik dokumentum azt bizonyítja, hogy alig néhány órával azt megelőzően, hogy Washington elrendelte a VDK „büntető bombázását" a Maddox nevű, állítólag megtámadott csatahajó parancsnoka még mindig azt válaszolta feletteseinek, hogy nem biztos benne, támadás érte-e.

Az amerikai törvényhozás legfelsőbb szervének ezek a leleplezései persze csak itt keltenek megdöbbenést, hiszen a világ többi részén évek óta jól tudják: a VDK elleni légitámadások és a vietnami háború eszkalációjának kezdetét jelző ún. „tonkini válság" közönséges provokáció volt, hogy az amerikai szenátus hírhedtté vált határozatát az elnök (aki akkor már hónapok óta a zsebében hordta annak szövegét) elfogadtathassa a többséggel.

New York, március 7

Az előző öt évhez képest kevesebb mint egynegyedére csökkent az amerikai ipari termelés évi növekedése 1967-ben. Míg 1962 és 1966 között évi átlagban hét százalékkal növekedett az ipari termelés, addig 1967-ben csak 1,7 százalékkal.

Ez az egyik paradoxona a vietnami háború okozta gazdasági hatásoknak. A másik az, hogy míg általában csökkent a munkanélküliség (ami a hadsereg növelésének közvetlen következménye), az iparban foglalkoztatottak és az általuk ledolgozott munkaórák száma, valamint a termelé-

kenység is csökkent. A hatalmas hadi megrendelések ellenére az ipar kapacitásának kihasználtsága is alacsonyabb.

Mindezt hivatalos adatokból lehet megtudni, és az olyan, e tekintetben megbízható lapból, mint a *Wall Street Journal*.

A New York-i tőzsde újsága még ennél is tovább megy és e hivatalos adatokat elemezve megcáfolja a kormány állításait az állítólagos „fellendülésről". A hivatalos adatok szerint ugyanis minden probléma ellenére is növekszenek a személyi bevételek, vagyis a keresetek. 1965 óta — mondja a hivatalos jelentés — a keresetek 90 milliárd dollárral növekedtek, vagyis többel, mint Olaszország vagy Kanada egész nemzeti össztermelése.

Igen ám, mutat rá a *Wall Street Journal* (és nem a *Workert*, az Egyesült Államok Kommunista Pártjának lapját idézem), a jövedelmek valóban növekedtek az évi tízezer dolláron felüli keresetűek körében, akik az összlakosságnak azonban csak mintegy harminc százalékát teszik ki. De a lakosság több mint húsz százaléka a háromezer dollárban megállapított nyomorszínvonal alatt él, és a nagy átlag valahol e kettő között van.

„Mi a helyzet az átlagmunkással, akinek felesége és két gyermeke van? — teszi fel a kérdést a *Wall Street Journal*. Az ő számára a fellendülés jó néhány évvel ezelőtt megszűnt. 1965 óta keresetének vásárlóereje fokozatosan csökken." A lap analízise ezután pontos táblázaton mutatja ki az átlagmunkás keresetének alakulását, természetesen az árakhoz viszonyítva.

Az árak, a hivatalos statisztikák szerint most már több mint évi négy százalékkal emelkednek, de ez megint csak sokat leplező átlag. Hadd tegyem hozzá a magam családi statisztikáját: az itt töltött négy év alatt ugyanannál a pék-

nél vásárolt, azonos kenyértípus ára éppen tízszer ennyivel, negyven százalékkal emelkedett.

Persze, ez nem képez átlagigazságot. Mint ahogy a kiindulásként említett munkanélküli létszám is csak általában igaz. Országosan valamivel több mint három százalék a munkanélküliek aránya a foglalkoztatottakéhoz képest. Ezzel szemben a tizenhat-huszonöt évesek között már tizenöt százalék, és a hasonló korú néger fiatalok között megközelítően harminc százalék.

Ezért jut mindig eszembe az ilyen statisztikák olvasása közben a Nagy Lajos-féle példa: „Az étteremben egy úr egy kacsát eszik. Kint az utcán egy toprongyos alak áhítozva figyeli. Az arra járó statisztikus számára ez azt jelenti, hogy minden második emberre jut egy sültkacsa."

New York, március 8

Che Guevarát nem harcban ölték meg, hanem az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség közvetlen közreműködése mellett, hidegvérrel meggyilkolták.

A *Ramparts* című baloldali magazin márciusi számában megjelent cikkében előbb Michele Rey, francia újságírónő tárta fel ezt a tényt, majd a *New York Times* munkatársa, Juan de Onis is elismerte. Mr. Onis, aki évekig a lap latinamerikai tudósítója volt, Guevara meggyilkolása után hónapokat töltött Bolíviában, hogy megszerezze a hatóságoktól Che Guevara naplóját. Állítólag felhatalmazása volt a kiadóhivataltól kétszázezer dollárt felajánlani az eredeti kéziratért, de így sem sikerült megkapnia.

Juan de Onis csak azt követően írta meg a maga „leleplezéseit", hogy a *Ramparts* magazinban megjelent Mademoiselle Rey cikke.

A *New York Times* beszámolója szerint Guevara egyetlen lövéstől, a lábán sérült meg és a bolíviai katonák csak így tudták elfogni. Másnap, vagyis 1967. október 9-én megjelent a színen a CIA-ügynökség két embere, akik Eduardo Gonzales, illetve Ramos fedőnevet viselték. Számos társukkal együtt hosszú idő óta Bolíviában állomásoztak és a gerillák elleni katonai akciók irányításában szorgoskodtak.

A két amerikai ügynök két órán keresztül hallgatta ki Guevarát, aki Mr. Juan de Onis részletes adatai szerint, a legtökéletesebb magabiztossággal beszélt velük. A kihallgatás alatt a szomszéd szobában puskalövések dördültek: ott tartották fogva Guevara egyik, ugyancsak sebesült bolíviai harcostársát. Majd így folytatódik a *Times* beszámolója: „Mr. Guevara egy pillanatig hallgatott, majd megszólalt: »Tudom, engem is megölnek, de ez nem tartóztatja fel a forradalmat. A forradalom győzni fog.«

A CIA-ember ekkor kiment a szobából — folytatja a *New York Times* beszámolója — és a bolíviai hadsereg egy altisztje, Mario Teran őrmester lépett be. Mr. Guevara a piszkos padlóra terített pokrócon feküdt. Sebesülése ellenére felállt és ezt mondta: »Most majd meglátod, hogyan hal meg egy férfi.« A négy lövés azonnal megölte". — fejeződik be Mr. Onis beszámolója.

New York, március 10

Amikor először hajtottam be a Hajts be moziba, nagyon élveztem, hogy a kocsi üléséről nézhettem a hatalmas vászonra vetített filmet. Amikor először hajtott be velem vendéglátóm egy Hajts be étterembe, ahol a kocsiból ki sem szállva, mikrofonon közöltük a konyhával kívánsá-

gainkat, majd egy csinos felszolgálónő a kocsi ablakára erősített tálcán tálalta a „forró kutyának" nevezett nemzeti ételedelt, már azt hittem, mindenbe beletörődtem.

Aztán amikor megláttam az első „hajts be" bankot, ahol természetesen a kocsiból ki sem szállva lehet betenni vagy kivenni a folyószámláról a szükséges összeget, már azt hittem, semmin sem csodálkozom.

De aztán mégiscsak ért meglepetés: személyesen ugyan még nem láttam, de hallom, Kaliforniában felépítették és megnyitották az első „hajts be" templomot. Ki sem kell szállni a kocsiból: az Úr felkent szolgája, kellő rafinált hangerősítő-berendezések segedelmével kielégíti az autóhoz nőtt hívők lelki szükségleteit vagy társadalmi kötelezettségét. Tekintélyes egyházfiak megállapítása szerint ugyanis Amerikában már nem hit vagy nem hit kérdése a templomlátogatás, hanem kötelező társadalmi „status-symbol". Enélkül nem lehet semmiféle tisztes politikai, gazdasági vagy katonai pályát befutni. De hát ez már mind szinte őskori. A technika hazájában a „hajts be" már nem újdonság. Az igazi újdonság a „tárcsázz egy számot". Műszakilag egyszerű, már régen ismert eljárásról van szó: a telefon és egy előre felvett magnetofonszalag összekapcsolásáról. Feltárcsázol egy számot, és azon egy magnetofonhang bemondja a pontos időt. Ki ne ismerné ezt? Mi ebben az újdonság?

Semmi, mindaddig, amíg így tudhatod meg az időjárásjelentést, a vonat vagy a repülőjárat menetrendjét.

De aztán valakinek eszébe jutott: ha lehet „hajts be" templom, miért ne lehetne „tárcsázz egy számot" istentisztelet? És miután ez a korlátlan lehetőségek hazája, itt az ötletet tett követi — ha kifizetődik —, és most már több egyház szertartása szerint is, egyetlen telefontárcsázás

áráért hallgathat a hívő lélek istentiszteletet és szentbeszédet.

Egy dologban máris legyőzte a „tárcsázz egy számot" mozgalom a „hajts be" kampányt. A legújabb „forradalmi" újítás eredményeként (mert természetesen ennek nevezik), van már olyan telefonszám is, amit — tessék jól figyelni: az öngyilkosjelölt tárcsázhat fel, hogy igénybe vegye a lebeszélőszolgálatot. 10 centért, (feltéve persze ha helyi beszélgetésről van szó) feltárcsázhatja a megadott számot, kiöntheti bánatát, amire aztán megszólal egy kellemes bariton vagy egy még kellemesebb szoprán (kívánság szerint), és lebeszéli az öngyilkosságról.

Állítólag óriási sikerrel.

És még mondja valaki, hogy Amerika elgépiesedik, hogy itt mit sem törődnek az egyén bújával-bajával.

Aki pedig nem hiszi a történetemet, annak szívesen állok rendelkezésére: bármikor megadhatom az „öngyilkosságról lebeszélő szolgálat" telefonszámát. Bár azt nem tudom garantálni, hogy tengeren túli hívásoknak is eleget tesz-e?

New York, március 12

Egészen elképesztő, minden várakozást felülmúló és magát a győztest is meglepő politikai győzelmet aratott McCarthy szenátor az amerikai elnökválasztásokat megnyitó New Hampshire-i előválasztásokon. A két hónappal ezelőtt lényegében még teljesen ismeretlen minnesotai szenátor, azzal a ténnyel, hogy fellépett a vietnami háború és Johnson ellen, megkapta a leadott szavazatok több mint negyven százalékát. Tíz nappal ezelőtt még öt százalékra sem becsülték, három nappal ezelőtt még a jóindulatú

jósok is legfeljebb huszonöt százalékra értékelték lehetőségeit, és már azt is súlyos figyelmeztetésnek nevezték, amivel Johnson elnöknek számolnia kell.

Ehelyett, a még nem végleges adatok szerint McCarthy, a „békejelölt" a New Hampshire-i demokrata szavazók negyven százalékának szavazatait nyerte el, míg Johnson megkapta az ötven százalékot. Johnsonnak ez a többsége, minden amerikai politikai megfigyelő véleménye szerint a legsúlyosabb vereség, és azt a hatalmas változást mutatja, ami a februári dél-vietnami felszabadító offenzíva eredményeként jött létre az amerikai választópolgárok véleményében.

New Hampshire előválasztásain csak a nyilvántartott demokrata, illetve republikánus választók szavazhatnak arra, hogy az augusztusi elnökjelölő kongresszusokon kiket támogassanak majd az állam küldöttségei. E kis létszámú állam — amely mellesleg meglehetősen konzervatív, alig iparosodott, s majdnem kizárólag fehérek lakják—mintegy kísérleti nyúlként szerepel minden elnökválasztási évben.

Mint említettem, McCarthy szinte teljesen ismeretlenül indult a hatalmon levő elnökkel szemben, akinek követői, látva McCarthy előretörését, az utóbbi hetekben szinte útszéli hangon agitáltak ellene. Rádióállomások sora sugározta napjában százszor is azt a fizetett hirdetést, hogy akik McCarthyra szavaznak, tulajdonképpen az ellenséget, a „vietkongot" támogatják. E növekvően ultra-patrióta hangulatkeltés közepette megfigyelők úgy tartották, Johnson hetven-nyolcvan százalékot kap. A *New York Times* ma reggeli vezércikke „Tiltakozó szavazásnak" nevezi McCarthy sikerét. „McCarthy kiváló eredménye — írja a *Times* — a lakosságnak a háborúval és a kormány politikai vonalával szembeni kiábrándultságát mutatja."

A republikánus párti szavazatokban semmi meglepő sem történt: Nixon ellenfél nélkül indult és a szavazatok nyolcvan százalékát kapta meg, míg a másik húsz százalékból tizet a „nem jelölt", nem agitáló Rockefeller kormányzóra adtak le a szavazók.

Egyre inkább valószínűvé válik, hogy a gyengülő Johnson, mérhetetlen hatalma ellenére sem tudja majd kivívni magának a jelöltséget augusztusban. És akkor ki áll majd a Demokrata Párt élére? Vannak, akik esküdni mernének Robert Kennedyre, aki azonban változatlanul óvatos duhaj, és tagadja elnöki aspirációit.

New York, március 28

A természet nagyszerű alkotásának, a Salt Lake-nek, — vagyis a Sóstónak — az államában, Utahban titokzatos körülmények között, egyik napról a másikra elpusztult közel hétezer bárány. A szomszédos Colorado állam több mint félmilliós fővárosát, Denvert pedig teljes pusztulást jelentő földomlás veszélyezteti.

E két példa csak a legutóbbi azokból a veszedelmekből, amelyek az amerikai háborús fegyverkezés egyik legcinikusabb fegyvernemének közvetlen következményei. Mint hivatalosan megállapították, mindkét ügy közvetlen következménye a harci gázok gyártásának és kipróbálásának, ami a legnagyobb titokban folyik e távoli, idegenek által alig látogatott, elhagyatott vidékeken.

A lefolytatott vizsgálat megállapította, hogy a helyszíntől mintegy harmincöt kilométeres távolságban kipróbált harci gázok okozták a bárányok pusztulását. Az ottani titkos katonai kísérleti telepen tüzérségi fegyverekből, légi-

bombákból és légi permetezéssel mintegy kétezer liternyi „ideggázt" próbáltak ki, és ezt fújta el a szél a bárányok legelőhelyére.

A denveri ügy ennél sokkal borzalmasabb: 1962 óta folyamatosan 640 millió liter fertőzött vizet engedtek egy két mérföld mélységbe fúrt város alatti kútba. A fertőzött víz a közeli titkos katonai harcigáz-gyár melléktermé-ke. A föld felszíne alatt, mint most megállapították, a hatalmas mennyiségű víz olyan geológiai változásokat okozott, hogy előbb-utóbb bekövetkezhet egy katasztrofális föld-csuszamlás.

Az amerikai hadsereg a gyilkos gázok és vegyszerek számtalan változatát használja nagy mennyiségben Viet-namban, az emberek és a természet ellen. Köztudott, hogy az amerikai nagyvárosok rendőrségét a nyáron várható újabb nyomorlázadások ellen felszerelték számos, külön-böző harci gázzal és vegyszerrel. Amikor az ENSZ-ben újra és újra szó kerül az Egyesült Államok által soha törvénybe nem iktatott nemzetközi egyezményről, amely eltiltja a harci gázok és vegyszerek használatát, az amerikai küldöttség mindig ártatlan arcot vágva utasítja el a váda-kat. De most, hogy két ilyen tragikus ténnyel napvilágra került a gyilkos készülődés, az amerikai sajtó és az érintett államok képviselői egyszeriben elnöki vagy kongresszusi vizsgálatot követelnek. Lesz-e vizsgálat vagy sem, nem tudom, de nem is érdekes: amíg a politikusokat és lap-szerkesztőket csak akkor érdekli az ügy, ha saját bőrükön érzik a gyilkos militarizmust, addig nem szakad vége a gáz- és vegyszeres háborúra való készülődésnek az Egye-sült Államokban, legfeljebb majd megpróbálják ügyesebben leplezni.

Johnson elnök bejelentette, nem vállalja az Egyesült Államok elnökségét egy újabb négy éves időszakra. Vasárnap késő este (hazai idő szerint éjjel három órai kezdettel) valamennyi rádió és tévé-állomás útján Johnson beszédet intézett az amerikai néphez. Közel egyórás beszédének utolsó mondataiban jelentette be, hogy nem szándékozik indulni és nem hajlandó vállalni az elnökséget egy újabb periódusra.

Ez a bejelentés bombaként hatott. A sajtó számára már előzetesen kiadtak egy részleges beszédszöveget, ami azonban nem tartalmazta ezt a bejelentést, így az első kommentátorok egészen másra voltak felkészülve, és a tévé képernyőjén csak megütközött arcukat lehetett látni, amikor az elnök szavainak befejezése után feléjük fordultak a kamerák.

Az elnök beszédében egyébként is szenzációs lépéseket jelentett be: közölte, vasárnap éjjel utasította az amerikai légierőt, szüntesse be a VDK bombázását, kivéve a demilitarizált övezet közvetlen térségét. „Megteszem az első lépést a háború csökkentése irányában, egyoldalúan és azonnal" — mondta.

Felajánlotta, hogy még a demilitarizált övezet bombázását is beszüntetik, ha a VDK sürgősen válaszol és megkezdődhetnek a tárgyalások. Egyúttal felszólította a brit és a szovjet kormányt, mint az 1954-es genfi konferencia társelnökeit, hogy e bejelentés alapján tegyék meg a szükséges lépéseket a genfi konferencia ismételt összehívására. Egyidejűleg kinevezte Harriman rendkívüli nagykövetet, valamint Thompsont, az Egyesült Államok moszkvai nagykövetét, hogy személyes megbízottjaiként képviseljék

őt bármilyen tárgyaláson, ha a VDK is egyetért azok megkezdésével. Ugyanakkor felhívta személy szerint Ho Si Minh elnököt, adjon kedvező választ e kezdeményezésre.

Mindamellett azonban Johnson elnök bejelentette: az elszenvedett veszteségek pótlására újabb tizenhárom és fél ezer katonát küld Dél-Vietnamba, és a háború jelenlegi évi harminc milliárd dolláros költségeit további két és fél milliárddal növeli.

Figyelemre méltó, hogy Johnson elnök nem adott semmiféle határidőt a VDK válaszára a bombázási szünetet illetően, és azzal a ténnyel, hogy bejelentette lemondását az elnöki poszt további betöltéséről, nagyon jelentőssé teszi az egyébként propaganda-fogásnak is minősíthető bombázási szünet bejelentését.

Még egy fontosnak látszó, bár kevésbé világosan fogalmazott megállapítást is tett, ami úgy értelmezhető, hogy elfogadni látszik a dél-vietnami nemzeti felszabadítási front részvételét a vietnami válság politikai megoldásában.

Az a tény, hogy Johnson elnök a bombázás régen várt beszüntetésével együtt bejelentette azt is, hogy nem indul, és még akkor sem fogadja el, ha kérik az elnöki tisztséget a következő négyéves időszakra, egyértelműen és félreérthetetlenül eddigi egész politikája vereségének beismerése volt.

New York, április 3

A Wall Street megvadult arra a hírre, hogy a VDK hajlandó tárgyalni az USA-val a bombázások feltétel nélküli teljes megszüntetéséről. Háromnegyed órával azt követően hogy a hír megérkezett New Yorkba, olyan kereslet indult

meg minden részvény iránt, hogy a teljesen computerizált berendezések sem tudták követni, és a vásárlások adatait csak húsz perces késéssel képesek jelenteni. A vásárlások az első órában meghaladták a hétfőit, melyek Johnson elnök vasárnapi bejelentéseit követték, és amelyek harminckilenc év óta a legmagasabb áremelkedést mutatták.

A Wall Street hónapok óta, mint itt mondják, a háború befejezésére játszik, tehát a béke minden kilátása megélénkíti az üzleti életet, és emeli a részvényárakat.

Washington azonban még hallgat, láthatóan zavarban van a gyors és meglepő hanoi választól. Hivatalos nyilatkozat eddig nem hangzott el, csak annyit mondanak, hogy a Fehér Ház gondosan tanulmányozza a hanoi rádió bejelentését, de washingtoni körökből származó értékelések szerint nem tudják, miként reagáljanak, hiszen Johnson folyton azt ismételgette: hajlandó képviselőit bármikor bárhova elküldeni, hogy a VDK-val tárgyaljanak. Ugyanakkor szemmel láthatóan zavart okozott az amerikai fővárosban, hogy a hanoi válasz kifejezetten olyan irányú tárgyalókészséget ajánl fel, aminek célja a tárgyalások érdekében, az amerikai bombázások teljes megszüntetése.

New York, április 5

Meggyilkolták Martin Luther Kinget, az 1964-es Nobelbékedíj tulajdonosát, az amerikai erőszakmentes néger felszabadítási mozgalom vezérét. Tegnap késő este, egy egyelőre ismeretlen fehér fiatalember, a szemben levő épületből puskával fejbe lőtte, amint a Tennessee állambeli Memphis városában, motelszobájának erkélyére lépett.

Johnson elnök nyilván a felmérhetetlen következmé-

nyekre való tekintettel, elhalasztotta utazását Honoluluba, ahol a vietnami háború amerikai katonai és diplomáciai vezetőivel tervez tárgyalásokat.

Martin Luther King meggyilkolása, az egyéb politikai gyilkosságok mellett (amibe természetesen Kennedy elnök halálát is besorolom) immár a harmadik tekintélyes néger vezető erőszakos halála. Előbb Malcolm X-et, a harcos baloldali színes bőrű mozgalom vezetőjét tették el láb alól, majd Medgar Evers következett. Két évvel ezelőtt ugyanabban a memphisi kórházban ápolták az ugyancsak fejbe lőtt, de szerencsére életben maradt James Meredithtet, ahol most dr. King meghalt.

Tennessee állam kormányzója azonnal négyezer nemzeti gárdistát rendelt a városba és kijárási tilalmat jelentett be. Minden rádió és tévé-műsort félbeszakítva, Johnson elnök nyilatkozatot tett, amelyben kenetteljes szavakkal ítélte el a gyilkosságot.

King meggyilkolása felmérhetetlen következményekkel járhat, hiszen ő volt az egyetlen országosan ismert és elismert néger vezető, akit ugyan sok bírálat ért a harcosabb s főleg fiatalabb négerek részéről, feltétlen erőszakmentessége miatt, de mégis milliók bíztak benne. Még a fehér vezetés is, mert kizárólag benne láttak reményt, hogy képes lesz levezetni a színesbőrű tömegekben felgyülemlett elégedetlenséget, és az újra meg újra kirobbanó fékezhetetlennek látszó indulatokat.

Martin Luther Kinggel, a harminckilenc éves Nobelbékedíjas protestáns pappal, a négygyermekes családapával, éppen egy évvel ezelőtt, 1967. április 15-én találkoztam először személyesen, amikor az ország politikai életében fordulópontnak tekinthető első nagyszabású New York-i béketüntetést vezette. Ez a sok százezres tüntetés

vezetett el fél évvel később a Pentagon emlékezetes októberi ostromához és mostanra oda, hogy a Dél-Vietnamban elszenvedett vereségek után, Johnson elnök lényegében beismerve a bukást, rákényszerült addigi politikájának megváltoztatására és az újraválasztásáról való lemondásra. Martin Luther King örök dicsősége marad ez a tény is, mint ahogy az általa először kimondott jelszó, a „We shall overcome", vagyis a „Győzni fogunk", a végső győzelemig az amerikai színesbőrű egyenjogúsági mozgalom harci zászlajára lesz írva.

Memphis egy héttel ezelőtt volt utoljára a fehér rendőrterror színtere, amikor dr. King vezetésével békés tüntetés zajlott le a sztrájkoló köztisztasági munkások mellett. Állítólag néhány tucatnyi fiatalember — akik nem is vettek részt a tüntetésben — betört pár kirakatot és megint csak állítólag, elemelt néhány értéket. Az azonnal kirendelt több ezer főnyi helyi rendőrség és a színfehér Nemzeti Gárda százakat vert véresre, majd agyonlőtt egy, az egész ügyben részt sem vett, tizenhat éves néger fiatalembert.

Martin Luther King azért érkezett Memphisbe, hogy hétfőre újabb tüntetést szervezzen a még mindig sztrájkoló köztisztasági alkalmazottak érdekében. A rendőrség már előzetesen valóságos terrorhangulatot alakított ki a városban, mondván, függetlenül dr. King erőszakmentességétől a tüntetés ismét erőszakosságban végződhet. A rendőrség és a város fehér vezetésének fellépése már King megérkezése előtt is rendkívül feszült légkört teremtett. King moteljét a gyilkosság pillanatában rendőrök vették körül.

Hacsak egyetlen, vagy egy kis csoport fehér fajgyűlölő műve volt is e legújabb politikai gyilkosság, ne legyen senkinek sem kétsége az iránt, hogy mint minden más

korábbi és ezt követő amerikai terrorakció a helyi, vagy az országos hatóságok tevékenységének közvetlen következménye.

Az amerikai nép és az emberiség egy újabb kiváló embert gyászolhat e 39 éves Nobel-békedíjas protestáns papban, aki életét az amerikai színes bőrű tízmilliók erőszakmentes felszabadításának áldozta. Halála újabb kérdőjelet jelent, hogy vajon a módszer, amelyben őszintén hitt, eredményre vezethet-e ebben a fasizálódó társadalomban?

A legutóbbi percekben mind több jelentés érkezik arról, hogy több városban egyre nagyobb számban gyülekeznek elkeseredett, fenyegető hangulatú négerek. A New York-i Harlem főutcáján ezrével csoportosulnak. Ablakom alatt rendőrautók rohannak szirénázva abba az irányba. A fővárosban, Washingtonban a rendőrség körülvett egy néger negyedet, Bostonból és máshonnan is hasonló jelentések érkeznek.

New York, április 6

Az elmúlt hét vágtató eseményei vasárnap este 9 órától, amikor Johnson elnök megjelent szinte valamennyi amerikai tévé képernyőjén, csütörtök este fél nyolcig, amikor az esti híradó végeztével a bemondó szinte remegő hangon közölte az éppen megérkezett hírt, hogy Martin Luther Kinget, a Tennessee állambeli Memphisben fejbe lőtték — számtalan olyan illúziót oszlattak szét, amit még az Egyesült Államok bírálói is hajlamosak voltak elfogadni.

Azokra az illúziókra gondolok, amelyeket éveken, évtizedeken keresztül építettek ki hozzáértő, szinte tudományos módszerességgel az Egyesült Államok verhetetlen

világhatalmáról, a szabadság, a demokrácia és a technikai haladás védelmében vállalt kétségbevonhatatlan „elkötelezettségeiről", valamint belső társadalmi rendjének egyedül üdvözítő, egyedül igazán demokratikus, kizárólagosan szabad és egyben kétségeket kizáróan sziklaszilárd biztonságáról.

Egy tulajdonképpen piciny nép sok évtizedes harcával és egyhónapos katonai offenzívájával eredményesen kétségbe vonta az elsőt, és egyetlen puskalövés, amely kioltotta Martin Luther King életét, feltárta a második illúzió alaptalanságát.

A világ leghatalmasabbnak mondott államának elnöke rákényszerült arra, hogy saját és tábornokainak sok éves politikáját, valamint saját további elnöki reményeit feladva, visszavonulót fújjon, és néhány nap múlva egyetlen „magánember" halála miatt ne csak félárbocra vonassa a büszke csillagos-sávos lobogót, hanem saját rezidenciájának védelmére vonultassa föl a hadsereget.

Nem, sem elparentálni, sem győzelmi diadalt ülni nem akarok: az Egyesült Államok hatalmas, gazdag és erős ország, felmérhetetlen tartalékai és nagyszerű polgárai vannak. De nemzetközi és belső hatalmi struktúrájának gerincét sérülés érte, talán gyógyíthatatlan sebesülés.

Ez történt a héten az Egyesült Államokban. Nemcsak az események jól ismert kronológiája, hanem a már bekövetkezett és a még várható, de előre nem látható események dinamikája mutatja az amerikai illúziók kimúlását. Bármi történjék is ezután, Washington már soha többé nem lesz ugyanolyan, mint a saigoni offenzíva és Martin Luther King halála előtt volt.

Az amerikai társadalom válságának legmélyebb pontján az ifjúság van. És szinte teljesen általánosíthatóan, majdnem egységesen: színre, fajra, vallásra, sőt, majdhogynem osztály hovatartozásra való tekintet nélkül.

E válság mélyebb, mintsem hogy kizárólag azzal lehessen magyarázni, hogy hetenként átlagosan három-négyszázan halnak és ezrével sebesülnek meg, talán végzetesen egy olyan háborúban, amelynek értelmét még azok sem látják, akik nem ellenzik aktívan.

E válságnak az is csak jelensége, hogy nagymértékben megszaporodott az öngyilkosságok száma a fiatalok között. Egyes rétegekben pedig ennek a magasabb átlagnak a több százszorosát éri el, mint például az indián rezervátumokban élő, faji okokból a társadalomból kivetett fiatalemberek körében.

Nem szándékozom sorolni a válság jelenségeit, sem okait, mert vége sincs, hossza sincs. De maguk az amerikai társadalomtudósok is felfigyeltek a jelenségekre, nemcsak a politikai ellenállásra, nemcsak az elképzelhető legnagyobb fokú elidegenedésre és generációs ellentétekre, hanem arra is, hogy még a fiatalok művészete is talán „válságművészetnek" nevezhető.

Martin Luther King meggyilkolása után az Egyesült Államok száztíz nagyvárosában fiatal négerek tíz- és tízezrei látszólag egyszerűen fékevesztett fosztogatókká és gyújtogatókká váltak. Nem a fehérek, nem a gazdagok házait gyújtották fel, hanem sajátjaikat. Mikor Washingtonban egy fiatalembert megkérdeztek, miért gyújtja fel ezt a házat, ahol maga és családja lakik, azt válaszolta: „A pokolba, nincs benne semmink, csak a patkányok."

És az öt legnagyobb amerikai egyetem egyikében, a New York-i Columbián az igazgatóság, a városi vezetés és a kormány politikája ellen tüntető diákok az egyetemi könyvtár polcaiból építettek barikádokat a rohamozó rendőrök támadása ellen.

Az öngyilkos indiánok, a saját házaikat felgyújtó néger fiatalemberek, a könyvtárt szétdúló fehér középosztálybeli diákok és a gyakran a leggazdagabb családokból származó, mindent tagadó hippik, kevés dologban értenek egyet, de abban — kimondva vagy kimondatlanul — feltétlenül, hogy ez a társadalom idegen tőlük.

A sok beszéd helyett hadd mutassak be egy rendkívül tehetséges fiatal lányt, szinte azt is mondhatnám, jelenséget. Neve Janis Ian, tizenhét éves, de már két éve országszerte ismerik a nevét, és kizárólag a fiatalok.

Középiskolás diák, költő és zeneszerző, és bár alig politizál, azt mondhatnám, forradalmár, legalábbis a mai amerikai viszonyok között. Miatta, pontosabban dalai miatt embervér folyt, sokakat megvertek, éveken keresztül teljes cenzúra rejtette el a nagy nyilvánosság elől, amíg aztán a legnagyobb név, akinek nem lehetett ellenállni, a karmester és zeneszerző Bernstein behozta egy saját tévé-műsorába, és ezzel megtörte a jeget.

Ha most megpróbálom prózában lefordítani egyik dalának magaszerzette szövegét, biztosan sokan ajkbiggyesztve azt mondják majd: „Mit, méghogy forradalmár? Legjobb esetben pol-beat szerző." Igen, lehet, hogy Budapesten az volna, de Janis Ian New Yorkban él. Íme a *Társadalom gyermeke* című dalának vázlatszerű fordítása:

Gyere el hozzám, bébi,
Arcod tiszta és ragyog, mint az éjszaka sötétje.
Anyám fogadott az ajtóban,
(Tudod, oly csinos voltál).
Megértem könnyeidet és szégyenedet:
Anyám fickónak nevezett, nem a neveden szólított
és nem engedett be.
Hozzám fordult s azt mondta:
„De hát kedvesem, ő nem közülünk való."
Azt mondja, nem találkozhatunk többet.
Kísérj el, az iskolába, bébi.
Mindenki vak és süket.
De aztán azt mondták nekem:
„Miért nem jársz te közénkvalókkal?"
Tanáraim kinevetnek, és beleszólnak ügyeinkbe
Az egyenlőség szónokai azt mondják, hisznek is benne,
De akkor miért nem hagynak bennünket egyenlőknek lennünk.

Nem, inkább azt mondják:
nem találkozhatunk többet.

Egyszer azonban többé nem hallgatok rájuk,
és felemelem majd a fejem.
Egy napon meglendítem szárnyaimat, és repülni fogok.
Lehet, hogy várnunk kell még arra a napra, bébi.
Hiszen én még csak e „társadalom gyermeke" vagyok.
De ha felnövünk,
Megváltoztatjuk a dolgokat.
Most azonban még úgy van, ahogy ők mondják:
Nem találkozhatunk többet.

Hosszú hónapok alapos előkészítő munkája után, viszonylag csendben megkezdődött Bostonban az utóbbi évek legnagyobb amerikai politikai pere, dr. Spock és négy társa ellen. Az ügyész „összeesküvéssel" vádolja őket, amit állítólag azzal követtek el, hogy fiatalokat a katonai szolgálat megtagadására buzdítottak.

Az elsőrendű vádlott az a 64 éves dr. Spock gyermekgyógyász, akiről azt mondják: minden húsz éven aluli amerikai fiatalembernek tulajdonképpen nevelőapja. Ugyanis csecsemőgondozási és gyermeknevelési népszerű tudományos munkája húsz év alatt többmillió példányban jelent meg, és szinte minden család könyvtárában megtalálható. A híres „doktor bácsi" soha életében nem foglalkozott politikával, és évekkel ezelőtt nyugalomba vonult. A vietnami háború eszkalációja azonban olyan mértékben felháborította, hogy előbb a tiltakozók közé, majd élükre állt, és a lehető legnagyobb nyilvánossággal és nyíltsággal kezdett küzdeni a háború ellen általában és a „maga neveltjeinek" tartott fiatalok életének megmentése érdekében. Évek óta szinte nincs nélküle háborúellenes tiltakozó megmozdulás, magas alakja, „doktorbácsisan" mosolygó arca minden tömeggyűlésen ott látható, és érveit messzire hordják a hangszórók. Társai ugyancsak vezető értelmiségiek: William Sloane Coffin tiszteletes, a Yale Egyetem káplánja, Mitchell Goodman író, Marcus Raskin tudományos kutató, a Fehér Ház Kennedy-korszakának tanácsadója és végül Michael Ferber, a Harvard Egyetem hallgatója.

A politikai per tárgyalásának első napján az ügyész (aki mellesleg maga ejtőernyős tiszt volt a koreai háború ide-

jén) idézeteket olvasott fel dr. Spock és társainak „bűnlajstromából". Ilyeneket: „A vietnami háború erkölcstelen és jogtalan." Aztán: „Célom az Egyesült Államok háborús célkitűzéseinek aláásása." Még tovább: „Megtagadom azokat a törvényeket, amelyek ellenkeznek az emberiesség törvényeivel". És végül: „Ha fiatalembereket bebörtönöznek, engem is börtönbe kell csukni, mert minden tőlem telhetőt elkövettem annak érdekében, hogy támogassam, sőt: felbújtsam őket."

A vád első számú tanúja az FBI egyik ügynöke volt, aki eskü alatt vallotta, hogy ilyen és hasonló kijelentéseket hallott dr. Spocktól és vádlottársaitól, sőt hasonló tartalmú — tőlük származó — röplapokat is „szerzett". A védő kérdésére közölte, hogy az idézett kijelentéseket a New York-i Hilton szállóban, tavaly október 2-án — egy sajtóértekezleten hallotta.

Arra a kérdésre, hogy tapasztalt-e valamiféle titokzatosságot e sajtóértekezleten vagy egyebütt, az FBI-ügynök csak „nem"-mel válaszolhatott.

Dr. Spock és vádlottársainak ügyvédei, akiknek sorában az Egyesült Államok több híres és jelentős jogásza van, védelmüket két tényre alapozzák: egyrészt a vietnami háború jogtalanságára az amerikai alkotmány és a törvények értelmében, másrészt pedig arra, hogy az összeesküvés nevetséges vádjával a kormány az alkotmány alaptételét, a szólásszabadságot sérti meg.

New York, június 5

Amerikaiak tízmilliói még nem is tudnak róla, hogy a Los Angeles-i Irgalmas Szamaritánus kórházban hat idegsebész küzd Robert Kennedy életének megmentéséért. Kalifornia-

ban e percekben még csak hajnali négy óra múlt, és akik ottani idő szerint éjfél, hazai idő szerint reggel 8 óra előtt elzárták tévéjüket vagy rádiójukat, még nem tudhatnak arról, hogy Kennedy szenátort, egy húsz és harminc év közötti fiatalember, egy viszonylag kis kaliberű, 8 lövetű pisztolyból leadott több lövéssel súlyosan megsebesítette. A gyanúsított egyetlen szót sem szól, és semmiféle személyazonossági irat nem volt nála.

A hivatalos jelentés szerint két lövés érte a szenátort: egy kevéssé veszélyes a vállán és egy rendkívül súlyos, a jobb füle fölött. Ez a lövés mélyen behatolt az agyba, aminek következtében állapota rendkívül kritikus. A legutóbbi jelentés szerint azonban légzése és szívverése rendben működött.

Tizenegyedik gyermekükkel terhes felesége mellette van a kórházban, mint ahogy közvetlen közelében volt a merénylet pillanatában is.

A szenátoron kívül súlyosan megsérült Paul Schrade, az autómunkás szakszervezet kaliforniai vezetője, aki a szakszervezeti szövetség reakciós vezetője, a Humphreyt támogató George Meany ellenére, Kennedy érdekében dolgozott a tegnap lezajlott kaliforniai előválasztáson. Két tévé-munkatárs is megsérült és egy fiatal nő, ő azonban kevésbé súlyosan.

Kennedyt akkor érték a merénylő golyói, amikor távozott a Los Angeles-i Ambassador hotel hatalmas bálteréből, ahol ezrek ünnepelték abból az alkalomból, hogy megnyerte a kaliforniai előválasztásokat. Ez a győzelem jelentős lépéssel vitte közelebb a demokrata párti jelöltséghez, és minden józan értékelés szerint végső soron a Fehér Ház elnyeréséhez.

Másodpercekkel a lövések előtt, szinte utolsó szavaival,

a következőket mondta az összegyűlt diadalmas ünneplőknek: „Minden azt bizonyítja, az ország változtatásokat akar és békét Vietnamban." Ezután már csak néhány udvarias köszönő szót mondott munkatársainak, majd elindult — végzetes útjára — a szálló bálterméből.

A teremben azonnal elfogtak egy, a rendőrség által még mindig nem azonosított fiatalembert, akit tucatnyi rendőr csak nagy nehézségek közepette tudott megmenteni a lincseléstől.

Nem tudom, lehet-e kommentárt fűzni mindehhez. Talán elegendő annyi, amennyit egy, a hírrel álmából felkeltett washingtoni szenátor mondott első őszinte pillanatában: „Az ország megőrült. A politikai gyilkosság mindennapivá vált az Egyesült Államokban."

New York, június 6

„Szégyenletes szomorúság idejét éljük" — mondta Robert Francis Kennedy szenátor éppen két hónappal halála előtt: azon a napon, amikor a század legjelentősebb amerikai népvezérét, Martin Luther Kinget búcsúztatta.

Azóta ő is a „szégyenletes szomorúság" tárgyává vált, mint ahogy négy és fél évvel korábban bátyja is. És még egy idézet az ugyancsak gyilkos merénylet áldozatává vált Kennedy szenátor legutolsó megnyilatkozásai közül: „Sorsom az önök kezében van, de az sokkal kevésbé fontos, hogy mi történik velem, mint az, hogy mi történik az üggyel, amit képviselek." E szavakat egy nappal meggyilkolása előtt mondta egy kaliforniai választási gyűlésen.

Politikai gyilkosságok máshol és más korszakokban is történtek. De az, ami az elmúlt néhány évben az Egyesült

Államokban folyik, példátlan mind az idő, mind a földrajzi távolságok vetületében. Kennedy szenátor meggyilkolása csak egy jele — és félő, nem utolsó jele — annak a tendenciának, amely a világ egyik legnagyobb hatalmának mélységes belső válságát, társadalmi betegségét, s ha tetszik a kifejezés, ha nem: rothadását jelképezi.

„Két Kennedy között egy Kinget gyilkoltak meg" — mondta egy idős néger asszony a New York-i utcán, és ő maga is, meg mások is, hozzátették: „mindenkit, aki kiállt a szegényekért, a négerek, a kisebbségek mellett".

Ráérünk még vitázni azon, hogy John és Robert Kennedy mennyire voltak ellentmondásos politikai figurák, hogy sok milliós vagyonukkal a hátuk mögött, számtalan, nem is vitathatóan reakciós célokat szolgáló politikai tettük közepette, mennyire voltak igaz vagy kevésbé igaz képviselői a szegényeknek, a négereknek s a kisebbségnek. De azon nem is lehet vitatkozni, hogy mindketten élesen kiríttak az amerikai átlagpolitika őket megelőző és őket követő személyiségei és irányzatai közül. És sajnos, mint a neves amerikai publicista, James Reston ma reggel megállapítja, kevés kétség fér hozzá, hogy Robert Kennedy halála legalább olyan hatással lesz az amerikai politikára, mint bátyja meggyilkolása volt.

„Mi történt Amerikával?" ez az újra és újra, itt és szerte a világon feltett kérdés, amire csak kevesen tudnak és még kevesebben akarnak válaszolni. Arthur Schlesinger, a híres történész és a Kennedy-család közeli barátja így válaszol: „Mi vagyunk a földkerekség legfélelmetesebb népe. Az erőszak ösztöne benne van nemzeti vérkeringésünkben. Talán ott kezdődött, amikor először megkezdtük azoknak a meggyilkolását és rabságba hajtását, akiket alacsonyabbrendűeknek tartottunk magunknál, mert a bőrük színe

különbözött a miénktől. És ott folytatódik, hogy elpusztítunk egy tízezer mérföldnyire levő országot, amely semmiféle értelemben nem érinti nemzeti biztonságunkat és nemzeti érdekeinket."

Lindsay New York-i polgármester pedig így válaszol a kérdésre: „Ennek a sodródó, szétszakadt Amerikának meg kell találnia újra önmagát. Újjá kell építenünk egész társadalmunkat, hogy a józan észre és az igazságra támaszkodjék. Jelenleg a félelem és a gyűlölködés oszt meg és idegenít el bennünket egymástól és társadalmunktól."

Johnson elnök szinte magányosan viaskodik ezzel a nemzeti és nemzetközi nézettel, hogy Robert Kennedy meggyilkolása társadalmi jelenség. Igazságügyminisztere siet kijelenteni, mint minden hasonló esetben, hogy nyoma sincs összeesküvésnek. Talán még az is lehet, hogy a szó formális, jogi értelmében igaza is van. Talán igaz, hogy Sirhan Bishara Sirhan egyedül, személyes gyűlölködésből vagy éppen abnormalitásból követte el a tettet. De ki követte el a dallasit és ki a memphisit meg a többit? Nem, nem is az az érdekes, hogy személy szerint Joe Smithnek hívták-e, vagy hogy az Egyesült Államokban született-e vagy éppenséggel Jordániában. A légkör, a politikai gyűlölködés légköre, ami magányos vagy szervezett formában, a jog betűit kimerítve vagy sem: politikai összeesküvéssé válik.

Anélkül, hogy Kennedy elnök dallasi látogatásának reggelén uszító, gyűlölködő „hirdetés" jelenhetett volna meg a helyi újságban; anélkül, hogy a rend legfőbb őre, az FBI elnöke „az ország legmegrögzöttebb hazudozójának" nevezhette volna a Nobel-békedíj kitüntetettjét, anélkül, hogy az ország elnöke az angol nyelv legdurvább kifejezéseit használhatta volna saját törvényhozása egyik

tekintélyes tagjával, Robert Kennedyvel kapcsolatban, sem egyéni, sem szervezett formában nem gyilkolták volna meg sem John Kennedyt, sem Martin Luther Kinget, sem Robert Kennedyt.

És mindehhez még számtalan elkerülhetetlenül „nélkülözhetetlen" feltétel kellett e gyilkosságok társadalmi elkövetéséhez. Talán, mint Schlesinger professzor mondta, tényleg ott kezdődött, hogy a fehér amerikaiak úgy kezdték társadalmuk megszervezését, hogy kiirtották az indián őslakosság százezreit, aztán helyükbe százezer afrikait hoztak be, akik nem álltak ellent a betolakodóknak. Aztán két és fél századon keresztül megteremtették azt a társadalmat, amit büszkén, nem is minden alap nélkül, de semmi esetre sem teljesen indokoltan „a világ leggazdagabb társadalmának" neveznek. És közben megteremtették hozzá a társadalom kivetettjeit, a negyvenmillió éhezőt. És kialakították a világcsendőri szerepet, a nyílt és a kevésbé nyílt beavatkozásokat, majd a hirosimai atombombát és a vietnami napalmot.

Évtizedeken keresztül pedig, hogy mindezt nemcsak elfogadhatóvá, hanem büszkén a magáénak vallhatóvá tegyék, létrehozták a világ kétségtelenül legjobban működő félelmetes propagandaapparátusát, amivel elérték, hogy hosszú időn keresztül még az éhező amerikai is felsőbbrendűnek érezte magát a többi földrész lakóinál.

De aztán jött a vietnami háború, ahol erő és hatalom, pénz és fegyver, propaganda- és a western-filmek stílusában a csípőből lövő stratégia ellenére, egy kis, szegény, rosszul felszerelt nép végre „nemet" mondott annak, amit az Egyesült Államok az egész világnak, baráti és ellenséges és el nem kötelezett országokban egyaránt az élet céljaként ajánlgatott.

És ahogy először nyilvánvalóvá vált a kudarc, talán még nem is tudatosan ismerve fel az összes messzire nyúló következményeket, a kártyavár összeomlott. Ami 1963. november 22-én Dallasban még csak „ritkaság" volt, az ugyanis, hogy politikai ellentéteket gyilkosságokkal kell megoldani, az szokássá, módszerré, a rendszer részévé vált. Mindazokat, akik képességeikkel és lehetőségeikkel a társadalom mélységes belső ellentmondásai elleni küzdelem élére állhattak volna, el kellett tenni az útból. El is tették. Alig is maradt valaki az amerikai politikai porondon, aki betölthetné John és Robert Kennedy és Martin Luther King, meg Malcolm X feladatát.

Hogy szerepe volt a mozikban és a tévé-képernyőkön napjában tucatjával gyilkoló „hősök"-nek is a szükséges légkör megteremtésében? Persze hogy volt és van. Meg annak is, hogy évről évre, karácsonyról karácsonyra amerikai anyák ezrei hiába tiltakoztak a játéküzletek előtt a gyilkos játékok forgalomba hozatala ellen. Az ismert és ismeretlen gyilkosok is úgy nőttek fel, mint a legtöbb amerikai fiatalember, hogy a legtöbbször hallott és használt szó a gyűlölet volt. Gyűlölték a szomszédot, mert annak jobb kocsija volt, gyűlölték a másik politikai irányzat képviselőjét, az oroszokat, a kínaiakat, a latin-amerikaiakat, de Gaulle-t és mindent és mindenkit. Gyűlölet. Politikai és társadalmi, gazdasági és társadalmi gyűlölet.

Összeesküvés? Lehet, hogy a törvénykönyv betűi szerint nem. De morális, politikai és társadalmi értelemben egyértelműen az. Összeesküvés az ún. szabad vállalkozás, a szabad rablás, a világcsendőrség, a munkanélküliség, a felpuffadt hasú néger gyerekek, a faji előítéletek ellenzőivel szemben. Ezért kellett Robert Kennedynek is meghalnia.

Pontban este 8 órakor tízezres tömegből szakadt fel a zokogás a New York-i Union Square-en és Washingtonban a Fehér Házzal szemben. Autódudák harsogtak és a tehetetlenségtől dühöngő férfiak rázták öklüket. Több asszony elájult az izgalomtól. 1953. június 19-én este 8 órakor történt ez.

Hat perccel, majd 16 perccel később hivatalosan megállapították a halál beálltát. A Sing-Sing fegyház villanyszéke precízen működött, semmi fennakadás sem volt. Előbb egy férfit, majd egy asszonyt végzett ki a másodperc töredékei alatt.

Még a halál beálltának pillanatáig is működött az akkori „forró drót", a közvetlen telefonvonal. Csak egy szót kellett volna — akár percekkel az ítélet végrehajtása előtt belesuttogniuk, hogy az ügyeletes megbízott a washingtoni igazságügyminisztériumból azonnal leállítsa a procedúrát. A szó, amit a Fehér Házban és szerte az államapparátusban vártak, ez volt: „Bevallom."

A szó azonban nem hangzott el sem a harmincöt éves férfi, sem felesége, a harminchét éves, két gyermekes asszony nem volt hajlandó kimondani a szót. Julius Rosenberg 8 óra 6 perckor, felesége, született Ethel Greenglass 8 óra 16 perckor halott volt. Alig fél órával korábban az elnök Dwight Eisenhower visszautasította ügyvédjük utolsó kegyelmi kérését. Mert várta a két vádlott telefonját.

Az Egyesült Államok kormánya mindent feltett erre a telefonhívásra. Korlátlan biztosítékokat adott, ha beismerő vallomást tesz a két elítélt, kegyelmet kapnak, ha nem, akkor történjék, ami történt.

A világ akkor felordított a fájdalomtól. A pápától a

tudományos élet legkiválóbb reprezentánsain át írókig és a munkások tízezreiig New Yorktól Londonig, Párizson át Budapestig felháborodott sikoltás volt az első reakció — bár a világnak akkor még csak kételyei voltak a házaspár kivégzésének jogosságát illetően.

Most, a kettős tragédia 15-ik évfordulója körül az amerikai és a világközvélemény közelebb állhat az igazsághoz, mint valaha.

Két fiatal ember, egy újságíró-házaspár hat teljes évet töltött el életéből, hogy világosságot derítsen a Rosenberg-perre. Walter és Miriam Schneir néhány hónappal ezelőtt 460 oldalas könyvet jelentetett meg New Yorkban ezzel a címmel: *Meghívó kihallgatásra* (*Invitation to an Inquest*, Doubleday and Co. Inc., Garden City, New York 1965).

A két író azt választotta jelszavául, amit Felix Frankfurter az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának tagja három nappal a kivégzés után nyilvánosságra hozott különvéleményének végéhez fűzött hozzá: „Megírni a véleményt egy olyan ügyben, mely két emberéletet érint, azután, hogy a függöny végképp legördült, úgy tűnhet, patetikus hiábavalóság. De a történelemnek is megvannak a maga igényei."

A könyv az elképzelhető legnagyobb tárgyilagossággal és alapossággal vizsgálja felül az egész Rosenberg-pert. Minden elérhető bizonyító anyagot és minden elérhető tanút mikroszkopikus részletességgel ellenőriz, és egyértelműen arra a következtetésre jut, hogy az ítélet jogtalan és igazságtalan volt. Félreértés ne essék, a Schneir házaspár mindenféle előítélet nélkül fogott hozzá a hatalmas munkához, semmiféle „baloldali" elkötelezettségük, érzelmi vagy szervezeti odatartozásuk sem volt. Walter Schneir ismert közíró, művei olyan publikációban láttak napvilá-

got, mint például a *Nation*, melynek liberális vitaszelleme mellett alapvető kommunistaellenességéhez még csak a gyanú árnyéka sem férhet.

A szerzők olyan dokumentumokat tártak fel, melyek eddig soha sem kerültek nyilvánosságra. Köztük David Greenglassnak több olyan rajzát, melyeket az FBI-vizsgálat alatt készített, mondván, azoknak a rajzoknak a másai, melyeket 1945. június 3-án adott át az új-mexikói Albuquerque városában Harry Goldnak, akit Julius és Ethel küldött hozzá ezek átvételére. E rajzok állítólag az új-mexikói kísérleti telepen készülő atombomba működési elvét tartalmazták, melyeket a Rosenberg házaspár átadott a szovjet kémszervezetnek, és a Szovjetunió ezek alapján készítette volna el saját atombombáját. Ugyanezt vallotta Harry Gold, egy philadelphiai vegyész is. A két vallomáson kívül az ügyészség egyetlen bizonyítéka egy szállodai bejelentőlap volt, melynek fotokópiáját mutatták fel az esküdteknek. Eszerint az adott napon Gold az albuquerquei Hilton hotelban szállt meg.

David Greenglass rajzait — mint említettem — mostanáig a nyomozóhatóságon kívül senki sem látta. Az esküdtek sem: szigorúan titkosnak minősítették azokat. Most, több mint másfél évtized múltán a Schneir házaspár hozta először nyilvánosságra, és ezzel az egy ténnyel máris bizonyította; az egész kémhisztéria egyszerűen nevetséges. Az atomtitok, melyen tudósok tízezrei évekig dolgoztak, melynek alapvető elveit legfeljebb egy tucat, legmagasabban kvalifikált tudós ismerhette teljes egészében, állítólag néhány ceruzarajzzal leskiccelhető volt, méghozzá egy olyan közkatona rangban odavezényelt műszerész által, akinek nukleáris-fizikai ismeretei a nullával voltak egyenlőek. A Goldnak átadott rajzokat Greenglass — a vád

szerint — nem az atomtelepen másolta valami lopott dokumentumról, hanem saját lakásán emlékezetből készítette annak alapján, amit „megértett" az atombomba elvéből. A rajzok egyébként önmagukért beszélnek: Ez volt a földrengető atomtitok, melyről a McCarthy-korszak terrorjának igazolására be kellett bizonyítani, hogy a Szovjetunió csak *kommunista kémtevékenység* folytán juthatott hozzá.

A Schneir házaspár még arra a megállapításra is eljutott hogy: 1. Gold (aki a Rosenberg-ügy vizsgálatának kezdetén már elítélt volt egy állítólagos angliai kémügy kapcsán) Greenglass vallomásáig soha említést sem tett kettőjük találkozásáról, mely az egyetlen kapcsolat a Rosenberg házaspár felé, holott akkor már minden létező kémtevékenységet készségesen elismert. És 2. az albuquerquei szállodai bejelentőlap hamis, amit azonban csak az eredetin volna lehetséges mikroszkopikus úton perdöntően bizonyítani. Az írók ezért kérték az FBI-t, adjon betekintést az eredetibe, melynek csak fotokópiája szerepelt a vád irattári anyagában. Hoover, az FBI főnöke, saját kezűleg aláírt válaszlevelében — arra való hivatkozással hogy: „Valahogy elkeveredett és megsemmisült, illetve eltűnt" — visszautasította a kérést.

Az FBI precízségéről szóló világszerte ismert történetek alapján legalábbis nehéz feltételezni, hogy éppen az évszázad legnagyobb perének éppen a perdöntő bizonyítéka tűnt volna el. Mindehhez ráadásul a könyv feltárja, hogy azt a nőt, akit a vád Rosenbergék és a szovjet „kémek" közötti összekötőnek nevez, soha sem idézték meg a tárgyalásra, holott a könyv szerzőinek adott vallomásában ez a bizonyos Anna Szidorova elmondja, hogy az FBI hónapokon keresztül éjjel-nappal figyelte és minden létező eszközzel ellenőrizte.

A szerzők 460 oldalon keresztül sorolják a kérdéseket és a kétségeket, melyekre hivatalos fórumok mind a mai napig nem adtak választ. Az amerikai sajtó magatartása, mely az 1950—1953 között lezajlott terrorper idején egyértelműen „halált" kiáltott, a könyv nyomán most gyökeresen megváltozott. Sok oldalas idézetgyűjtemény fekszik előttem. Szeretném, ha csak a töredékét is visszaadhatnám azoknak a reakcióknak, melyek a Schneir házaspár könyve nyomán születtek a vezető amerikai napi- és hetilapokban:

Newsweek: „A Rosenberg házaspár nyugtalan sírban fekszik."

Washington Star: „Nehéz úgy olvasni ezt a könyvet, hogy az ember ne jusson arra a következtetésre, a Rosenberg házaspár bűnössége valószerűtlen."

New York Times: „Nem volt elég bizonyíték a Rosenberg házaspár elítélésére, és nagyon kétlem, hogy ma akadna esküdtszék, mely bűnösnek, és bíró, aki halálra ítélné őket."

Chicago Tribune: „Többé nem vagyok meggyőződve — mint ahogy valamikor voltam —, hogy elegendő törvényes bizonyíték lett volna elítélésükre."

St. Luis Post Dispatch: „Felkavaró olvasmány ez a könyv minden amerikai számára... Egy korszak áldozatai voltak Rosenbergék? Ez a könyv legalábbis megalapozza azt az igényt, hogy erre a kérdésre válaszolni kell."

Christian Science Monitor: „Szinte biztos, hogyha egy ilyen tárgyalást ma tartanának azonos adatok alapján, a kimenetel egészen más volna. A Schneir házaspár fontos szolgálatot tett azzal, hogy ezt világossá tette."

És így tovább...

Mindehhez kiegészítésül hozzátartozik, hogy a Schneir házaspár könyve nemcsak „a történelem igényeinek" szol-

gál a Rosenberg házaspár posztumusz felmentése érdekében, de konkrét szolgálatot tehet egy alaptalanul elítélt, a mai napig is börtönben ülő ember, Morton Sobell megmentésére. Ő ugyanis az egyetlen vádlottja a világot felkavaró pernek, aki a mai napig is börtönben ül, tizenhatodik évét töltve a harminc éves büntetésnek.

1950 augusztusában Mexikóban tartóztatta le, pontosabban rabolta el az FBI, és szállította New Yorkba. Egyetlen megfogható „bűne", hogy egyetemi évfolyamtársa, majd egy ideig kollégája volt Julius Rosenbergnek. A Schneir házaspár által feltárt adatok szerint az FBI, miután a nemzetközi jogot felrúgva Mexikóban a szó szoros értelmében elrabolta, negyven napig megpróbált belőle Rosenberg elleni „tanút" faragni. Csak miután ezt megtagadta, lett belőle hivatalosan letartóztatott „vádlott", aki ellen a fő vád az volt, hogy Rosenbergék letartóztatása után Mexikóba szökött, hogy elkerülje a felelősségre vonást. Sobell mindvégig tagadta, hogy bármiféle kapcsolatban állt volna Rosenbergékkel, és váltig hangoztatta, hogy családjával együtt a legnormálisabb körülmények között nyaralni utazott Mexikóba. Ennek ellenére, és a vádak megalapozására vonatkozó bárminemű bizonyíték nélkül harmadrendű vádlott lett, akit harminc évi börtönre ítéltek.

Eddigi tizenhat börtönévéből hetet a leghírhedtebb amerikai börtönben a San Francisco partjainál fekvő szigeten, az Alcatrazban töltött, tökéletes elszigeteltségben. Újabban egy pennsylvaniai börtönben raboskodik, súlyosan megviselt egészségi állapotban. New Yorkban és az ország több más városában Morton Sobell megmentésére bizottság működik, amely fedezi az ügyvédi költségeket. Megpróbálnak perújrafelvételt kieszközölni, eddig azonban eredménytelenül. Legutóbb május elején terjesztették

be kérelmét, éppen a Schneir könyv adatai alapján az újratárgyalásra, válasz azonban még nem érkezett.

Mrs. Sobell, aki izzó gyűlölet légkörében hősiesen nevelte fel két gyermeküket, egy beszélgetésünk alkalmával elmondta, hogy 1963-ban kieszközölt egy kihallgatást az elnöknél. Az elnök akkor ígéretet tett az ügy felülvizsgálására, sőt, hogy a jobboldal ellenállását eleve lehűtse, két náci háborús bűnöst szabadon is engedtetett. Mielőtt azonban a Sobell ügyben döntés történt volna, az elnök Dallasba utazott. Ez 1963. november 22-én történt. A többi már ismeretes. Sobell pedig változatlanul tölti börtönbüntetését.

Az ügy valamennyi többi szereplője szabadon van. Azt a hármat, aki mindvégig tagadta bűnösségét, halálra, illetve harminc évre ítélték. Azok, akik bevallották a kémkedést, tehát David Greenglass és Harry Gold, szabadon vannak. Az utóbbit, akit, mint említettem, egy korábbi ügyben ítéltek el ugyancsak harminc évre, ez év május 18-án „becsületszóra" szabadon bocsátották. Greenglass bírósági engedéllyel megváltoztatta nevét és feleségével együtt, aki ugyancsak bevallotta a bíróság előtt a kémkedésben való aktív részvételt, de soha egy percig sem volt börtönben, valahol az Egyesült Államokban él. A Schneir házaspár sem tudott összeköttetésbe kerülni velük.

A Rosenberg ügy felülvizsgálata és Sobell kiszabadítása egy nagyon nagy nehézségbe ütközik: valamennyi szereplő, aki felelős a nyilvánvaló terrorperért (az egyetlen McCarthy szenátor kivételével) él, sőt magas funkcióban, illetve változatlan köztiszteletben áll. Erkölcsi vagy bírói felelősségre vonásuk teljesen lehetetlennek látszik, hiszen olyanokról van szó, mint Dwight Eisenhower, a volt elnök és Hoover, az FBI máig is teljhatalmú főnöke. A vizsgá-

lók, az ügyész, a bíró, mind-mind változatlanul azonos vagy még magasabb pozíciókban ülnek. Az Egyesült Államok uralkodó körei még nem számolták fel az ötvenes évek hidegháborús terrorpereinek következményeit.

Miami, augusztus 7

Hazai idő szerint reggel 5 órakor, amikor ezt a tudósítást továbbítom, már éppen hét órája folyik a minden képzeletet felülmúló, másként nem jellemezhetem, mint gyerekes cirkusz a Miami Beach-i republikánus elnökjelölő konvención. Egymást követik a három főjelöltet, Nixont, Rockefellert és Reagant dicsőítő retorikai bűvészkedések, és a szóvirágokat minden alkalommal a Budapesten szilveszter éjszakájáról ismert papírtrombiták süvöltése kíséri.

Jelöltenként tizenötezer luftballont eresztenek le a hatalmas sportcsarnok tetőszerkezetéről, amit, ha hiszik, ha nem, a delegátusok kisiskolás örömmosollyal az arcukon taposnak el nagy pufogtatások közepette.

Mindez persze csak a látványosság. A jelöltség várományosai nincsenek is a színhelyen, még az utolsó pillanatokig is újabb szavazatokat próbálnak szerezni a többség elnyeréséhez. A jelek azonban arra mutatnak e percekben, hogy az ötvenötéves Richard Milhous Nixon, aki 1952 és 1960 között Eisenhower alelnöke volt, majd 1960-ban csatát vesztett John F. Kennedyvel szemben, egészen közel áll a jelöltség elnyeréséhez.

Chicagóban és két héttel korábban Miamiban nemcsak a polgári liberális erők, hanem az amerika demokrácia-illúziók is súlyos vereséget szenvedtek. Bekövetkezett ugyanis az, amit a nálam sokkal jobban hozzáértő szakértők megjósoltak ugyan, de csak nagyon kevesen hittek el nekik: az amerikai választópolgár november 5-én olyan választás előtt áll, ami semmiféle választékot nem kínál.

Az amerikai kétpártos rendszernek ez már réges-régi módszere. Hiszen, hogy csak a négy évvel ezelőtti választékra utaljak: ugyan, mi a különbség Lyndon Johnson és Barry Goldwater között? Az előbbi, a négy évvel ezelőtti nyertes, végrehajtotta az utóbbi — a vesztes — által hirdetett és a Johnson által a választási kampányban olyannyira tagadott politikát.

Ez az esztendő azonban másnak látszott. Nemcsak a közvéleménykutatásokra, a vizsgálatokra, a tanulmányok eredményeire gondolok, amelyek szinte kivétel nélkül azt mutatták, hogy az amerikai nép nagy része valami újat, valami egészen mást akar, hanem arra is, hogy a vietnami tavaszi offenzíva átütő sikerétől, Johnson visszavonulásán keresztül, Robert Kennedy és Martin Luther King meggyilkolásáig, ezúttal nem lehet igazuk azoknak a szkeptikus jósoknak, akik elég erősnek tartják a régi pártmasinériát arra, hogy Richard Nixont és Hubert Humphreyt állítsák a két párt élére, ezzel biztosítva, hogy vagy az egyik vagy a másik megválasztása esetén változatlanul uralhassák a Fehér Házat.

Mindkét pártban, a republikánusoknál jelentéktelenebb, de a demokratáknál meglehetősen erős liberális erők vol-

tak, amelyek próbálták megakadályozni ezt. Miamiban Nelson Rockefeller vívott erőtlen csatát, szinte előkelően undorodva tőle, a reakciós, nyíltan konzervatív háborúspártiak ellen, és elegánsan vesztett.

Ami Chicagóban történt, az sokkal több volt ennél. Ott ugyanis nemcsak egy-egy, lényegében az uralkodó elithez tartozó politikus próbált szembeszegülni a johnsoni erőszakosságú masinériával, hanem az utca is beleszólt. Ennek következtében és kizárólag ennek következtében merészelt a delegátusoknak mintegy negyven százaléka is kiállni a távolról Johnson és a helyszínen Daley chicagói polgármester és Connally texasi kormányzó által vaskézzel irányított gépezettel szemben.

Az utcákon tüntető fiatalok túlnyomó többsége nem egyszerűen egy másik politikust akart Johnson helyébe, hanem alapvetően más politikát, mást Vietnamban és mást bent az országban. McCarthy szenátornak ebből az az érdeme, hogy felismerve a közhangulatot, egyáltalán a konvenció termébe vihetővé tette az utca követeléseit, amelyek egyébként éppúgy kívül maradtak volna, mint Miamiban, ahol a delegátusok még azt sem vették észre a külvilágból, hogy tőlük néhány mérföldnyire rendőrök gyilkolják a lázadó négereket.

Hogy akár Nixon, akár Humphrey mit ígér a most következő kéthónapos választási kampányban, annak nem lesz sok jelentősége. Azok, akik egyikükre vagy másikukra akarnak szavazni, már úgyis elhatározták magukat. Valószínű azonban, hogy nagyon sokan, valószínűleg a választásra jogosultak nagy többsége egyszerűen senkire sem fog szavazni a két jelölt közül, és követi McCarthy szenátor pénteken bejelentett elhatározását, hogy pártállásra való tekintet nélkül azokat a kongresszusi jelölteket támogatja

majd, akik ellenzik a vietnami háborút, de nem segíti egyik elnökjelöltet sem.

Hogy mi lesz ennek a következménye? Könnyen lehet, hogy éppen a radikalizálódó tömegek kiábrándulása miatt a jobboldal erőteljes előretörése következik be. Hiszen éppen ez a félelmetes ebben, hogy minden eszközzel, ha kellett, eljárásjoggal, ha kellett, gumibottal állítottak meg egy egészséges, sem alapjaiban, sem részleteiben nem az USA érdekei ellen való előretörést, és ezzel felbátorították az ország legelmaradottabb háborús, fajüldöző erőit, azokat akik legfeljebb a fajgyűlölő, bornírt Wallace és a reakciós-konzervatív Nixon közötti választékon gondolkodhatnak. Hubert Humphrey a liberálisok és az újat akarók szemében áruló, a megbukott Johnson eszköze, a konzervatívok szemében pedig jelentéktelen, akinél sokkal jobb programot ígér akár az alabamai Wallace, akár a goldwateri pártgépezet segítségével elnökjelöltté emelkedett Nixon.

New York, szeptember 12

A három gyanúsítottat kivezetik a New York-i bíróság tárgyalóteréből. Egyszerre vagy százötven ember fogja őket körül, és az oda sietö riporterek már csak azt látják, hogy gumibotok emelkednek a levegőbe és sújtanak le, majd vér patakzik a három gyanúsított fejéből. A rendőri riporterek, akik jól ismernek ott mindenkit, kétséget kizáróan felismerik a százötven fönyi fehér tömegben, hogy nagy részük civil ruhába öltözött, szolgálaton kívüli rendőr.

Más: egy nappal később, az ország másik végében, a kaliforniai Oaklandben, éjjel fél egykor, egy rendőrségi

szolgálati kocsi lassan egy épület elé hajt, megáll, és a bentülő két egyenruhás rendőr puskákkal tüzet nyit az épületre. Több, mint egy tucat lövést adnak le, majd továbbhajtanak.

Ismét más: A floridai Miamiban ugyancsak két szolgálatos rendőr, minden indokolás nélkül feltartóztat egy tizenhét éves néger fiatalembert, kocsiba ültetik és a Miami folyó egyik hídjára viszik. A két robusztus termetű rendőr a fiút bokájánál fogva átlendíti a híd korlátja fölött, és miközben azzal fenyegetik, hogy a huszonöt méteres mélységben zúgó folyóba dobják, arról faggatják, tagja-e egy radikális néger szervezetnek.

A New York-i rendőrök ügyében vizsgálat indult. A két oaklandit és a két kaliforniait bíróság elé állítják, és elbocsátják a fegyveres testülettől. Ezzel be is lehetne fejezni a történetet, ha e három történet, az Egyesült Államok három egészen különböző helyéről, nem esne többé kevésbé egybe, és nem irányulna azonos társadalmi rétegek ellen.

A New York-i civil ruhába öltözött rendőrök három néger fiatalembert vertek félholtra a bíróság folyosóján, miután arról hallgatták ki őket, hogy részt vettek-e a „Fekete Párduc" nevű radikális néger szervezet által állítólagosan végrehajtott gyilkossági ügyben.

Az oaklandi rendőrök azon az éjszakán nyitottak tüzet a „Fekete Párduc" szervezet helyi irodájára, amikor annak egyik vezetőjét, egy csupa fehér emberből álló esküdszék, bűnösnek mondta ki egy gyilkossági ügyben.

A floridai néger fiú ellen, mint említettem, semmiféle vádat sem emeltek.

Hogy a „Fekete Párduc"-ok New York-i és oaklandi tagjai résztvettek-e valamiféle gyilkossági ügyben, azt nem

tudom megállapítani. Könnyen lehetséges, mert a szervezet nyíltan fegyverkezik és „gerillaháborút" hirdetett a hatalom ellen.

A chicagói ország-világ előtt fitogtatott és azóta számos tekintélyes politikus által védelembe vett rendőrterror óta, különös dolgok jelentkeznek az amerikai társadalomban. Beszámolók, sőt polgármesteri nyilatkozatok is kénytelenek elismerni, hogy az említett jelenségek — amelyekkel azonban nem merül ki a teljes lista — a rendőri erőszakszervek tagjainak szélsőségesen jobboldali politikai magatartását mutatják, ami George Wallace, volt alabamai kormányzó fellépésével párhuzamosan, egyre szemtelenebb nyíltsággal, még a fennálló törvényekkel is elégedetlenkedő gyűlölködés formájában jelentkezik.

Kétségtelen: ezeket az attrocitásokat, nem úgy mint a chicagóit, nem a rendőrség parancsnokai rendelték el vagy hagyták jóvá. Ezek a merészségek túllépik az amerikai rendőrség amúgy is durva módszereit. Ez már azt mutatja, hogy a fegyveres hatalom közegei számára a törvényes hatalom is túlságosan „liberális", túl „engedékeny" a négerekkel és a baloldaliakkal szemben. A szélsőjobboldali terror ezelőtt is igénybe vette a fegyveres szervek támogatását, de lagalább titokban tartották az összefüggést. De hogy civilbe öltözött rendőrök a bíróság folyosóján verjenek félholtra gyanúsítottakat, az még az amerikai társadalomban is új jelenség, és a szélsőjobboldali erők mind nyíltabb fellépésének világos jele.

Egyes-egyedül egy ötvenes úr értett egyet az országot harmadik napja lázban tartó esküvő gondolatával — „most már legalább mi öregfiúk is remélhetünk" — mondta az újságíróknak, akik mindenkit megkérdeznek, mi a véleményük Jacky Kennedy választottjáról, Aristoteles Socrates Onassisról. A válaszok kivétel nélkül elítélőek, felháborodottak vagy kiábrándultságot mutatnak.

Mrs. John Kennedy, akit öt évig a nemzet özvegyeként tiszteltek ebben az országban — és kétségtelenül mindkét óceán túlsó partján — csütörtökön váratlanul bejelentette, feleségül megy a multimilliomos nemzetközi botrányhőshöz, a görög származású, argentin állampolgár Onassishoz.

Az újságcikkek és az utca emberének reagálásai szinte egybehangzóak: nem az a baj, hogy ismét férjhez megy a 39 éves özvegy, hanem az, hogy éppen ezt a 62 (állítólag valójában 69) éves embert választotta, akinek piszkos üzleti és még piszkosabb szerelmi ügyei annyi botrányt kavartak.

Az amerikaiak kiábrándultságának egyik legfőbb oka, hogy ettől a ma sorra kerülő hirtelen házasságtól egyszeriben rájöttek: ez a makulátlan asszony, akire azért voltak olyan büszkék, mert oly másnak látszott, mint a politikai uralkodó körök többi asszonya, ez sem más, mint a többi. Választottja, akinek saját magánszigetén tartózkodnak jelenleg, valahol a Jón-tengeren, egyike a világ leggazdagabb embereinek. Milliárdjait az elmúlt néhány évtizedben szerezte, méghozzá nyilvánvalóan nem a legtisztább üzleti eszközökkel. Ennek következtében az ötvenes években bírósági és kongresszusi eljárás is folyt ellene az Egyesült Államokban, amit állítólag egy hétmillió dolláros csekk és számos más ígéret kíséretében szüntettek meg. Onassis,

megbízható adatok szerint jelentős szerepet játszott és játszik a görög katonai diktatúra támogatásában. Jelenleg 400 millió dolláros beruházási üzlete van folyamatban a junta gazdasági bajainak orvoslása érdekében.

Az Onassis-üzletek szinte az egész kapitalista világra kiterjednek. Ő maga arról a szigetről, ahova aráját vitte most, a Scorpióról, és hírhedt arannyal bélelt yachtjáról, a Christináról irányítja üzletbirodalmát. E birodalom többek között a legnagyobb kereskedelmi hajóflottát, a görög királyi légitársaságot és egy nemzetközi fegyvercsempész hálózatot foglal magába. Onassist tartják az üzleti világ legnagyobb haszonélvezőjének, aki még a Szuezi-csatorna lezárásából is milliókat csinált: óriás tankhajói szállítják Afrikát megkerülő hosszabb, tehát drágább útvonalon, Nyugat-Európába az olajat.

Onassis, görögkatolikus létére, vallása ellenére újra nősülhet. Menyasszonyát, aki római katolikus, azonban a Vatikán büntetése fenyegeti, és ha igaz az a politikai feltételezés, hogy a meggyilkolt elnök özvegye azért volt kénytelen mindmostanáig várni egy újabb esküvőre, mert a keménykezű Kennedy-család, Bobby remélt elnöki karrierje miatt, annak haláláig, kordában tartotta őt, akkor az is lehet, hogy a Vatikánban oly nagybefolyású öreg Kennedy kijárja egykori menye exkommunikálását.

A két Kennedy-gyerek, a tízéves Caroline és a hétéves ifjabb John elkísérte mamáját a görög szigetre, hogy részt vegyen a pompázatos esküvőn. A gyerekek állítólag hétfőn már vissza is jönnek New Yorkba, ahol a mama 200 ezer dollárért vásárolt, Fifth Avenue-i tizenöt szobás lakásában élnek majd továbbra is.

Egy amerikai mintakép hirtelen lezuhant a piedesztálról. Ez okozta azt a megrázkódtatást az amerikai közvéle-

ményben, amely harmadik napja nem az elnökválasztásokkal, sem pedig a vietnami háború eseményeivel és még csak nem is az olimpiai eredményekkel foglalkozik, hanem az „évszázad legkiábrándítóbb esküvőjével".

New York, október 24

380 ezer dollárt fizettek ki két darab egypennis bélyegért egy New York-i árverésen. Megbízható árverési szakhiénak szerint ez a legnagyobb összeg, amit valaha is kifizettek a bélyegpiacon.

A két darab vöröses-narancssárga bélyeg Viktória brit királynő profilját ábrázolja és 1847-ben, Mauritiuson adták ki. Annak idején összesen ötszáz darab készült a bélyegből, és a most eladottakkal együtt csak 14 darab létezéséről tudnak. És ráadásul e két darabon még nyomdahiba is található, ez emelte meg az árát. A borítékra ragasztott két egyforma bélyegen egy-egy 1850-es postabélyegző lenyomata látható.

A két Mauritiust egy előkelő leánynevelő intézetre hagyományozta egykori tanítványa, aki viszont a papájától, Alfred Lichtenstein bankártól kapta. A bélyegeket az árverésen egy New Orleans-i bélyegkereskedelmi cég vásárolta meg.

Ráadásul éppen százezer dollárral drágábban, mint az első percekben hitték. Az árverés a szokásos formákban zajlott, a kikiáltó rámutatott a jelentkezőkre, azok bekiabálták ajánlatukat. A New Orleans-i cég képviselője kimondta a 280 ezer dolláros árat és a kikiáltó hármat ütött a kalapáccsal. Ekkor egy másik — ismeretlen úr — felemelkedett, hogy ő már korábban jelentkezett, de nem

vették őt figyelembe. És felajánlott háromszázezer dollárt. A New Orleansi-ak azonban nem hagyták magukat és ráígértek: kimondták a bűvös, bélyegárverésen még sosem hallott összeget: „380 ezer dollár". Két kis darab, meglehetősen elmosódott papírdarabért.

Washington, október 26

Százkilométerenként nyolcvan liter benzint fogyaszt az amerikai elnök legújabb kocsija, amit a Ford gyár készített a számára.

Nem tévedés: százkilométerenként nyolcvan liter benzin. Mint ahogyan az sem tévedés, hogy a különleges jármű ára ötszázezer, vagyis félmillió dollár körül van. Igaz: minden igényt kielégít. Elsősorban is a tudomány mai állása szerint a lehető legbiztosabb golyó- és bombaálló. És a dolgok mai állása mellett ez a legeslegfontosabb szempont az amerikai elnök gépkocsijának megítélésénél.

Maga a Ford Művek alelnöke mutatta be a jelenlegi amerikai elnöknek, Mr. Johnsonnak a kocsit, aki láthatóan nagy megelégedettséggel szemlélte a tökéletes biztonsági berendezéseket. A szemlét feltűnő önzetlenséggel hajtotta végre a Fehér Ház kertjében, hiszen ő már aligha használja ezt a járművet: inkább utódjának biztonságáról gondoskodott, amikor jóváhagyta az elnöki garázsfőnökség új gépkocsiigénylését.

A szokásos utcai cirkálókat is messze felülmúló hosszúságú Lincoln Continental márkájú kocsiba egy olyan hangosan beszélő berendezést is szereltek, amely lehetővé teszi a demokráciájára oly büszke ország elnökének, hogy

kocsijából ki sem szállva szólhasson népéhez. Ez annál is szükségesebbnek látszik, mert hiszen az elmúlt hónapok gyakorlata bebizonyította, az elnök aligha hagyhatja el székhelyét anélkül, hogy fenyegető tüntető tömeg ne kísérné minden megjelenését. Johnson elnök kellően gondoskodott utódjáról: neki már nem lesz gond a „tömegekkel való találkozás". Csak beleül golyóbiztos, százkilométerenként nyolcvan litert fogyasztó kocsijába, amelyre kellő számú lépcsőt is szereltek, hogy a titkosszolgálat emberei még testükkel is védhessék a golyó és bombaálló fém- és üvegrészeket, és így felszerelve szólhat megafonon népéhez.

Micsoda perspektívák vannak a megválasztandó új elnök előtt! Valósággal irigylésre méltó...

New York, október 30

Az a tény, hogy Richard Nixon ma jelentős eséllyel és nem megalapozatlan reményekkel nézhet a jövő keddi elnökválasztások elé, kizárólag az ötéves johnsoni kormányzat és a Johnson vezette Demokrata Párt bukásának köszönhető. Sem a kormány, sem a párt nem volt hajlandó a legkisebb változtatásra sem e bukott politikai vonalon, és ezért olyan hivatásos politikus, aki minden kétséget kizáróan a lehető legtipikusabban képviseli a régi politikát, eredményesen léphetett fel azzal a jelszóval, hogy ő az „új arc".

Richard Nixon annak az Eisenhower-kormánynak volt az alelnöke, amelyikkel szemben John Kennedy 1960-ban éppen azért győzhetett, mert a választók többsége megunta az előző nyolc év konzervatív politikáját.

Ezért hát a republikánus elnökjelölt most hónapok óta mindössze két lényeges dologra törekszik: egyrészt arra, hogy önmagát „új" politikusnak tüntethesse fel a johnsoni „régivel" szemben, másrészt pedig, hogy ne szoríthassák sarokba és ne kényszeríthessék állásfoglalásra egyetlen lényeges bel- vagy külpolitikai kérdésben sem. Ha ugyanis bármilyen irányban is állást foglalna, akár a vietnami háború, akár a faji problémák ügyében, mindenképpen potenciális szavazóinak egy részével kerülne szembe, akik ugyan nem rá hanem a johnsoni kormányzat utódjának tartott Hubert Humphrey ellen akarnak szavazni. „Dick" Nixon sokat tanult a politikai gyakorlatból azóta, hogy elvesztette John Kennedyvel szemben az elnökválasztást és két évvel később a kaliforniai szenátusi reményeket is. Most pártjának azzal a Rockefeller vezette szárnyával kötött kompromisszumot, amelyet itt általában liberálisnak vagy mérsékeltnek tartanak, ugyanakkor pedig alelnök jelöltjéül egy botrányosan jobboldali figurát, a már délinek számító Maryland sok anyagi visszaéléssel vádolt kormányzóját, Spiro Agnew-t választotta.

Éppen e napokban folyik az amerikai sajtó, elsősorban a *New York Times* és a Nixon—Agnew páros közötti, szinte minden választási kampányban kötelező piszkoskodó hangú kölcsönös vádaskodás. A *Times* azzal vádolja a marylandi kormányzót, hogy számos alkalommal egyéni hasznára visszaélt hivatalának fontos gazdasági döntési jogaival. A republikánus páros nem cáfol, csak azt mondja, ezek régi ügyek, s követeli, vonja vissza a nagybefolyású New York-i újság a vádakat. Ehelyett az inkább megismétli és kibővíti azokat.

Agnew személye Nixon legsebezhetőbb pontja, legalább s a moderáltabb választók körében. A Humphrey-tábor

többek között azzal érvel Nixon megválasztása ellen, hogy mi lesz, ha az elnök meghal? csak nem akarják a tisztelt választók, hogy egy ilyen figura, mint Spiro Agnew, a fajgyűlölő, a gyakorlatlan, a politikailag éretlen, az anyagilag megbízhatatlan vegye át a hátralevő időre a Fehér Házat?

A Republikánus Párt regisztrált tagjait illetően jelentős kisebbségben van a demokratákkal szemben. Éppen ezért Roosevelt 1932-es győzelme óta csak egyszer, a koreai háború veszteségeinek és megalázásainak csúcsán sikerült elnyerniük a szavazatok többségét. Ekkor Eisenhower, a második világháború legendás hőse azzal állt ki: „hazahozom a fiúkat". És megnyerte a választást a háborút kezdeményező Truman demokratáival szemben.

Könnyen lehet, hogy Nixon most is annak köszönheti majd valószínű győzelmét, hogy az amerikai választók megelégelték a demokraták új háborúját, a vietnamit. Ezzel kapcsolatos egész programja mindössze abból áll, hogy újra és újra kijelenti: „véget vet a háborúnak". Hogy hogyan és miképpen, azt még soha ki nem mondta.

A Republikánus Pártot európai parlamentáris értelemben véve általában reakciósabbnak tartják, mint a demokratát. Ez azonban, éppen mert nem lehet itt európai mércékkel mérni, nem fedi a valóságot. Mindkét párt ugyanis politikai koalíció, mindkettőnek van konzervatív és liberális szárnya. Éppen ezért az elnök pártbeli hovátartozásától sokkal kevésbé múlik politikai vonalvezetése, mint attól — az erőviszonyoktól függő — kompromisszumtól, amelyre rákényszerül. Ezért tehát sokan úgy gondolják, hogy míg Humphrey maga liberálisabb egyéniség ugyan, de csak a párt jobbszárnyával tudott egyezségre jutni és a demokraták liberális szárnya legfeljebb ímmel-ámmal kö-

veti, addig Nixon inkább a republikánusok liberálisabbjaira kénytelen támaszkodni, mert a párt déli, jobbszárnyát, Agnew alelnöki jelölése ellenére is, elviszi George Wallace egyértelműen szélsőjobboldali mozgalma.

New York, október 31

Amikor Robert Kennedy meggyilkolása után kitört a nagy amerikai önkritikai hullám, legtöbbet arról beszéltek, hogy véget kell vetni az erőszakosságoknak és ezt ott kell kezdeni, hogy megszüntetik a lakosság erőszakra nevelését. Ennek kapcsán sok szó esett a televízió felelősségéről, amely kétséget kizáróan vezet az erőszakoskodások propagálásában.

Ezt követően mind a három amerikai tévé-hálózat vezetői szentül ígérték, hogy erőteljes intézkedéseket tesznek az erőszakoskodásoknak a képernyőről való eltávolítására.

Ez júniusban volt. Most egy harminc tagú szakértői csoport részletes vizsgálatot tartott a három tévé-társaság képernyői előtt, mi valósult meg az ígéretekből. S a legkisebb mértékig sem meglepő módon, azt állapították meg, hogy ma rosszabb a helyzet, mint korábban volt.

E vizsgálat során a három műsort összesen hetvenöt órán keresztül vizsgálták, kizárólag fő műsoridőben, este fél hét és 11 óra között, valamint a gyerekműsorokat szombat délelőttönként. E hetvenöt óra alatt összesen kétszázötvennégy súlyos erőszakos cselekményt láttak (a nézők tízmillióival együtt), és ugyanez idő alatt hetvenegy gyilkosságot nézhettek végig.

Egyetlen adón (annak az NBC-nek a műsorában, amelynek stúdiójából e tudósítást továbbítom) 14 percenként

volt látható egy-egy erőszakos cselekmény, és minden 45 percben egy gyilkosság.

Van azonban olyan, hetenként egyszer, egy órán keresztül látható folytatólagos műsor (és nem is egy ilyen, hiszen minden napra több is jut belőlük), amelynek egyetlen epizódja alatt tíz gyilkosság történik. Az egyórás tartam ne tévesszen meg senkit: a valóságban ez csak 40 percet jelent, mert minden órából több részletben, összesen 20 percet hirdetnek.

A *Bosszúállók* című, hetenként látható folytatólagos műsorban (amit egyébként ez év őszén, tehát a Kennedy-gyilkosságot követő ígéretek után, kezdtek bemutatni) egyetlen alkalommal huszonkét súlyos erőszakosságot követtek el, pisztollyal, puskával, géppisztollyal, kígyóméreggel, emeletről letaszítással, és így tovább.

De a gyilkosságok variációi kimeríthetetlenek. A vizsgált hetvenöt órás műsoridő alatt (amiből hetvenötször 20 perc hirdetés levonandó), harmincnégyen haltak meg puskalövéstől, hárman géppuska-sorozattól, kettőt lelöktek az erkélyről, kettőt előre megtervezett autóbaleset ért, hármat kivégzőosztag lőtt agyon, hármat megkéseltek, volt aki elégett, és így tovább.

E műsorok népszerűségére jellemző, amint megállapították, hogy ezek műsorideje a legdrágább. Vagyis: a legdurvább tévé-műsorok idején sugárzott hirdetésekért kérik a legmagasabb árat. Átlagosan percenként ötvenezer dollárt. Még pontosabban egyórás durva, gyilkosságokkal teli, primitív, szinte mindig ugyanolyan dramatikai elveken épülő műsor alatt a tévé-vállalat bevétele: egymillió dollár.

Johnson elnök elrendelte a Vietnami Demokratikus Köztársaság bombázásának teljes beszüntetését. A parancs itteni idő szerint péntek reggel 8 órakor, közép-európai idő szerint 14 órakor lép hatályba és magában foglalja mind a légi, mind a tengeri, mind a tüzérségi bombázás teljes beszüntetését.

Johnson elnök hazai idő szerint mára virradóra, hajnali 2 órakor (itt este 8 óra volt) valamennyi rádió- és tévéállomás hullámhosszán jelentette be ezt az elhatározását.

Az amerikai elnök közölte azt is, hogy a bombázás beszüntetését követően remélik, a jelenlegi párizsi tárgyalások már a legközelebbi ülésen (ami jövő szerdán esedékes) kiszélesedhetnek, és azon mind a saigoni kormány, mind a Dél-Vietnam-i Felszabadítási Front részt vesz majd. Hozzátette azonban, hogy ez nem jelenti az Egyesült Államok részéről a Felszabadítási Front „elismerését".

A képernyőn az amerikaiak tíz- és tízmilliói egy megöregedett, megtört, gyakran szinte könyörgő hangú elnököt láthattak, aki 25 perces magyarázkodása során még csak meg sem próbálta azt állítani, hogy a bombázás beszüntetése fejében bármiféle kölcsönös ígéretet kapott volna a VDK-tól. Sőt ellenkezőleg, rögtön elismerte, hogy a bombázás beszüntetésével egyidejűleg nem született megállapodás a dél-vietnami tűzszünetre, és csak azt a reményét fejezte ki, hogy ezek után gyors és eredményes tárgyalások kezdődhetnek a vietnami válság megoldására.

Johnson hosszasan bizonygatta, hogy döntése nem választási trükk és ezzel nem szándékozik egyik jelöltet sem támogatni.

Az első reagálások azonban e tekintetben sem adtak hitelt szavainak. Azon a gyűlésen, amit Nixon tartott, amikor bejelentették az elnök döntését, a tömeg fújolni kezdett abban a meggyőződésben, hogy mint sokan mások is kijelentették a New York-i utcákat rovó amerikai újságíróknak: piszkos trükk volt éppen most, öt nappal a választások előtt megtenni e bejelentést.

Arthur Schlesinger professzor, Kennedy elnök volt legbelsőbb tanácsadója röviddel az elnöki beszéd után kijelentette: „Akár hat hónapja is megtehette volna ugyanezt, mint ahogyan Robert Kennedy és McCarthy szenátorok sürgették őt. Sok amerikai és vietnami fiatal életben maradhatott volna. Semmi ok sem volt arra, hogy mostanáig, öt nappal a választások előttig várjon."

A CBS televízió diplomáciai kommentátora azt hangsúlyozta, hogy a bombázás beszüntetésével nincs vége a dél-vietnami háborúnak, majd hozzátette: „Az Egyesült Államok, a Felszabadítási Front elfogadásával a párizsi tárgyalásokon, egyben elismerte azt a tényt is, hogy Dél-Vietnamban polgárháború folyik, nem pedig külső agresszió, mint azt Rusk külügyminiszter állította."

A *New York Times* ma reggeli szerkesztőségi vezércikkében máris nagy örömmel reagál Johnson elhatározására, és megállapítja: „A békét csak lépésről lépésre lehet megteremteni. A tárgyalások lehetősége felé első lépésként a bombázás beszüntetésére volt szükség. Most ez a lépés megtörtént."

A negyvenhárom évvel ezelőttinél sokkal csendesebben és főleg sokkal eredményesebben zárult le az Egyesült Államok második „majompere". A Legfelsőbb Bíróság ugyanis alkotmányellenesként elvetette Arkansas állam azon törvényét, amely e határozat meghozataláig az állam területén tiltotta Darwin evolúciós elméletének tanítását.

Az első, a negyvenhárom évvel ezelőtti per Tennessee államban zajlott le, amikor egy John Scopes nevű fiatal tanító, kihívóan és a nagy nyilvánosság előtt kezdte hirdetni Darwin „szörnyűséges" elméletét az evolúcióról és az embernek a majomtól való származását. Akkor országos méretű botrány, hatalmas izgalmak keletkeztek az ügyből. Végül is a bíróság elítélte a fiatal tanítót. Ezt nevezik itt a „majompernek".

Most a Legfelsőbb Bíróság egy hasonló ügy kapcsán hozott ellenkező előjelű ítéletet: egy ugyancsak fiatal tanítónő, Jon Epperson, aki a Little Rock-i központi középiskolában tanított, valamint két tanuló édesapja, együttesen hívták ki a törvényt maguk ellen azzal, hogy helyeselték Darwin nézeteit és azok tanítását. Az ügy három évvel ezelőtt kezdődött. Az arkansasi törvények értelmében e bűnért nem jár börtönbüntetés, „csak" elbocsátás a tanítói szolgálatból és ötszázdolláros pénzbüntetés.

Az ügy fellebbezések folytán az arkansasi Legfelsőbb Bírósághoz került, ahol olyan döntést hoztak, hogy az evolúció tanításának eltiltására vonatkozó törvény érvényes. Ez a döntés nem az 1920-as években, hanem tavaly született. Ezek után került az ügy az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága elé, amely ugyancsak lefolytatta a „majompert" és végre-valahára arra a döntésre jutott, hogy

az arkansasi törvény (formai okokból) alkotmányellenes, tehát érvénytelen. A döntés még mindig nem úgy szól, hogy lehet vagy (ne adj' isten) kell tanítani a darwini tételeket, hanem csak úgy, hogy az arkansasi törvény megfogalmazása alkotmányellenes.

Így hát számos további amerikai államban (főleg persze a déliekben) kell még fiatal tanároknak éveken keresztül meghurcoltatniuk magukat, amíg a Legfelsőbb Bíróság majd hasonlóan kegyes hangulatban ugyancsak érvényteleníti a modern biológia alapjait képező darwini elmélet tagadásának tanítását a középiskolákban.

New York, november 25

New York városában több mint kétszer annyi orvos jut tízezer lakosra, mint az Egyesült Államokban átlagosan. Egy most elkészült tanulmány szerint, amely hivatalos orvosszövetségi adatokra támaszkodik, New Yorkban huszonnyolc orvos jut tízezer lakosra, szerte az Egyesült Államokban pedig csak tizenhárom. Az itt rendelkezésemre álló 1964-es adatok szerint Magyarországon megközelítően tizennyolc a tízezer lakosonkénti országos orvosátlag.

Az említett tanulmány továbbmegy ezeknél az adatoknál és megállapítja: a tanulmányozott hétéves időszak alatt a New York-i orvosok száma húsz százalékkal növekedett, míg a város lakossága lényegében változatlan maradt.

Arra azonban csak futólag terjed ki a tanulmány szerzőinek figyelme (mert ez már túlmegy a statisztikai „tudományosságon"), hogy New Yorkon belül is súlyos különbségek vannak orvosellátás szempontjából. Ez már inkább politikai kérdéssé vált. Brooklyn egyik szegénynegyedé-

ben például megállapították, hogy félelmetesen magasra szökött a tbc-s fertőzések száma, és az egész, több százezres lélekszámú körzetben összesen nyolc orvos van, akik közül azonban egyetlenegy sem hajlandó beteglátogatásra házhoz menni. A közbiztonság lehetetlen állapotaira hivatkoznak, s nyilván nem ok nélkül. A legközelebbi rendelőintézet viszont gyalog elérhetetlen távolságra van, csak jókora autózással, vagy félórás autóbusz és földalatti utazással lehet megközelíteni.

Az egészségügyi ellátatlanság még számtalan, gyakran személyes tapasztalatokon alapuló hihetetlen elmaradottságáról számolhatnék be, a társadalombiztosítás képtelenségeitől kezdve az orvosi, a kórházi és a gyógyszerárak már botrányos emelkedéséig.

S mindezt abban a városban, ahol több mint kétszer annyi orvos jut a lakosságra, mint az Egyesült Államok átlagában.

Washington, november 27

Washington valóságos szkizofréniásként viselkedik. Nem tudja, akar-e vagy sem tárgyalni az emberiség előtt álló egyik legfontosabb kérdésről, a stratégiai rakétarendszerek limitálásáról.

Nemcsak a szakértők, de a megfigyelők és az érdeklődők számára is jó ideje világos: a haditechnika eljutott arra a fokra, hogyha a most következő viszonylag rövid időn belül nem születik megállapodás a Szovjetunió és az Egyesült Államok között, akkor az emberiség jelentős része még nukleáris háború nélkül is belerokkanhat a következő fegyverkezési versenyidőszak fantasztikus költségeibe.

A stratégiai rakétarendszerek számának egyezményes limitálásáról van szó. A Szovjetunió már hosszú hónapokkal ezelőtt készségét jelentette ki, hogy ez ügyben tárgyalások kezdődjenek a két nagyhatalom között.

Az Egyesült Államok ez év július elsején reagált, és ugyancsak késznek mutatkozott e tárgyalások megkezdésére. Nem megalapozatlanul, hetekig tartotta magát a hír, hogy elsősorban e tárgyalások megkezdése és az ehhez szükséges légkör megteremtése érdekében, Johnson elnök találkozni szándékozik a szovjet vezetőkkel.

Mindezt az amerikai ipari érdekeltségek különböző csoportjai között hosszas belső küzdelmek előzték meg. Csak vázlatosan szólva, az a helyzet, hogy egy még nem is biztos védelmet nyújtó teljes rakétaelhárító-rakétarendszer kiépítése az Egyesült Államok számára megközelítően száz milliárd dollárba kerülne, ami még egy gazdasági problémákkal, inflációval nem sújtott ország számára is elviselhetetlen teher. A hadiipar rakétában és elektronikában érdekelt, főleg texasi és dél-kaliforniai része azonban mindenáron ki akarja vívni e terv elfogadását. A más irányú ipari komplexumok azonbàn meg akarják akadályozni, hogy ez a hatalmas összeg a konkurrenciához menjen, míg az ő érdekeik szükségszerűen háttérbe szorulnak.

A legharciasabb militarista körök vezérképviselője, Russel georgiai szenátor a közelmúltban a következőket jelentette ki: „Ha újra egy új Ádámmal és Évával kell mindent előlről kezdenünk, akkor azt akarom, hogy azok amerikaiak és ne oroszok legyenek, és azt akarom, hogy ezen a kontinensen éljenek és ne Európában." Majd hozzátette: „Nem lesz abszolút biztos védelmi rendszerünk, de nem bánom, bármennyit költünk is rá, csak meglegyen."

Ez önmagáért beszél.

De ezzel még nincs vége a bonyodalmaknak. Malik szovjet nagykövet, az ENSZ-közgyűlés jelenleg folyó leszerelési vitájában ismételten kijelentette: kormánya késedelem nélkül kész megkezdeni a tárgyalásokat a stratégiai rakétafegyverek számának limitálásáról. Mire William Foster, az Egyesült Államok leszerelési szakértője azzal válaszolt, hogy e tárgyalások megkezdését bizonytalan időre el kell halasztani „a Csehszlovákia ellen elkövetett szovjet agresszió miatt".

Eltekintve a propagandisztikus szóhasználattól, a dolog lényegét nézve, teljesen világos, hogy a kettő között semmiféle összefüggés nincs, és az amerikaiak még csak nem is próbálják érvekkel bizonyítani álláspontjukat.

A propagandaprofiton túl, az Egyesült Államok előbb még ki akarja használni a csehszlovákiai válságot a NATO szétesőben levő kereteinek megerősítésére. Az augusztus 21-i események után jó ideig úgy tűnt, az Egyesült Államok nem veszi túl „tragikusan" a szocialista táboron belüli válságot, és csak később, főleg nyugatnémet és angol nyomásra ismerte fel ezt a lehetőséget Franciaország megrendszabályozására, amihez még a frank válságát és a földközi-tengeri állítólagos „szovjet veszedelmet" is felhasználja.

Természetesen, ha egyszer a Szovjetunió agresszivitásáról, az európai egyensúly kibillenéséről beszélnek a NATO megerősítése érdekében, nem küldhetik az elnököt létfontosságú tárgyalásokra a szovjet vezetőkkel.

Az egészen világos, hogy az amerikai uralkodó körökön belül melyik csoport érdeke ez: a rakétaiparé. S míg ők az új amerikai Ádámról és Éváról beszélnek a dollármilliárdok megszerzése érdekében, addig az általában nem kevésbé harcias, de ebben a kérdésben ellenkezőleg érdekelt

csoport képviselője, Robert McNamara Moszkvába utazott, hogy e fegyverzet-limitálási tárgyalások érdekében tanácskozzék Koszigin miniszterelnökkel.

Washington tehát szkizofréniás, tudathasadásos: szeretne is tárgyalni a Szovjetunióval, meg nem is. Szertné is a hidegháború eredményeként továbbfokozni a fegyverkezési versenyt, meg nem is, hiszen ebben még tőkés körei közül is csak az egyik csoport van érdekelve. A felelősségteljesebb politikusok és stratégák látják az ebben rejlő veszélyt, hiszen ők is tudják: nincs egyoldalú fegyverkezési verseny, mire megépíthetnék százmilliárd dolláros védelmi rendszerüket, a szovjet haditechnika máris értelmetlenné tenné azt.

New York, december 2

New Yorknak ismét nagy szenzációja van: ég a villany. Bármilyen furcsán hangzik is, ez most itt nagy szenzáció. A New York-iak milliói ugyanis felkészültek a sötétségre, felszerelték magukat gyertyákkal, zseblámpákkal és elemekkel, mert szombatról vasárnapra virradó éjfélkor sztrájkba lépett a városi elektromos és gázművek húszezer munkása, hogy az inflációval lépést tartó fizetésemelést követeljen.

A vállalat azonban mozgósította négyezer tisztviselőjét, óraleolvasóját és más adminisztratív alkalmazottját, hogy fenntartsák a villany- és gázszolgáltatást ebben a hatalmas városban. A hozzá nem értő emberek azonban legfeljebb arra képesek, hogy a város kilencven generátorát működésben tartsák, de ha bármilyen komolyabb komplikáció következik be, számítani lehet a szolgáltatások megszaka-

dására. Ezért hát, ha a hét végén minden rendben ment is, az igazi nehézségek csak most, az első munkanapon várhatók majd, amikor a reggeli és főleg a délutáni csúcs idején könnyen lehetnek súlyos zavarok. És miután a New York-iak még jól emlékeznek az éppen három évvel ezelőtti váratlan sötétségre, hát most alaposan felkészültek. Még az ENSZ székháza is saját generátort szerzett be, hogy U Thantnak ezúttal ne kelljen gyertyafény mellett legyalogolnia 38. emeleti irodájából.

A magamfajta szemlélődő — akit ugyan akarva-akaratlanul személy szerint is érintenek az ilyen események — még mindig csak megrökönyödve tudja szemlélni a New York-iak nyugalmát, bármi történik is. Szinte fel sem lehet sorolni, micsoda, mifajta sztrájkok bénították meg ezt a várost ebben az évben, de a New York-iak a legtöbbször csak rántottak egyet a vállukon, talán morogtak egyet az orruk alatt, és továbbmentek.

Az idén sztrájkoltak már a városi rendőrök, az utcaseprők, a köztisztasági hivatal munkásai, a tejkihordók, a tanárok, a taxisofőrök, az idegklinikák alkalmazottai és most az elektromos és gázművek munkásai. A legtöbb sztrájknak gazdasági oka van: a munkások lépést akarnak tartani a rohamosan növekvő inflációval, amely a hivatalos jelentések szerint most novemberben megint jókorát ugrott. Ugyancsak hivatalos és meglehetősen „lekerekített" számítások szerint az elmúlt évek alatt megközelítően huszonöt százalékkal romlott a dollár vásárlóértéke, és bár szinte minden alkalmazottnak emelkedett a keresete, az árak mindig megelőzik a béreket. Ez okozza a legtöbb sztrájkot.

Ezidén 260 bányász vesztette életét az amerikai szénbányákban. Tavaly negyvennel kevesebben, kétszázhúszan haltak meg ugyancsak bányaszerencsétlenségek következtében. És ez a tragikus emelkedés egyidejűleg huszonötmillió dolláros növekedést is jelez a bányatársaságok bevételében. Ennyi volt ugyanis a profitgyarapodás a tavalyi két és fél milliárdos haszonhoz hasonlítva.

Ezek az adatok most annak a tragédiának a kapcsán kerültek nyilvánosságra, amelynek során a nyugat-virginiai Mannington bányájának kilences számú aknájában hetvennyolc bányász lelte halálát. Nyugat-Virginia az Egyesült Államok egyik legnagyobb szénbányász állama, és egyben a legveszedelmesebb is: az összes áldozatoknak több mint egynegyedét az itteni elmaradott és mint most kiderült, biztonsági szempontból elhanyagolt bányák szedik. A november 20-i bányarobbanással kapcsolatban most folyó vizsgálat megállapította, hogy a bányatársaság megelőzhette volna a szerencsétlenséget, mert számos jel előre mutatta, hogy baj lesz: túl sok volt a robbanásveszélyes szénpor, és nagyon magas volt a járatokban a gáztartalom.

Ugyanakkor a vizsgálat során elhangzó vallomások arra is rámutatnak, hogy a szövetségi törvények, amelyeknek az volna a feladatuk, hogy hatósági ellenőrzést biztosítsanak a bányatársaságok fölött, rendkívül gyengék. Az ellenőrző szervek pedig nem mernek vagy nem akarnak határozottan fellépni a hatalmas szénbányacégek ellen. Kiderült ugyanis, hogy a kilences aknán, ahol a robbanás most bekövetkezett, az elmúlt hónapok során számos ellenőrzés történt, s minden alkalommal sok súlyos kifogásolni valót találtak a kötelező biztonsági intézkedések végrehajtásá-

ban, de egyfelől a törvény nem ad határozott lehetőséget az ellenőröknek, hogy a bánya kiürítésére adjanak utasítást, másfelől a figyelmeztetéseket a bányavállalat egyszerűen nem vette figyelembe.

A szigorúbb ellenőrzésre vonatkozó törvények meghozatalát természetesen elsősorban a szénbányászatilag jelentős államok képviselői akadályozzák a törvényhozásban. Nyugat-Virginia képviselője, James Kee éppen nemrégiben jelentette ki a nagyszámú bányaszerencsétlenséggel kapcsolatban: „Volt, amikor sokkal több halott volt a bányákban. Egyedül Nyugat-Virginiában, 1927-ben 590 ember halt meg" — mondta elégedetten.

A hetvennyolc manningtoni bányász egyikének testvére elmondta a szerencsétlenséget kivizsgáló bizottság előtt, hogy bátyja éjszakáról éjszakára halálra felkészülten ment le a bányába, mert tudta, hogy baj lesz. Halála előtti estén mondta testvérének: félelme ellenére is mennie kell, mert ha nem teljesíti a kiszabott heti normát, elveszti állását. A bányavállalat képviselői természetesen minden felelősséget elhárítanak maguktól a hetvennyolc emberéletért éppen úgy, mint az idei kétszázhatvanért és minden korábbiért is. Tehetik, még sosem vonták felelősségre a bányatulajdonosokat.

Washington, december 12

Megalakult a Nixon-kormány, és ma már meg is tartja első, bár még nem hivatalos ülését, hiszen csak január 20-án pontban déli 12 órakor, az új elnök eskütételének pillanatában lép hivatalba.

Richard Nixon az egyik előkelő washingtoni szálloda

termében, valamennyi rádióállomás mikrofonja és az összes televíziós állomás kamerái előtt, minden eddigitől eltérő módon mutatta be kormánya tagjait. Már semmiféle meglepetést nem okozott, mert — nyilvánvaló szándékossággal — jó előre kiszivárgott az egész kormánylista.

Ami a világot érdeklő kabinetposztokat illeti, elsősorban a kormány első emberét, a külügyminisztert (akit itt egyébként államtitkárnak neveznek) szükséges megemlíteni. Dean Rusk utóda William Rogers New York-i ügyvéd, Nixon kétévtizedes személyes barátja lett, akinek soha semmiféle kapcsolata a nemzetközi kérdésekkel nem volt. Az Eisenhower-kormányban annak idején igazságügyminiszter volt egy ideig, de e minőségében sem emelkedett ki a szürkeségből. Rogers, akinek nevét érdemes lesz a világnak megtanulnia, hiszen egy ideig mindenesetre jelentős szerepet játszik majd, amolyan magántanácsadója volt Nixonnak, és minden jel szerint nem első választottja a jövendő elnöknek. A hírek szerint ugyanis több más visszautasított kísérlet és belső ellentét után választotta Mr. Rogerst külügyminiszterévé.

A hadügyminiszteri tárcát, a várakozásnak megfelelően Melvin Robert Laird, wisconsini képviselő kapta, ugyancsak nem azért, mintha nagy tapasztalatai lennének a hadügyek terén, hanem mert a Republikánus Párt belső köreinek egyik legerőteljesebb egyénisége.

A harmadik nemzetközileg is fontos miniszteri állást, a pénzügyminisztériumot David Kennedy chicagói bankár foglalja el. Sietek leszögezni, hogy a névazonosságon kívül semmi kapcsolata sincs a Kennedy-családdal.

A kormány többi posztját is ismeretlen személyiségek, üzletemberek és főleg ügyvédek foglalják el. Egyedül talán George Romney, jelenlegi michigani kormányzó neve

csenghet ismerősként az Egyesült Államok határain kívül, aki építés- és fejlesztésügyi miniszter lett.

Ha egy mondatban jellemezni lehet a Nixon-kormány összetételét, akkor talán azt mondhatnám: szürke, jellegtelen, belső politikai megalkuvásoktól terhes és számos vélemény szerint legalábbis ebben az összetételében szinte átmeneti, ideiglenes kormánynak tekinthető.

Azt azonban hozzá kell tenni, hogy az új miniszterek bemutatása kapcsán tett néhány politikai megjegyzése során Nixon igen pozitívan, békésen nyilatkozott. Emlékeztetett egy korábbi választási ígéretére és megismételte: „Az összeütközések helyett a tárgyalások korszakának kell elkövetkeznie." És ha szabad még egy, csak közvetve idetartozó hírt hozzátennem az előbbiekhez: Ethel Kennedyt, az elnökségre törekvés közben meggyilkolt Robert Kennedy özvegyét, szinte Nixon bejelentésével egyidejűleg szállították kórházba, hogy életet adjon tizenegyedik gyermekének.

New York, december 13

Nagyon sokan vannak, akik szerint az év legszebb szakasza a karácsonyi készülődés. És nyilván azt is beleértik e kellemetességekbe, hogy ilyenkor ajándékokat vásárolhatnak szeretteiknek. Hiszen az emberek tulajdonképpen jók, és tulajdonképpen nem is annyira kapni, mint adni szeretnek. Hát van-e nagyobb öröm, mint látni azok boldog arcát, akik megkapják a régen sejtett meglepetést?

És ha bárkinek is kétségei volnának, hadd oszlassam most el: a New York-iak semmiben sem különböznek e tekintetben az emberiség nagyobbik felétől. Ők is boldo-

gan ajándékoznak, és ennek érdekében, látszólag kissé sértődötten a tumultus miatt, december minden szabad idejét vásárlással töltik.

A nagy áruházak és a csillogóan feldíszített üzletek környékén ilyen tájban még gyalog is alig lehet közlekedni. Apukák és anyukák cipelik a csomagokat, nézelődnek, ellenőrzik az előkészített listákat, kinek is kell még valamilyen ajándékot venni, nehogy valaki kimaradjon és megsértődjék.

Az üzletekben és az áruházakban mozdulni is alig lehet, A mindig mindenről statisztikát készítő amerikaiak előre tudják, mennyi pénzt fognak elkölteni ajándékokra a karácsonyi vásárlók, és ebből mennyi esik a minden idők rekordeladását elérő sárga bolyhos mackókra. Természetesen a világ legnagyobb, legjobb, forradalmian új, elpusztíthatatlan, lemosható, törhetetlen és hajlítgatható mackójáról beszélnek a hirdetések.

De a statisztikák azt is előre megmondják, hogy a karácsonyi vásárlás heteiben hetenként százötvenezer amerikaiból válik üzleti szarka és az egész vásárlási időszak alatt az üzletek összesen százötven millió dolláros veszteséget szenvednek — ahogy itt találó kifejezéssel mondják — a „shoplifterektől", vagyis az alkalmi üzleti tolvajoktól.

Ezért aztán az áruházak ezrével alkalmazzák ilyenkor az alkalmi titkosrendőröket, akik vásárlóknak „álcázva" járkálnak a pultok között, hogy árgus szemmel figyeljenek mindenkit. És alkalmazzák a technika minden vívmányát. Az üzleteket televíziós kamerákkal szerelik fel, önműködő film és fotokamerákkal, amelyek titokban megörökítenek mindenkit, aki a polcokhoz nyulkál. A legújabb találmányok automatikusan lezárnak bizonyos üzletrészeket, ha valaki egy láthatatlan sugáron átnyúlva akar zsebre csúsz-

tatni valamit. Az alkalmazottak számára külön tanfolyamokat tartatnak pszichológusokkal, hogy felismerjék a potenciális alkalmi tolvajt.

Egyes áruházakban — ugyancsak a mélylélektanászok tanácsait követve — nem rejtik el a titkos kamerákat, hanem ellenkezőleg, nagybetűs plakátokon hozzák a kedves vevők tudomására, hogy itt meg ott kamerák vannak elhelyezve. Ettől azt remélik elérni, hogy a kellően megfélemlített vásárlók a legnagyobb zsúfoltság idején sem mernek engedni a közvélemény szemében „bocsánatos bűn"-nek számító csábításoknak.

Megpróbálkoznak e közmagatartás megváltoztatásával is. Közlik a nagyérdemű közönséggel, hogy nem lesznek elnézőek. Régebben ugyanis, ha el-elfogtak egy-egy „shopliftert", elvették tőle az árut és futni hagyták, hogy ne rontsák az üzlet hírnevét. Most azonban minden leleplezett szarka ügyét átadják a rendőrségnek — mondják — „és az ítélet nyomai végig fogják kísérni egész életüket".

Mélyen zsebre dugott kézzel sodródom a nagyáruház pultjai között a tömegben, nehogy valahogy tolvajszándékokkal gyanúsíthassanak. Aztán hirtelen érzem, hogy egy hideg szempár a vesémig hatolóan követi mozgásomat. Elvörösödve kikapom a kezem a zsebemből...jóságos isten, ez még gyanúsabb lehet, hiszen azt gondolhatják máris rejtegetek valamit zsebeim mélyén. Hirtelen fordulnék, hogy másfelé induljak, de félúton megmerevedek: ez a gyors távozás csak gyanússá tehet. Most már a nyakam is elvörösödött. Nincs kétség, azonnal nyakon csípnek, átkutatnak, micsoda kellemetlenségek. Lassan minden elsötétül, csak a vádolóan gyanakvó szemeket látom. Lassan sodródom a mozgólépcső felé, már csak néhány lépés az ajtó, az egyenruhás háziőr alaposan végignéz. Nem is cso-

dálom: gyanús vagyok, hiszen nincs csomagom. Az ajtó önműködően kinyílik, megcsap az utca hidege. Felsóhajtok. Nincs szebb dolog, mint a karácsonyi vásárlás New Yorkban. De mikor és hol szerzem be kis családom ajándékait?

Cape Kennedy, december 21

Az ember elszakadt az anyaföldtől. Az emberiség és a tudomány történetében első ízben hagyta el ember a föld vonzóerejét és a gravitáció törvényeinek megfelelően, rohan a Hold felé.

Frank Borman, James Lovell és William Anders, az előzetes terveknek megfelelően, hazai idő szerint pontosan 16 óra 41 perckor ismét beindította az Apolló 8 űrhajó rakétájának harmadik fokozatát és az addig föld körüli pályán huszonnyolc ezer kilométeres sebességgel haladó űrhajót óránként negyvenezer kilométeres sebességre gyorsította fel. A rakétaegység mintegy 5 percig működött és ez alatt az idő alatt érte el a föld vonzásköréből való kiszakadáshoz szükséges gyorsaságot.

Erre az előre tervezett manőverre 2 óra 50 perccel az után került sor, hogy az Apolló 8-at, három bátor utasával a fedélzetén, elindították a floridai Cape Kennedyről Hold körüli útjára. A fellövés kitűnően sikerült, minden berendezés előírás szerint működik és az űrhajósok, rádión közvetített beszélgetéseikből megítélhetően, jól érzik magukat.

Mielőtt megindultak volna a Hold felé, két kört tettek a Föld körül. A második kör folyamán, pontban 16 óra 19 perckor, miután minden berendezés megfelelő működé-

séről meggyőződtek, kapták meg az engedélyt a tervezett Hold-utazás megkezdésére.

A most következő 66 órás utazás alatt két alkalommal is irányító rakétákkal igazítják be magukat pontosan a Hold felé. Kedden reggel, hazai idő szerint 8 óra 51 perckor érik el azt a pontot, ahol, ha keringeni akarnak a Hold körül, meg kell fordítaniuk kabinjukat. Így visszafelé, fékező hatású rakétát indíthatnak be, aminek segítségével megkezdődhet a tíz, egyenként két-két órás Hold körüli fordulat.

Ha Borman, az űrhajó parancsnoka úgy látja majd, hogy nincs minden rendben, akkor nem indítja be ezt az említett rakétát, és ez esetben — ismét a gravitáció törvényeinek engedelmeskedve — az Apolló 8 hurokszerűen megkerülve a Holdat, önmagától visszaindul a Föld felé. Amikor erre az elhatározásra kell jutni, akkor az űrhajó a Hold árnyékában lesz, tehát nem lesz mód rádióösszeköttetésre a földi megfigyelő-állomásokkal.

Az űrhajón televíziós kamera is van. A tervek szerint vasárnap este, hazai idő szerint 21 óra 6 perckor tervezik az első élő közvetítést, amikor az Apolló 8 megközelítően félúton lesz a Föld és a Hold között.

A most következő hat napban az emberiség e három kiváló képviselőjének szerencsés visszatéréséért izgul, hiszen a legveszedelmesebb feladatok még előttük állnak. Ha minden jól megy, akkor jövő pénteken, december 27-én kell visszaérkezniük a Földre. Hazai idő szerint 16 óra 51 perckor kell leszállniuk a Csendes-óceánon, Hawaiitól délnyugatra, a Karácsony-szigeteknél.

Miközben ezt a tudósítást adom, a CBS-televízió interjút sugároz Lovell professzorral, az angliai Jodrell Bank-i csillagvizsgáló igazgatójával. Az angol tudós elejétől

kezdve ellenezte az Apolló 8 rendkívül veszedelmes útjának tervét, és most is azt fejtegeti, hogy izgalmas esemény ugyan ez az út, de a Holdról való ismereteinket nem gyarapítja különösebben. És az amerikai hallgatósághoz címezve, akiket a sikeres űrutazás máris a szovjetek feletti győzelem mámorába kergetett, Lovell professzor kijelentette: „Komoly jelei vannak annak, hogy az oroszok nagy lépésekre készülnek az űrkutatásban, olyanokra, amelyeknek tudományos jelentősége felülmúlja az Önökét."

Washington, december 21.

Egy megtört arcú, megviselt Dean Rusk külügyminiszter rendkívüli televíziós nyilatkozatában jelentette be röviddel ezelőtt az amerikai népnek, hogy az Egyesült Államok hivatalosan bocsánatot kért a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságtól, és megígérte, többet nem fog a nemzetközi jognak ellentmondó törvénytelen kémtevékenységet folytatni ellene. Ennek fejében a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, hazai idő szerint hétfőre virradóra szabadon bocsátotta a Pueblo nevű, az amerikaiak által is elismerten kémtevékenységre berendezett hajó nyolcvankét tisztjét és matrózát.

Ugyanaz a Dean Rusk volt kénytelen mindezt bejelenteni, aki január 23-a, a Pueblo elfogása után, háborúval fenyegetőzött, és akinek a tanácsai alapján Johnson elnök részleges mozgósítást rendelt el.

A dél-koreai amerikai csapatok egyik parancsnoka, a Pueblo személyzetének átadása előtt aláírta az említett bocsánatkérő és „többé nem tesszük" nyilatkozatot.

Mindenki megértheti, de csak nagy hajós népek érzékel-

hetik igazából annak a megaláztatásnak az ízét, amit az Egyesült Államok a Pueblo-ügyben kénytelen lenyelni, ráadásul egy kis országtól. Az Egyesült Államok még soha nem vesztett el saját zászlaja alatt haladó hajót. És az Egyesült Államok ezt megelőzően még soha sem kényszerült ilyen nyilvánosan és hivatalos formában bocsánatot kérni, és ígéretet tenni a hasonló illegális tevékenység meg nem ismétlésére, mint ebben az esetben.

Január óta megpróbálkoztak ugyan erőszakos fellépéssel, a Biztonsági Tanácsban erőlködésekkel, és több tucatnyi titkos diplomáciai tárgyalással kimászni valahogy az ügyből, de miután annyira nyilvánvalóan „in flagranti" kapták rajta a Pueblót a letagadhatatlan határsértésen és kémtevékenységen, egyszerűen nem maradt más hátra, mint a nyilvános bocsánatkérés. Ennek fejében azonban csak a nyolcvankét embert kapták vissza, de maga a hajó továbbra is a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság őrizetében marad.

Rusk és az amerikai propaganda számára csak az a rendkívül gyenge vigasz maradt, hogy a bocsánatkérő nyilatkozatról most azt mondják, az nem is igazi, az abban foglaltak nem felelnek meg a valóságnak, és csak azért írták alá, hogy kiszabadítsák embereiket. Ez a diplomácia és a nemzetközi politika történetében példátlanul szegényes, és enyhén szólva arcátlan védekezés, tulajdonképpen visszafelé sül el. Hát az Egyesült Államok nemcsak kémkedik, nemcsak behatol más államok felségvizeire, de hazug nyilatkozatokat is aláír? Azt ugyanis nem tagadják, hogy a Pueblo kémhajó volt, és azt sem tagadják, hogy behatolt az észak-koreai vizekre, csak azzal védekeznek, nincs közvetlen tudomásuk, hol járt a hajó az elfogás pillanatában. A világ azonban pontosan tudja, hiszen Bucher kapitány,

a hajó parancsnoka és számos tisztje írásban és élőszóval is elismerte, hogy kémtevékenységük közben mélyen behatoltak az észak-koreai vizekre.

Éppen ezért nem is titok, hazatérésük után mind a kapitányt, mind a legénységet vizsgálatnak vetik alá. Az sincs kizárva, hogy katonai bíróság elé állítják őket.

1969

New York, január 1

Ha hat órával később is mint Önök, de a New York-iak is koccintásra emelték éjfélkor a poharukat, és boldog új esztendőt kívántak egymásnak. Közülük néhány százezren ott tolongtak a „világ közepének" tartott Times Square-en, amikor a legnagyobb vegyipari monopólium székházának csúcsára éppen éjfélkor felkúszott a fényfűzér, hogy jelezze 1969 eljövetelét.

Nehéz kétszázmillió amerikai lelkébe belelátni, mire is gondolnak, mit kívánnak maguknak és egymásnak az új esztendőre, és hogyan értékelték az elmúltat. De amennyire felmérhető, az elmúltnál minden esetre jobbat, talán szerencsésebbet és feltétlenül kevésbé izgalmasat kívánnak maguknak.

Bizonyára nagyon sokan voltak, akik visszaemlékeztek a tavalyi csúf, havasesős éjfélre a Broadway és a 42. utca sarkán, amint ugyanígy kúszott fel a Chemical Building csúcsára a fényfüzér, és bizonyára arra gondoltak, mint számos személyes ismerősöm is: mennyi hihetetlen dolog

vált hihetővé, mennyi elképzelhetetlen lett valósággá, mennyi álom nem valósult meg és hány ígéretet nem tartottak be.

Azt hiszem maga Richard Nixon, az Egyesült Államok tizenkilenc nap múlva hivatalba lépő elnöke, aki Los Angelesben töltötte szilveszter éjszakáját, sem hitte egy évvel ezelőtt, hogy 1969 küszöbén a világ egyik leghatalmasabb államának élén köszöntheti önmagát. Sok mindennek kellett történnie, hogy akár csak ez az egy hihetetlennek tűnő esemény is bekövetkezhessék.

Dollárválság és a Pueblo elvesztése. Vietnami Tet-offenzíva és McNamara menesztése. McCarthy New Hampshire-i győzelme és Johnson visszavonulása. Martin Luther King meggyilkolása és az égő városok. Észak-Vietnam bombázásának részleges beszüntetése és Robert Kennedy sorozatos előválasztási sikerei, majd meggyilkolása. Jobb híján Humphrey és Nixon jelölése és George Wallace sikeresnek ígérkező szélsőjobboldali nekifutása. Atomsorompó-egyezmény a Szovjetunióval, majd az augusztusi csehszlovákiai események után visszafelé tett lépések és azok kifogásul használása a széteső NATO megerősítésére. A chicagói „háború" a háborúspárti hatalom és a háborút ellenző pártonbelüliek között. Az inflálódó dollár és az inflálódó elnökválasztási beszédzuhatag közepette egy helyben topogó ENSZ-közgyűlés. Megoldatlan közel-keleti válság és növekvő szovjet befolyás a Földközi-tenger térségében. A kormányzat népszerűségének oly mélyre süllyedése, hogy a tőle elszakadni képtelen Humphrey eléri a lehetetlent: győzelemre juttatja Richard Nixont a novemberi elnökválasztáson és végül, de nem utolsósorban: a vereség beismerésével fél meghátrálás Vietnamban — katonai és diplomáciai fronton egyaránt.

És most itt tartunk. Nem volna persze reális a „futólépésben" felrajzolt képsor fontos amerikai sikerek nélkül: a mexicói olimpia és az Apolló 8 példátlanul jelentős előrelépése az űrkutatásban.

De a washingtoni Fehér Háztól két utcasaroknyira a hideg téli szél ezen a szilveszteren olyan romok között fütyült, amelyek egy évvel ezelőtt még, ha koszosan és elhanyagoltan is, de ép lakóházak voltak: a tavaszi néger „offenzíva" nyomai, mint a legtöbb amerikai nagyváros utcáin is.

A húsz egynéhány millió négert és a harminc egynéhány millió nyomorban élőt sem a mexicói aranyérmek, sem az Apolló-sikerek nem hatották meg. Az aranyérem átvétele közben is egyenlőségért és szabadságért tüntettek, és amerikai sajtóbeszámolók szerint az Apolló 8 sikeres visszatértekor sokan közülük azt mondták: inkább fordítanák emberi életek megmentésére a Hold-utazások költségeit.

A Nixon-kormányra várakozva nagy csend honol Amerikában. Az emberek várják, de igazán nem remélik, hogy a dolgok jobbra fordulnak. Remélik, de nem biztosak benne, hogy a választási hadjárat során egyetlen konkrét tervet sem említett Richard Nixon majd hamarosan véget vet a vietnami háborúnak. Akarják, de nem hiszik, hogy Richard Nixon megoldja az amerikai társadalom megoldhatatlannak látszó belső válságát: a nagyvárosok nyomor, bűnözési és faji problémakomplexumát. Attól tartanak, a Nixon-kormány még többet költ majd katonai beruházásokra, és attól félnek, a vietnami háború végével sem jut majd az ott elpocsékolt pénzből a széthullóban levő iskolarendszer helyreállítására.

Nem tudják, tárgyalásokra vagy erőfitogtatásra törekszik-e majd az új kormány a Szovjetunióval, avagy mosolyt

erőltetve arcára, megpróbál a háta mögött, a decemberi hidrogénbomba robbantása után új külpolitikai erőre kapott Kínával alkut kötni a szovjet kárára.

Valótlan lenne azt állítani, hogy minden amerikai így gondolkodik, vagy hogy minden amerikai egyáltalán gondolkodik ezeken a dolgokon. Csak egyetlen példát arra, milyen fokú a közérdektelenség:

Az Apollo 8 repülése közben, a Hold felszínétől mindössze száztíz kilométernyi távolságra sugárzott első élő tévé-közvetítés egybeesett egy vidéki futball, vagyis rögbimérkőzés közvetítésével. A tévé természetesen megszakította műsorát a néhány perces „Hold-közvetítés" tartamára. Országos botrány tört ki. Telefonhívások tízezrével tiltakoztak a sportrajongók kedvenc műsoruk félbeszakítása miatt. Harmadnap a hazafelé vezető útról készített közvetítés egy „tizenkettő egy tucat" típusú film vetítése idejére esett. A tévé-állomás megszakította ugyan a műsort, de bocsánatkérően biztosította nézőit: a filmet hiány nélkül láthatják majd.

Nem tudni hány amerikai számára világos például az, hogy a vietnami háborúnak köszönhetik: ma már csak hetvenöt centet ér az öt-hat évvel ezelőtti egy dollárjuk, hogy a hivatalos jelentés szerint az 1968 novemberi áremelkedések következtében negyvenötmillió alkalmazott korábban — általában sztrájkokkal — elért fizetésemelkedése elvesztette jelentőségét.

Nem tudni, megértik-e az amerikaiak, hogy a „világ legfejlettebb" vegyiparával rendelkező országban miként lehetséges, hogy a mind több halálos áldozatot szedő, hongkonginak nevezett influenzajárvány ellen nem képesek elegendő védőoltást gyártani, míg a hadsereg sosem szenvedett hiányt a napalm-bomba ellátásban.

A dolgok rendkívül bonyolultan függenek össze az amerikaiak számára, és a „világ legfejlettebb iparával" rendelkező országnak legfeljettebb iparága, a tömegkommunikáció, mindent megtesz, hogy a dolgok még kevésbé legyenek érthetőek. A hatvanoldalas újságok és az éjjelnappal sugárzó tévé-állomások édeskés mázzal bevont bódító hirdetés álomvilága gyakran a legnyomorúságosabb amerikaival is sikerrel hiteti el, hogy ő és csakis ő a gazdag, a szabad, a demokráciában élő és az irigylésre méltó.

Hogy milyen kilátásokkal várja a kétszázmillió amerikai az új esztendőt, azt még a remekül működő közvélemény-kutató apparátus, „piros csíkos" belső használatra készülő kimutatásai sem tudják megállapítani.

1968-ban az amerikaiak zárkózottabbak, hidegebbek, elutasítóbbak, idegesebbek lettek és főleg bizonytalanabbak. 1968 tapasztalatai alapján bizalmatlanul néznek 1969 elébe.

New York, január 9

„Szegény Lyndon Johnson most azért szomorú, mert azt ígérte, megvédi a szabadságot az egész emberiség javára Vietnamban, és itthon győzedelmes háborút folytat a szegénység ellen, s most elérkezett az idő, amikor az amerikai nép szembe néz a való tényekkel" — ezekkel a szavakkal búcsúztatja az amerikai újságírás legtekintélyesebb „nagy öregje", Walter Lippmann a több mint öt éves uralom után január 20-án lelépő elnököt.

Az elmúlt öt esztendő figyelő tanúinak nehéz dolguk van most, amikor az amerikai politikai élet egy kétségtelenül nagy karaktere (több, mint harminc év után) minden

bizonnyal végképp letűnik Washington egéről, hogy visszavonuljon texasi ranchára és a jövőben legfeljebb időnként hallassa egyre kevéssé befolyásos hangját.

Lyndon Johnsonnak viszonylag kis erőfeszítésekkel módjában lett volna még további négy évig uralni a Fehér Házat és a világ egyik felét. Hatvanéves korában, ha az utóbbi évek alatt nagyon megviselt lett is, a még mindig energikus embernek az amerikai alkotmány módot adott volna erre. S az is nyilvánvaló, hogy közel harmincéves készülődésének energiáit, amit e poszt elérésére fordított, nem egy viszonylag rövid, öt éves periódusra pazarolta: addig akart a Fehér Házban maradni, ameddig csak lehet.

A hozzá közel állók jól tudják, hogy tavaly márciusi visszavonulási bejelentése ellenére, még augusztusban, a demokratapárti elnökjelölő konferencia idején is készen állt arra, hogy ismét „felkéresse" magát a jelöltségre. Ezt azonban már nem volt képes elérni.

Látszólag egy véletlen, a dallasi tragédia emelte a legmagasabb amerikai közjogi posztra és látszólag véletlenek sorozata kényszerítette a visszavonulásra. Miután azonban kevesen hisznek a véletlenek történelmi szerepében, most, az öt esztendő lejártával igyekeznek megkeresni a valódi okokat.

Életútjának magyarázói, értékelői között szép számmal akadnak olyanok, akik szerint tizenöt évet töltött el azzal, hogy felkészüljön a Fehér Ház megszerzésére, de 15 percet sem azzal, hogy mit is csinál majd a velejáró hatalommal. Lélektanászok szerint ez a majdnem két méter magas, erős, keményakaratú ember kisebbségi érzésektől szenvedett: a Johnson Citybeli elemi és mondjuk középiskolai tanulmányai nem, csak egyéni akarnoksága készítette fel a nagy hatalomra. És e hiányokat érezte már a szenátus-

ban is, majd a rendkívül művelt John Kennedy melletti alelnökösködése idején. Mégis, mint egyik elemzője megállapította, az emberek azért vesztették el bizalmukat iránta, mert rájöttek: Johnson arra készült fel, hogy mindenáron, tehát nem véletlenek útján szerezze meg a hatalmat.

Történészek keresik a párhuzamokat, mihez hasonlítható bukása. De ebben a században nem találnak olyan példát, hogy egy elnök megszerzi a történelem legnagyobb többségét ellenfelével szemben, és alig három és fél év múlva arra kényszerül, hogy maga jelentse be visszavonulását. Mert Johnson így járt: 1964 őszén minden idők legnagyobb többségével verte meg Goldwatert és 1968 tavaszán kénytelen volt visszavonulót fújni.

A kettő között terül el az amerikai történelem leghosszabb és egyetlen meg nem nyert háborúja, amelyben több, mint harmincezer fiatal amerikai vesztette el életét és több, mint kétszázezer sebesült meg, minden látható eredmény nélkül. Eközben a gazdagok gazdagabbak, a szegények szegényebbek lettek, és a kettő között álló középrétegeket mindjobban sújtja a sérthetetlennek hitt dollár inflációja és nemzetközi elgyengülése. Szinte a szó szoros értelmében ketté oszlott az addig látszólag egységes nemzet: fehérekre és színesekre. Folytatódtak a politikai gyilkosságok, városrészek égtek le, tankok és géppuskák tartották fenn a rendet heteken, hónapokon keresztül az amerikai városok tucatjaiban. Olyan szakadás következett be az ifjúság és az uralkodó réteg között, amit néhány éve még elképzelni sem lehetett.

És lehetne folytatni: a dominikai partraszállással, az Egyesült Államok tekintélyének mélypontra süllyedésével, nyugat-európai kapcsolatainak meggyengülésével, a bűnözési hullám fantasztikus emelkedésével, a Pueblo-megaláz-

tatással, az ENSZ-beli befolyás csökkenésével és így tovább.

Igazságtalan volna mindezeket egyedül és kizárólag Lyndon Johnson nevéhez fűzni, hiszen még a nála nagyobb elnökök sem egyedül viselik a felelősséget, sem a sikerekért, sem a fiaskókért. De kétségtelen, hogy vele elsősorban azok az erők kaptak a korábbiaknál nagyobb szerepet az ország irányításában, akik ellen egy tábornok-elnök, Eisenhower figyelmeztette ezt a nemzetet: a katonai-ipari komplexum, amely minden, az igazi amerikai érdekek fölébe is helyezi a maga önző érdekeit.

Talán nem tévednek azok, akik azt hiszik, éppen ezért, az igazi amerikai érdekek elhanyagolásáért, vagy jó esetben félreértéséért kellett Johnsonnak megbuknia. Mert igaz, hogy az amerikai ipari-katonai komplexumnak érdekében állt például a vietnami háború, meg a donimikai invázió, de az igazán nagy pénzügyi és ipari érdekeltségeknek egyre kevésbé. Hiszen a Rockefellerek, a Kennedyek, vagy McCarthy szenátor végtére is nem a munkásosztály érdekében harcoltak Johnson megbuktatásáért.

Az államügyek számtalan sikertelensége mellett, egy tekintetben azért sikeresnek könyvelheti el a Johnson-család az ötéves Fehér Ház-beli tartózkodást: a kezdetben tizenöt milliósnak mondott magánvagyon e viszonylag rövid idő alatt megközelítően megduplázódott, és mint közelállók tudni vélik, alig van komoly bank Texas-szerte, amelyben ne volna közvetlen érdekeltségük.

Lyndon Baines Johnson kétségtelenül mély nyomokat hagyott az amerikai történelemben, de minden bizonnyal nem olyanokat, amelyeket önmagának elképzelt. Kérdés, hogy utóda szerencsésebb lesz-e a történelemmel?

Három nemzetközi érdeklődésre számottartó politikai per folyik e napokban az Egyesült Államokban, és egy negyedik előkészítés alatt áll.

Elsőnek Los Angelesben, a Robert Kennedy meggyilkolásával vádolt Sirhan B. Sirhan pere kezdődött el. Lassan már harmadik hetébe lép, de mind ez ideig kizárólag jogi manőverezések folynak hol a vád, hol a védelem részéről. A vádlott eleddig csak egyszer szólalt meg, amikor az ügyész azzal vádolta, hogy rámosolygott az egyik kihallgatás alatt álló esküdt-jelöltre és ebből arra következtetett, hogy valamilyen személyes kapcsolat van közöttük. Mire Sirhan gúnyosan megjegyezte: „Ha akarja ügyész úr, még magára is mosolyoghatok."

E hét elején kezdődött el New Orleansban a két éve halogatott Clay Shaw-per, amelyben a vádló, Jim Garrison, kerületi államügyész azt állítja: bizonyítani tudja, hogy Shaw Oswalddal, Rubbyval és egy Ferrie nevű személlyel egyetemben, összeesküvést szőtt Kennedy elnök meggyilkolására. A négy közül már csak Clay Shaw, a tekintélyes helyi üzletember van életben, akinek 1967 februárja óta mostanáig sikerült elhúznia a tárgyalás megkezdését, míg Garrisonnak viszont nem sikerült bírói döntést kicsikarnia arra, hogy a döntőnek tekinthető dokumentumokat Kennedy elnök boncolásáról, kiadják neki.

Egyelőre New Orleansban sem történik semmi: még hetekig is eltarthat, míg kiválasztják a tizenkét tagú esküdtszéket és az érdemi tárgyalás megkezdődhet. Ez idő alatt Garrison, nyilvánvalóan merénylettől tartva, eltűnt a nyilvánosság szeme elől. Clay Shaw szabadlábon védekezik.

Az előkészület alatt álló per vádlottja, James Earl Ray

viszont szigorú őrizet alatt áll a memphisi börtönben. Március 3-ára van kitűzve eddig már többször elhalasztott pere Martin Luther King meggyilkolásáért. Ebben az ügyben érdekes fejleménynek tekinthető, hogy James Bevel néger lelkipásztor, Martin Luther King egykori munkatársa, aki maga is jelen volt azon az áprilisi estén a memphisi Lorrain motelnél, amikor lelőtték a Nobel-békedíjas néger népvezért, most kijelentette: meggyőződése, hogy Ray nem bűnös. Bevel tiszteletes állította, bizonyítékai vannak rá, hogy nem Ray gyilkolta meg Kinget. Sem e bizonyítékokat nem hozta nyilvánosságra, sem azt, hogy tudja, vagy sejti-e, ki lehetett az igazi gyilkos, de felajánlotta: hajlandó Ray védelmére kelni a bíróság előtt.

Sokakban merült már fel a gyanú, hogy nem Ray, vagy nem egyedül ő követte el a gyilkosságot, hanem valami olyasfajta szerepet játszathatnak vele, mint a dallasi gyilkosság esetében Oswalddal, akinek elfogatásával és a túl nyilvánvaló bizonyítékokkal, elvágták a további vizsgálat útját.

A negyedik ügy, illetve a harmadik folyamatban levő tárgyalás tulajdonképpen még nem formális bírósági eljárás, csak egy haditengerészeti vizsgálat, amit Bucher kapitány, a KNDK fogságába esett és karácsonykor szabadon bocsátott Pueblo nevű kémhajó parancsnoka ellen folytatnak.

A többhetes titkos kihallgatások után ugyancsak e héten kezdődött meg a részben nyilvános vizsgálat, amelyet öt admirális vezet. A legújabb fejlemény az, hogy az első, hősöknek kijáró ünnepélyes fogadtatás után, most már hivatalosan is közölték Bucher kapitánnyal, formálisan is haditörvényszék elé állítják, mert katonához nem méltó módon viselkedett és parancsnokhoz nem méltó módon,

szinte ellenállás nélkül feladta hajóját. Bucher ugyanis, aki kemény kutyaszorítóban van, hiszen részletes vallomásokat tett elfogása után, most megpróbálta a felelősséget áthárítani katonai feletteseire. Azt mondja, ő előzetesen mindenféle biztonsági berendezéseket követelt, hogy baj esetén megsemmisíthesse a kémfelszerelést, de mindent megtagadtak tőle. Azt is mondta, hogy amikor már bajban volt, rádión segítséget kért, de még csak ígéretet sem kapott. Pedig, mint mondta, üzeneteivel még közvetlenül a Fehér Házhoz is fordult. Szegény feje: eleinte azzal próbálta kimosni magát, hogy a fogságban megkínozták és ezért vallott. De hát ez nem sikerült: hiszen elfogását követő másnap már vallott, és ráadásul tiszttársai vallomásából kiderült, hogy a „szörnyű kínzások" közepette esténként bridzseltek a tiszturak, akik mind külön szobával rendelkeztek a „kommunista" fogságban.

Így hát fordított egyet a védekezésen és feletteseit kezdte „mószerolni", ami ugyancsak nem bizonyul jó módszernek. Így hát a „nemzeti hősből" hamarosan haditörvényszéki vádlott lesz.

A négy párhuzamos pernek számos közös vonása van, de mindenekelőtt az a legfontosabb, hogy túlmenően az adott konkrét ügyeken, szélesebb értelemben az amerikai bírósági rendszer is mintegy ügyészi vizsgálat alá kerül. Sokan úgy vélik, mind a négy ügy lassan belevész majd a procedurális bonyodalmakba, míg mások úgy gondolják, túlságosan is a nemzetközi figyelem előterében állnak, semhogy a szokásos módon elaltathatók legyenek. Majd meglátjuk, kiknek van igazuk.

Ünnepélyes külsőségek közepette beiktatták hivatalába az Egyesült Államok 37. elnökét, Richard Milhous Nixont. Az alkotmány előírja, hogy a novemberben megválasztott elnököt a következő január 20-án, helyi idő szerint pontban déli 12 órakor kell felesketni. Az alkotmány még az eskü szövegét is megszabja, amely így szól: „Ünnepélyesen esküszöm, hogy hűségesen töltöm be az Egyesült Államok elnöki tisztségét, és legjobb képességeim szerint betartom, őrzöm és megvédem az Egyesült Államok alkotmányát."

A program elcsúszása miatt 15 perces késéssel tette le az előírt esküt az új elnök Warren főbíró kezébe, majd rövid beszédet mondott. Általános feltűnést keltett, hogy mind bel-, mind külpolitikai vonatkozásban az ellentétek csökkentéséről és nagyon békülékeny hangon beszélt. Békés versenyre hívta ellenfeleit, és kijelentette: „Várjuk a pillanatot, amikor a külföldi háborúról javainkat népünk szükségleteinek kielégítésére fordíthatjuk". Széles körű nemzetközi ismereteire hivatkozva, kijelentette: „Tudom, attól nem lesz béke, hogy csak kívánjuk azt. A béke, amit meg akarunk nyerni, nem győzelem más népek fölött, hanem a szenvedések begyógyítása."

Az eddig elhangzott udvarias kommentárok mellett eddig csak néhány néger vezető, köztük Abernathy tiszteletes, Martin Luther King utóda fejezte ki elégedetlenségét Nixon beiktatási beszédével kapcsolatban, amikor hiányolták, hogy egyetlen szava sem volt a négerek és a szegények nyomorúságáról és szenvedéseiről.

Más kommentátorok megjegyezték, hogy az új elnöknek akár azonnal módjában volna aprópénzre váltani békés hangú kijelentéseit, hiszen Moszkvában már e beszédet

megelőzően elhangzott a felhívás a fegyverkezés csökkentése érdekében tartandó tárgyalások megkezdésére.

Az általános békülékeny hangvétel közepette egyedül Terrence Cook, New York-i katolikus érsek, Spellman bíboros utóda jelentett disszonanciát, aki áldásai közepette „Amerikának a nemzetek sorsáért viselt különleges szerepéről" beszélt, s ezzel a Pax Americana oly sokszor, belsőleg is elítélt, agresszív magatartását hangsúlyozta.

A Nixon-család: az elnök, az új First Lady és kisebbik lányuk ezt az éjszakát már a Fehér Házban töltötte. Nagyobbik lányuk, aki nemrégiben ment férjhez Eisenhower volt elnök unokájához, saját lakásukban lakik. Mielőtt azonban első ízben álomra hajthatták volna fejüket az oly régen óhajtott elnöki rezidencián, hosszú nap állt előttük.

A beiktatásra még Johnson elnök kísérte el a Fehér Házból a Capitoliumhoz, ahol golyóálló üveg mögött és minden idők legnagyobb rendőri készültsége közepette zajlott le az ünnepélyes aktus. Több volt a rendőr, a detektív, a katona és a nemzeti gárdista, mint a meghívott közönség. Az ünnepség után a Johnson-család csendben távozott: volt hadügyminisztere hívta meg őket ebédre, majd a Clifford rezidenciáról egyenesen a repülőtérre hajtattak, hogy Johnson Citybe, illetve a texasi ranchra repüljenek. Saját bútoraikat és Johnson személyes irattárát, amit továbbra is szigorúan titkosnak minősítenek, már korábban elszállították a Fehér Házból. Éppen ezekre az iratokra való tekintettel, a volt elnök továbbra is a titkosszolgálat oltalmában részesül, és farmja a jövőben is csak szigorú ellenőrzés után közelíthető meg.

Az új elnöknek a kongresszusi tagokkal való ebéd után még kormánya beiktatásán is részt kellett vennie, majd a Fehér Ház előtti emelvényről, amelyet ugyancsak golyó-

álló üveg választott el az utcától, végig kellett néznie a kétórás díszfelvonulást. És még ezzel sem volt vége a napnak: este Washington hat szállodájának nagytermében rendeztek frakkos-estélyis bált a tiszteletére, amelyeket feleségével és helyettesével, a tegnap ugyancsak beiktatott Spiro Agnew-val egyetemben végiglátogatott.

Ma tehát új elnöke van már az Egyesült Államoknak. A kormányváltozás, bár nagyobb nehézségek nélkül bonyolódott le, mégis hetek, sőt hónapok óta szinte megbénította ezt az országot, és számos világprobléma megoldását akadályozta vagy lassította. Az új kormány hivatalba lépésével azonban még nem indul be egy csapásra a gépezet. A *Christian Science Monitor* című bostoni lap vezércikke így ír erről: „A hatalom átadásának e perceiben sok gondolkodó amerikai azt vizsgálja, vajon ez a szisztéma olyan jó-e, mint hiszik. Sokezer hivatali állás cserél most gazdát. Sokan azok közül, akik most elfoglalják a hivatalokat, semmiféle kormányzási gyakorlattal nem rendelkeznek. Nagyon nem hivatásos kormány lesz ez, talán még azt is lehetne mondani: amatőr-kormány. És ez az együttes most elkezdi fáradságos munkáját: megtanulni a kormányzást".

Számtalan nehézséggel kell szembenéznie az új Nixon-kormánynak. A nehézségekből csak kis ízelítőt kaptak, amikor a Capitoliumtól a Fehér Ház felé haladva, a díszmenet váratlanul tiltakozó fiatalokkal találta magát szemben, akik a vietnami háború és a faji megkülönböztetés ellen tüntettek. Az óriási rendőri, katonai apparátus percek alatt visszaszorította ugyan őket a mellékutcákba és kilencven személyt letartóztatott közülük, de Nixonnak az elég kellett legyen annak felismerésére, hogy az ünnepségek végeztével itthon és szerte a világban az elődei által ráha-

gyományozott krízishegyekkel áll szemben. Vagy sürgősen megoldja ezeket, vagy számára is hamar véget érnek a tapsok, lobogós, felvonulásos ünnepnapok, mint a nála sokkal nagyobb választási győzelmet aratott elődje számára is gyorsan beborult a politikai ég, és most a texasi ranchon írhatja a történelem számára önigazoló magyarázkodásait.

Houston, július 21

Két óra 13 percig emberek jártak a Holdon. Neil Armstrong hazai idő szerint pontban három óra 57 perckor tette le bal lábát a Hold felszínére és jelenleg már ismét a leszálló kabinban pihen társával, Edwin Aldrinnal együtt. Bár Európa azt várta, hogy a reggeli órákban kerül sor a holdsétára, valamikor éjfél körül úgy döntött az űrkutatási hivatal, hogy előrehozza a kísérletet. Először azt jelentették, hogy két órakor kezdődik, majd fél órával eltolták, aztán ismét és végül három óra 40 perc lett, mire a két asztronauta át tudott öltözni a földi súlymértékek szerint harminckilós ruhába és kellő légnyomással tudta feltölteni azt, miközben a kabinból viszont zéró fokra csökkentették a légnyomást, hogy ki tudják nyitni az ajtót.

Így hát Európa nagy része lemaradt az élő közvetítésről, viszont az amerikai tévé-nézők és rádióhallgatók részére a tervezettnél sokkal kényelmesebb időben került sor erre a történelmi eseményre.

Sok kérdés merült fel azzal kapcsolatban, hogy miért éppen bal lábával lépett a Holdra Armstrong? Nincs ennek semmi jelentősége, csak a földi gyakorlatozás közben így számították ki a lépéseket a kilenc létrafokon, ami a kabin ajtajától a felszínig vezet.

A Holdra érve első szavai így hangzottak, ha pontosan értettem: „Egy kis lépés egy ember számára, hatalmas ugrás az emberiség számára."

Aztán az első óvatos lépések után szinte csodálkozva kiáltott fel: „semmi nehézséget sem jelent a mozgás." Majd azt közölte, a látási viszonyokkal sincs probléma: — a Nap olyan alacsonyan világítja meg a leszállás helyét, hogy az árnyékok pontos látási lehetőséget nyújtanak.

Még a létrán lefelé mászva, egy fogantyú meghúzásával kinyitotta azt a tartályt, amelyben a fekete-fehér tévékamera volt elhelyezve, amely automatikusan megkezdte a képek sugárzását. Később leszerelte onnan és mintegy tízméternyire a kabintól, a holdfelszínen helyezte el úgy, hogy a kamera látószöge befogta a holdkomp nagy részét és az a körüli területet.

Armstrong első dolga az volt, hogy egy hosszú pálca végére szerelt lapátocskával némi holdport gyűjtsön össze, amit aztán zsebében helyezett el arra az esetre, ha a tervezettnél előbb kellene visszaszállnia a kabinba, hogy ne jöjjön vissza üres kézzel a földre.

Miután a Hold tömegvonzása csak egyhatoda a földinek, az első óvatos mozdulatok után felfedezte, milyen könnyen megy a mozgás a földi mértékegységek szerint rendkívül nehéz felszerelés ellenére is. Hiszen a nehéz ruhán kívül a hátán egy ötvenkilós berendezést cipelt, amelyben négy órára elegendő oxigén és ruhájának hűtését biztosító víz volt. Négy óra 15 perckor mászott ki a kompból Armstrong társa, Edwin Aldrin ezredes, de parancsnoka tapasztalatai alapján rögtön élénk testmozgással kezdte a holdfelszíni tevékenységet. Könnyed mozdulattal magasra ugrott néhányszor, szinte olyan módon, mint a műugrók a rugalmas trambulinon.

Aztán arról jelentettek a houstoni központnak, hogy a felszín rendkívül lágy. Így hát minden lábnyomuk megmaradt a felszínen, és miután a levegővel együtt a légmozgás is hiányzik a Hold felszínéről, valószínűleg hosszú-hosszú ideig ott is marad.

Televízión követve tevékenységüket, nem tudom másként jellemezni mozgásukat, mint a tudományos-fantasztikus rajzfilmek Marslakóiét, szinte szökdécselve, gyakran két lábukat összetéve, kenguruugrásokkal, rendkívül gyorsan mozogtak egyik helyről a másikra.

Négy óra 50 perckor rádiótelefon segítségével összekapcsolták őket Nixon elnökkel, aki a Fehér Házból jelentkezett és az amerikai tévé képernyőjének egyik felét foglalta el. Miután az elnöknek ezt a tervét előzetesen számosan bírálták, mondván, hogy politikai tőkét akar magának kovácsolni a fantasztikus eseményből, Nixon rendkívül mértéktartóan, alig fél percig beszélt a két asztronautával. Üdvözölte őket; azt mondta, tettük arra készteti őt, hogy mindent megtegyen az emberiség békéjéért és nyugalmáért. Ezután sikeres visszatérést kívánt nekik.

Armstrong válaszolt az elnök szavaira, s ugyancsak azt a reményét fejezte ki, hogy útjuk az egész emberiség békéjét szolgálja.

Néhány méternyire a leszálló komptól a két asztronauta felállította az amerikai zászlót. Hangsúlyozottan annak tudatában tették ezt, hogy egy ENSZ-egyezmény értelmében egyetlen nemzet sem tarthat igényt egyetlen égitest birtoklására sem és azok nyitva állnak minden ország felfedezői számára. Csak jelenlétük bizonyítékaként tűzték ki a lobogót.

Ott jártuknak azonban számos más nyoma is marad, nemcsak lábnyomaik és a zászló. Mintegy harminc külön-

böző tárgyat hagynak a Hold felszínén. Néhány tudományos berendezést és számos feleslegessé vált használati tárgyat is, köztük a tévé-kamerát — összesen egy és negyed millió dollár értékben. Azért kell ezeket otthagyniuk, mert több mint ötvenkilónyi kőzetet szedtek össze a geológusok kutatásai számára. E köveket egyenként lefényképezték ott, ahol hosszú szárú szerszámaikkal felszedték, majd számozott zsákocskákba rakták és az egészet egy hermetikusan lezárható ládában helyezték el, amit a végén beemeltek a kabinba.

Pontosan reggel hat óra volt, amikor Aldrin visszamászott a kabinba, tíz perccel később pedig Armstrong is követte, majd bezárták a kabin ajtaját, hogy ismét légnyomás alá helyezhessék a kompot és levethessék a holdöltözetet.

Jelenleg a kabinban pihennek és az eredeti tervek szerint este nyolc óra 59 perckor kell végrehajtaniuk a következő nehéz feladatot: begyújtani a holdkomp saját rakétáját, amelynek fel kell emelnie őket a száztíz kilométeres magasságban köröző anyaűrhajóhoz, melyben harmadik társuk, Collins alezredes várja őket.

Kiadja a Gondolat, a TIT Kiadója
Felelős kiadó a Gondolat Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Szamos Rudolf
Műszaki vezető: Kálmán Emil
Műszaki szerkesztő: Vaisz György
A borító Bánó Endre munkája
Megjelent 10 000 példányban
18,8 (A/5) ív terjedelemben
Ez a könyv az MSZ 5601—59 és 5602—55 szabványok szerint készült
70/1549. Franklin Nyomda, Budapest. Felelős: Vértes Ferenc ig.

27,50 Ft